NATIONALBIBLIOTHEK
IN WIEN
188334-B
Neue

Digitized by Google

ÖNB
+Z334293209

188334-B

Digitized by Google

Digitized by Google

D.r Miho Klaić

(Spomen-knjiga)

Izdala hrv. nar. stranka.

Prodajna ciena kr. 2·40.

SPLJET
Tiskara A. Zannoni (St. Bulat)
1897.

314/1897

Digitized by Google

Digitized by Google

D.r Miho Klaić

(Spomen-knjiga)

Izdala hrv. nar. stranka.

Prodajna cena kn. 2·40.

SPLJET
Tiskara A. Zannoni (St. Bulat)
1897.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Ovu spomen-knjigu
djelâ i vrlinâ
Svoga ljubljenoga vogje
Hrvatskom narodu
posvećuje
Hrv. nar. stranka.

Digitized by Google

K. K. HOFBIBLIOTHEK

Digitized by Google

D.r Miho Klaić.

Na pusti glas o njegovoj smrti procvilio je cieli narod bez razlike stranaka i političkih nuanca. Vičan da ga kroz 35 godina ljute i očajne borbe na ovim obalama „kolievke Hrvatstva“, gleda i medju prvim i prvoga na braniku narodnih prava, vičan da s imenom ovoga velikana spaja svaku narodnu pobjedu, uvjeren da je veliki pokojnik, bez svake sumnje, bio najbolji političar na slavenskome jugu, žarki i značajni rodoljub hrvatski, narod kao da nije mogao povjerovati pustome glasu, kao da mu se činilo ne moguće a da ga u ovom času zadesi kruti udes sudbine; da mu iz sredine nestane vodje i junaka baš sad, kad nam njegov bistri um bješe od najveće potrebe.

A kad je pred hladnim tielom pognuo svoju glavu, kad se domovina u crno zavila, procviliv kao majka sirota nad svojim ljubimcem, širom hrvatskih zemalja i vasionog Slavenstva odjekivahu uzklici slave i hvale pokojniku za blagoslovena djela njegova, izpremiešani suzama blagodarnosti.

Hrvatska narodna stranka njegovom smrću osjetila je najveći udar; jer joj ljubljeni pokojnik bješe

Digitized by Google

mudri vodja, jer pod njegovim vodstvom stranka je počinila kroz ovaj dugi niz godina prava čudesa, a uviek čista i otvorena čela; uviek puna ponosa, da je kroz tri decenija narodu izvojštila brojna, nekad potlačena prava, imajući u vidu onaj sveti hrvatski ideal u jedinstvu hrvatske domovine.

*

Dr. Miho Klaić rodio se i odnjihao na ognjištu slovinskih vila i državnika, na ognjištu Gundulićeve poezije. U slavnome Dubrovniku, toj „kruni hrvatskih gradova“, ili južno-slovinskoj Atini, kako se hoće, jer nam je sve to na diku, rodio se dana 19 Kolovoza 1829 godine. Otac mu bio brodovlastnik iz pitomih Konavala, a majka pobožna i učena Dubrovkinja iz stare dubrovačke trgovačke obitelji.

Prve nauke svršio je u rodnom mjestu; dok mu je otac pomorski kapetan brodario po crnome moru, da steče blaga „sebi i svojima“ mali Miho, pod njegom dobre majke učio se i spremao da ime Klaića u narodu svome ovjekovječi. Za čudo bistra i pronicava uma, velike marljivosti i radišan već kao djak u prva četiri razreda odlikovao se kao najprvi, a kako je počeo odličnim uspjehom tako je i svršio, ne samo u Dubrovniku, nego i u dalekom Livornu, u tudjem svietu. Kad su mu se roditelji g. 1844. iz trgovačkih obzira preselili u Livorno, morao je tamo Miho, te nastavi nauke u onda glasovitome kolegiumu Barnabita, gdje svrši retoriku, odnosno humanitet i filozofiju, ali kao uviek prvi nad svima, ili kako se onda običavalo zvati najodličnijega učenika *princeps*. Osobito se izticao u filozofiji, fizici i matematici. U Livornu je ostao do g. 1847.; a onda u cieloj Italiji

Digitized by Google

odjekivao je „grido di dolore“ talijanskih rodoljubâ, koji htjedoše da od podčinjene domovine stvore slobodnu zemlju. U književnosti se osobito javljao duh patriotizma. Književnici i pjesnici su budili narod, sokolili omladinu. Širom talijanskih zemalja oblietao duh slobode, da ih podigne na oružje, a da stresu tudje lance. Velika ideja narodnosti tamo se bûdila i čeličila; načelo slobode i jedinstva postade svetinjom za svakoga, koji je ljubio grudu rodne zemlje.

Tad se, u cvietu mladosti, nalazio Klaić u Livornu, možda jednom od najžešćih rasadnika talijanskih revolucionara. Otišao iz Dubrovnika kao, može se reći, djete; u tudjem svietu, zadahnut i opojen tudjom ali ipak milom idejom slobode i borbe proti svakom tiranu, školovan od rânog djetinstva u talijanskome jeziku, zaljubljen u talijanski narodni pokret *onda*, kad je opet u njegovoj domovini ne samo sve snom mrtvim spavalo, nego čak kad nas je kô morija davila tudjinština i kad u nas ne bješe deset ljudi da snievaju o narodnom napredku, kad se mislilo da niesmo i da ne smiemo biti svoji, kad u obćinama i školama, uredima i crkvama vladao tudji talijanski jezik s ove strane, a njemački s one strane Velebita *onda*, velimo, Miho Klaić na povratku iz Livorna mislio je na tužno stanje svoga naroda i došav u Dubrovnik bio je medju onom nekolicinom, koji se zakleše da se sreći svoga naroda i posvete.

Zaljubljen u talijanski pokret, odgojen van kuće u talijanskom duhu, zanešen za borcima talijanske slobode, u njegovom srcu bješe rodoljubnog plamena koji je buknuo baš onda, kad je vidio, da nas ovamo talijanština davi i zakleo se, da je sruši; da nas nje oslobodi. Mladić u Italiji naučio kako se ljubi narod

Digitized by Google

i sloboda, pa pun ponosa narodnog u ono crno doba, posvetio se svome narodu, da ga oslobodi baš od — Talijanaca. A ako već u njemu kao mladiću gledamo rodoljuba i značajnika, koji je poštovao tudju slobodu i čije srdce željelo pobjedu rodoljubima u Italiji, ali koji je baš za to čeznuo za slobodom svoga naroda: kome zahvaliti?

Teško da ćemo se prevariti ako rečemo: roditeljima! Jer su njegovi roditelji rodjeni i odgojeni bili na zemljištu republike Sv. Vlaha, jer se na tom zemljištu nikad ne dotakao svojim pandžama lav mletački, jer se tu uvjek hrvatski govorilo i osjećalo u društvu i porodici, jer kao što danas, tako se nikad u dubrovačkoj familiji, pa ma bila u Dubrovniku ili vanka, ne govori i nije govorilo tudjim jezikom.

Miho Klaić dakle u školi, u Livornu, u Italiji naučio je ljubiti slobodu, diveći se talijanskim mučenicima, ali u kući svojih roditelja on se sjetio da je sin potlačena naroda i ako ljubi slobodu drugih, da se za onu svoga naroda mora žrtvovati.

Ovim plemenitim osjećajima god. 1847. vraća se u Dubrovnik za kojim ga uviek želja vukla. Jer za Dubrovčanina je Dubrovnik malo mjesto, al kako veli pjesnik Pucić: uviek njemu drago, jer u njemu je nešto blago, sve obićno, sve domaće, „sve stvoreno za nas“.

Tu polaže opet izpite iz humaniteta i filozofije, da uzmogne proslediti naukama na kojem austrijskom svenaučištu, gdje se upoznaje s nekoliko mladih rodoljubâ, medju njima s pok. biskupom Vodopićem, Medom Pucićem, M. Banom i A. Kaznačićem. Mala kita ovih omladinaca, učenih i značajnih, prva počme u Dubrovniku bûditi ilirsku ideju, a dakako ideju

Digitized by Google

sjedinjenja jugoslavenskih zemalja; poznata su u našoj književnosti imena svih spomenutih, nadodamo li ovima i Nika Pucića, najučenijeg Dubrovčanina ovoga vieka. Svi ožareni domovinskom ljubavi počeše pjevati *ilirske pjesme*, sastajati se na naročitim sastancima, gdje bi raspravljali o budućnosti milog im naroda i javno u *ono doba*, nataknuše za šešire hrvatske kokarde. Ima i danas postarijih Dubrovčana, koji se sjećaju pok. Klaića iz onih vremena. Kažu ga liepa, simpatična mladića; živa, okretna i učena, a da je pri nazdravicama znao začarati. U Dubrovniku ga je zatekla i burna 1848 godina, kad je tu, kao nigdje u Dalmaciji, narodna ideja zahvatila mahom svo zemljište dubrovačke države i ako se onda nalazio na Poglavarstvu čuveni Rosner! Dubrovačka omladina, sviestna svojih dužnosti prema svome narodu, pojavila se na polju javnog rada i ne bješe sile da je u tome zaustavi, a u toj omladini medju prvima bio je naš Klaić; koji se g. 1849. pošto se u Italiji povratio mir upisuje na paduanskom svenaučištu kao slušalac matematičkog fakulteta, gdje ostane četiri godine i gdje g. 1853 postane doktor „negli studii d' ingegnere architetto", pa se opet vraća u svoj mili zavičaj krepkom voljom, da se posveti sav narodu svome.

S toga i ako je u Padovi položio one izpite, on se odlučio posvetiti učiteljskom zvanju i u Beču i bi usposobljen za fiziku i matematiku, te g. 1855 vidimo ga u zadarskoj gimnaziji, kao profesora „na kušnju" kako se onda običavalo. Da se Klaić posvetio učiteljskom zvanju iz čiste namjere da na tom polju za narod radi, svjedoče potonji dogodjaji, svjedoči njegov značaj, kad je samo za to, šta ne htjede biti „ulizicom" i što je ljubio svoj narod, odpušten iz službe.

Digitized by Google

A iz službe je odpušten g. 1863., kad se je već pokojnik pročuo svojim političkim radom, kad se već znalo da je duša narodnog pokreta, dakle kad je Šmerlingova vlada bila više nego uvjerena da ovoga Hrvata ne može pridobiti, nego da ga treba slomiti. Tri godine iza odpusta, kroz koje se doba Klaić bavio i gradnjom zadarskog kazališta, vlada je pokazala drugo sredstvo. Sredstvo do duše i liepo i mastno, ali za istu namjeru. Imenovala ga je g. 1866. školskim savjetnikom kod Namjestništva sa nadzorom nad pučkim učionam i realkama. Široki njegov pogled u shvaćanju, velika kultura preporučala ga i kod protivnika, a ondašnjoj vladi stalo je na srcu ne samo da za se dobije takova čovjeka, nego da ga, na želju talijanske većine, uznastoji odklonuti od narodne stranke. Nu Klaić ostaje uviek isti: tvrd i čelićan u značaju kao kremen kamen, dok se ne sjetili da ga imenuju nadzornikom i referentom za administrativne poslove kod školskog vieća u Istri, ali prevariše se. Klaić se toga mjesta ne htio primiti.

Kao što je vlada bila uvjerena da joj u Dalmaciji smeta, isto tako i on je bio uvjeren da je u Dalmaciji za narodnu stvar potreban.

Nego mi smo došli do g. 1866; vidjeli smo, kako vlada časti i hoće da uzdigne na birokratske stolice onoga, koga je bila smetla službe, vidjeli kako ga nastoji najprije k sebi privući, a poslije iz Dalmacije i udaljiti, a nijesmo se osvrnuli na Klaićev rad u ovom razmaku vremena, na položaj našega naroda, pa ćemo s toga poći opet u nazad, da se uvjerimo, kako je vlada zbilja u tom bila mudra što je baš Klaića uzela na nišan, jer uvjerena da je on bio najopasniji protivnik svemogućih talijanaša, protivnik

Digitized by Google

na političkom megdanu, a u družtvu pravi Dubrovčanin, pitom, kako reče njegov drug častni Čingrija, kao što je pitomo podnebje rodnog mu kraja; a karakterom tvrd, kô što su tvrde konavojske stiene.

Ali prije nego prosliedimo, što je poslie sliedilo, red je da ovdje u kratkim potezima opišemo ondašnje naše stanje, borbu one četice rodoljuba proti vladi i svemoćnim talijanašima, te ulogu koju je u toj borbi onda igrao mladi Klaić.

O tom je najbolje u 5 broju „Vienca“ ove godine napisao nekoliko, ali jezgrovitih redaka g. Politeo.

Imenovan profesorom na zadarskoj gimnaziji, nije samo predavao matematiku: predavao je takodjer i talijanski jezik, tumačeći pravim zanosom „Grobove“ Uga Foscola. I kao profesor umio je naći pravu mjeru. Ljubezan sa svojim učenicima nije im se nikada odviše davao. Oni su ga ipak žarko ljubili, pa ga se i danas zahvalno sjećaju i osobito spominju kolikom je jasnoćom znao učiniti pristupne i take stvari, koje su u sebi bile najteže. Ali Klaića širi svijet nije poznavao. Poznavali su ga i cienili njegovi sudrugovi u nauci, imedju njih dr. Slade, zaslužni rodoljub i inžinir u Trogiru i dr. Lopižić, Dubrovčanin, danas inžinir u Florenci; njegov ravnatelj, Juraj Pulić; njegovi kolege, pa naročito njegova dva nerazdruživa druga na šetnji, prof. Boglić, koji je kasnije napisao jednu veoma cienjenu poviest otoka Hvara i učeni prof. Ilijić, koji je kasnije postao Hvarskim biskupom, te nekoji vidjeniji zemljaci u Dubrovniku, osobito dva Pucića. Trebalo je da započnu političke i javne borbe, a da širi svijet upozna Klaića, da mladi gimnazijalni profesor dodje na glas, da mu se sam

Digitized by Google

Dubrovnik priljubi i stane njime dičiti, kao onim, koji je u ovom vieku imao da postane najslavnijim njegovim sinom. Da, trebalo je da započnu političke i javne borbe, da se onaj tiesni krug trojice prijatelja, koji su se van Zadarskih vrata šetali svako poslije podne, raširi i pojača Nodilom, Vrankovićem i drugima, koje politički život pozove u Zadar, i postane vremenom najodličnije društvo u glavnom gradu Dalmacije: pravi izbor u onoj aristokraciji, koja jedina danas važi i vrijedi — u aristokraciji duha.

I političke borbe započeše godine 1860. Kakovo je bilo onda stanje u Dalmaciji? Najkukavnije, što se pomisliti dade, bilo u materijalnom, bilo u duševnom pogledu. Dalmacija je još bila onakova, kako ju Mlečići ostaviše. Za francuzke vladavine bilo se je nešto započelo: o tom najbolje svjedoči put, što su Francuzi sagradili od Zadra do Dubrovnika i ribarski pravilnik, što no bijaše izradio Napoleonov proveditor Dandolo, a koji se i danas ima uvažavati. Pod upravom Dandola izišle su u Dalmaciji i prve novine, dne 12. srpnja 1806., *hrvatski*, talijanski i francuski s ovim stihovima Virgilija na čelu:

> Dii maris et terrae, tempestatumque potentes
> Ferte viam vento facilem et spirate secundi!

a pod uredništvom Budrovića iz Starogagrada, odakle su i kasnije nikli dalmatinski novinari. Ali je vladavina francuska malo trajala u Dalmaciji, koja je po osnovama Napoleona imala otvoriti put do Carigrada. Na taj način g. 1860. bilo je opet u Dalmaciji tako kao da ju mletačka tmina pokriva. Klobuk se je držao daleko od kape pa ju prezirao. Tko je nosio klobuk,

Digitized by Google

govorio je talijanski i smatrao je kapu, koja je hrvatski govorila, nečim nižim i robskim. Kapa je čamila u neznanju; a i klobuk nije mnogo znao, on je mislio, da je mudar jedino s toga, što talijanski govori i da mu sama ta okolnost daje pravo na prvenstvo. Mletci u svoje vrieme nisu htjeli da znadu za škole. Pag, Perast i Prčanj uzdržavali su učione iz svojih sredstava i te je učione našla austrijska vladavina. Godine 1860. u svoj Dalmaciji bilo je 67 pučkih učiona, i to najviše u gradovima, pa u cielom kotaru benkovačkom nisu bile nego dvije; tako isto u kotaru kninskom, dok je u Imotskom kotaru bila jedna, a u Sinjskom nijedna.

U tom je stanju snašla Dalmaciju zora narodnoga preporoda. Kad je proglašen ustav i banska konferencija iz Zagreba pozvala braću Dalmatince na sjedinjenje, ciela se Dalmacija razdieli na dva tabora: *za* sjedinjenje i *proti* sjedinjenju. Pristaše sjedinjenja zvahu se po talijansku *aneksijonisti* (prijatelji aneksije) ili narodnjaci; a protivnici se nazvaše *autonomaši*, to jest zatočnici tobožnje dalmatinske samouprave. Boka Kotorska i Dubrovnik stupiše najodlučnije u redove *aneksijonista*. Medo i Niko Pucić zagovarahu u „*Pozoru*“ sjedinjenje. Ali u opće može se reći, da su se u narodne redove upisali: u jednu dušobrižnici, koji rodjeni u narodu izmedju kapâ osjećali su, da su Hrvati; a u drugu mladi doktori i profesori, koji uzgojeni bilo u Italiji, bilo samo u talijanskoj knjizi, nisu osjećali živo hrvatsko čuvstvo, ali su osjećali živo čuvstvo pravice i slobode. Tako isto dvojaki su življi bili i u protivnom taboru. Bilo je onih, koji su se hrvatskom pokretu protivili, jer su se priznavali Talijanima; a bilo je onih, koji su se protivili

Digitized by Google

od starih predsuda proti Hrvatstvu, te se kazivali „Slavo-Dalmati“ — Slaveni-Dalmatinci — koji su zagovarali prevlasti talijanskoga jezika tobože u ime kulture.

Prvi dalmatinski sabor bio je sazvan, da izabere odaslanstvo, koje se je imalo dogovoriti sa odaslanstvom hrvatskoga sabora o uvjetima sjedinjenja. Nego se je ponovilo baš ono, što se bijaše dogodilo god. 1797., kad je Austrija prvi put zaposjela Dalmaciju. General Rukavina je svagdje govorio kao izaslanik hrvatskoga kralja i u hrvatskom smislu; ali ga kasnije utjeraše u škripac, te ga zamijeni grof Raymond de Thurn, Njemac i sredinjaš. Tako isto godine 1860. sabor je biran, da provede sjedinjenje; ali uz to se je radilo ispod ruke, kako bi narod birao većinu protivnu sjedinjenju. I većina dalmatinskoga sabora nije zbilja htjela da bira odaslanstvo. Manjina narodno hrvatska imala je izmedju četrdeset i tri zastupnika samo dvanaestoricu svojih, a trinaesti je bio pravoslavni vladika Knežević, koji se je malo kasnije iznevjerio. I jedna i druga stranka bile su se zauzele, da izaberu što odličnije predstavnike; pa je zbilja onaj prvi sabor bio tako sastavljen, da bi u većem središtu bio sjao. Zastupnici narodne hrvatske stranke bili su u opće mladi, a izmedju njih su se isticali Klaić i Pavlinović, oba tek u tridesetoj godini, oba zanosna, oba rječita, oba impozantne vanjštine. Klaić pokazao je odmah sva svojstva vodje i cijela ga Dalmacija prizna vodjom pokreta, koji ju je imao na novi život oživjeti, preporoditi i od tudjinštine spasiti.

Dakako da se ovaj narodni pokret u Dalmaciji ne da od sebe i osamljeno posmatrati. On je jedno te isto s narodnim pokretom u Hrvatskoj, kome su bili na čelu Štrosmajer, Rački i Mrazović; on je najuže

Digitized by Google

spojen sa slavenskim pokretom u monarhiji i bitni je njegov dio. Dalmacija se ponositi može, što njezin prvak i vodja dično stoji o boku drugih prvaka: Štrosmajera, Bleiweisa, Riegera, Palackoga, Smolke. Federalizam i Slavenstvo: to su bile dvije čarne rieči one sretne dobe, koja predstavlja kao legendarno razdoblje velikoga narodnoga pokreta. Monarhija se je još imala urediti, pa su svi zatočnici slavenskih prava bili najgorljivije prigrlili zastavu federalizma. I Klaić je kao i svi njegovi pristaše bio Slaven i federalista. Ali narodna stranka u Dalmaciji, od Klaića vodjena, nije u slavenstvu zaboravljala na hrvatstvo; niti ju je federalizam odbijao ili odvraćao od bližega njezina cilja: od sjedinjenja s Hrvatskom. Aneksija bila je stožer rada, borbe, raspravâ i polemikâ. Oko nje se sve vrtilo. Tommaseo, Duplančić, Celio Cega pisahu debele brošure proti hrvatstvu i aneksiji: odgovarahu im i slavodobitno ih pobijahu u dugim brošurama Šime Ljubić, Kosto Vojnović, Vinko Milić, Ivan Danilo, Ignjat Bakotić, otac Matas. Ovaj je jedini pisao hrvatski; ciela polemika u ostalom je bila vodjena talijanski. Prvaci narodnoga pokreta — i sam Klaić — slabo su poznavali hrvatski, pa ga stali učiti. Prva točka narodnoga programa bila je: aneksija; druga: ponarodjenje školstva, uprave i u opće narodnoga života. Da se to postigne, trebalo je mnogo rušiti i mnogo stvarati; malo da ne rekosmo, sve, što je obstojalo, razvrći i sve s nova podići. Nije bilo dostatno boriti se proti vladi, najodlučnije protivnoj narodnoj misli i proti birokraciji, koja je sva moguća sredstva ulagala na štetu narodne stranke i hrvatskoga načela: trebalo je srušiti tolike predsude i tradicije, oboriti, što su viekovi bili podigli i učvrstili, osujetiti

Digitized by Google

upliv tudjega duha, što no je bio došao s tudjom starom riječi, bogatom u knjizi i u prosvjeti; probuditi uspavanu narodnu svijest; podići potišteni narodni ponos; uskrisiti narodnu kulturu; zbližiti kapu i klobuk, tako da prestanu prevlasti i da uvide, da su jedno, da su meso jednoga mesa i krv jedne krvi. Velika je i teška bila ta zadaća. Ali se hrabra četa, koju je Klaić vodio, muka i poteškoća nije bojala. Sve, što je mlado i plemenito, uz nju je prionulo, primamljeno novoviekim načelom narodnosti i idealima slobode. Jer je hrvatska stranka bila stranka narodna, moderna, slobodna, proti autonomaškoj, koja je bila tudja, koja se je hvatala svega, što je staro, ne da bude konzervativna, nego natražnjačka, koja se je pozivala na tradicije i na predsude, koja je bila birokratička i plašila se svega, što je novo bilo, što je nosilo sobom duh slobode i novih vremena. Dok je hrvatska narodna stranka htjela da prosvietli narod obukom u narodnom jeziku i da uvede nove slobodoumne ustanove, uvjerena, da će ju puk slieditи tek što otvori oči i bude pod zaštitom slobode; protivna je htjela da narod ostane u tami neznanja i pod pritiskom starih absolutističkih uredaba i običaja. Hrvatska narodna stranka, u koje je po samoj naravi stvari vidik bio širok a duh tolerancije obsežan, pritisne k svojim grudima pravoslavnu braću, do onda odcijepljenu i smatranu kao nešto niže, a braća objeručke prigrlili zastavu aneksije. Protivnici, pogleda uska i tiesna, ne znajući se otresti starih predsuda, stadoše vikati na sablazan i puku pripoviedati, da hrvatska narodna stranka hoće da ga pohrišćani i da svećenici, koji su s njom, idu jedino za tim, da se mogu poput pravoslavnih ženiti.

Digitized by Google

Da može svoju zadaću vršiti, stranka ustroji svoje glasilo u Zadru, a urednik joj dodje iz Splita, gdje se je četa mladih rodoljuba, ne bojeći se terorizma, već bila sakupila, da uspješno radi i djeluje. Urednik je bio Nodilo, takodjer mlad profesor, odličan darovitošću, učenošću i duhom. Njegovo pero sa svojom finom i klasičkom ironijom kao da je bilo stvoreno za to, da protivnike smuti i poremeti. Tko bi htio suditi ono prvo razdoblje narodnoga glasila „Il Nazionale“ po današnjim novinarskim kriterijima, mogao bi mu krivo učiniti, jer tu nemože da bude govora, kako bi Brunetiere kazivao, o *reportagu:* sva je sila lista bila u krasnim njegovim člancima, kojima je bilo, da šire načelo i da ruše predsude protivnikâ. Uz urednika Nodila Klaić je bio glavni radnik u listu sa svojim proučenim člancima o vanjskoj politici, koji su i u tom pogledu morali da ruše tolike krive nazore, iz kojih su protivnici crpali razloge proti stranci.

Odmah u prvim svojim brojevima „Il Nazionale“ zapodjene polemiku s Tommaseom o aneksiji. Grozne su bile predsude, kojima je bio opojen taj veliki um! Mladoga Nodila ne preplašiše ime i auktoritet Tommasea: on sidje na megdan oboružan svojim uvjerenjem, svojim zanosom, svojim znanjem, ali nada sve svojim pravom i svojom ironijom. Golijat podlegnu Davidu! U talijanskim krugovima jedan i sveobći bi glas razjarenosti. Nije se pazilo na pravednost i na razloge, nego se je vikalo na svetogrdje, što se je Nodilo usudio dići proti Tommaseu! Prosvjedovalo se je sa svih strana. Na to se dignu Klaić, te s vidjenijim rodoljubima u Zadru upravi Nodilu otvorenu zahvalnicu i pouzdanicu. Hrvatski rodoljubi u zemlji

Digitized by Google

nasliediše primjer Klaićev, te su Nodilu letjele pouzdanice. Ali se osobito odlikova sveučilištna mladež, navlaš ona u Padovi. Značajno je za prosudjivanje narodnoga hrvatskoga pokreta u Dalmaciji, da kako su njegovi prvaci ponajviše potekli iz Padovanskoga sveučilišta, tako su djaci dalmatinski na tom sveučilištu najodlučnije ustali, da zahvale uredniku „Nazionale-a“, što je proti Tommaseu uzeo u obranu hrvatstvo!

Do onoga doba u Dalmaciji nije bilo hrvatskih čitaonica. Pristaše jedne i druge stranke posjećivali su „casine“ od kojih neke postojahu već od prošloga vijeka, na primjer u Šibeniku, kao sastanci plemića, a kasnije za sve vidjenije gradjane. U „casinama“, gdje su talijanaši ili autonomaši bili u većini, „Nazionale“ bi radi polemike s Tommaseom izbačen, a u nekojim mjestima i javno na lomači spaljen. Sa „Nazionale-om izidjoše iz „casinâ“ i narodni ljudi, koji zasnovaše svoja društva. Na taj način postade veći dio prvih narodnih čitaonica u Dalmaciji, da budu ognjište narodne svijesti, logori narodne vojske, rasadnici narodne prosvjete. Prije čitaonica i prije „Nazionale-a“ ustrojila se je bila u Zadru „Matica Dalmatinska“ sa svrhom: da promiče narodnu prosvjetu i ćudorednost u puku, nagradjujući i izdavajući knjige puku koristne. Biskup Štrosmajer darova društvu već u njegovu zasnutku 1000 for. Od prve godine — 1862. — Klaić je podpredsjednik društva, a poslije smrti dra. Božidara Petranovića njegov predsjednik.

Narodna hrvatska stranka zastupala je tada opoziciju, proti kojoj su se njezini protivnici služili svakojakim oružjem, biedeći ju izmedju ostaloga s panrusizma i panslavizma. Njezina je politika bila sasvim

Digitized by Google

protivna njemačko-sredinjačkoj politici Schmerlingove vlade, koja htjede, da pogodi stranku u njezina prvaka i vodje. Godine 1863. Klaić bi odpušten sa službe. Hrvatski rodoljubi htjedoše odgovoriti vladi darujući Klaiću medalju s nadpisom: „Mihovilu Klaiću — Zahvalna domovina — 1863.“ i već je bilo sakupljeno mnogo prinosa. Ali Klaić zamoli prijatelje, da odustanu od namjere.

Vlada ga dakle bez razloga odpusti iz službe, ali ga ovo vladino postupanje, piše „Obzor“ u 6. broju o. g., ni malo ne preplaši nego podvostručenim silama nastavi opoziciju. Tada su se po Dalmaciji kupili prinosi, da domovina pokloni Klaiću medalju u znak zahvalnosti, pa je bilo i samih autonomaša, koji su svoj prinos dali, zgadjeni radi vladine nepravice proti mužu odličnom znanjem i značajem. Već je „Nazionale“ bio objelodanio nekoliko imenika prinosa; ali Klaić u listu upravljenom na urednika Nodila zamoli prijatelje, da odustanu od namjere On nije htio drugo nego da radi, te za izbora od g. 1864. razvi proti vladi vanrednu djelatnost. Kad je na ministarstvo došao Belcredi, a Filipović je poslan kao namjesnik u Dalmaciju, nasta neko primirje. Filipović pozva Klaića opeta u državnu službu kao nadzornika pučkih škola. Poslije rata Belcredi otidje, a s njim i Filipović, te se povratiše doba progonstva proti hrvatskoj narodnoj stranci. Namjestnik Wagner, da odaleči Klaića iz Dalmacije, dade ga premjestiti u Istru. Klaić se tada u javnom listu na Wagnera odreče službe. Jedan bi glas veselju u cieloj zemlji. Oda svih strana dolažahu Klaiću pismene i brzojavne čestitke: bio je to plebiscit zahvalnosti. Kad je hrvatska narodna stranka došla do većine, Klaić je biran prisjednikom na ze-

Digitized by Google

maljskom odobru. Ali kad god. 1876. Ljubiša htjede, uzprkos nepovjerenju sabora, da ostane na čelu odbora, prisjednici ostaviše odbor, uz izjavu, da sa Ljubišom neće da služe. I Klaić po treći put ostade bez mjesta. Poslie nekoliko mjeseci, koncem one godine, bili su saborski izbori. Trebalo je novaca za oglase, tiskanice, pisma i izborne svrhe. Klaić donese u uredničtvo „Narodnoga lista“ 50 for.: bio je to jedini novac, što je imao.

Što je rodom bio Dubrovčanin, što se je u Italiji uzgojio, što je bio matematik i arhitekt, te su tri okolnosti u velike uplivale na razvitak vanrednih njegovih vrlina i na pravac njegova djelovanja.

Kao Dubrovčanin ubaštinio je neki historički osjećaj slobode i ponosa; kultus humanizma i klasičkih spisatelja, ljubav za ljepotom forme, spremnost na finu atičku dosjetku, neku tipičnost izraza u označivanju osoba i stvari; uz hrvatsku misao, šire shvaćanje slavenstva i slavenske ideje; državnički pogled i pravu političku kulturu koja hoće uspjeha i rezultata. Njegovu širokom vidiku nebi bio pristajao partikularizam, ali se je ipak duboko osjećao Dubrovčaninom, vjerovao je u budućnost Dubrovnika i u njegovu osobitu zadaću, na koju mu u hrvatstvu i u južnom slavenstvu daje pravo njegova prošlost. I u istinu nije bez značaja, što je na čelu narodnoga pokreta bio od njegova početka, on Dubrovčanin; što je u borbi za narodno jedinstvo, za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom, imao kao odlične suborce i sudrugove Meda Pucića, Niku Pucića, Jurja Pulića.

Prolazeći nauke u Italiji, Klaić se je upoznao bio sa talijanskim pokretom; proučio je bio talijansku knjigu, a osobito onu četu otačbeničkih spisatelja,

Digitized by Google

kojima je knjiga bila oružje za slobodu i jedinstvo naroda: sklopio bio odnošaja sa tolikima od talijanskih zatočnika, pa mnogo toga, što je tamo vidio, upoznao i naučio, htio je presaditi u zanosu svoje mladosti na naše tlo. Dakako da je simpatizirao s talijanskim pokretom, te ga nekom prigodom austrijsko redarstvo u Padovi nije najbolje orisalo. Jedan od najstarijih suradnika „Fanfulle“ do u zadnje doba običavao ga je u svojim člancima sa velikom sućuti i sa štovanjem spominjati.

Pokojnik je pak nekom nasladom pripoviedao, kako je u Pisi bio upoznao Giusti-a u jednoj apoteci, koju je talijanski pjesnik često polazio. Opojen, dakle, talijanskim pokretom, prigrlio je u svojoj domovini narodno načelo, načelo, koje je tako žarko u Italiji bio zavolio, te vrline njegove iznesoše na čelo male i hrabre čete onih, koji su na početku ustavne ere stali, da vojuju u ime narodnoga načela i na temelju hrvatskoga državnoga prava za sjedinjenje Dalmacije s Hrvatskom, kao za prvi korak k narodnom jedinstvu. Klaić je liepo poznavao talijanski jezik i talijansku knjigu; ali je znao, da talijanski jezik nije njegov, da položaj, koji je ovaj zauzimao u Dalmaciji, ide po pravu i pravici hrvatski jezik, te je na podlogu onih istih misli, koje je bio usisao u Italiji i u talijanskoj knjizi, odrešito ustao za emancipaciju svoga naroda i svoga jezika proti prevlasti talijanskoga jezika. Tako isto većina onih, koji su uz njega pristajali, prihvatiše narodnu misao u Dalmaciji, potaknuti i nadahnuti onim, što ili bijahu vidjeli u Italiji ili bijahu naučili u talijanskoj knjizi. — Klaić nije toliko znao svoga jezika, da bi se prvih godina mogao s njim služiti; ali za to je veća zasluga

Digitized by Google

njegova i onih, koji su s njim bili u istom položaju, što je narodni jezik naučio, a borio se proti onome, koji je poznavao i kojim je brilirati mogao.

Kad je god. 1861. prvi put stupio u sabor, imao je sa sobom dvanaest drugova: bilo ih je trinaest. Fatalan doista broj, jer episkop Knežević, koji je prvi podpisao prvu izjavu one manjine, nije izjavi ostao vjeran; ali ona druga dvanaestorica, pod vodstvom Klaića, napraviše čudesa. Narodna stranka u malo godina osvoji svu zemlju. Njezini pokretači bili su mladi, zanosni, vatreni: spremni na svaku žrtvu za slobodu i jedinstvo.

Klaiću bile su trideset i dvie godine. Već u prvom zasjedanju pokazao je svoje prvenstvo i velike sposobnosti vodje. Ideju sjedinjenja, iztaknutu u onoj prvoj izjavi, on je prvi i jedini nizom tolikih i tolikih godina obranio sjajno u dalmatinskom saboru: obranio ju god. 1868, pobijajući autonomašku adresu, obranio ju god. 1870. i 1871. kad je podnio adresu narodne hrvatske većine, obranio ju u osnovi adrese god. 1877; obranio ju, stupajući sa svojim drugovima prvi put u klub Hohenwartov; obranio ju kao vodja, kao prvak, kao predstavnik naroda u više prigoda. Pobijajući autonomašku adresu, i rišući u velikim crtama kontinuitet hrvatskoga državnoga prava, naglasi, kako se je Dalmacija poslie pada republike predala hrvatskome kralju. „Ne! — ne!“ — stadoše urlikati sa protivne strane. „Vaša niekanja neće porušiti poviesti“ — odvrati Klaić njihovim interupcijama i nastavi svoj govor jednim od onih govorničkih uspjeha, koji bi bili epohalni i u većim parlamentima. Nije se čuditi, ako je takav pristaša sjedinjenja biran i u hrvatski sabor, gdje njegova rieč

Digitized by Google

bi u velike uvažena, a god. 1866. i u regnikolarnu deputaciju. Kad su se dogovori sa Magjarima razbili, on je u „Nazionale-u“ pisao o njima niz članaka i u najistinitijoj svjetlosti pokazao postupanje Magjara. Kad se je pak god. 1873. radilo o reviziji nagodbe, nadovezao je na onaj prvi, drugi niz članaka, crtajući u kratko cielu političku borbu u Hrvatskoj. Neka razmatranja onih članaka i danas bi dobro došla hrvatskim otačbeničkim krugovima. Hrvatske je stvari pomnjivo pratio, obsežno poznavao i o njima državničkim smislom sudio. Pokojni Rački je običavao kazivati: izpuni li se naš narodni program, Klaić bi morao biti naš ban!

Tome, što je bio Dubrovčanin i što je bio gojenik talijanske knjige i talijanske škole, ima se možda najviše pripisati njegovo slobodoumje i način, na koji je shvaćao srbsko-hrvatko jedinstvo. Kad su se Srbi odcjepili od narodne stranke, htjedoše da Klaić bude prva žrtva razdora. I krivnjom Srba padne on u izborima od g. 1879; on, najbolji i najplemenitiji prijatelj sloge. I ostade, jer je to bilo prama njegovu načelu i prama njegovu uzgoju. Gdjegod se radilo o slobodi i o slavenskoj zajednici u skladu sa hrvatskom narodnom misli, tu je Klaić bio prvi. Saborska izvješća bilježe tolike i tolike slobodoumne predloge, koji su od njega potekli. Sa dielom autonomaške stranke sklopi g. 1864. tako zvani „liberalni savez“ proti nasiljima vlade i sa dielom iste stranke sklopi savez, da se protura općinski zakon, koji i danas u Dalmaciji postoji i jamči općinama toli široku samoupravu. Kako mu je pak na srcu ležala slavenska zajednica, dokazom je, što je g. 1879. zagovarao u Beču ustrojenje velikoga slavenskoga kluba. Nije uspio, pošto

Digitized by Google

je Rieger mislio, da se češki klub mora ustrojiti na državopravnom temelju. Ali slavenska zajednica nije nikada u njemu ugušila hrvatske misli, koje ostvarenje bila je prva točka njegova programa. Tako je g. 1879. bio pripremio u delegacijama upit, koji je smjerao na to, da dokaže nezakonitost delegacija, pošto u njima ne bijaše zastupana Krajina. Izim Poljaka onda nije bilo drugih Slavena u austrijskoj delegaciji, a konservativcima se je stvar činila od velike delikatnosti, poradi Magjara, i tako nije našao dovoljan broj podpisa, da interpelaciju podnese. Poznato je, kako je on jedini i prvi ustao u delegaciji proti Czernkovichu, koji je bio uztvrdio, da je hrvatsko državno pravo šuplja fraza.

Za stalno je u pameti „Obzorovih“ čitalaca, kakvu je predsjedničku krizu bio izazvao Klaićev prosvjed. Ali treba dobro upamtiti jedno: Klaiću, uzgojenom u talijanskoj knjizi i u talijanskom pokretu, državno pravo nije bilo ciljem, nego sredstvom za ostvarenje narodnoga načela, za ujedinjenje i samostalnost Hrvatske. Kao čovjek eminentno politički, on se je u borbi za narodni program stavio na onaj temelj, koji je nekako pripoznat u našoj monarhiji, na pozitivni temelj historičkoga prava. Svakako taj pobornik hrvatske misli i slavenske zajednice tako je bio cienjen, da su ga Mladočesi htjeli na čelu slavenske koalicije, kad je pred tri godine izstupio iz Hohenwartova kluba. Da dadu znak, kako ga oni priznavaju prvakom Slavena u carevinskom vieću, kandidiraše ga za podpredsjednika zastupničke kuće i Klaić je ovom prigodom sakupio glasove svih slavenskih zastupnika, izuzevši one Poljaka.

Digitized by Google

Rekao sam, da je bio matematik i arhitekt. Nisam to s toga rekao, da naglasim njegovu vještinu u ovim dvjema strukama. Priznavali su mu je i sami protivnici, koji su mu povjerili i radnju kazališta u Zadru i koji su se njegovu sudu, kao auktoritetu, kao zadnjoj molbi utjecali svaki put, kad bi nastalo koje pitanje. Kad je zadnji put izgorjelo kazalište u Beču, on je u financijalnom odboru tako na široko razvio svoje misli o načinu, na koji bi se imala graditi kazališta, da je vlada u daljnim svojim odredbama prihvatila većinom Klaićeve misli. Naglasio sam, da je bio matematik i arhitekt s drugoga razloga. U bistrini i tačnosti svojih razloga bio je kao matematik i razloge nizao matematičkom strogosti i logikom. Ali opet nije bio suhoparan kao matematik.

Bio je umjetnik i svoje je razlaganje znao zaodjenuti nekom arhitektoničkom harmonijom, nekim ukusom arhitekta, koji u ostalom najviše drži do čistih i jednostavnih crta. U obće je bilo veliko svojstvo Klaićevo, što je razne velike svoje sposobnosti znao držati u najskladnijoj ravnoteži bilo kao publicista i govornik, bilo i praktičnoj djelatnosti političkoga života.

Kad se je ustrojila hrvatska narodna stranka, nije odmah imala svoje glasilo. Služila se je ponajviše „Diavolettom“ u Trstu, a oni, koji su znali hrvatski, pisali su u „Pozoru“. Klaić je bio u Zadru, ali jezgra života stranke bila je u Splitu. Iz splitskih katakomba izašla je misao o glasilu i to se je ustrojilo g. 1863. Izlazilo je u Zadru pod uredničtvom Nodila, koji je došao iz Splita. Stariji ljudi u stranci i danas se zanosom i ganućem sjećaju onih prvih godina, kada je zlatno i neustrašivo pero Nodilovo umjelo u narod-

Digitized by Google

noj borbi skršiti sam auktoritet Tommasea. Liepih li dana uzhita i slobodoumnih poleta!

Klaić je bio jedan od glavnih suradnika lista. U člancima bio on sav. Pisao je uzornom talijanštinom; ukusom starih Dubrovčana; velikom kulturom; širokim i vedrim pogledom, ali na da sve u načinu razlaganja bio on, vas Klaić: matematik i arhitekt. U ovo trideset i pet godina bilo je časova, kada Klaić nije tako marljivo pisao i puštao je da prodju mjeseci, a da za list nije umočio pera; nu opet, kad je trebalo, kad su bile neke vanredne ili osobite prigode, bio je najmarljiviji suradnik i dok je glasilo bilo sa strankom, on mu je ostao najvjernijim pomagačem i savjetnikom. Njegovim člancima bile bi se podičile najveće novine; a u svjetskim novinama bili bi mogli naći mjesta njegovi članci o vanjskoj politici.

Kao novinar bio je i govornik. Matematičku solidarnost razlaganja dovadjao je u sklad sa formom arhitekta. On — vještak u financijalnim stvarima — bio je u duši umjetnik. Dušom umjetnika zanimao se za liepu knjigu, za kazalište, za muziku. Premières bile su za njega dogadjaj. U tom je takodjer odavao svoje dubrovačko porieklo i svoj latinski uzgoj. Ali je osobito ljubio Francuze, pa najmarljivije pratio na isti način njihove parlamentarne razprave, kao što njihove akademičke govore i dramatske proizvode. Ne riedko to si mogao opaziti u njegovim člancima, kao u njegovim govorima.

U prvim dalmatinskim saborima autonomaška stranka bila je veoma liepo zastupana. Imala je mnogo odličnih sila i odličnih govornika, na čelu im Lapenna. Ali čovjeka, koji je sakupljao tolike vrline i u takovu skladu, kao što Klaić, nije imala. Da narodna stranka

Digitized by Google

nije imala nego Klaića, on bi jedini bio mogao odoljeti i Lapenni i Bajamontu i Giovannizi-u i Radmanu i svim onim drugima, kako se zvali. Imala je Pavlinoviće, Puliće, Vojnoviće, ali je cieli sabor priznavao prednost Klaićeve rieči. Kadkada se je pričinjao kao nevoljan; kadkada mu je rieč težko tekla, kao da bi zapinjao, ali kad bi se uputio, tada je nizao razloge za razlozima, jedan čvršći od drugoga. Osobito dok su autonomaši razpolagali odličnim silama, zemlja je napeto pratila govorničke dvoboje dalmatinskoga sabora; ali je lovorike uviek brao Klaić. — Što mu je protivnik bio moćniji, to je Klaić bio veći. Najvolio je uhvatiti se najopasnijega protivnika — Lapenne. Bili su to pravi Klaićevi triumfi. U onoj borbi za pravo i za slobodu znao se je kadkada tako zgrijati, da je govorio kao nadahnut i umio se uzpeti do govorničke veličine. — Bajamonti je bio prisiljen o njemu jednom reći: „il simpatico oratore della nostra dieta“ — „simpatični govornik našega sabora“.

Lako je dakle shvatiti, ako su nam narodni protivnici uviek zavidjali Klaića; ako su ga se bojali; ako su proti njemu bile naperene njihove striele; ako su gledali, da ga unište. Protivničke vlade osobito nisu mogle da ga trpe. Ne samo da su ga jedan put odpustili, a drugi put, u nadi, da će ga se riešiti, htjeli da ga premjeste. I inače su proti njemu rovali. Ne jedan put, njegova je kuća bila po noći pretražena, pri čem se je i njegova gospodja junački držala. Kad su se g. 1865. vršili u Dalmaciji prvi občinski izbori, te birači padali od žandarskih bajuneta i vukli se u tamnice toliki ugledni članovi hrvatske narodne stranke, na namjestničtvu su se orgije slavile i Lapenna je napijao brzoj smrti Klaića, i u krivošijansku bunu

Digitized by Google

kušali su narodni zlotvori da ga upletu; ali uzalud. Kad je g. 1873. prvi put biran u carevinsko vieće, postigoše, te je uništen njegov izbor: i tamo su ga se bojali. Jalov im posao, jer je u ponovnom izboru Klaić opet biran. Njega u ostalom nije ništa smelo i on je otišao na drugi sviet mirnom savješću, da je postigao sve, što se je postići dalo neprekidnim i samozatajnim poštenim radom.

Zar treba ponoviti sve ono, što je Klaić uradio i postigao? Dalmatinske obćine u našim rukama, pučke škole pohrvaćene, pohrvaćene gimnazije u Splitu, Dubrovniku i Kotoru, pohrvaćene preparandije, pohrvaćen sabor i zemaljski odbor, obećana hrvatska gimnazija u Zadru: to je sve izvedeno pod vodstvom Klaićevim. Pa zar samo to? Nije li pod njegovim vodstvom hrvatska sviest probudjena: nije li samo, uslijed rada stranke, koju je on vodio, danas živa, neugasiva i neuztrpljiva čeznja za sjedinjenjem sa Hrvatskom; nismo li radom njegove stranke moralno i dušom već spojeni? Ako li je uz Pavlinovića bilo čovjeka, koji je prekovelebitske hrvatske stvari smatrao kao vlastite, koji je bio uviek u doticaju sa prekovelebitskim rodoljubnim krugovima, koji je gojio neprestane odnošaje s njima, to je bio Klaić. Danas je u Dalmaciji lako govoriti o hrvatstvu, priznavati se Hrvatom. Nije tako prije bilo. Jer makar je stranka poslie toliko užasnih borba i muka došla do većine, uprava je sva bila u rukama protivnika, birokracija je nastojala da paralizira glas naroda, a sudstvo navlaš išlo za tim, da svojom djelatnošću sruši narodne stečevine. Koliko se truda htjelo, da se to preokrene!

Sad nastavlja „Obzor“ dalje, a iz pera čovjeka, kome su najbolje poznate bile naše prilike ondašnje:

Digitized by Google

Ali to nije bilo najteže. Svako je imenovanje stajalo muka, jer su vlade bile protivne. Kad je iz narodni redova imenovan prvi savjetnik na vladi, bio je to zdravstveni izvjestitelj dr. Mirković, činilo se je to kao nešto vanredno. Drugi je došao d.r Frano Danilo kao školski izvjestitelj. Jer što bi bili vriedili svi izborni uspjesi kad bi birokracija bila ostala uviek ista? Klaić je radio za stvar i nikada za osobe, pa mu do zahvalnosti nije stajalo. Ali kronike mogu zabilježiti, da je ponajviše naišao na nezahvalnost. Godine 1872. ukinuta je talijanska preparandija; ali koja bi korist odatle bila, da je na čelo preparandije u Arbanasima bio postavljen, talijanaš Jelčić? Što je Buzolić postavljen, to je opet plod Klaićeva nastojanja. O tome bi se mogla ciela knjiga napisati. Bile su pohrvaćene sve pučke škole, kad je talijanašima pošlo za rukom postići od Gautscha talijansku školu za Trogir.

Tko ne zna sve sile, koje je Klaićeva stranka morala uložiti, da ju uništi? I kad se drugo nije moglo, sabor je zaniekao trošak za nju! Koliko se Klaić nije borio proti njemačkoj pučkoj školi u Zadru? Godine 1880. sa državnoga proračuna brisana je podpora za nju Klaićevim nastojanjem. Onom prigodom on je najuspješnije pobio nenadkriljivoga dijalektika Herbsta. Svaka stečevina, koja se danas možda i neznatnom čini, ima svoju poviest bolnu i krvavu.

Tko bi ikada izbrojio sve ono, što je Klaić uzradio, sve ono, što je postigao i izvojevao? U obće se kaže da je Bajamontovo djelo uzpostava rimskoga vodovoda u Splitu. Ipak težko bi se onaj vodovod bio gradio, da nije bilo vojničkoga doprinosa; a vojničkoga doprinosa nebi bilo, da se nije Klaić u dele-

Digitized by Google

gaciji zauzeo. To je samo da navedem jedan slučaj. Sada će se oko grada Dubrovnika graditi put. I u tom je Klaić imao svoju ruku. Tko je pravedan, priznati će, da ako ikoje ministarstvo, to ministarstvo trgovine radi u Dalmatinskim lukama. Nu tko se je za to zauzeo, koliko Klaić? Tko li je u financijalnom odboru govorio koliko on? Tko li je i kao izvjestitelj zagovarao za boljitak luka? Jer je Klaić u lučkim i pomorskim stvarima još od svoje mladosti bio strukovnjak, biran je za to u financijalni odbor izvjestiteljem pri dotičnom proračunu. I željezničko dalmatinsko pitanje on je duboko i svestrano proučio, te mu davao nekako intonaciju. Od njegovih članaka i govora o željeznici dalmatinskoj, bilo u saboru, bilo u carevinskom vieću i delegaciji, mogla bi se sastaviti debela knjiga. I tako bi se moglo svako pitanje spomenuti. Njegovu je nastojanju, na primjer, pošlo za rukom postići sjajni uspjeh za Dalmaciju, u pitanju kongrue i u pitanju kućarine. Ako se danas misli na prosušenje polja i na uredjenje voda u Dalmaciji, pa se nešto već počelo raditi i snuje, to je zasluga Klaića i njegovih financijalnih operacija osnova.

Poznavao je duboko narodnu ekonomiju, a u upravljanju dalmatinskih financija stvarao je čudesa, zasvjedočivši vanredne financijalne sposobnosti. Kadkada podnašajući saboru čedni pokrajinski proračun, koji je manji od onoga grada Zagreba, bio bi ga popratio takovim obrazloženjem, koje bi rado bio usvojio svaki ministar financija. Vriedilo bi njegovoj djelatnosti na zemaljskom odboru posvetiti poseban niz članaka, što dakako ovdje nije moguće, ali tomu trudu bi se imao podvrći koji od dalmatinskih listova.

Digitized by Google

Spomenuto je bilo, kako se njemu mora zahvaliti, ima li Dalmacija bolnicâ poput najprosvjetljenijih središta. Njegova je zasluga i to, ako je sada svako selo stavljeno u položaj, da može sagraditi pristojnu liepu sgradu zâ školu.

Bilo je vrieme, kad je Klaić bio začeo rad, da bi se narodni program mogao izvesti, a to u doba hercegovačkoga ustanka. Onda se bio pretvorio u mladića i bio se potrostručio. Radio je na sve strane i svim silama pomagao pokret. Slavenski prvaci, diplomati, novinari, državnici, svi se obraćali na njega: na njega bili upućeni i njega tražili, prolazeći Dalmacijom. Na žalost stvari nisu okrenule, kako je on želio i nadao se; ali opet kao politik nastojao je iz nepovoljna položaja crpsti za stvar što veće koristi. Odmah poslie berlinskoga kongresa on je rekao u delegaciji velik govor, upućujući državu na hrvatsku politiku, ako joj je do uspjeha na iztoku.

Za toliko godina on je bio smatran kao ovlašteni zastupnik narodnih težnja Bosne i Hercegovine u delegaciji, te je svedj govorio sa hrvatskoga stanovišta, Kallay ga je smatrao nekim izaslanikom i povjerenikom okupiranih zemalja u nadziranju bosanske uprave i politike, i njegovu je rieč u velike uvažavao. U obće su parlamentarni i politički krugovi držali Klaića auktoritetom, kad god se o Iztoku radilo. Kad je na carevinsko vieće došla molba bosanskih kmetova, a Klaić uzeo je rieč, da ju razjasni i preporuči, kuća ga je pravim počitanjem slušala, kao da orakul govori i jednoglasno prihvatila rezoluciju, koju je on predložio. Kad se je u Bosni gradila prva željeznica i zastupnička kuća pozvana bila, da glasuje dotični kredit, Klaić je biran izvjestiteljem i u razpravi je

Digitized by Google

sjajno pobio oporbu Giskre. Pri razpravi o nekom drugom bosanskom kreditu, Hohenwart ga je molio, da bi govorio. Kad je Klaić na to opazio, da mu je težko njemački govoriti, ako prije nije o stvari razmišljao, odvrati mu Hohenwart: Nemari, a vi govorite talijanski, samo govorite, jer izmedju svih nas vi najbolje poznajete iztočne stvari. Ovdje mi je u odnošaju sa onim mislima još primjetiti kako je dr. Klaić u delegaciji obranio proti Kallayu srbske „hajduke“ i prvi oštro prigovorio tome, što se proti ustašama u Boki i Hercegovini šilju vojnici iste krvi.

Imao je pravo državničko oko. Nije se nikada dao prenagliti ili zanieti momentom, niti mu je časoviti dojam ikada zastro objektivnost pogleda u prosudjivanju položaja. Kad je bio s vladom, znao je da ono, što glasuje većina, nije uviek popularno; ali popularnosti nebi nikada bio žrtvovao za živu glavu svoje uvjerenje. Kao član većine glasovao je vladi sve one terete, o kojima je bio uvjeren, da ih vlada treba. Ali kad je vlada otišla predaleko, digao se je i rekao je: Dosta! Tako je oštro govorio proti carini na žito, odciepivši se u tom od svojih prijatelja; a iz kluba je odstupio, kad je uvidio, da ovaj ide stranputicom. Pa kao što je znao, koje su dužnosti člana većine i dokle mora sa vladom ići, tako je opet znao, u čem sastoji i što mora da bude prava opozicija. Pobijajući vladu, nije se na sebe i svoju osobu nikada obazirao; ali opet nije nikada vodio takove opozicije, koja bi stvari mogla škoditi. God. 1883. bio je primoran, da ustane proti politici namjesnika Jovanovića, koji je imao za sebe i Taaffe-a i Krunu. Jedino način, na koji je Klaić opoziciju vodio, prisili Jovanovića na uzmak. Pokojnik je radi toga bio više krat u Beču.

Digitized by Google

Kad bi se vratio, prijatelji bi ga željno očekivali, nadajući se od njega kakovoj viesti, da je već Jovanović smrvljen; ali on bi ih sve deranžirao kakovom anekdotom, kakovom dosjetkom ili svrnuvši govor na koji drugi predmet. Njegova je vedrina bila nešto neobična. Za izborâ godine 1879. očekivali smo u zadarskoj čitaonici vanrednom napetosti glasove iz Obrovca. Težko je bilo vjerovati, da će Srbi glasovati proti njemu, a za autonomaša Ivanića. Ipak nadodje viest, da se zbiva ono, što je bilo težko vjerovati i svi probliedismo. On jedini ostade vedar.

Razlog toj vedrini treba tražiti u višem stanovištu, sa kojega je prosudjivao stvari i u širokom horizontu njegova duha; ali opet u mirnoći njegove savjesti i u prirodjenoj mu dobroti srdca. Iz njegovih usta nije nikada izašla oštra rieč proti Srbima ili pravašima. Plemenita njegova duša uviek se je nadala, da će doći do sporazumka, da će prispjeti čas, koji će nas sve spojiti. Njegova je dobrota začaravala sve one, koji su ga poznavali; njegova je ljubeznost bila u drastičnoj opreci sa energijom njegova pogleda. Tko se nije Klaiću preporučio; za koga se Klaić nije zauzeo? I nikome nije to predbacio ni onda, kad ga je nezahvalnost dotičnih mogla ovlastiti; kao što nije nikada nikoga odbio zato, što je bio proti njemu ili proti njemu demonstrirao. Njegova dobrota je kadšto graničila sa bezazlenošću. Strog sa sobom, bio je blag u prosudjivanju drugoga. Kao što ga dojam časa nije nikada zaveo, tako ga nije nikada zavela strast ni najmanja. Možda nije ni on izbjegnuo plemenitim ambicijama; ali nije znao, što je taština. Doživio je mnogo zadovoljstva, kao u jedanput na stotine brzojavaka, bakljada, adresa, izmedju kojih jednu grada

Digitized by Google

Zadra, podpisanu od samih autonomaša; ali sve to nije nikada pomutilo njegove vedrine. Vidio sam posljednje njegovo pismo bratu. Žali, što se je morao primiti predsjedničke časti, pošto Bulat nije htio da napusti uvjet o boravku u Splitu.

Obično se kaže, da i veliki ljudi padaju pred onima, koji ih s bližega poznavaju. O Klaiću se ima reći protivno. Što si ga s bližega poznao, to je bio veći. Tko ga je vidio u intivnosti obiteljskoga života, nije mogao ne diviti mu se. Bio je pravi angjeo. Sve težke brige političkoga vodstva kao da bi ostavio na pragu kuće, da u kuću svoju ponese jedino vedrinu svoga humora i u krugu mile i čestite svoje obitelji bude najjednostavniji čovjek.

U svom životu bio je obično sustavan i ako ne pedantan. U obće si mogao znati, gdje ćeš ga naći, da li u kući, da li na šetnji, da li na odboru, da li u čitaonici. Svaku poslie podne čitao je u kući „Revue des deux Mondes“, njegovo omiljelo štivo. Velikom je pomnjom pratio i „Radove“ jugoslavenske akademije. Imao je i svoje novine, koje je sustavno čitao. Od prekovelebitskih novina čitao je „Obzor“ od početka do konca i u velike ga cienio. Njegova politička i osobna prijateljstva bila su sa ljudima „Obzora“, patriotizmu kojih izkazivao je veliko počitanje. Od početka ustavnih borba bio je njihov suborac za jedan program i istu politiku, u koliko to dozvoljavahu različite okolnosti s jedne i s druge strane. Strosmajer ga je častio svojim prijateljstvom. Sa Račkim je bio u tiesnim odnošajima medjusobne ljubavi i medjusobnoga štovanja, kao što sa d.rom Mazzurom i sa drugim ličnostima oko „Obzora“.

Digitized by Google

Kakav je Klaić bio kao Slaven u širokom smislu rieći, pa onda kao Hrvat, dosta je spomenuti, što kaže zagrebački drug:

Hrvatski zastupnici iz Dalmacije udjoše u Hohenwartov klub, a dr. Klaić u njihovo ime izjavi, da tim ne misle prejudicirati svojem državopravnom stanovištu. Tu je izjavu ponovio još dva puta iza obćih izbora.

Dr. Klaić je biran podpredsjednikom kluba; biran je u eksekutivni odbor desnice, koja je od sebe onda sačinjavala većinu (Česi, Poljaci i Hohenwartovci), a klub ga je uviek kandidirao u svim važnijim odborima. Od g. 1879. Klaić je neprekidno član proračunskoga odbora. Biran u delegacije još prije od one godine, neprekidno je njihov član, pa je prvih godina jedini zagovarao hrvatsko stanovište u bosanskom pitanju, i kad god se o Bosni povela rieč, on je zagovarao njezine interese, pače na neki način je bio smatran kao zastupnik njezinih narodnih revindikacija i kao auktoritet u svemu, što se na nju odnosilo. Prvih godina ne samo u delegacijama, nego u raznim prigodama u carevinskom vieću, kao, na primjer, kad se radilo o peticiji za riešenje agrarnoga pitanja, kad se radilo o gradnji neke bosanske željeznice pri čem je on bio izvjestitelj, Klaić je imao baš sjajnih momenata.

Dalmatinski zastupnici, kao članovi još kompaktne desnice, iznieli su mnogo tegoba i štošta su postigli. Pohrvaćenje splitskih srednjih škola to je velika stečevina, kojoj se domašaj još danas dostojno nemože omjeriti. Mladići, koji izlaze iz splitskih srednjih škola, ne samo da znaju hrvatski, jer su hrvatski uzgojeni, nego duboko osjećaju hrvatski. A srednje

Digitized by Google

splitske škole, u srcu Dalmacije, jesu najnapučenije: polazi ih mladež od Krke do Neretve; mladež darovita, sviestna, probudjena. Preinačen je, uzprkos velikim potežkoćama, §. 25. gradjanskoga postupnika — lex Bulat — po čem je protegnuto i na gradjanske parnice načelo, koje je do onda vriedilo samo za kaznene stvari, da se naime, s hrvatskim strankama sud ima služiti hrvatskim jezikom i u tom jeziku izdavati sva riešenja. Glasovan je zakon po kojem je produžena željeznica od Siverića do Knina.

U mnogim pitanjima vlada i većina s pomoću Hoherwartova kluba pokazale su se doduše sklone dalmatinskim zastupnicima, al ipak nisu podupirale Dalmaciju u materijalnom i u narodnom pogledu onako, kako je trebalo i kako je pravica zahtievala. Taaffeova vlada, iz početka sklona Slavenima, poče sve više naginjati k njemačkoj ljevici, te se oglušivala na pravedne zahtjeve dalmatinskih Hrvata, pače im poslie Rodića pošlje za namjestnika Jovanovića s očitom germanizatorskom tendencijom u uredima. S njime za podjene narodna stranka pod vodstvom Pavlinovića i Klaića žestoku borbu. U saboru poslie izbora od g. 1883. narodna je stranka nesmiljeno pucala na Jovanovića, koji je umirovio više narodnih ljudi, a u zemlju doveo cielu četu njemačkih činovnika. U Pavlinovića i Klaića probudio se stari ratoborni duh proti namjestniku, koji je tako radio, kao da talijanštinu hoće da zamieni njemštinom.

Ciela Dalmacija bila uzrujana i odobravala postupanje svojih saborskih zastupnika na obranu jezika i narodnih svetinja. Talijanaši i Srbi, koji su se organizirali u saboru g. 1883, bili su očito uz vladu proti hrvatskoj stranci. Predlog Klaića, da namjestnik

Digitized by Google

ne bi bio vojnik, bio je ponudjen Srbima na podpis; ali ga odbiše. Stranka ipak sklonu vladu na koncesije, te je stara napetost prestala. God. 1884 sabor je mogao glasovati predlog, kojim je tražio, da se pohrvate uredi, dočim je godinu prije radi toga istoga predloga bio zatvoren. Medjutim je hrvatska narodna stranka zabilježila u svoje anale dvie važne činjenice: imenovanje Vodopića dubrovačkim biskupom i sjajnu pobjedu kod splitskih izbora g. 1882, koja znači osvojenje splitske občine hrvatsvu, te spada medju najsvjetlije točke u narodnoj borbi u Dalmaciji. Glavna zasluga za tu stečevinu pripada d.ru Bulatu, trećemu u društvu vodja hrvatske stranke u Dalmaciji.

Iza prerane smrti Pavlinovićeve g. 1888 vodstvo je stranke u rukama Klaića i Bulata. — Poznato je, kako je počeo u krilu stranke pokret, koji je Klaiću, Bulatu i drugovima predbacivao oportunizam. Još je u živoj pameti, kako se je taj pokret prometnuo u razdor, te su Biankini i drugovi ustrojili novi klub i primili ime stranke prava.

God. 1893 riešio se Klaić sa svojim hrvatskim i slovenskim drugovima Hohenwartova kluba, s kojim su ga spajale tolikogodišnje tradicije. Stvoriše posebni klub hrvatskih i slovenskih zastupnika, koji se stavio u saobraćaj sa mladočeskim klubom. Mladočesi, hoteći da slavenska manjina bude zastupana u predsjedničkom bureau-u, predložiše Klaića. — Tako se evo slavenska koncentracija oko njega sakupila. To nije bilo samo laskavo po njega, nego je i dokazom uloge, koja mu se namjenjivala u parlamentu, a i nade, koja se u njega polagala.

Još g. 1879 Klaić je prvi predložio bio, da se Slaveni ustroje u jedan klub. Kamo sreće da su ga

Digitized by Google

onda slušali! U obće Klaić na carevinskom vieću, kojemu je pripadao od g. 1873, uživao je osobiti ugled, a u klubu Hohenwartovu pravi auktoritet. Podpredsjednik Hohenwartova kluba, odkada je ovako postao član eksekutivnoga odbora desnice, bio je uviek odbornik u najvažnijim parlamentarnim odborima, a često i izvjestitelj. On bijaše izrazita parlamentarna ličnost. Čovjek široka pogleda, sklon slobodnim institucijama, književno i politički svestrano naobražen bijaše on vrstan govornik, koji je više djelovao na um nego na srdce. Kroz trideset i tri godine neumorno je djelovao na javnom poprištu: od g. 1861. zastupnik na dalmatinskom saboru, od g. 1870. član zemaljskog odbora, od g. 1873. zastupnik na carevinskom vieću, od g. 1877. član delegacija — i na svakom se mjestu najdičnije odlikovao. A veoma zaslužan je i kao upravnik. Dalmatinske bolnice svjedoče o njegovu radu, a što je uzorna autonomna uprava naše pokrajine velika je zasluga njegova.

Ideja narodnog sjedinjenja našla je u Klaiću u mnogim svečanim momentima vriedna zatočnika, bilo u saboru, bilo u Hohenwartovu klubu, bilo u delegacijama, gdje je prvi iztaknuo program sjedinjenja Bosne sa Hrvatskom. Isto tako u osnovi adrese dalmatinskog sabora od g. 1879, što ju je on sastavio, zagovara se riešenje bosanskog pitanja u smislu hrvatskoga državnoga prava i narodnog načela. Njegov govor u delegacijama, poslije berlinskoga ugovora, odnosno bosanske okupacije, ide, u obće, medju najljepše govore, što su se onda čuli u delegacijama, a protkan je sav slavenskom i hrvatskom misli.

Kad je g. 1893. u delegacijama onako cinički g. Czernkovich govorio o hrvatskom pitanju, tvrdeći, da

Digitized by Google

je hrvatsko državno pravo prazna i šuplja fraza, digao se u sjednici austrijske delegacije od 16. lipnja dr. Klaić, da odbije tvrdnje Czernkovicha, ali mu predsjednik Windischgraetc ne dozvoli dalje govoriti, te je na to nastao sukob, tako da se je predsjednik odrekao časti.

Uza sve velike vrline uma i srca resio ga najviše čist i svietao značaj. Pun dobrote i blagosti, kao privatan čovjek, nije poznavao osvete, mržnje ni prkosa. Što se njegova značaja tiče, treba mu u hvalu priznati, da je u ovo trideset i pet godina, odkad je na čelu narodnoj hrvatskoj stranci, sebe cieloga podao svetoj domovinskoj i narodnoj stvari, radeći samopriegorno za nju, a da nije nikad na sebe mislio; pače je žrtvovao mnogo toga i izložio se svakojakim opasnostima.

Ali malo prije dotakosmo se i nesretnog srbsko-hrvatskog spora, pa da se vidi, kako se Klaić u začetku spora kao značajnik i rodoljub vladao dosta nam je što „Vienac“ kaže:

Kad su godine 1873. dalmatinski zastupnici u Beču glasovali za izbornu preinaku, po kojoj je saborima oduzeto pravo da biraju zastupnike za Beč, a uvedeni su izravni izbori, Klaić je prvi prosvjedovao proti glasu svojih prijatelja, a zemlja je išla za njim. Tada se je dogodio prvi prelom u hrvatskoj narodnoj stranci, te se je u njezinu krilu ustrojila „zemaljska“ stranka, tako nazvana od „Zemljaka“ njezina glasila. Stranka nije na dugo trajala, jer u zemlji nije našla odziva i zemljišta; ali su se njezine posljedice na dugo osjećale. Bila je to stranka, koja je imala na umu interese zemlje, na uštrb načela; bila narodna, ali i sredinjačka. Na čelu su joj bili Klaićevi prija-

Digitized by Google

telji, izmedju kojih Ivan Danilo, koji je onom prigodom žalosno posrnuo. Bolna srca je Klaić zaveo rat proti njima, te ih prisilio na uzmak. S Danilom bio i Ljubiša, koji je onda, da uspije, u „Zemljaku“, potaknuo srpsko-hrvatsku raspravu i bacio sjeme docnijem razdoru.

Kod prvih izravnih izbora za Beč g. 1873. Klaić je bio biran a vanjskim općinama Zadra, Benkovca i tako dalje. Usprkos sjajnoj obrani Pavlinovića, njegov izbor bi uništen. Isti dan, u koji je njegov izbor uništen, imenovan je nadzornikom srednjih škola u Dalmaciji jedan od najokorjelijih talijanaša. Za čas je bio počeo opeta duvati nepovoljan vjetar za hrvatstvo. Raskolom je narodna hrvatska stranka bila oslabila, tako da su kod onih prvih izbora od devetorice zastupnika birana jedino trojica od hrvatske narodne stranke. Rodić je imao nalog, da nju predobije za zemljačtvo. Pošto mu to nije pošlo za rukom, vlada i onako sredinjačka, bila prama stranci veoma neprijazna. Ali pored neprijaznosti vlade i pored razdora, Klaić nije klonuo. Biran uz veliko veselje zemlje u naknadnim izborima, stupio je u opoziciju, uz Hohenwarta; ali je tako mudro i tako ozbiljno tu opoziciju vodio, da je vladu uvjerio, kako je većina zemlje uz njega i uz njegove drugove, te kako bi veoma opasno bilo zapodjenuti rat proti hrvatskoj narodnoj stranci. U kratko vrieme parlamentarni krugovi upoznaše u njemu odličnu silu. Malo mjeseci poslije no je došao u Beč, rekao je govor o željezničkom pitanju, radi kojega mu cieli Zadar — bez razlike stranaka — uruči veoma laskavu adresu zahvalnosti. Već za rasprave jednoga od prvih proračuna bio je biran kao obći govornik desnice pri ministarstvu bogoštovja

Digitized by Google

i nastave i rekao jedan od najsjajnijih govora za pohrvaćenje nekojih škola u Dalmaciji. Nego znamenit je bio govor, što je rekao pri općoj raspravi o proračunu za god. 1876. Tom prigodom odkri neke zloporabe pri koncesijama željezničkih radnja. Kad se je pri tom razvila novinarska polemika, on priobći točni, potanki iznos, što no su primili neki zastupnici, izmedju kojih Ljubiša, predsjednik sabora. Kad se je sabor sastao, narodna hrvatska većina izjavi, da ona ne će saborisati, dok je predsjednikom Ljubiša, koji je u svoje osobne interese zlorabio svoj politički položaj. I tako one godine nije bilo sabora. Pošto Ljubiša nije htio da se odreče predsjedničtva, a vlada nije htjela da se mieša, pod izlikom, da je to stvar, koja spada u autonomiju pokrajine, i članovi zemaljskoga odbora odrekoše se svoga mjesta, ne htijući uredovati pod Ljubišem. Tako Klaić ostade po treći put bez kruha.

Bila je uz to pukla puška u Nevesinjama, a tim se otvorilo Klaiću novo polje za rad. Pomladi se i zače smionih nada. Hercegovački ustanak bio je ponajviše djelo uredničtva „Narodnoga lista“, gdje je Klaić vodio uvijek glavnu riječ i bio vodjom. Ustrojili se odbori, koji ne samo da su podpomagali bjegunce, nego i ustaše. Iz Zadra i u obće iz Dalmacije oni su primali i pušaka i hrane. Visoke slavenske ličnosti bile su u ono doba u neprekidnom dopisivanju i odnošaju s Klaićem; dopisnici najvećih novina, izmedju kojih Stillmam i diplomatski poslovači, izmedju kojih Jonin, što no su bili na polasku Zadrom, tražili su Klaića, da se s njim porazgovore. „Narodni list“ je bio smatran kao glasilo ustanka, s kojim se je hrvatska narodna stranka bila poistovjetovala. I

Digitized by Google

Gladstone je bio onom prigodom upoznao narodno glasilo hrvatske narodne stranke. Njegovi su se članci, talijanski, na daleko čitali i uvažavali. Klaić ih je ili pisao ili nadahnjivao, a i velike su ih novine prenašale. U početku je Klaić živo zagovarao rat i bio proti diplomatskom posredovanju. Ne samo: Klaić je bio i proti okupaciji. Želio je zajedničku akciju s rodoljubima s ove strane Velebita i dotrča u Zagreb, gdje je našao, da se s njegovim nazorima slažu osobito Rački i Mazzura, i gdje je nastojao sklonuti Makanca, da se za čas kani parlamentarnoga i da vodi vanparlamentarnu opoziciju. Nego su stvari na Istoku krenule inače no se je Klaić nadao i no je mislio. A tada mu ne preosta drugo, nego uložiti svoje sile vodje, publiciste, zastupnika i delegata, da se barem okupacija nebi izvela na račun onih, koji u Bosni i Hercegovini ne će hrvatskoga i u obće narodnoga duha, nego im ove dvije zemlje imadu služiti podlogom sasvim drugih težnja na Istoku.

Kad su Bosna i Hercegovina oslobodjene od turskoga jarma i njihova uprava povjerena austro-ugarskoj monarkiji, ono sjeme bratskoga razdora, što je Ljubiša bio posijao u „Zemljaku", počelo je s tako zvanim bosanskim pitanjem uradjati zlokobnim plodom. — Narodna hrvatska stranka se razdvojila. To bi drugi njezin prelom. Srbi se od nje odijeliše. I ako je Klaić bio najveći prijatelj i zagovornik sloge, on prvi pade žrtvom razdora. Pade, jer je bio vodja; a Srbi, koji su do onda uvijek glasovali za Klaića, htjedoše glasujući proti njemu, proti vodji, dati znak svoga obstanka.

Ne može biti naša svrha, piše „Vienac", da u potankostima pratimo politički rad pokojnikov. To bi

Digitized by Google

bila povjest narodne stranke; u obće pače politička povjest Dalmacije, a ta još čeka svoga čovjeka. Ima u toj povjesti točaka, kojih ne bi bilo moguće točno shvatiti, kad se ne bi zaseglo nešto dalje, počevši od namjestnika Tomašića, g. 1814., pa idući slijedom namjestnikâ grofa Lilienberga, baruna Tursky-a, bana Jelačića i Mamule, dà Mamule, koji sam postade namjestnikom g. 1859. — Prva tri namjestnika označuju razdoblje podpune bezplodnosti, za pune trideset i četiri godine. U to doba, car Franjo I., za Tomašića, pohodio je Dalmaciju; za Lilienberga podigle su se tvrdjave u Boki Kotorskoj, na crnogorskoj medji, a za Tursky-a pohodi Dalmaciju nadvojvoda Franjo Karlo. Njega zateče pokret g. 1848. Uz to je i hajduštvo bilo na dnevnom redu; ustrojili su se kojekakvi uredi po kalupu drugih pokrajina s talijanskim osobljem i s talijanskim jezikom, a na hercegovačkoj i crnogorskoj medji borbe su bile trajne i neprestane. Pokretom godine 1848. pojavi se prvi pokret u Boki Kotorskoj s nespretnosti okružnoga kapetana Grie-a, a to za nekoliko godina dovede obsadno stanje. U neku ruku Bach preustroji nešto ureda po drugom, nešto po svom kalupu; dok ustavom poslije dobe bezplodnosti i stagnacije nadodje doba pokušaja i experimenata. Što je dobu bezplodnosti i onu pokušaja naslijedila doba rada, donekle bar po nekom izvjesnom pravcu, to je zasluga stranke pod mudrim vodstvom dra. Klaića.

Dr. Klaić, biran prvi put zastupnikom g. 1860., bješe član sabora sve do svoje smrti i nema sjednice, kod koje on nije učestvovao i sudjelovao. Uz to je bio biran i zastupnikom na hrvatskom saboru, gdje je u malo vremena stekao obći ugled i obće štovanje;

Digitized by Google

a god. 1866. sabor ga izabra i članom kraljevinske deputacije. O dogovorima, koje je ova u Budimpešti vodila s ugarskom kraljevinskom deputacijom, Klaić je napisao u „Nazionale-u“ niz veoma zanimivih članaka, koji su danas na osobiti način poučni. Padom Schmerlinga dodje na čelo vlade Belcredi, koji je, kako je poznato, htio uvesti tako zvani historički federalizam. I u Dalmaciji su stvari počele na bolje okretati, te je pod Filipovićem, koji naslijedi Mamulu, Klaić opet pozvan u službu i bi imenovan školskim nadzornikom za pučke škole. U tom svojstvu razvi veliku, vanrednu djelatnost za napredak školstva i u prilog hrvatskom jeziku. Za te dobe su se počele uredjivati škole, uvadjati hrvatski jezik bilo u pučke, bilo u srednje. Na žalost, to doba potraja kratko. Poslije rata padne Belcredi, pa je i Filipović morao iz Dalmacije. Na mjesto Filipovića dodje Wagner, te se sve opet stane mijenjati. Talijanština zavlada u školstvu; u nekim gimnazijama hrvatski jezik postane slobodnim predmetom. Klaić bi premješten iz Zadra u Kopar. Ali pošto se taj premještaj nije zbio i nije mogao zbiti radi službenih razloga, on se u javnom pismu na namjesanika odreče službe, te po drugi put ostane bez kruha, da posveti sve svoje sile hrvatskoj narodnoj stvari. Za Wagnera bukne ustanak u Boki Kotorskoj. Zna se, da ga je Rodić ugušio. Vlada otvori oči i povjeri upravu Dalmacije barunu Flucku, pod kojim su se godine 1870. ovršili saborski izbori. Pošto je vlada bila neutralna, to pobijedi hrvatska narodna stranka. Djelovanje Rodića u Dalmaciji bilo je već počelo godine 1859. Prekinuto za deset godina, preko kojih je hrabri hrvatski general ponajviše bio u Italiji, pozvan godine 1869., da uguši

Digitized by Google

ustanak, godine 1870. bi imenovan vojničkim zapovjednikom u Dalmaciji i namjestnikom. Te godine, bilo pobjedom hrvatske narodne stranke, bilo imenovanjem Rodića, nasta u Dalmaciji novo razdoblje. Pokušaji nisu doduše prestali; djelovanje Rodića i hrvatske narodne stranke nailazilo je uvijek na predsude, a osobito na opreke odozgo, nu ipak izvjesni neki pravac u prilog hrvatskoj narodnoj stvari uvijek je pobijedio i ako ne drugo, prodrlo je uvjerenje, da se bez njega ne da u Dalmaciji vladati. Preokret stari nije još nastao. Bilo je nade, da će nastati pod Hohenwartom, kome je većina dalmatinskoga sabora, po predlogu Klaićevu, bila izjavila povjerenje. Ali je i ministar fundamentalnih članaka morao otići. Klaić je g. 1870. biran iz skupine cijeloga sabora članom zemaljskoga odbora i bješe do svoje smrti. Na zemaljskom odboru otvori se novo polje njegovu plodnom i blagoslovenom radu. Tko da i u kratko sakupi taj rad? Klaić je pokazao velik, vanredan talenat, osobito kao stručnjak u financijalnim stvarima. On preuredi zemaljske financije i postavi ih na čvrste temelje. Za ovih dvadeset i šest godina on je vodio svu financijalnu upravu zemlje, te zasnovao tolike zemaljske zaklade, izmedju njih i pričuvnu. Operacije, koje je on izveo, da se sagrade bolnice u Šibeniku — uz ludnicu — u Zadru, u Dubrovniku svjedoče na osobiti način o njegovu vanrednom financijalnom talentu i vanrednim njegovim financijalnim sposobnostima. Bolnice koje su u Dalmaciji sagradjene, bile bi na čast i ures najvećim i najprosvjetljenijim gradovima. Da se sagrade, sklopljen je zajam. Za kamate i amortizaciju zemlja plaća manje, nego bi plaćala za stanarinu bolnicâ; a u 25 godina cijeli će zajam isplatiti.

Digitized by Google

Ako je zemaljska autonomna uprava u pokrajini jedna od najboljih u Austriji, to se bez sumnje ima u velike i osobito pokojniku zahvaliti. Dvije posljednje zaklade, koje su njegovom inicijativom i po njegovu predlogu usvojene, jesu: zaklada za poljodjelske poboljšice i zaklada za zajmove občinama za izvedenje radnjâ javne koristi. Ova potonja ima osobito tu svrhu, da priteče občinama u pomoć pri gradnji školskih zgrada, te pri nabavi pitke vode za gospodarske i kućne potrebe. Pokojnik koliko se je brinuo za gospodarske i financijalne prilike zemlje, toliko mu je i školstvo stajalo na srdcu, kao što svjedoči njegovo nastojanje toli oko školske zaklade, koli oko učiteljske mirovinske zaklade i sve ono, što je uradio, da bi se položaj učiteljâ poboljšao. Od kada je biran u zemaljski odbor, ovaj ga je odaslao u školsko vijeće, gdje je, kao svagdje, njegova riječ bila uvažena, cijenjena. U zemaljskom školskom vijeću je zastupao ne samo novčane interese zemlje, nego najodrešitije, a — što najviše vrijedi — najuspješnije je zagovarao hrvatstvo i njegove interese u školama. Kod svega, što se je za putove u Dalmaciji uradilo, on je izravno utjecao, a tako isto kod svega, što se je uradilo za uredjenje vodâ i bujicâ. U ovim dvjema granama mnogo se zadnjega doba u Dalmaciji radi; a veliku, neizmjernu zaslugu pri tom ima Klaić. U svakom povjerenstvu za gospodarske ili financijalne stvari Klaić je bio član, i njegova riječ bila je riječ auktoriteta, koja je često zabunila i postidila stručnjake, kojima je proučavanje tih predmeta jedini i najveći zadatak života.

Još nastavlja zagrebački drug: Klaić je bio s vladom i s većinom sve do pada Taaffeove vlade,

Digitized by Google

kad je Hohenwart pružio ruku Nijemcima većina ga je birala uvijek u najvažnije odbore, a najpače u financijalni, kome je bio članom od godine 1879. i izvjestiteljem proračuna pri raznim naslovima ministarstva trgovine. Od god. 1878. Klaić je bio neprekidno član delegacije, gdje je zastupao uvijek slavensko gledište, a osobito hrvatsko u bosansko-hercegovačkom pitanju. Prvi njegov govor bio je u velikom stilu: pravi državnički govor o berlinskom ugovoru, s posebnim obzirom na Bosnu i Hercegovinu. Iskrenim marom zauzimao se je pokojnik za bjegunce, koji su tražili utočišta na hrvatskom zemljištu. Zahtijevao je najodlučnije dvije stvari: da se na pravedni način riješi agrarno pitanje, koje je bio proučio i izvrsno poznavao, i da uprava bude nadahnuta narodnim duhom.

Kad je Rodić bio umirovljen, a mjesto njega došao Jovanović, prijetila je opasnost mnogim stečevinama hrvatske narod. stranke. Novi namjestnik je odpustio neke činovnike, koji su bili povjerenici stranke na upravi, a bilo bi se reklo, kao da hoće da utre put njemštini. Nastade uzrujanost i nezadovoljstvo. Hrvatska narodna stranka stupi u borbu proti namjestniku. Saborsko zasjedanje od godine 1883. bilo je burno. Nije više bilo takovo ono od godine 1884. I ako je Jovanović uživao povjerenje najviših krugova, morao je popustiti. Borbi stranke proti težnjama novoga namjestnika Klaić je umio dati pravac, koji je doveo do uspjeha. Mudrom politikom Klaićevom narodna hrvatska stranka pokazala se je u svoj svojoj snazi i imponirala. Medjutim istini i Jovanoviću na čast treba priznati, da je pod njim imenovan Vodopić dubrovačkim biskupom, da je pod

Digitized by Google

njim Split slavio prvu hrvatsku pobjedu u občinskim izborima, da je i njegovim uplivom postavljen za prvi put na čelo sudstva čovjek hrvatskih čuvstava i da je, hvala energičnoj nepristranosti, koju je on nametnuo svim vladinim organima, i zakonitosti, za koju je on htio da se strogo vrši, narodna hrvatska stranka slavila u izborima za carevinsko vijeće god. 1885. jednu od najsjajnijih pobjeda. Kad je Jovanović izveo promjenu svoga prvoga doglavnika, cijela se je Dalmacija bila proti tomu digla. Stvari su se tako preokrenule, da je zemlja danas zadovoljna onom promjenom, jer u onom doglavniku, koji je zemlju upoznao, vidi iskrena prijatelja njezinih interesa i njezina napredka.

Padom Taaffea Klaić istupi iz većine sa svim dalmatinskim drugovima i s nekim slovenskim, pa je ustrojen hrvatsko-slovenski klub, kome je Klaić biran predsjednikom. Proti koaliciji Hohenwarta, Nijemaca i Poljaka radilo se je onda o ustrojstvu slavenske koalicije. I ta se pokaza pri glasovanju za mjesto podpredsjednika zastupničke kuće, koje je bilo ostalo prazno. Slavenska koalicija glasova jednoglasno za Klaića.

Koncem prošle godine Klaić je imenovan predsjednikom dalmatinskoga sabora. Malo dana poslije umrije, a da predsjedničke stolice nije zasio. Bio je odlikovan Takovskim redom; ali kako ga je primio, tako ga je u ladicu zatvorio i nikada ga nije izvadio. Godine 1875. morao je posredovati da ga jednim drugim redom ne odlikuju. On, koji je utjecao kod tolikih imenovanja, promaknuća i odlikovanja, umro je siromah. Sabor je posebnim zaključkom, koji su sve stranke prihvatile, jednoglasno dodijelio njegovoj udovici mirovinu iz zemaljskih sredstava.

Digitized by Google

Ne možemo ni u velikim crtama da istaknemo njegovu parlamentarnu djelatnost. Što je prigodom njegove smrti predsjednik zastupničke kuće Chlumecky pisao Klaićevoj udovici i riječi, koje je u samoj kući izrekao, da počasti njegovu uspomenu, dokazom su, kako i koliko su parlamentarni krugovi cijenili Klaića i koji je ugled medju njima uživao. Njegov je značaj svima imponirao. Za sve on je bio državnik; bio je auktoritet u mnogim pitanjima; bio je u pravom smislu riječi parlamentarna sila. Glavni zatočnik hrvatskih aspiracija i hrvatskih prava u parlamentu i u delegacijama, pokojnik je bio držan kao ovlašteni zastupnik Bosne i njezinih pravica i kao jedan od najuglednijih i najsjajnijih slavenskih državnika i predstavnika slavenske duševne zajednice.

Klaić je bio parlamentarni govornik prvoga reda. Mnogi od njegovih govora imaju trajnu vrijednost radi solidnih ideja, kojima obiluju; radi široke i obsežne političke kulture, kojom su protkani; radi neslomljive logike misli i topline čuvstva; radi njihove praktične tendencije i naukâ, koje sadržavaju. Ali oni nam ne odavaju Klaića govornika. Klaića je trebalo čuti, ali ne onda, kad je bio miran. Trebalo ga je čuti, kad bi se razgrijao na obranu narodnih prava i slobode proti nepravici. Prvih ga je godina osobito njegova govornička polemika proti Lapenni iznijela na glas. Veličajne su bile njegove invektive a da nikada nije ni jednim slovom u formi zabrazdio. Trebalo ga je čuti, kad se je digao, da raspravu podigne na visoko stanovište. Trebalo ga je čuti, kad je uzeo riječ, da razbistri što su mnogi i dugi govori potamnjeli, da ono, što je zapleteno bilo, svede

Digitized by Google

na jednostavnost. Klaić nije rado govorio; ali ipak koliko je govorio!

No njegovi su govori najmanji dio njegova političkoga rada. Ako njima nadodamo njegovu djelatnost tako uplivnu u klubovima, i onda ne ćemo imati veći dio toga rada. Uzpjesima, što no je Klaić postigao, treba tražiti uzrok i u njegovoj vanparlamentarnoj djelatnosti. Klaić je govorio jedino, kad je trebalo. Proti Jovanoviću, na primjer, i proti njegovoj upravi nije u parlamentu nikada ni riječi proslovio, a ipak je Jovanović morao uzmaći.

To stoji, da je hrvatstvo danas u Dalmaciji faktor, bez koga nije moguće vladati. Hrvatska svijest probudjena; duševno jedinstvo potpuno uspostavljeno izmedju dalmatinske ovostrane i s druge strane Velebita; pučke škole hrvatske; hrvatska većina srednjih škola; hrvatska gimnazija u Zadru obećana; talijanaštvo zbijeno na Zadar; sabor, zemaljski odbor, općine, autonomni zavodi pohrvaćeni; dobro upućeno pitanje o pohrvaćenju ureda; mladež sva uzgojena jednim duhom; nemogućnost protuhrvatske uprave i protuhrvatske politike — to se sve ima ponajviše zahvaliti patriotičnom, samozatajnom i mudrom vodstvu Klaića. Ali tim nije sve rečeno. Je li rečeno, što je on uradio za financije zemlje? Je li možda rečeno, što je uradio za bolnice; što je uradio za puteve i za vode; što je uradio za luke; što je uradio za željezničko pitanje? Tko li je to pitanje proučio kao on; tko ga kao on razjasnio i obranio?

Što smo naveli u ovim člancima nije no kostur, veoma mršavi kostur djela, koje se izraditi ima pod naslovom: *Život i rad dra. Mihovila Klaića*, da se pruži bar blijeda slika njegovih zasluga i onoga, što

Digitized by Google

je taj neporočni Hrvat i rodoljub, taj visoki um, taj svijetli značaj, taj plemeniti duh, taj državnik uradio za svoju zemlju i za svoj narod.

Kad daleka i daleka pokoljenja u sretnijim okolnostima od naših budu govorila o zori narodnoga preporoda u Dalmaciji, najvećom zahvalnosti će spominjati ime Klaića, koje će ostati živo u njegovim djelima. Ako na ikoga od naših ljudi, to se na Klaića može podpunim pravom primijeniti cijelo posljednje poglavlje. Tacitova djela „De vita et moribus Julii Agricolae“; to se njegovoj velikoj duši može upraviti krasna ona invokacija: „placide quiescas“; to se o njemu mogu ponoviti zlatne ove riječi; „quidquid ex Agricola amavimus, quidquid mirati sumus, manet, mansurumque est in animis hominum, in aeternitate temporum, in fama rerum“. Mnoge će zaborav pokriti: Miho Klaić „vjekovati će do vieka u uspomeni naroda svoga“.

U nemogućnosti da potanko donosimo parlamentarni rad velikog pokojnika, a želeći da ova knjiga bude što više odgovarala spomenici, u kojoj bi se sačuvalo sve što je za nj narod učinio pri mrtvačkom mu odru i kako ga je srdcem oplakao — ne ćemo se osvrćati ni na zadnje dogadjaje medju Hrvatima u Dalmaciji, a ni na nesretni razdor, kojeg je Miho Klaić toliko usudjivao, pa i ako je legao u grob miran i spokojan da je uviek i u svemu vršio svoje otadžbeničke dužnosti, zaista tog mira i spokoja nije moglo biti na samrti, ako je promišljao na svoj narod, koji za njim ostaje u mržnji i zavadi. Nu i ako ne možemo obširno ob ovome govoriti, ipak će nam se dopustiti da ovdje iznesemo govor pokojnika, onaj čuveni govor u XVI sjednici Dalm. Sabora dne 9.

Digitized by Google

Veljače 1895 u kojem je osudio razdor, medju Hrvatima, opravdao s patriotskog stanovišta držanje svoje stranke i neoborivim razlozima pobio tako i toliko protivnike da niesu ni pokušali odgovoriti.

Pošto onaj znameniti govor nije imao svak prilike da čita, a s njime pokojnik je branio i sebe i svoju stranku od svakog priekora i mogućeg napadaja evo ga prenosimo u podpunoj cjelini, već i za to da se vidi kako je on mislio zrelo i ozbiljno o sjedinjenju i kako je dokazivao da politika vike, pred onom rada i razbora ne ima mjesta. Pokojnik je u onoj sjednici izgovorio dakle sliedeći:

GOVOR

Visoki Sabore! Pri općoj razpravi o proračunu zemaljske zaklade za god.1895. nijedan od govornika, koji su uzeli rieč, nije se tim proračunom bavio, i nije našao ništa, da tomu proračunu prigovori. Ja na ime Zemalj. Odbora sa zadovoljstvom konstatujem ovu činjenicu, držeći ju kano dokaz, da se priznaje štedljivost i obzirnost pri upravljanju ove Zemaljske zaklade.

Pri toj razpravi bilo je govora o raznim pitanjim. Medju ostalim bilo je govora i o svezi Dalmacije sa željezničkom mrežom monarkije. Ovdje bilo je potaknuto pitanje, da li bi Zemaljski Odbor ili da li bi zemlja naša mogla poprimiti inicijativu — videći da se od druge strane ova tako važna željeznička sveza ne gradi — da se ta gradnja započme. — Već jučer bilo je nešto odgovoreno, u koliko se radi o gradnji glavne pruge, da je nemoguće pomisliti, da bi naša zemlja u tom pogledu mogla što učiniti. Drugo je pitanje, ako se jedanput ta glavna sveza postigne, da

Digitized by Google

bi onda mogla zemlja sudjelovati i izvesti pojedine sveze pod njezinom upravom, služeći se zakonom o tako zvanim željeznicam lokalnim, koji je nedavno glasovan. Ali dokle nemamo glavne pruge, na to misliti je uzaludno, jer te sveze lokalne nebi imale koristi.

Što se glavne pruge tiče i tu je izraženo nekoliko mnienja, po kojima vidim, da premda se je o ovom pitanju toliko puta razpravljalo, ipak još nepostoje bistri pojmovi, koja bi ta sveza imala biti. Rečeno je bilo, da pruga, koja je jur nacrtana i koja će se graditi, neće biti koristna i najviše da će koristit jednom gradu, da je ta pruga tražena od drugih interesa i da ne odgovara našim interesima. Rečeno je bilo, da pruga koja bi odgovarala našim interesima, bi bila ona, koja bi produljila željeznicu, koja vodi u Knin i spojila se kod Novog sa željeznicom Austro-Ugarske monarkije. Ja nedielim ovo mišljenje. Ja mislim, da pruga, za koju se uhvam da će se graditi, ne samo će odgovarati interesima jednoga grada, nego onim sve zemlje. Ja mislim, da i ova druga pruga, kad bi se izvela, da bi od koristi bila, ali u isto doba pripoznajem, da su proti ostvarenju te pruge potežkoće takove, da se valja za sada odreći nade, da bi ona mogla biti izvedena. Evo razloga. Pruga, koja bi imala spajati Knin s Novim, ide preko bosanskog zemljišta. Na bosanskom zemljištu grade se željeznice s bosanskim novcem i do sad nije bilo slučaja, da je monarkija dopriniela tim troškovima. Kako znate po zakonu o upravi Bosne i Hercegovine dužne su obe pole naše monarkije doprinašati tim troškovima u razmjeru kojem doprinašaju za ukupne troškove t. j. 70% i 30%. — Takodjer je dobro poznato kako parlamenti, koliko bečki toliko budimpeštanski, u

Digitized by Google

svakoj prigodi su se protivili, da se iz blagajne ovih dvih pola i novčić doprinese za investicije u Bosni, tako da svake godine, kad se delegacije otvaraju, u priestolnom govoru imade vazda jedan pasus u kojem se zadovoljstvom konstatira, da je budget Bosne u ravnovjesju i da neće biti potrebe, da monarkija tim troškovima doprinaša, i taj pasus biva vazda pleskanjem pozdravljen. Dakle za graditi tu željeznicu htjelo bi se, da Bosna podnese taj trošak. — Uprava pako Bosne izjavila je opetovano, da ona taj trošak nije u stanju doprinieti, jer da ta željeznica, pošto ide na granicu Bosne, prometu Bosne ne bi bila koristna: dočim je u interesu uprave razpoloživi novac upotrebiti za željeznice, koje križaju Bosnu i medjusobno spajaju razne točke proizvoda i prometa Bosne. Dakle na novac Bosne nemože se računati. — Kad je Ugarska bila prvi put upitana, bili dopustila priključenje ove željeznice svojim željeznicam, izjavila se je protivna, navodeć da bi se tim oštetili trgovački interesi grada Rieke. Nu poslije kad je ministar širih ideja zauzeo listnicu trgovačku u Pešti, a to je bio pokojni ministar Baroš, on je odgovorio, da priključenju protiviti se nije umjestno i da je vlada Ugarska razpoložena dopustiti to priključenje u svako doba; ali pošto za izvorne interese Ugarske jur je providjeno sa željeznicama i to dviema na Rieku, da ona gradnji te željeznice neće doprinieti niti novčića. Dakle Bosna ne, Ugarska ne, ostala bi ova pola monarkije.

Pošto se radi o željeznici, koja se ima u Bosni graditi i pošto svi misaoni ljudi ove pole monarkije uvjereni su, da što se god od Bosne dogodilo, ipak Bosna neće nikada biti priključena ovoj poli monar-

Digitized by Google

kije i da bi se tu radilo o gradnji željeznice njihovim novcem u zemlji, koja neće njim pripadati, to bi bila naivnost pomisliti, da će oni za gradnju te željeznice glasovati. Ja znam, da kad bi i najenergičnija i najuplivnija vlada podastrla carevinskom vieću osnovu za gradnju te željeznice, da bi ta osnova u prvom čitanju bila odbijena. — Ovako stoji stvar i ovo su činjenice, kojim se neda prigovarati. Kad dakle nema novca, a pošto se za graditi željeznice hoće mnogo novca, možete vidjeti, da znači praviti si velike ilu-zije, kad se misli, da ova željeznica može biti sagradjena.

Pošto sa strane zastupnika dalmatinskih na carevinskom vieću bi često potaknuto, i pošto sa strane ovog Sabora bili su višeput prihvaćeni zaključci, da se spoji Dalmacija sa ostalim svietom željeznicom, pošto sa svih strana ta ideja bi poduprta, došlo se do razmišljanja, kako bi se mogli interesi Bosne spojiti sa interesima našeg područja. Tako je nikla ideja željeznice, koja ima ići iz Sarajeva u Split, i to u interesu bosanskih izvoza, pak da se od jedne točke ove željeznice provede jedna pruga prema sjevero zapadu i priključi ju s banjalučkom željeznicom t. j. onom koja ide od Novog na Banjaluku. Taj je projekt izradjen, i radi se da se u život privede. Od te pruge izgradjen je jur komad, koji vodi od Lašve do Dolnjeg Vakufa i odavle jedna grana prama Priedoru kroz Sansku dolinu, a druga prema dalmatinskoj granici i prema Splitu. — Ova pruga išla bi dakle iz Splita u Aržano — Bugojno — Dolnji Vakuf — Jajce i onda u Priedor. Kad, gospodo, trasiramo s olovkom na karti ovu željeznicu i s druge strane onu, koja bi od Knina kroz Unsku dolinu vodila do

Digitized by Google

Novog, vidimo, da ove obe željeznice nisu nego okolišanje velike planine, koja se diže na granici Bosne i Dalmacije i koja niti može biti probijena, niti prevaljena. Kad se izmjere ove daljine, uzevši glavnu točku od Splita, nalazi se, da je u duljini razlika jako malena. Naravno još nije željeznica potanko trasirana, i nemože se točno duljina znati, ali se može tvrditi, da razlika u duljini nije veća od 50 kilometara. To je malena stvar. — S druge strane željeznica koja bi išla preko Dolnjeg Vakufa i Jajca, ide dosta povoljnim zemljištem, tako da će joj brzina biti znatnija, nego one na drugoj liniji Knin-Novi, i tako ono, što se gubi u duljini, dobilo bi se u brzini, dočim troškovi veće duljine nadoknadjuju se manjim troškom vremena i onim trakcije. U tom pogledu dakle nema razlike.

A ono što se govori, da bi koristilo samo jednom gradu to je jedna bludnja. A zašto? Najprije ću reći samo ovaj razlog. — Mi vidimo to po iskustvu u Trstu i osobito na Rieci. — Rieka je točka, preko koje se uvaža i izvaža sva trgovina iz Ugarske. S gradnjom nove luke i svim udešenjem ondje, kako su stvari učinjene, dolazi to, da trgovina, koja dolazi iz nutra zemlje, odmah iz vagona ide u velike parobrode; a isto tako i ona, koja izvana dolazi, ide iz velikih parobroda odmah u vagone i onda dalje. Grad Rieka vidi ogromnu trgovinu, ali ova ide kraj nje, i grad od te ogromne trgovine malo koristi ima. To bi isto bilo sutra, da se željeznica sagradi do Splita. Split vidio bi možda veliku trgovinu osobito onu izvoda drva i ruda, ali od te trgovine ne bi koristi imao. Znadete li koji put, dobrim dielom, uzimlje drvlje iz Bosne za poći u Francezku, Italiju i dalje? Dolazi

Digitized by Google

iz Bosne u Metković, tu se krca u parobrode koji vode na Rieku, a odavle krca se na druge parobrode, koji ga izvažaju vanka. Kad bi ova željeznica došla u Split, to bi promet na prvoj liniji prestao i ono drvlje krcalo bi se na parobrode, koji bi ga mogli primiti u Splitu. U tom pogledu dakle Split bi se malo okoristio.

Ali u drugom pogledu okoristio bi se ovom željeznicom, ne samo grad Split, nego sva Dalmacija. Ova željeznica, koja bi došla na Split, iduć na jednu stranu prema Novom, dakle prema zapadnoj Posavini, a drugom stranom bosanskom željeznicom prama istočnoj Posavini, učinila bi da sva trgovina bogate Posavine nadje svoje stovarište u Splitu. Dakle sve ono, što si mora dobaviti trgovina t. z. prekomorska, kojoj je sada glavna točka u Trstu, sve bi to mogla naći u Splitu, i tako u ovom gradu mogao bi razviti se veliki promet. — S druge strane glavni naš proizvod, naše vino, našlo bi ovom prugom put da bude razprodano u Posavini i s jedne i s druge strane Save. A i svi naši proizvodi kano voće, povrće i druge stvari, što bi se naravno razvile u zemlji, mogle bi ondje naći svoju prodaju.

Pošto je pako Split, nešto sa parobrodima a nešto će s vremenom biti i željeznicom, vezan sa svom zemljom, naravna je stvar, da nebi samo proizvodi grada Splita, nego ciele Dalmacije mogli uzeti taj put i koristiti se njim. — Ovako se tumači korist te željeznice.

Jučer je častni Biankini rekao, da Magjari žele gradnju ove željeznice; ali nije tako, i dokaz je tomu ono, što sam prije rekao. — Zato je bolje neke stvari i ne spominjati, kad se se točno ne poznaju. Neka bude

Digitized by Google

uvjeren g. Biankini da ovaj odgovor, koji sam prije spomenuo i koji je dao ministar Baroš, da najme, Magjari neće dati niti novčića za gradnju željeznice, da je to zvanični odgovor i ja sam imao prigode pročitati ga. Ja znam i to kazati, da kad se je gradila željeznica Metković-Sarajevo i kad se je radilo o zadnjem komadu t. j. preko Ivan-planine, bila je žestoka opozicija sa strane Ugarske tomu komadu i hotjela se je odlučujuća rieč jedne uzvišene osobe, da se ta protivnost oslabi. Isto tako uzvišena rieč se je hotjela, da se omogući ona druga pruga. A, gospodo moja, u našem je interesu, da i unapried uživamo za se i za naše interese tu uzvišenu rieč i uhvam se, da ćemo ju imati. S ovim zaključujem ovaj dio mog govora misleći, da sam barem stvar razjasnio dotle, da će svaki moći imati uvjerenje, ako vidimo sretno izgradjenje ove željeznice, da to neće biti željeznica, koja će zadovoljiti jednom kampanilskom interesu, nego onom svih nas. *(Odobravanje.)*

Sada mi se je, ne kano izvjestitelju Zemaljskog Odbora, nego kano predsjedniku kluba narodne hrvatske stranke osvrnuti na neke rieči čast. Biankini a izrečene u prekjučerašnjem govoru.

Častni Biankini završio je svoj govor žaleći duboko naše glasovanje pri početku ovog zasjedanja. On je rekao, da smo mi adresu za sjedinjenje zakopali pod sto vladinih povjerenika. On nam je prigovorio, da smo se mi iznevjerili našoj prošlosti ovim glasovanjem.

Mi adrese zakopali nismo. Mi smo jedino glasovali proti adresi, držeći da glasovanje one adrese ovog puta na početku zasjedanja nije bilo shodno i nije moglo pitanju koristiti niti za dlaku, a da je moglo

Digitized by Google

nanieti štetu za našu budućnost. Ja sam te uzroke jur naveo i pri ovim uzrocima ostajem.

Mi s ovim glasovanjem nismo se iznevjerili našoj prošlosti ; i ovdje ću u kratko spomenuti neke čine, koji su historički, o našom ponašanju kroz ovo vrieme odkad smo u većini.

God. 1870. mi smo se sastali ovdje prvi put kano narodna većina, i naravno onda su Srbi bili zajedno s nama. Na sabor stigao je Carski reskript, koji je Sabor pozdravio i pozvao ga da bira zastupnike na carevinsko vieće. Mi smo tada na taj Carski reskript odgovorili s jednom adresom u kojoj smo naglasili javno pravo ove Kraljevine i zahtjevali, da se što prije to javno pravo u život privede, a u isto doba se izjavili da ćemo birati zastupnike na carevinsko vieće. To je već dokazom, da niti onda nismo se uzdali, da će odmah biti izpunjeno ono, što se tiče našeg javnog prava.

God. 1871., došao je opet poziv, ne više od Nj. Veličanstva, nego od ministarstva ondašnjeg, da se biraju zastupnici u carevinsko vieće. Mi smo tada opet na taj poziv odgovorili sa adresom, gdje smo ponovili iste stvari adrese prijašnje godine. Pošto je ono carevinsko vieće imalo osobitu važnost, i imalo biti kano neka konstituanta, u koliko se radilo neke promjene uvesti u državo-pravnom uredjenju ove pole, mi smo, u interesu uzajamnosti sa braćom Slavenima ove pole, našli koristno, da tu budemo i birali smo zastupnike,

Godine 1877., nije više poziv došao, jer je u državo-pravnom odnošaju ove pole učinjena velika promjena, t. j. mjesto da sabori biraju u carevinsko vieće, birali su se ti zastupnici izravno. Ondašnja

Digitized by Google

većina je mislila da na početku zasjedanja imade se ponoviti izjava u pogledu javnog prava, i to putem adrese, koja je bila sastavljena. Ali sabor je bio zatvoren i adresa nije došla na glasovanje. Svaki od nas mogao je razumjeti kako stojimo i što bi značilo, kad bi s tom adresom opet došli. Kroz 6 godina mi smo razpravljali naše posle i više se s pitanjem javnog prava nismo bavili.

God. 1883. kad se je sabor sastao, mnienja nisu bila jednaka; neki su želili, da se opet pitanje javnoga prava iztakne, a drugi su bili protivni. Nadvladalo je mnienje da se neiztiče to pitanje, i nije se podnesla adresa. — Onda su bili odnošaji napeti izmedju većine i pokrajinske vlade. Bile su prilike takove, da se je na koncu svima prikazalo, da nije shodno to pitanje izticati.

God. 1888, pri zadnjem zasjedanju ondašnjeg šestogodišta, jedan član kluba, u oči zadnje sjednice zasjedanja, izneo je u klubu našem predlog o adresi. Meni se taj predlog učinjen u zadnjem času jednog sabora, koji je dospio svoj život, učinio tako neumjestan i nesmisaon, da sam se nešto uzrujao i nisam tomu predlagatelju na najuljudniji način odgovorio. Ja sam izjavio, ako bi se taj predlog primio, da ću ja iz kluba izstupiti. A gospoda kluba, držeći možda tu moju izjavu kano nekakvu presiju, kao da hoću terorizirati, za oprieti se tomu, sa jednim glasom većine primiše predlog i ja sam izašao iz kluba. — Gospoda su uvidjela, da nije dobro, da se klub razpadne, i odustala su od predloga. Je li to istina, ja apeliram na ljude, koji su onda u klubu bili. (*Odobravanje*).

Digitized by Google

God. 1889. sastao se novi sabor. Kad smo se svi sastali gg. pok. Stipe Buzolić, Mate Šarić i Perić iznieli su opet predlog, da se podnese adresa. Ja sam na sjednici kluba, kad se o tome razpravljalo, uzeo rieč, i u duljem govoru iztaknuo, da ne držim shodnim niti koristnim taj predlog i molio sam gospodu da odustanu od tog predloga. Iza poduljeg mirnog i prijateljskog razgovora, gospoda su pristala, da se to nečini. Istodobno, pošto bi prijavljeno da u zemlji ima nezadovoljnih ljudi, koji govore, da mi nećemo zbog kakovih obzira to pitanje da iztaknemo, i za pokazati zemlji da ostajemo pri našem starom programu, bi zaključeno taj program opet objelodaniti, s nekim malim preinakam, koje su se odnašale na promjenute okolnosti. Oni isti razlozi, koje sam javno rekao u prvoj sjednici, bili su onda navedeni u tajnoj sjednici kluba; a to mogu potvrditi sva gospoda, koja su onda prisutna bila. Dakle moje mnienje i većine, koja je za mnom išla u tom pogledu, bilo je jednako onome izraženome na prvoj sjednici ovogodišnjeg zasjedanja. Dakle ja pri tom nisam pokazao nikakve nedosljednosti, dapače mi smo bili skroz i skroz dosljedni.

Ali se govori: lani su ova gospoda izniela adresu, a vi je niste odbili. Istina je. Mi taj predlog nebi bili iznieli nikada. Gospoda su se odlučila na to, i došla su s tim predlogom. Nam se je činilo, barem većini, da odbiti predlog u prvom čitanju bilo bi isto kano onu gospodu vazda otisnuti od nas; a mi, koji smo nadu gojili, da će se prijateljski odnošaji opet uzpostaviti, odlučili smo, da ćemo glasovati š njima. To je bila stvar kurtoazije. Dakle nedosljednosti u nas nije bilo. Mi ostajemo vjerni načelu

Digitized by Google

ujedinjenja naroda obzirom na njegovu korist, obranu i budućnost. *(Odobravanje na desnici.)*

Gospodin Biankini je rekao, da smo mi adresu zakopali pod sto vladinih povjerenika. Čudnovat mauzolej našao je za tu adresu! Ali ako je tim hotio reći, da smo učinili to zato, da učinimo neku uslugu i ljubav gospodi vladinim povjerenicima, on se je u velike prevario. Jer vlada ima jednostavniji način za učiniti, da adresa ne dodje ako joj smeta. S naše strane mi smo učinili ono, što je u interesu obćem i naroda, koga zastupamo; i tako radimo vazda i ne obaziremo se na liepe oči njihove. Naša povjest u ovoj kući dokazuje, kad je bila potreba, da se nismo nikad obazirali kako se na vladinoj strani misli, i da smo se znali oprieti svom snagom i vazda pobjedonosno, što je najglavnije.

Gospodo moja! Hrvatski narod u Dalmaciji potišten, zanemaren, zaboravljen za toliko vjekova, digao se na ustavni život stopram god. 1861. i počeo je sticati sviest o sebi i o svom zvanju. Taj narod iza deset godina ljute borbe prema protivnikom imućnijim i umnijim, valja priznati uz povoljne okolnosti, svojim naporom dobio je većinu na izborim god. 1870. i zasjeo ovdje na zemaljsku autonomnu upravu kano gospodar. — Mi smo, gospodo, kroz ovo doba, odkad smo u većini i u atonomnoj upravi pokazali, budi rečeno bez ikakvog hvalisanja, da znamo zemaljskim poslovima upravljati, i stekli smo povjerenje sa svih strana, i s tim učinili ne malu uslugu hrvatskom narodu. Ovaj položaj, koji je hrvatski narod stekao, i kojega je utvrdio kroz ovo doba, mi hoćemo da se i dalje uzdrži. Kroz ovo 25 godina, mi smo kroz mnoge klanjce morali proći i mnoge potežkoće morali sa-

Digitized by Google

vladati. Netreba ništa nego spomenuti, da za nekoliko godina iza 1871. imali smo u Beču protivno ministarstvo i većinu zastupnika na carevinskom vieću. A medju timi zastupnicima bio je čovjek velika uma i eneržije, ko što je bio pokojni Dr. Lapenna. U ovom saboru gospoda od manjine priečila su nas na svaki način u ustavnom radu. Oni su ostavljali sabornicu, svaki put kad bi vidjeli da nas nema 22 na ovoj strani. Medju njima bila je i druga osoba, takodjer uman čovjek, agilan, energičan, kano što je bio pok. Dr. Bajamonti. Mi smo ipak vazda sve potežkoće svladali i izplivali. Upozorujem samo na god. 1882. i 1883. Na vladi zemlje bio je čovjek od pameti, koji je imao i glas hrabrog vojnika i uživao podpuno povjerenje Njeg. Veličanstva. Taj čovjek bio se uhvatio nekih ideja i hotio nešto proizvadjati u zemlji, što se je nami prikazivalo škodnim. Mi smo se tomu čovjeku protivili i doveli do toga, da je on tražio sklopiti mir s nama. To smo učinili, ali ne jedino jurišajuć, nego i mudrom politikom. Ovo su fakta koja se nedadu tajiti. I taj položaj, tako mučno izvojevan, mi hoćemo da se u zemlji održi.

Istina: liepa je stvar opozicija, i napadanje i razmećanje s velikim idejam, ali, gospodo moja, za mene, možda što to godine nose sobom, opozicija je nevolja. Ja držim, da se u opoziciju ide od ljute nužde: i dok mogu biti u većini i gospodovati, ja s moje strane držim, da je bolje biti u većini, nego u opoziciji. *(Odobravanje na desnici.)*

Mi dakle hoćemo sliediti ovu politiku, koja je svedjer bila konsekventna, kako ste se mogli osvjedočiti. Jedino da ono, što smo bili usilovani javno iznieti za motivirati naše glasovanje pri ovoj sjednici, mi

Digitized by Google

smo vazda u klubu propovjedali i toga se držali; a želimo da ovim pravcem ide se i dalje.

Vraćajući se na pitanje našeg javnog prava, ja opetujem sada, da ako igda, da dandanas nije mjesto to pitanje poticati prema vanjskim okolnostim. Država austrijska je država jako delikatnog ustroja. Ta država sastavljena od raznih plemena s raznim interesima ne trpi, da se sa temeljim njezinim drhće bez potrebe. Za to vidismo kako osobito u ovom vieku, nigda promjena jedna u državo-pravnom odnošaju nutarnjem nije se dogodila bez vanjskog potresa.

Gospodo moja, ustav dobili smo uslied rata s Francuzkom i Italijom i kad je monarkija izgubila bitke kod Magenta i Solferina. Katastrofa kod Königsgrätza u ratu s Pruskom doniela je dualizam u okrutnom obliku. Da nije bilo katastrofe kod Königsgrätza nigda Magjarska ne bi stekla položaj, koji ima. God. 1871. imalo je biti carevinsko vieće kano neka konstituanta. Radilo se baš s nutarnjom snagom preustrojiti monarkiju. Koje su bile okolovštine? Liberalno ministarstvo Giskre i Herbsta s nespretnom svojom religioznom politikom bilo si je uzneprijateljilo sve konservativne slojeve monarkije, naročito kler i episkopat, koji znate kakav upliv ima; s druge strane abstinenciju českoga naroda, a na čelu mu, ne kakvi govornici pučke skupštine, nego osobe kao Karlo knez Schwarzenberg, grof Martiniz Henrik i Rieger i Trojan i dr. — Radilo se odstraniti ovu politiku abstinencije, koja je slabila monarkiju, dočim je ona mislila na jednu revanchu od Sadove u savezu sa Francuzkom. Pozvan je bio, da proizvede taj preokret grof Hohenwart, čovjek velikog uma i okretnosti. Njemu je pošlo za rukom, iza razpusta

Digitized by Google

carevinskog vieća, gdje su Niemci bili u većini, novim izborim stvoriti većinu od dvie trećine, koja se htjela za odobriti t. z. fundamentalne članke, predložene od sabora kraljevine Češke Ali sa svim tim, u odlučni čas pokazalo se i vidjelo, da preokret onaj, uz protivštinu Niemaca i Magjara, nebi ojačao nego oslabio Monarkiju. I preokret nije uspio.

God. 1878., imali smo takodjer vanjskih zapletaja i dogadjaja na Iztoku, i Austrija je zapremila Bosnu i Hercegovinu. Ovo nije ostalo bez upliva. Palo je centralističko njemačko ministarstvo, i došao je grof Taaffe, koji je nastojao, da sa Slavenima zajedno i sa konservativnom strankom stvori vecinu i tom upravlja državom. Ova je već na mnogo učinila, osobito što se tiče nutarnjih posala monarkije. A najveći njezin čin je taj, da je slomila za vazda prevlast Niemaca u Austriji. Do godine 1878., Niemci ustavovjerci vladali su u Austriji; ali dan danas ta vlada neda se više uzpostaviti. A Niemci, za imati u rukama barem jedan dio vlasti, morali su se koalirati s onima, koje su prije sa svom snagom pobijali.

Ovo kaže, kako u Austriji u vremena mirna ne može se izvesti ni najmanja promjena u državopravnim odnošajim, a da se ne naidje na velike zaprieke. Kako je prije bilo rečeno u Saboru, i opet danas opetujem, da se izvede promjena, mora doći zgodan čas. Taj će po svoj prilici biti onaj, kad se rieši pitanje bosansko, kad sa odluči o priklopljenju Bosne ostaloj Monarkiji. Dandanas Austrija po medjunarodnom ugovoru jedino upravlja tim zemljama, ali držim, da nema misaona čovjeka, koji će pomisliti, da će te zemlje Austrija ostaviti za nečiju ljubav, nego bi mogla jedino uslied katastrofe, na koju neću ni mi-

Digitized by Google

sliti. Kad se dodje do pridruženja, onda će se i naš državopravni odnošaj urediti. Da su sada povoljnije okolnosti od prije, to svatko uvidja. Napetost prouzrokovana berlinskim ugovorom, koja je postojala izmedju Austrije i Rusije, prestala je, te se povraća u što bolje prijateljske odnošaje. Velik je tu korak učinjen sa trgovačkim ugovorom i uslied najboljih odnošaja izmedju obaju dvora. U prijateljstvu Austrije s Rusijom leži budućnost okupiranih pokrajina. O tom riešenju paka ovisi sudbina naše pokrajine.

Doći će čas, da ćemo imati urediti naše javno pravo na način da odgovara našim interesima, a naša je dužnost pripravljati se na taj čas. A pripravljamo se na taj čas, kad suglasno s našim programom, koji govori otvoreno, da ćemo pitati u zgodan čas izvršenje carskog obećanja, kad sve više budimo narodnu sviest u zemlji, kad širimo naš jezik, kad tražimo da se uvede u škole i urede, gdje nije još uveden, kad nastojimo da se podigne materijalno stanje naše zemlje.

Eto, gospodo, široko polje rada i bez velikih pitanja medjunarodnih i državopravnih. Ovo je naš program. Pod njim ćemo mi u buduće na izbore izaći pred naše birače. Mi ćemo pozvati pod taj barjak sve ljude, sve Hrvate dobre volje, da se uz nas postave, da s nama gledaju, kako ćemo taj program oživotvoriti. Mi se nadamo, poznavajuć zdrav razum naroda našeg, da će se našemu pozivu narod odazvati, i nadamo se, da ćemo doći još mnogobrojniji u ovu visoku kuću za moći dalje raditi na temelju toga programa. (*Odobravanje silno na desnici.*)

Istina, da je naša mladost neuztrpljiva i vruća. Ona misli ako se nije postiglo sve, što se je htjelo, da nisu krive okolnosti i protivni ljudi, nego da smo

Digitized by Google

mi krivi, i naša slabost, i naš tobožnji nerad. Što se mladosti tiče, ja sam od one kralja Oskara Švedskog, koji je nedavno kazao: „Mladić od 20 godina koji nije radikalan, taj je kukavica; ali je nadostavio, čovjek koji je prevalio 40 godina, a nije umjeren, da je ludorija.“ — Mladost neka goji svoje ideale, neka ih širi; ali mi ljudi, koji smo prevalili 40 godina, valja pa gledamo ono, što je razborito i što je moguće. — Jedan državnik Francezki rekao je, da je politika *l' art des possibilités* — umjetnost stvari mogućih; jer hoteći nemoguće nevodi se politika, nego se goni vjetar.

Gosp. Biankini je rekao, da će adresa uskrsnuti. I ja velim, da će uskrsnuti, kad će doći onaj čas, kad bude to sgodno. Ako je tim razumio reći, da će opet u saboru iznieti adresu, ja mu odgovaram ovo: ako bude u položaju ovom, u kojem je sada, to jest u manjini, koja neodlučuje pri glasovanju, i, ako znajući, da ima tko bdije nad interesima zemlje, bude stavljao predlog, koji u ostalom neće škoditi, jer neće biti primljen; to uskrsnuće nije ozbiljno i ne dava mi brige. Ako pak misli, da će stranka prava biti u većini u ovom Saboru, onda mu ozbiljno govorim, da ako mi podlegnemo i dogju pravaši u većinu i prime upravu zemlje, da će onda oni postupati kano mi. Jer na jedan način samo daje se vladati na svietu, bilo za cara velikog njemačkog carstva, bilo za glavara najmanjeg sela u našem Zagorju, vlada se jedino, pravednošću, razboritošću i umjerenošću. Pravedan prema svakomu, razborit u sredstvima, a umjeren na sve strane. Prave vlade bez ovih trih krieposti nema. Zato pravaši, ako dodju u većinu, vladati će isto kano mi. A kad bi mislili sliediti onaj pravac, koji sliede

Digitized by Google

kano manjina, bili bi odpuhnuti, i na njihovo mjesto nebi došli mi, nego protivnici. (*Odobravanje.*)

Jer, gospodo moja, nevarajte se, ako protivnici naši nisu mnogobrojni, oni imadu svoje kadre razporedane od Raba do Budve. Velite, nema vojske? Dajte, da se nadje opet čovjek od uma i eneržije pokojnog Lapenne, i da jim okolovštine budu povoljnije, a pošto u svim zemljama ima bezznačajnika, dakle i u nas, lasno će biti te kadre popuniti i vojsku pokrenuti, koja bi izvojevala pobjedu. To promislite.

Ja sam vam sve to kazao, prem ne spada u proračun; ali sam ćutio potrebu, da se povratim na ovo pitanje, koje je opet potaknuo su njekoliko rieči čast. g. Biankini. Ja sam očito i otvorito, kako se dostoji čovjeku, koji govori medju ljudima, kazao, koji će biti naš rad. Tim radom ja uhvam, da ćemo mi i duhove umiriti u zemlji, da ćemo opet nam približiti zalutalu braću, a iste protivnike naše osvjedočiti o poštenju i iskrenosti naših namjera; da ćemo pripraviti zemlju tako, da kad dodje žudjeni sgodni čas, i kad se bude ugovaralo o našoj budućnosti, ne jedna stranka, nego ciela zemlja bude tu da postavi uvjete, koji će osigurati njezinu budućnost. — (*Odobravanje na desnici.*)

To je naš pravac; a i biti će, što Bog dade i sreća junačka. — (*Burno odobravanje na desnici.*)

*

Dne 23. prosinca u jutro osjećao se posvema dobro: kao ptić, rekao je on sam svome drugu na zemaljskom odboru. Poslie podne, kad je iza objeda sjeo po običaju, da čita, uhvati ga groznica. Približi se peći, zamota se dobro; ali uzalud. Morao je u

Digitized by Google

krevet. Ranica na tabanu, koja se je tek vidjela, bila je počela ubitačno svoje djelovanje, da mu otruje krv. Sinu, koji se je u večer začudio, što ga je našao u krevetu, reče: Dragi moj Pero, ovoga ćeš puta ostati sirotom. I na nesreću bi prorok.

Bolovao je dvanaest dana. Dva puta se je očekivalo čas po čas kao da će umrieti, mislilo se pače, da je umro: dva puta uskrsnu. Treći put se, na žalost ne obnovi čudo. Za bolesti bio je svijestan svoga stanja, kao što se je jasno razumjelo iz mnogih njegovih izreka, osobito dobroj i plemenitoj svojoj drugarici. Kad njegova kći dotrča, da mu čestita na imenovanju za predsjednika sabora i topli mu poljubac na usnice utisnu, odgovori on: Ne će mene, moja Ane, ona stolica vidjeti. Kad je jedan put silazio s postelje i njegov nećak, pravnik Bortolotti, preporučivao mu, neka pazi dobro, kako će staviti nogu na tlo: Danas na tlo — odvrati pokojnik — a sutra na nebo. I želja, da vidi oko sebe okupljenu svu Bortolotti-evu obitelj i da ju pozdravi jasno dokazuje, kako je bio svijestan svoga stanja. A to dokazuje takodjer sve ono, što je o saboru govorio prijatelju i drugu, nasljedniku u vodstvu stranke g. Vrankoviću, te preporuka živa, da ne pusti razpršiti pričuvnu zakladu, koju je on — pokojnik — zasnovao i koja ga je stajala toliko muke. Nego sve te izreke bile su časovite: u obće je nastojao, da bude veseo i da svojima sakrije svoje stanje. Ali je to nastojanje bilo uzaludno. Od dana do dana je slabio. Sam njegov um, koji je do posljednje ga časa sačuvao svu svoju bistrinu, radio je nešto sporije. Zadnja dva dana izgubi i riječ.

U Dalmaciji nitko ne pamti bolesti, koja je toliko sućuti pobudila. Od svih strana zemlje tražili su

Digitized by Google

izvješća više puta na dan o njegovu stanju. Dne 3. siečnja umrije u 4 sata poslije podne. U taj čas se zaustavi i njegova ura. Vijest o smrti raznese se čitavom zemljom i rani ju u srce. I opet sa svih strana nadodjoše brzojavke; ali ne da traže vijesti, nego da jave sažaljenje. A tko nije žalio? Tko nije plakao? Ganutljivih se je prizora zbilo nad njegovim mrtvim tijelom. Na crni glas o Klaićevoj smrti, dotrčaše toliki i toliki rodoljubi iz Dalmacije, da mu ruku, da mu lice izljube. I mnogi se od mrtvoga tijela nisu znali odijeliti. „Naš vodjo“, „naš učitelju“, „naš prvače“, „naš oče“, to su bili izrazi, koji su se čuli. „Lijep mrtvac“, bio je sveukupni dojam. Odaslanstvo iz rodnih mu Konavala, koje je pod vodstvom rodoljubnoga župnika Crnice prispjelo u Zadar četrdeset sati poslije no je preminuo, nije našlo na njemu ni jednoga traga smrti. Obkoljen svježim, miomirisnim cvijećem, bilo bi se reklo, da spava i da blago sanja, kao što je blago živio i blago umro.

Živio je blago, živio je kršćanski u najuzvišenijem smislu ove riječi, pa je i kao kršćanin umro. Vjerovao je u Boga, vjerovao je u obstanak duše, u njezinu neumrlost, u drugi svijet; i na drugom svijetu bez sumnje ubire nagradu za svoju veledušnost, za svoju kršćansku dobrotu. Kroz cijeli svoj život nije činio drugo no dobra: bližnjemu i domovini. Uzoran otac obitelji, tražio je jedino u njezinu krilu i u svojoj savjesti utjehu za velike žrtve, koje je hrvatskoj domovini doprinašao. Jer je njegov život bio pun žrtava. On, koji je bio u položaju, da postane bogatim, da se pope do visokih časti, umro je siromah. Čudi veoma ukusne, bio bi umio uživati život: ali nada sve je bio postavio domovinu, kojoj je dao

Digitized by Google

cijeloga sebe. Veledušje bila je glavna oznaka njegove naravi. Blažen, ako je mogao ma kome biti od koristi, nije tražio zahvalnosti. U Zadru, u Beču, gdje bio, vršio je velik upliv, uživao velik ugled; ali nije ih nikada zlorabio. Skroman, nije nikada nametao težinu svoga auktoriteta ni onima, koji bi joj se bili rado podvrgli. Imao je spremnu dosjetku; ali njegova ironija nije nikada prešla u sarkazam: epigram njegov bio je kao angjeoski. Oštruman u prosudjivanju stvari i položaja, bio je naivan u prosudjivanju ljudi. Cienio je, da su drugi kao i on. Odatle njegov optimizam i kadkada njegova neodlučnost. Iskren nije nikada sišao do surovosti. Ljubezan i obziran, nije se nikada ogriješio laskanjem. Štedljiv, nije nikada pao do škrtosti, i njegova je ruka znala biti darežljiva. Skroman, nije mu bilo do toga, da ističe svoju osobu; ali opet nije nikada skromnost tako krivo shvaćao, da bi se skrio, ako se je radilo o domovini. Rodjen i u narodu i iz naroda, uvažavao je ipak zadaću aristokracije u narodnom životu. Ponosan, nije nikada bio tašt. Demokrat, nije bio plebejac. Konservativac, koji je htio da se sačuva i da se razvija sve, što je dobro, bio je liberalac, koji je primao i zagovarao svaku novu ideju, ako se je slagala sa zdravim napredkom, sa pravednošću i sa pravom. Zanosan srcem, radio je ipak po zahtjevima rodoljublja, koje umuje, a ne onoga, koje se zanaša. Hoteći oživotvorenje narodnoga načela, udario je za temelj svome radu naše državno pravo. Hrvat nada sve, išao je najiskrenije u susret braći Srbima, sve dokle je hrvatski program dozvoljavao. Nije nikada proti njima rekao oštre riječi; ali opet, pored sve želje za slogom i za sporazumljenjem, ne bi im nikada bio toliko po-

Digitized by Google

pustio, da slogi u hrvatskim zemljama bude žrtvovano hrvatsko ime i hrvatska misao. Kad se je radilo o nazivu jezika i o kulturnoj zajednici, popuštao je do skrajnje granice i zagovarao je najveću uzajamnost; ali kad se je radilo o političkoj misli, koja da nas ujedini kao političku skupinu, bio je nepopustljiv i nije priznavao druge do hrvatske.

Slaven u duši i u radu, te u zajednici s braćom, ne bi nikada bio dozvolio, da se hrvatsko u slavenskom imenu utopi, nego je od slavenstva za hrvatsku stvar crpao snage i pomoći, a hrvatstvo opet doprinašao kao čvrst, ugalni kamen u lijepoj zgradi slavenske duševne zajednice Idealan po naravi, te ne puštajući nikada s vida velike narodne ideale, bio je praktičan u političkoj djelatnosti, da za narodnu hrvatsku stvar, makar iz najnepovoljnijega položaja izvojšti moguće probitke. Praktičan, opet je u mladosti ljubio nada sve zanos idealizma, te joj najblagohotnije praštao grijehe srca i kadkada pače im se i divio. Ljubitelj lijepa oblika i sloga, umio je krasnu riječ dovesti u sklad sa solidnošću mišli i nije nikada trebao žrtvovati onoj oblik, niti ovome misao. Neprijatelj dugih govora u zborovima i sastancima, u društvu je bio razgovorljiv. Ali pored toga sve, što bi rekao, bilo je uvijek na mjestu. Obilnost govora nametavala mu se je nekako bogatstvom znanja. O čem govorio, govorio je kao stručnjak. A zbilja bio je stručnjak u matematici, u arhitekturi, u astronomiji, u financijama, u ekonomiji, u politici, u pomorstvu, u školstvu. Nije bio pravnik; ali kad si o pravu s njim govorio, bio bi rekao, da je cijeli svoj život pravo učio. Nije bio povjestničar, ali je neke dijelove povijesti, kao na primjer franceske revolucije, tako poznavao, kao da je iz povijesti pro-

Digitized by Google

fesorske ispite položio. Nije bio književnik, ali je ljubio lijepu knjigu, i finim se ukusom bavio umjetnošću. Osobito je znao zadiviti bistrinon svoje misli. A pošto je bistro mislio, bistro je govorio i pisao, birajući uvijek za sve pravu, zgodnu, točnu, tipičnu riječ. Bogat umom, mislima, znanjem, sve velike vrline svoje glave dovadjao je u najharmoničniji sklad sa zavidnim vrlinama svoga srca. Carmen Silva, prispodabljajući ljudski život s brodom, glavu je istovjetovala s kormilom, a srce s jedrima. U Klaića nisu nikada jedra preotela mah nad kormilom, niti ovo nad onima. Jedra i kormilo služila su, u pravoj ravnoteži, svojoj zadaći. U tom skladu i u skladnom razvitku njegovih rijedkih vrlina treba tražiti glavni razlog tome, što je Klaić bio nad drugima, što su ga svi drugovi, s kojima je obćio, najdublje štovali i najiskrenije ljubili.

Kad ga je god. 1863. vlada otpustila s profesorske službe, a on radi toga bio u materijalnim neprilikama, svi njegovi djaci, i oni, koji su trebali, i oni, koji nisu trebali, složiše se, da ga mole za privatnu obuku. Nije li to najrječitiji znak velike ljubavi, što je on njima udahnuti znao? Takav je bio ovaj plemeniti značaj, vodja hrvatskoga preporoda u Dalmaciji, s kojim je priroda bila u svakom pogledu darežljiva, jer ga i lijepom, simpatičnom, izrazitom vanjštinom bila obdarila. Jednak je bio u javnom radu, u školi, u društvu, u obitelji. Ponovimo ovu riječ, u obitelji. Vedar, uvijek i svagdje, bio je osobito u krilu svojih milih. Ma koliko bio zaposlen, ma kako bio zabrinut, ma koje ga neprilike tištile, nije se mijenjao. U večer poslije no je možda danom sastavio koji proračun ili koju osnovu zakona, bio je isti kao u jutro, prije no

Digitized by Google

je stao da radi. Njegova ga obitelj za stalno nije nikada vidjela naoblačena ili zamišljena. Ako mu je bilo do toga, da se malko rastrese, prebirao je logaritme. Malo se Klaićâ radja; a što je naš narod mogao dati ovakova muža i što je Dalmacija ovakvu silu mogla slati u Beč, moramo se dičiti i ponositi. Svijestan svojih dužnosti, od kojih je držao kao do religije, odan Hrvatskoj, obitelji i čovječanstvu, tako je živio, da je njegov život primjer i lekcija. Medju njegovim načelima, njegovom vjerom, njegovim riječîma, njegovim člancima, njegovim djelima obstojao je najveći sklad. Njegovo rodoljublje bilo je žarko; čvrste njegove kreposti javne i privatne; njegova pravičnost savršena; iskren, potpun saobraćaj privatnoga s javnim životom. — Klaić ja bio Plutarhova ličnost.

„Jedinstvo“ je prvo javilo da je pokojnik opasno obolio, te njegovu kratku bolest saučešćem pratilo s onim cielog naroda. U Br. 100. „Jedinstvo“ javlja;

Dični prvak gosp. Dr. Miho Klaić opasno je obolio dva dana pred Božić. Na badnji dan bili smo obavieštenì, ali ne vjerovasmo da će bolest postati opasna. Drugi dan Božića bolest se pogoršala, tako da je ljubljeni bolestnik već bio u opasnosti života. Ova viest ovdje sve je rodoljube porazila, osobito Klaićeve sudrugove. Častni g. Dr. G. F. Bulat činio se od toga časa neprestano izviešćivati. Bolest je nastala usljed zapale male ranice izpod žulja na poplatu lieve noge, te je prouzrokovala infetivnu vrućicu s opasnošću života. Vrućica je drugi dan Božića narasla do 39 ½ gradi. Bolestnika spopadala je nesviestica, a nije mogao ni glavom krenuti. Prekjučer u jutro javiše nam da je bolestnik mirno probdjeo noć, te da se stanje poboljšalo, a nade rodbine i sviju nas

Digitized by Google

oživješe. Pozvani bješe svi liečnici za konsult. Preksinoć oko 9 ura je bolest okrenula malo na gore. Stanje uviek ozbiljno. Sinoć oko 10 ½ javiše nam, da su mu liečnici pregledali, očistili i zavili ranicu, da je vručica u 38°; da je bolestnik u sviesti i da se razgovara i razloži s liečnicima; ali sasvim da je stanje u obće ozbiljno, da ima nade. Jučer pak dobismo viest, da je bolestnik mirno proveo noć, da je stanje sve udilj opasno ali ne toliko očajno. Pred podne bolest okrenula na gore. Viest, koja nas je uprav porazila jeste, da je bolest opet pogoršala i da se očekuje katastrofa.

U 1 sat i 20 minuta stanje očajno. Smrt neizbježiva — u 4 sata: stanje očajno, čeka se katastrofa.

U 6 ½ sati u večer maleni boljitak. Opasnost velika. Bolestnik je pri potpunoj sviesti.

U 10 ½ sati. Stanje očajno, bolestnik primio svetotajstva umirućih. Avaj, ne ima nade!

Sinoć je prošao za Zadar brat mu g. rav. L. Klaić. Ovdje svi sudrugovi, prijatelji i privrženici poraženi. Bog je velik, još on jedini može pomoći.

U broju 101:

Saborskog predsjednika, na žalost je bolest još uviek vrlo opasna. Stanje njegovo bolno je zabrinulo sve Hrvate u Splitu i okolici, naročito njegove sudrugove i znance, koji su shrvani od velike žalosti. Tako je u obće svud gdje je doprla kobna viest o njegovoj bolesti. Sa svih strana dolaze nam mnogobrojni brzojavni ili pismeni upiti, a čujemo i porodici milog nam bolestnika. Ne ima mjesta u Dalmaciji, a po gotovu u Hrvatskoj i Istri da ne pitaju svaki dan po nekoliko puta obaviesti, a tako i mnoge uvažene

Digitized by Google

ličnosti i državnici iz Beča, češki prvaci iz Praga, pripoznati književnici iz Biograda, te mnogi odlični rodoljubi iz Zagreba. U ovoj narodnoj žalosti osobito učestvuje naš dobri, prosti puk. Iz svih manjih i većih mjesta okolice splitske pitaju nas brzojavno, ili nam neprestano šalju izaslanike da ih utješimo radostnijim glasom. Veliko i neizmjerno ovo saučešće Hrvata i Slavenstva, velika briga cielog naroda svjedoči kako je i koliko ljubljen naš mili Klaić a s njime koliko je cienjena i naša stranka, kojoj je od toliko godina umnim vodjom.

Dok smo na sve upite prijatelja i znanaca pravce odgovorili, ovdje ćemo o stanju bolestnika izviestiti i naše čitaoce u glavnom.

Na 29. o. m. u 2 ½ ura p. p. glasio je brzojav: *Jutros na 5 ½ dano bolestniku zadnje sveto pomazanje. Nije poznavao nikoga. Od jednom, poslie liečničkog pregleda oko 8 ura okrene na bolje. Boljitak u disanju i cirkulaciji krvi. Sad je obće stanje zadovoljno.*“ Čim smo primili ovu viest i priobćili je u našoj čitaonici svakome, kao da se težki kamen svalio s grudi. Svakome odlanulo. Svak se nadao.

Jučer u 4 ure p. podne javiše: *Stanje isto. Uviek pogibelj. Pojavio se početak pneumonite.*

Jučer u večer u 9 ½ sati javiše: *Stanje bolestnikovo još pogibeljno. Ufamo boljak.*

Druga brzojavka u 10 ½ ura u večer glasila je: *Večeras stanje očajno. Nitko se ne ufa. Bog jedini može ga spasiti!*

Danas u 1 sat p. p. dobili smo viest: *stanje vrlo opasno. Očekuje se smrt.*

U 2 sata: *sve nade izgubljene!*

Digitized by Google

A u 1om broju o. g. donielo je „Jedinstvo“ posmrtnicu :

†

Dr. Miho Klaić.

Sad baš pri zaključku lista stigoše pusti glasi iz Zadra da je umro

Dr. Miho Klaić

naš vodja, naš junak, naš ljubimac, dika naša, prvi sin domovine tužne.

Kad nam je prva i zadnja strana bila štampana porazi nas ova grozna viest. U dojdućem broju oprostit ćemo se s milim pokojnikom, s ovom sjajnom zviezdom na nebu našem. Danas ne možemo. Sutra ćemo izdati prilog. Moramo se razabrati. Težki je ovo udar. Suze nas oblivaju. Iz ruku nam pero pada.

Klaiću pokoj ti duši; vječna slava u narodu!

Digitized by Google

Odmah sutra dan izdalo je „Jedinstvo“ posebni prilog, koji glasi:

Dr. Miho Klaić.

Roda dani sve su bliedji,
A junaci sve nam riedji.

Avaj sudbine krute!

Sinoć iz Zadra stiže nam crni glas da smo medju živim izgubili našu diku, našega značajnika, našega vodju našeg Velikana

Dra. Miha Klaića!

Poslie kratke, ali težke bolesti usnu u Gospodinu i dobra duša njegova odleti u rajske visine, a nas ostavi kao sirotčad bez otca svoga; nas, drugove i suborce njegove s kojim smo preko trideset godina ljubili, osjećali, borili se za ovu grudu hrvatske zemlje, koje najdostojniji sin bijaše:

Miho Klaić.

U ovom času, kad nam je srdce obuzela žalost, kad nam mozak stine, gotovo sebi nevjerujući da je moguće, da smo ga izgubili; u ovom času, kad nam suze lete niz obraze, kad je domovina u crnini zavijena za svojim junakom, za svojim značajnikom, a

Digitized by Google

srdca svih dobrih Hrvata poražena, jer Klaića nam treba mnogo, a Klaićâ se malo i u velikim narodima radja — mi, sjećajući se koga smo imali, gušeći se u suzama za onim koga smo izgubili stojimo pred otvorenim grobom neustrašivog nam vodje, stojimo pred porušenom piramidom na trideset godišnjem hrvalištu za narodna prava — i Klaiću mili, Klaiću dobri, Klaiću značajni, kličemo ti:

S l a v a !

Baš kad si narodu, zemlji, stranci, ideji bio od najveće potrebe kad smo u Te uprli oči svoje, da nas još vodiš, još svjetuješ, još u borbu za Hrvatstvo zoveš, budiš, sokoliš, čeličiš i nad tobom, mudra glavo, spusti se angjeo smrti i mi te — izgubismo.

Izgubismo te živa, ali zasluge, ime, lik tvoj Velikane narodni viekom će stati zapečaćen u srdcu svih Hrvata, koji znadu cieniti zasluge, koji znadu biti blagodarni; a koji su te vidjeli u ljutoj borbi, koji su te poznavali, ljubili, obožavali živa, da im mrtav budeš uzorom, da im mrtav budeš narodnim svetiteljem.

Ime Tvoje, vodjo naš, neće izčeznuti dok je i jednog Hrvata živa. Ime tvoje, ovjenčano na stranicama narodne poviesti tolikim sjajnim stečevinam, bit će uviek milo i sveto svakom onom, koji krene stazom narodne borbe za narodnu sreću, kojom si Ti nas predvodio čitav tvoj viek.

U velikim narodima geniju se gnjezdo vije, ali u našem malenom narodu u Tebi imadosmo genija, koga sada majka zemlja prima u svoja hladna naručja, a nad kojim se sjaju rieči pjesnika rodoljuba:

„Blago tome tko do vieka živi!“

Digitized by Google

Blago i tebi Klaiću mili! Narod si ljubio, za nj radio, stradao, borio se — narodu svome neizmjerno si koristio. Mi te izgubismo, ali u času općeg očajanja ne očajavamo. Plačemo, jer te slavimo, slavimo te, jer ti se zaklinjemo ostati vierni tvojim mislima, tvome radu, tvojim željama,

Zaklinjemo ti se vodjo, svi koliko nas je u redovima tvoje stranke, da ćemo visoko držati barjak hrvatskih ideala, koji nam na samrtnoj postelji predade; zaklinjemo ti se svim na svietu, da ćemo od sada kao i do sada sliediti stopama tvojim, vršiti savjete tvoje, u amanet nam ostavljene, zaklinjemo ti se grudom rodne zemlje, koju si toliko ljubio, da ćemo nastaviti rad odanle gdje si nas ostavio, zaklinjemo ti se, Klaiću vrli, da ćemo složni i jaki sve uraditi, sve žrtvovati a da nam osvane dan narodne sreće, za kojim si toliko čeznuo, ali ga avaj, ne dočekao.

Smrt te ugrabi nami, drugovima tvojim, rodbini i domovini, narodu i stranci.

Počivaj u miru veliki pokojniče i s rajskih visina, nas poražene oko groba tvoga nadahni velikim duhom tvojim, da budemo do zadnjeg časa žića našeg dostojni se zvati drugovima, prijateljima i zemljacima tvojim!

Počivaj u miru, narodni ljubimče, junače, značajniče, tamo dolje gdje do morskih žalâ podižu se visoki čempresi borovitog Lapada — Dubrovnika slavnog; tamo dolje gdje će u naručja svoja da te primi rodna zemlje gruda, da te domovina u hladno čelo ljubi, da nad grobom tvojim slave pjesmu pjeva; tamo dolje Klaiću, Velikane mili, u novome dubrovačkom groblju, gdje će veliki duh tvoj sa

Digitized by Google

svetim dusima tolikih genija, pjesnika i književnika biti osvećen i posvećen, kad narodom sloga obvlada, u narodu kad ljubav se zacari; kad tvom narodu svane zora ljepših dana.

U to ime: S Bogom Miho! S Bogom naša diko!

Slava ti! i Laka crna bila zemlja, a vječni spomen u narodu!

Sprovod.

Čim je u Split stigla tužna viest splitska općina odmah izviesi na po stiega zastave crnim velom, a tako i sva hrvatska družtva. Jednako pak po svim našim mjestima, većim i malim, širom pokrajine; a poslane su odmah Zem. odboru ove brzojavke:

Visoki Zemaljski Odbor — Zadar.

Žestoko ucvieljeni radi strašnog udara što hrvatski narod u Dalmaciji pretrpje neočekivanom smrću prvog svojeg sina, zastupnici dalmatinskoga sabora, nastanjeni u Splitu uz živo saučešće za nenadoknadivi gubitak, izražuju tom uzvišenom Odboru vruću želju, da bi u znak zadnjeg poćitovanja napram velikom pokojniku, koji je na korist naše zemlje za četvrt vieka uložio sve svoje duševne sile, a na žalost nije bilo sudjeno da i na dalje prosliedi svoje dojakošnje blagoslovljeno djelo kao novi predsjednik dalmatinskog sabora, izvolio odrediti, da mu zadnje pogrebne počasti budu učinjene na trošak pokrajine, potraživ potla od sabora naknadno odobrenje, koje će bez dvojbe biti podieljeno.

Bulat, Borčić, Manger, Morpurgo, Mrkušić.

Digitized by Google

Ovoj su se brzojavci pridružili odmah brzojavno g. Dr. Čingrija i svi hrvatski zastupnici u Dubrovniku. G. Ante Šupuk i g. Dr. Katnić u Šibeniku, te još hrv. saborski zastupnici Dr. Kolombis, Dr. V. M. Tomić, načelnik Petrić i Marko Žuro, koji su ujedno svi brzojavno izrazili ucvieljenoj obitelji saučešće u prevelikoj žalosti.

Zem. odbor brzojavio je tužnu viest svim občinama i pokrajinskim zavodima sliedećom brzojavkom:

Dr. Miho Klaić predsjednik Dal. Sabora preminuo danas na 4 sata p. p. Ucviljen radi tako težkog gubitka obzirom na dugotrajni, neumorni, požrtvovni njegov rad na korist domovine Zem. Odbor odluči da se sprovod ovog prezaslužnog muža obavi dne 5. Siečnja u 11 ura prije podne na trošak zemlje.

Sprovod se obavio u Zadru, mrtvo tielo pričekano je u Splitu, a pokopano u Dubrovniku.

O sprovodu u Zadru „Jedinstvo“ je primilo ovaj dopis, štampan u 2.om broju o.g.:

Ovakog sprovoda nije Zadar doživio. Ako su Zadrani talijanaši mislili svojom pasivnošću ublažiti veličanstvenost istoga, prevarili su se. Zadarska, hrvatska okolica dala je gradu hrvatski biljeg, a Hrvati i krasne zadarske Hrvatice slaveći mrtvo tielo svoga valikana za budućnost nam jamče.

Prvi pred sprovodom nosio je križ vrli rodoljub Sinjanin Milun u narodnom odielu. Divnog rasta, junačkog izraza krstonosac Milun pravi je tip narodne nam fizične i moralne savršenosti, ljudske ljepote. Za krstom išli su mornari parobrodarskih družtava To-

Digitized by Google

pićeva, Lloyda i Ugarsko-Hrvatskog u paradnom odielu; liepo ih bilo vidjeti; nešto riedka, ali i krasna.

Za ovima eto nepregledne povorke, koja nosila krasne vience, većim dielom sa trobojnim vrbcama. Ono tužno, lagahno koracanje, oni silni vienci, pa raznolike šare odielâ nosača vienaca: crven kapica, splitskih i zadarskih sokolaša, vatrogasaca i učenika, mamilo je suze na oči.

I ova neizmjerna povorka prolazi kroz gustu svjetinu iz kuće pokojnika Quai-em Franja Josipa, a pomalja se 40 zadarskih Hrvatica, krasotica u crnini odjevenih, sa osobitim svojim viencem — žalostan prizor! Za njima nose vience šibenske, dubrovačke i divni vienac splitske obćine s grbovima, te obitelji gosp. D.ra Bulata i ucviljene obitelji pokojnika.

Za viencima evo ogromnog broja zastupstva obćinâ, narodnih družtava, pokraj. bolnicâ, blagih djela, dobrotvornih povjerenstava, srednjih zavodâ, jugoslavenske akademije, Matice Hrvatske, Matice Dalmatinske, družtva sv. Jeronima. itd. itd.

Uzastopce im sliede tri bratovštine; za bratovštinam kler.

Veličanstveno!

Silni broj svećenika, crkvenih dostojanstvenika sa svima sjemeništarima Zmajevićevog i bogoslovnog sjemeništa, redovi fratarâ, cieli kapituo, sa duplirima pred liesom stupaju i za dušu velikog pokojnika Bogu se mole.

Krasna mrtvačka četveroprežna kola idu, ali bez liesa.

Lies nose stasiti, zor-junaci u divnom zlatnom nar. odielu naši Konavljani. Klaićevi zemljaci. Hoće oni da ga na svojim ledjima nose, megju njima če-

Digitized by Google

tvorica su iz rodne Klaićeve kuće. Na liesu vienac obitelji, malog unučića — imenjaka Miha i Zem. Odbora.

Kite oko liesa drže Dr. Ivčević kao predstavnik Zem. Odbora, Perić zastup. na car. vieću, U. conte Borelli, načelnik, kao predstavnik općina i uprav. Nisiteo, kao predstavnik pok. uč. vieća.

Iza liesa tužna svojta. Častnog g. Dr. Bulata, pokojnikova pašanca zastupa Dr. g. Bulat iun. Za svojtom 12 milosrdnih sestara sa sviećama; te šest žena u crno odjevenih sa duplirina u ime obitelji.

Sliede redom: odbor zemaljski, hrv. i srbski zastupnici dalm. na car. vieću i dalm. saboru. Namjestništveni podpredsjednik Pr. g. Pavić sa Preuzv. g. predsjednikom Priz. Sudišta Brčićem. Dva generala i častnički zbor. Poglavice svih ureda sa zborovima. Silni narod sa poštovaocima, znancima i prijateljima pokojnika. Preko Quai-a, sprovod tužni, ali veličanstveni u uzornom redu ide izpod kvartierona namj. palače, plokate Sv. Šimuna, široke ulice u crkvu sv. Stošije. U crkvi mnoštvo naroda svih slojeva; a množtvo naroda svuda, gdje sprovod prolazi. na svim prozorima glava do glave. Crkva je sva u crnu odjevena, u sredinu se podiže veličanstveni katafalag. Opielo i velika misa odslužena je uz asistenciju Presv. g. nadbiskupa Rajčevića, a nadbiskup je pokojniku u pontifikalnoj odjeći dao odriešenje,

Poslie toga istim redom krenuo je sprovod pravcem iz crkve na staru obalu. Tu su se već, kad prispjeli liesom, našli poredani vienci, medju kojima su lies položili. Pred liesom držao je govor prvi častni g. Dr. Ivčević u ime Zem. Odbora, drugi g. L. Borčić u ime hrv. sab. zastupnika, hrv. nar. stranke

Digitized by Google

i hrv slov. kluba u Beču. Oba govora na narod učiniše silni utisak. Ganuće je obće; sve prisutne obliše suze, dok su govornici jecanjem, gušeći se u suzama mogli da dovrše svoje govore. Častni gosp. Biankini stojeći odmah do govornika jecao je i plakao neprestano. Svi pokojniku uzkliknuše punim, ali ojadjenim srdcem: Slava!

Tako se svrši ovaj, kako rekosmo, do sad nevidjeni sprovod u gradu Zadru.

Govori.

U Zadru je prvi govorio **častni g. Dr Ivčević** u ime Zem. Odbora. On se milim pokojnikom ovako oprostio:

Raztužen i satrven radi nenadne i prerane tvoje smrti, šaljem ti iz dna ucviljenog srdca u ime Zemaljskoga Odbora, kojega si ti za 25 godina tvojim vrlinama resio, zadnji pozdrav, mili Mihovile Klaiću, naša diko i slavo naša!

Svojom vedrom i mudrom glavom, svojom svestranom izobraženošću, velikim idealim, kojim je svedjer nadahnuta bila tvoja plemenita duša, svojim finim taktom i svojom neizmjernom dobrotom ti si kao zviezda sjao medju nami. Tvoj je polazak ostavio u našim redovim prazninu, koju ništa popuniti ne može. Ti si u saborskim i odborovim sgodopisim mal da ne na svakoj strani ostavio sjajnih neizbrisivih tragova svoga revnog, odličnog i dugotrajnog rada na korist domovine, kojoj si sve svoje sile posvetio i sam sebe žrtvovao.

Uspomena tvoga milog i slavnog imena, tvoga čistog značaja i neumorne radinosti za moralni i

Digitized by Google

materialni boljak naše mile zemlje trajat će u našim srdcima dok kucati budu, i ostat će usadjena vjekovitom harnošću u srdcu naroda, koji se ovdje pred tvojim liesom klanja kao pred onim jednog velikana.

Nek zemlja bude lahka tvojim mrtvim ostancim, a iz nebeskih vedrina, gdje uživaš nagradu tvojih riedkih krijeposti, lebdi, Mihovile, tvojim velikim duhom oko nas!

S Bogom Klaiću, s Bogom mili prijatelju, vrli suradniče i mudri savjetniče. S Bogom!

Za njime držao je u ime hrv. narodne stranke **častni g. L. Borčić** sliedeći govor:

Kad sam pred mjesec dana s tobom, Miho Klaiću, ljubljena moja glavo, u Beču razpravljao o interesima naše zemlje i junačkog nam naroda, tko bi bio rekao, videć te jaka i krepka, da će to biti zadnji naš razgovor, tko bi bio i promislio da će se sjev tvojih ugljen-oči na vieke ugasiti, da će tvoja medena usta na vieke zamuknuti, te da će mene, jadna, dopasti žalostna čast, da ti u ime tvojih hrvatskih drugovâ, u ime stranke, kojoj si ti od početka bio na čelu, u ime hrv. slov. kluba u Beču baš danas, iza kako milošću Premilostivog nam Cara i Kralja bi na radost cielokupnog nam naroda, imenovan poglavicom najveće nam narodne vlasti u zemlji, zadnji pozdrav izručim!? Avaj, sudbino kleta!

Ni neizmjerna ljubav tvoje vrle i plemenite drugarice, ni obožavanje tvoje čestite djece, nit jednodušni vapaj hrvatskog naroda, niti sinovska odanost tvojih prijatelja ne mogoše odvratiti od tvoje glave crni udes.

Hotjelo se Božijoj providnosti da te iz krila sviju nas, prije vremena trgne....

Digitized by Google

U ovom času gorke kušnje i težke zabrinutosti ne dostaje mi rieči, da u slavu tvoju, mili pokojniče, pristojno rečem što bi tvojim velikim krepostima i sjajnim vrlinama dolikovalo. Dosti je da kažem, da si sav svoj život svojem hrvatskom narodu posvetio, svoju patriotsku dužnost sa riedkom djelatnošću, sa visokim umom, sa trajnom nesebičnošću i sa uzornim poštenjem do zadnjeg sutona tvog, kao zlato čistog života, izvršivao. Ti duša narodnog pokreta, ti začetnik i nadahnitelj svakog plemenitog podhvata izvedena kroz ovo zadnjih trideset i pet godina na polju narodne prosvjete i narodnog boljka! Narodni ljubimče, dielio si tvojim narodom i u vedrim i u crnim danima njegovu sudbinu, s njime si trpio, s njime se veselio, te na raztanku sa bielim danom mogao si i kao rodoljub punim pravom i kao čovjek, ponosno uzkliknuti: sve sam dužnosti napram domovini i napram ljudstvu pošteno i savjestno izpunio.

Kao sjajna zviezda sjajio si na tumornom političkom nebu, kao veliki značajnik bio si na čelu stranke tvoje. Ona se s tobom dičila, s tobom ponosila; išla stazom tvojom, slušala mudre savjete tvoje, a odatle i njezini javni uspjesi. Obće saučešće Hrvatstva, Slavenstva i tolikog stranog svieta, ova obća tuga za tobom, diko naša, svjedoči nam koliko si ljubljen, koliko poštovan bio rad tvoga uma, tvoga značaja, radi tvojih muževnih vrlina, radi svih skrbi koje si sa svojom strankom narodu posvećivao.

Pred liesom, koji ti krije dragocjene ostanke, pred rakom, koja će te na vieke primiti, stoji domovina kao kukavica sinja; cvili i plače najmilije čedo svoje, svoga umnika, svog desnog junaka, a i cieli narod, ciela stranka, i mi svi ovdje sakupljeni u suzam

Digitized by Google

se topimo, jer svi skupa izgubismo najvriednijeg izmedju vriednika. Nad tvojim grobom umukla je zloba, skršilo se pero stranačkog bezumlja; to je, mili pokojniče, tvoja osveta, najveća čast tvojoj čeličnosti, najvedriji dokaz tvoje veličine.

Pa kad te izgubismo, mudra glavo naša?

Baš sada kad nam te najviše trebalo, sada kad je kucnuo čas da još jednom svi Hrvati na obalama ovim upru složni i ujedinjeni snage svoje, da se skupe u stare redove, pod starim barjakom, kad nam je trebalo da se oko tebe skupimo i okupimo ne da nasrćemo, nego da se branimo.

Ali ako te živa izgubjesmo, vjeruj nam, da će nam slika velike duše tvoje, da će tvoja sladka uspomena duboko i neizbrisivo u srdcu zasadjene ostati; vjeruj, da ćemo, dok je jednog živa, vierni tvojoj nauci, vierni tvojem prahu, koracati smjelo i postojano, vedra čela, nadahnuti čistom domovinskom ljubavi, onom stazom, na kojoj smo preko četvrt vieka s tobom, vrli učitelju naš, stali, da zemlji i puku izvojštimo sve što ih po pravu narodnom, po pravu Božjem ide.

Kamo sreće da bi glas pjesme radostnice, najaviteljice stare sloge i ljubavi medju zavadjenom braćom bez razlike vjere i političke nuance, do tvojeg svetog groba dopro! Možda će Bog dati te se tvoj san, ono za čim si živ čeznuo i uzdisao, obistini. Pri tom svetom pojavu tvoje bi se kosti u velike uzradovale, te bi u blaženstvu tvoj sanak vječni dalje sproveo.

Svakako, sred ove obće tuge i žalosti, sred ovog narodnog crnog vaja, gojim čvrstu nadu da će tvoja i naša uzdanica, omladina hrvatska, ako joj je do sreće otačbine, što ne dvojim, ići tragom tvojim, pri-

Digitized by Google

hvatiti barjak, koji si kroz cieli svoj život visoko držao.

Genij hrvatskog naroda bodri me na uhvanje, da sjeme po tebi posijano ne će uvehnuti, de će blagoslovljeno djelo tvoje ostati trajno i živo do najzadnjeg pokoljenja, dok nestane vjere u dužnosti, dok ne izčezne ljubav prama domovini.

Što sno god ljubili u tebe, Mihovile, čemu smo se god divili, živjet će u srcim našim, u vječnosti vremena, u slavi hrvatske povjesti.

Hoće Miho, živjeti će dok bude sunca i mjeseca, dok se milozvučni naš jezik bude odliegao širom naše zemlje.

S bogom druže i prijatelju! s bogom diko naša, uzore naš! još jednom primi zadnji pozdrav naš.

U ime tvojih suboraca, u ime zastupnika hrv. nar. stranke, u ime hrvatskog i bratskog nam slovenskog naroda, u ime domovine slavne kličem ti, nezaboravni pokojniče, roda velikane:

Slava ti!!

Doček u Splitu.

Prenosimo iz „Jedinstva“:

Splite grade, na diku ti bilo!

Doček, ovaj do sada u Splitu nevidjeni doček, kojim su Splićani zadnjom počastili našeg velikana najboljim je svjedokom ljubavi i privrženosti Hrvata Zvonimirova grada velikoj ideji, koja se zrcali u programu stranke, kojoj je na čelu bio naš veliki pokojnik.

Hrvati, uzprkos oštroj studeni čekali su „Hungariju“, parobrod austro-ugarskog družtva, kojim se vozilo mrtvo tielo.

Digitized by Google

Malo prije sedam sati krenula žalobna povorka izpred občine, sa gospodskog trga na obalu.

Obala je bila već puna svieta.

Noć tiha, mirna. Nebo sumorno, kao da i ono tužno tuži nad domovinom biednom, u crnini zavijenom. Fenjeri občinski probijaju, kroz crne vele, nočnu nevidjelicu. Tužna povorka mirno, dostojanstveno se upućuje.

Prizor u srdce dira. Dušu para.

Omladina poniknute glave gleda i brižna odaje boli duše svoje.

Postariji brišu suze. Splitske Hrvatice plaču.....

Splite, Splite! Pred sama dva mjeseca imao si ga kao gosta; a gle večeras?!

Povorci na čelu je naša glasba u crno ovijena. Za njom pjevačko društvo „Zvonimir“, za „Zvonimirom“ vatrogasci sa upaljenim zubljama; za vatrogascima družtvo „Napredak“ sa svojom zastavom u crno ovijenom, za ovim svi predstavnici svih naših družtava, na čelu im občinski prisjednik gosp. Mikačić, za njim — Split! Da, cieli Split.

Tužna ova povorka stupa diljem obale. Mûče, tiho .... ta u obćoj naroda žalosti i ona ide da žalostna dočeka, u žalosti i ona ide da počasti prvog sina domovine.

Mimoilazi našu čitaonicu. U crnini je zavijena. Hiljade i hiljade pogleda leti na gornje prozore. Za njima, za prozorima, stoji čovjek od boli shrvan. Stoji, a glava mu na šaku desne ruke klonula; stoji on, gleda, uzdiše, grozne suze lije.

To je naš Bulat!

Ne može da izadje na obalu. Poznati junak ne ima snage, da dočeka mrtvo tielo druga i pašanca, da

Digitized by Google

poljubi njegov lies. Shrvan je od boli, poražen; pa on već od 6 sati kroz prozor gleda, pogledom upire spram mora. Ah, čeka da ugleda parobrod, da cikom cikne pozdravljajuć mrtvog, dragog Miha. I htjeo je on ipak doći na obalu, na parobrod; htjeo je, pa mu srce od boli puklo na četvero, ali ako je on malo mario za život svoj, mario je narod, njegovi prijatelji, privrženici. *Klaića izgubismo, što bismo bez Bulata?* Pred ovim upitom želja sviju bila je, da stisne srdce i da suze lije u sobici svojoj. Povorka prolazi, a on plače, kao sirotče za otcem svojim. Plaču i Splitćani. Oni idu da Klaića mrtva dočekaju, mrtva da ga oplakuju, u plaču da mrtvo počaste; drugom, živome ljubimcu roda da utjehe dadu. Jer ako ima i ako može biti utjehe u ovom groznom času za velikim gubitkom, utjeha je za njegovog pašanca g. Dr. Bulata, da mu njegov Split, ovako počastio njemu najmilijega prijatelja, najvećega učitelja.

Povorka lagano stupa napried. U onoj mračnoj noći gledati kako povorka ide, a vatrogasne zublje razbijaju nevidjelicu, gledati silan narod s jedne i s druge strane, a kroz narod glasbu, vatrogasce, Zvonimirovce, zastupstva, odličnike . . . . . u onom času, kad je sve ćutalo i sve stupalo lagano laganim korakom, kad je samo vatrogasna trublja trubila žalostnim glasom, kad je bubanj oglasivao, da žalostna povorka stupa tužnim korakom, u onom času kad je cieli Split išao da dočeka mrtva Miha Klaića . . . . činilo mi se, kao da smo u doba ekatomba, na koje nas podsjeća Wiesman, kad nam opisuje tužne sprovode, kroz noćne tmine osvjetlane svjetlošću zubalja rimskih prognanika.

Ništa se žalostnijeg ne može zamisliti.

Digitized by Google

Povorka, uzornim redom, staje pred „kafanu na obali“. Svieta je toliko, da se ne može prolaziti — a ipak grobni muk vlada. Ipak takova tišina, kod tolikih hiljada duša, e bi rekao: sve niemo sve pusto.

Srdce para, u dušu nas dira veličanstveni ovaj prizor.

Oko 7 ½ sati pomalja se parobrod.

Tišina.

Vriedna vatrogasna momčad zapriečila pustoj onoj svjetini da udje na muô Sv. Petra, jer bi se bila lako mogla desiti nesreća. A narod navalio, da vidi milog pokojnika i da mu se mrtvu pokloni, pa tko da hiljade sustavi, tko da im zaprieči, al ipak našim vriednim vatrogascim pošlo za rukom, da uzdrže narod po sred mula, dok se je završila počast.

Parobrod staje uz obalu. Na katarci vidimo nekoliko znanaca, vidimo uz načelnike Šimetu, Gotovca, Puovića, Biliškova, još nekoliko rodoljubâ, koji su pohitali u Zadar na tužni sprovod. Ostali su dolje u dvorani, oko brata pokojnikova.

„Narodna glasba“ zasviri žalobnu koračnicu.

A nebo je sumorno, a studen bridi, a tišina u prirodi vlada, jer i vjetar popustio, a hiljade naroda za šešire se hvata, a barjaktar barjak spušta — dok tužnom svojom svirkom vriedna naša glasba pozdravlja našeg velikana. Tužni su oni zvuci, srdca nam paraju.

Plače se. Je li moguće inače?

* * *

Parobrod pristao uz obalu. Sve na nj navrvjelo. Svak hoće da cjeliva lies pokojnika, ali svak ne može. Dovoljan jedan glas, pa da opet nastane red, tišina.

Digitized by Google

Lies pokojnika izložen je. Oko njega naši Zvonimirovci. Na pročelju mu barjaktar „Napredka". Do „Zvonimirovaca" naši sokolaši, do sokolaša vatrogasci.

Sinovi Splita u suzama se kupaju i čine počasnu stražu! Do barjaka stoji naš načelnik, do njega ojadjeni brat pokojnika, Lujo Klaić.

Impozantni ovi žalobni izkaz ljubavi i saučešća najvećeg grada u zemlji a za svojim bratom, našom dikom u onom času ulievao je u pusto, izranjeno, bratovljevo srdce utjehe. Što se u suzama gušimo? Kako možemo da izdržimo? Kako nam srdce ne pukne od žalosti, kako ne svisnemo . . . . pri pomisli: koga smo izgubili?

Ovake počasti domovina daje samo bezsmrtnicim svojim.

Mir!

Ali ipak kroz taj noćni mir probijaju uzdisaji.

Tišina!

Ali kroz tišinu grobnu plačne oči tumače kucaje srdaca naših.

Mûk!

Ali kroz taj mûk tiho . . . tiho čuje se cik starog veterana, Dr. Karamana. Kleknuo je pred liesom. Staračka mu glava na lies klonula, ljubi ga . . . . a suze niz obraze lete.

Ja se okrenem. Težko je sve gledati. Ali gdje god se okrećem sve plače — sve gleda na parobrod, na lies. Jedan samo glavu u zemlju oborio a na očima mu rubac pusti. Htjeo bi da se uzdrži, htjeo bi da ne smalakše naš dobri Vito, naš Morpurgo.

Kako ga je pokojnik ljubio, koliko on pokojnika poštovao!

Digitized by Google

Da je pokupiti sve suze naše, starih mu drugova, starih suboracâ; da je pokupiti suze starih narodnjaka, pa ih sačuvati potomstvu za primjer u zlatnoj žari.

Ah, da je to moguće, a na žari napisati: *ljubav;* pokoljenja bi se naša iz tih suza mnogim vrlinama naučila, krepostima mnogim ožarila.

Načelnik grada Splita g. Dr. I. Manger u ime Splita počimlje pozdrav svoj: drugu, vodji, prijatelju, značajniku. Govor ćemo donieti u drugom broju. Govori, al' glas mu drhće. Ne vidi što čita, suze mu vid zabliestiše. Govori, a plače. Pozdravlja ga, a jeca, hvali ga, a uzdiše, slavi ga, a oplakuje.

Nije lako u ovom času govoriti. Nije lako stajati pred liesom Miha Klaića, vrline mu izbrajati, a da ti usta ne drhću; nije lako u ime grada Splita opraštati se s prvim sinom domovine, a da ti srdce ne svisne.

U ime Splita ipak je načelnik splitski mogao da dovrši. Vjerujemo, da se ona dobra duša borila težko da suzama ne podlegne. Nije podlegnuo. Liepi govor izrekao je i viknuo je slava i on viknuo, on klonuo a:

Slava! Slava! Slava! Mihu Klaiću....!

Kroz noćnu tišinu iz toliko hiljada grla zaori se.

Onda sam proplakao.

Dopustite čitaoci da i sada otarem suzu. Takova prizora još doživio niesam. Niesam ga ja doživio, ali ni najstariji gradjani nam, pametari ne pamte ga.

Opet mir.

Zvonimirovci započeše pjesme tužaljke.

Prestanite, prestanite — odviše je!

Ah umilni i slatki, jaki i zvučni glasovi tužne pjesme, oko liesa mrtvog tiela, podižu se nebu u vi-

Digitized by Google

sine; izvijaju se „tužaljke“ tužne, razliežu se obalom splitskom. Žalošću nas zanose, žalošću opajaju. I opet suze iz očiju grunule; silni narod kô skamenjen sluša, na obali na koljena pada . . . .

Miho Klaiću! uz glasove pjesama onih pred prijestolje Boga Hrvatske lećele su i molbe, okupane suzama našim, za veliku, za dobru, za plemenitu dušu tvoju!

Pjevaju naši Zvonimirovci. Tužnim srdcem pjevaju pjesme tužne, al' tako . . . . . da veličanstvenije još nikada ne čuh, ne Zvonimirovce, al nijedno drugo pjevačko društvo.

Pjevaju oni, a brat pokojnikov snužden stoji, suzama daje maha svojim. Stoji biednik i očima pilji u mrtvački sanduk, gdje njegova, gdje naša dika! Plače on, do njega plačemo mi — ali htjeo bi ja kroz svjetinu da se proturam, htjeo bi da ga zadržim . . . . čini mi se: ono sad će se mrtav srušiti naš Borčić! Blied, poražen, suzama obliven.

Znam, znam. Nije lako prijatelju izgubiti prijatelja. Nije lako učeniku učitelja. Ali ako domovina cvili, ako cieli narod plače za prvim svojim sinom . . . . znam, znam, pustite da rečem, nije lako suborcina oplakivat borca nad borcima; narodnim izabranicima mudru glavu vodje velikana!

Za Zvonimirovcima opet naša glasba. Opet koračnicu tužnu, al tako divno izvadja, tako me žalostna u žalosti uzbudjuje, da sam jedva ostalim vienicima pridružio danas prispjeli vienac obćine Bola roneć suze i — udaljio se.

Čovjek sam, podvrgnut slabostima. Priznajem slabost svoju, nisam mogao dalje tu ostati. Ovake ža-

Digitized by Google

losti, ovakog saučešća, ovakih prizora nisam vidio, ali o njima ni čuo pripoviedati!

Kad se onaj pusti narod odalečio dodje jedan odjel naših rodoljubnih vatrogaraca, te je oko pokojnikova liesa šest činilo počastnu stražu, koji su se svaku ½ sata mienjali, a to sve dok je parobrod odputovao.

Splite grade, na diku ti bilo!

Splite slavni, ti si se dostojnim pokazao velike ideje hrvatskoga naroda, oplakujuć ovako najvećeg sina naroda tvoga.

Splite grade, hrvatska će domovina da ti vječno blagodari, što joj dočeka na ovaj način mrtvo tielo prvog sina, opraštajuć se s njime kad ga bratac tužni prati put dubrovačkog groblja, gdje će mu na ime roda stranke, Dubrovnika zadnji *S Bogom* reći prijalelj, privrženik, obožavatelj, narodni prvak Dr. Cingrija i čuveni rodoljub V. Milić.

Nad liesom na parobrodu velemožni g. načelnik **Dr. I. Manger** izrekao je ovaj govor:

Tuga i žalost sve nas porazila, velika nas je nesreća zadesila. Čovjeka u snagi odlična, prvog medju prvima, okretna, široka pogleda i pojma nestade nam; nemila smrt pokosi mu dane, i on mrtav stoji pred nama, njegovim štovateljima i prijateljima ovdje sakupljenim da mu zadnju počast izkažemo, da ga zemlji predamo.

Miho Klaiću, hoće li i dalje misao tvoja, koju si za života svoga bio posvetio svome narodu, ostati tvome narodu? Hoće li nas, koji za tobom ostajemo, da nastavimo sretno po tebi započeto djelo, hrabriti na uspješni rad narod, da ga vodimo k onomu stepenu kulture i slobode, što mu je Božja providnost namienila?

Digitized by Google

Mnogim od nas ovdje sakupljenim, još od mlade dobi lebdio je jedan cilj pred očima, veliki i uzvišeni, biva jedna ideja: da svoj narod podignemo, da ga složni vodimo stazom prosvjete k slobodi.

Izmedju sviju koji nam se je velikanom te zamisli pokazao, u toj borbi iztaknuo i u školi i u saboru i u štampi i u javnin i privatnim sastancima, glasom i perom, bio si ti, Miho Klaiću! Barjak narodne sloge, slavenske uzajemnosti i zajednice medju raztrganom braćom ti si podigao i visoko ga držao

Vidjeli su neki netom si stupio na poprište tvoju izvanrednu sposobnost, tvoje vrline uma i duše, i pokušaše da onemoguće tvoj rad.

Lišeć te službe, nadahu se da ćeš klonuti duhom, i da ćeš narodni barjak, koji si srćenošću nećuvenom razvio bio iz tvoje ruke pustiti. Ali se prevariše: došli bolji i tebe uzpostaviše na mjesto, gdje si mogao narodu koristiti.

Nego i to kratko doba potrajalo, pak te iz nova htjedoše tvojem narodu oteti.

Ne uspješe, jer ti Mihovile nepuštaš svoj barjak; dočim su te više proganjali, ti si se više uzvisivao:

Valovi o klisuru se razbijaju, ali ona svedjer nepomična ostaje!

Narod te je svojim povjerenjem počastio i jednodušno uz tebe stajao. To povjerenje pratilo te je do zadnjeg dana tvog života i evo nas iz ciele zemlje sakupljene da ti zadnju počast izkažemo. Na izkaženu žalost pred liesom tvojim pada obmana, a mi se moramo uvjeriti, da i klisura može za neko vrijeme valovim odoljeti; i o tebi može se reći da nisi klonuo, nego te udes slomio, jer spadao u riedki broj onih, koji mogoše kazati: *Frangar non flectar!*

Digitized by Google

Mijo Klaiću, uzore ljudstva i rodoljublja, ti koji si znao cieli svoj život rodu i zemlji svojoj žrtvovati, primi pozdrav koji ti ja, predstavnik Splita, u njegovo ime dajem.

Sudbina je taka, kojoj se ni ti velikan ne možeš oteti: prah mora da se povrati zemlji svojoj.

Ali još nešto nad zemljom ovom lebdi, lebdi duh tvoj, tvoja uspomena, koju ćemo mi kao svetu u amanet svojim potomcima predati.

Ti ćeš živjeti, jer si svojim djelima zaslužio da nezaboravnim postaneš.

Ne klonimo braćo duhom, jer okolo nas još duh njegov oblieće, jer nas čekaju velike dužnosti napram narodu i domovini. Ne klonimo duhom, to nam i on preporučuje; to on nama, a mi njemu kličimo:

Slava ti, Mijo Klaiću!

Sprovod u Dubrovniku.

Donosimo takodjer po „Jedinstvu“ a po brzojavnom izvješću:

Dubrovnik 7. siečnja. Jučer na 11 jutrom parobrod Hungaria prispio s mrtvim tielom ljubljenog Klaića. Na obali neprebrojno množtvo naroda čekalo lies, koji s parobroda bješe spušten u naročitu šajku, dok su tri čamca prenašala vience. Vienci bješe privremeno spremljeni u lučkom poglavarstvu. Lies otpratismo u crkvu sv. Vlaha. Na 3 ure po pod. bješe sprovod kakvog ne vidio Dubrovnik. U stolnoj crkvi Presvietli Biskup Marcelić blagoslovio mrtvo tielo. povorka uputi se iz crkve placom izmedju užeženih fenjera, crnom koprenom obvitih, uz turoban zvûk

Digitized by Google

zvonâ. Prvi stupahu Konavljani, na broju ih 18, noseći vience. Za njima barjaci gradske braće i seoskih občina u crnoj kopreni. Občinska glazba. Za njom hrvatska zadruga s barjakom i sa svima članovima, za ovom radnička zadruga s barjakom i članovima Za njima sva školska djeca sa svojim učiteljima. Pučka, gradjanska, nautička škola, preparandija i gimnazija. Vienci su se nosili i na razmake. Onda svećenici i fratri a za njima dvoje kola na dva konja, puni stubokom vienaca. Za tim Konavljani nosili lies krcat vienaca, oko njega držeći crne vrpce koracahu zastupnici: D.r P. Čingrija, predsj. Milić. Vlastela Niko grof Pozza, Kosto conte Vojnović, pl. Zamanja i predsj. Čitaonice Katić. Za liesom išao kotarski poglavar Tončić, zastupnik Namjestnika. Za ovim načelnik s občinskim viećnicima i nepregledno množtvo naroda. Na groblju govorili D.r Čingrija i V. Milić nar. zastupnici.

Govori.

Donosimo govor častnog g. **Dr. Pera Čingrije**:

Miha Klaića nije više! — On je bio.

A bio naša predhodnica zvijezda, koja se eto iznenada utrnula, da nas ostavi u tami s kojom se sada borimo. Pregusta je ta tama i srce mi preveć krvavi, da mu djela slavim i život pričam.

Život i djela njegova pripadaju historiji. Ona će to povijedat potomstvu našem u stranicam našeg preporoda i njegovih velikih ljudi. A ja, poražen i ucviljen, imam jedva još snage da mu, kao iskren prijatelj, stari drug i vjeran suborilac, u ovom svečanom času i svetom mjestu zadnji pozdrav pošaljem.

Digitized by Google

Miha Klaića nije više! — On je bio.

A bio je pitom kao ovaj kraj, gdje je pred 67 godinâ prvom svietlo ugledalo.

Dubok pameću kao more, na kom mu je otac Pero kruh sticao — ; bistar umom kao ovo nebo, što mu se nad zavičajem smije — ; čvrst značajem kao stijena njegovih Konavalâ.

Prve nauke svršio je u Dubrovniku. — Gimnazije u Livornu — u Padovi postade doktorom u matematici — u Beču se usposobi za profesura. Bio učen kao malo tko — čedan kao niko. Radi vrlinâ njegovih učitelji ga milovahu, drugovi štovahu, a narod ga njegov poslije obožavaše.

U doba njegovog djakovanja bila je Italija zemlja mučenikâ i mučitelja. Svojom plemenitom dušom odmah pristade uz prve, pa obćeći s njima, prateći i proučavajuć zanosni preporod talijanskog naroda, nauči što je pravi patriotizam i tu spasonosnu klicu presadi poslije u svoj mučenički narod. Odgojen u Italiji i simpatizujuć s tim narodom iz dna duše, nikad ne pomuti kulturni pojam sa narodnim, nikad ne zamijeni čuvstvo simpatije sa čuvstvom krvi, pak je bio dobar Hrvat, kao što bi bio dobar Talijanac, da se Talijanom rodio.

I on se poda vas narodu iz koga je nikao. Kad ga skinuše sa službe radi svog patriotičnog rada, on se ne prestraši, već naprijed idjaše stalnijem korakom, putem kojim bješe udario. Kada ga, da ga ostrane, poslaše za nadzornika u posestrimu Istru, on se odreče; a ne htjede se primiti ni profesurske stolice na padovanskom, ni na zagrebačkom sveučilištu. Čitav, cijelom dušom pripadao je hrvatskome narodu u Dalmaciji, za koji je do zadnjeg dana požrtvovno radio.

Digitized by Google

Šesdesete Dubrovnik ga uz Pulića pošalje na dalmatinski sabor, u koji, od tada, bješe neprekinuto biran, a poslije na carevinsko vieće i delegacije, gdje je uviek sjao i radio. S narodnom većinom uljegao je u Zemaljski Odbor, gdje je pokazao svu moć svog velikog talenta i blagotvorne radinosti. Od prvog pomola našeg političkog života, do zadnjeg trena, on je bio vodja naše stranke. Prvi medju prvijem. Ni nezaboravni Pavlinović nije mu to mjesto otimao, dapače mu ga je uvijek rado priznavao.

Kakav vodja bješe on? To najbolje znamo mi njegovi drugovi, a vama to najbolje kazuje poraz i zabuna što nam čitate na licu sada, kad ga na vječni počinak spremamo.

Bješe trijezan, kao da je politička trijeznost starih Dubrovčanâ u njemu zadnji odsjev našla — ; hladan u zboru, kao da ga je Engleska odgojila. Njegova je riječ uvijek bila odlučna, jer je bila najbolja — ; upliv nas je njegov spajao, jer nije bio upliv sile, već srca i uma. Mi smo ga častili kao što nas je on ljubio, a ljubili smo ga kao što se brat i otac ljubi. Svojim vrlinam nas je zanosio, protivnicim imponirao. Za narod svoj se je pregarao, a svakomu pomagao, jer — kao čovjek — nije znao za razliku izmedju prijateljâ i protivnikâ. S niskijem bio je blag, s visokijem ponosan, te je kročio naprijeda nepoznavajuć druge svrhe, nego sreću naroda i svoje poštenje te se ni o jedno ni o drugo nikad ogriješio nije.

Vidjeo je i shvaćao zlo što mu otadžbinu mori, pa je svom dušom nastojao da mu domovina bude jedna i slobodna — i za to je radio, ostavljajuć drugijem da to pripovijedaju.

Digitized by Google

Hladno i mirno znao je progutat mnogu čemernu čašu, i ne obziruć se na nezahvalnost ljudî, kojoj rek bi da je bio obikao jer se na nju nikad žalio nije. Ta nezahvalnost, u zadnje doba, možda ga je nešto umarala, pak mi na 19. avgusta prošle godine piše: „danas sam ti svršio 66 godinâ i jedno oko „izgubio, pa kako ćeš da imam volje u ovakom „stanju, da se još bavim našom politikom?“

Nije imao volje — ali je narod to od njega tražio i on mu se odazvao — jer Miho Klaić nije znao da se ogluši vapaju naroda svoga!

Sada, nakon pune 32 godine napornog parlamentarnog rada, bi imenovan predsjednikom sabora naše kraljevine, a u tom imenovanju volja zemlje složila se, kô za čudo, s priedlogom bečkog ministarstva.

Što bi bio učinio u svom novom položaju, to je tajna, koju je Providnost vječna htjela da on sobom u grob ponese Ja ne ću da gatam, ali mogu stalnošću reći: bio bi narodu koristio.

Miha Klaića nije više! — On je bio, ali umro nije! Nad njegovim grobom plače cijeli hrvatski narod — plače Slavenstvo — a ljudi, koje narodi plaču, ne umiru. Njih nestane da im uspomena živi na usnama i u misli nastajnih pokoljenjâ, koja ih časte i s njima se diče.

Miho, tebe nema više!

Dubrovnik Te dao i Dubrovnik Te sada u suzama prima, znajuć što si mu bio.

Nek ti laka bude zemlja ova, gdje Tvoji stari počivaju. — Neka cvijeće, što Ti prijatelji na grob siplju, bude utjeha ucviljenoj obitelji, a nada, da će se medju tvojim starim prijateljima, koji te svi je-

Digitized by Google

dnako cijene, povratiti stara sloga, utjeha ožaloščenoj domovini.

Bilo tako mila uspomeno!

Oprosti prijatelju svome, ako se slabo s Tobom oprostio; preveć si bio velik, da bi mogao dostojno — preveć Te ljubio, da bi mogao mirno. — S Bogom Miho! Vječni ti pokoj! — Vječna ti stava!

Donosimo govor častnog g. **Dr. V. Milića**:

„Miho Klaiću!

Na trećem stanku tvog zadnjeg žalobnog putovanja, evo ti se po meni trećem Dalmacija poklanja. Umniče i značajniče! Nije nam bilo sudjeno, da te do koji dan ustoličimo na uzvišeno sjedalo saborskog predsjednika, prvog našinca, već te danas žalošću ciele kraljevine polažemo u grob tvojih roditelja. U pol vieka tvoje radinosti stekao nisi do lovor-vienac, koji si naukom u Italiji, toj blagoslovljenoj zemlji znanstva i umjetnosti, odlično postigao i ovaj jedini vienac s tobom u grob pada.

Ali ti nijesi pod njim ostao samo matematik; ti si filozof, ekonomista, govornik, publicista i državnik postao jedino krepošću tvoje obilne i široke nauke.

Kao što tvoji predji, stari Dubrovčani, u nje si se ugledao, koji junaštvom, književnošću, trgovinom, državništvom i zakonodàvstvom istodobno se odlikovahu. Ali što nijedna zemaljska moć podati ne može, ti si stekao: povjerenje svoga naroda, koje od prvog ustavnog života pratilo te neograničeno i neprekidno do samoga groba.

Tvoja se je mudra rieč pomljivo slušala na saborim Zadra, Zagreba, Beča, i Pešte; svuda tvoje znanje

Digitized by Google

značilo i domoljublje, bijaše i cijenjeno; kod nas postao si vodjom i prvakom.

I dočim gledamo kako se kod velikih i naprednih naroda zlorabi javno pouzdanje od istih umnika i odličnjaka, mi maleni narod ponosom smo na tebe Klaiću gledali; ti si bo bio uresom i uzorom svake gradjanske krieposti.

Dubrovčanin, znao spojiti prošlost sa sadašnjosti, i u društvu vrlih suotačbenika proširio si obzorje, stopio si čustva narodna, i u državnom pravu prastare kraljevine nalazio si jamstvo razvitka i obstanka našeg, kao naroda, u javnom pravu Europe.

I kad si se uvjerio da sjedinjenje, za koje si zanosom radio, ne mogaše se još oživotvoriti, tvoju si neizmjernu djelatnost obratio na probitak uže domovine, pripravljajuć pristup široj.

Sve što zemaljskih zakona, uredaba i osnova imamo, sve smo tebi dužni. Ti si bio duša zemaljske samouprave. Ako smo poznati i uvaženi u ovoj monarhiji sve moramo tvomu umu i značaju.

Polag tih vrlina i zasluga, jesi li nam ti sav umro? Ne; jer kao da si slutio da će te skoro nestati; u zadnjem zasjedanju sabora kraljevine, napadnut da si se iznevjerio načelu, izrekao si onaj znameniti govor, koji nam je ostao oporukom tvoje državničke mudrosti i domorodnog osjećaja.

Ti si bo naglasio, da razum bude u skladu sa srcem, da se dobrobit zemlje ne ima zapostavit samom, ako i pohvalnom nadahnuću.

Tvoje bistro oko, narodni mudrače, predvidilo je dagadjaje u užoj i široj domovini; i eto kao da se na Iztoku pripravlja onaj čas, od tebe naviešten, kada će se morati sjediniti odcieplјena kraljevina. I

Digitized by Google

sva zemlja odazvala se tvome glasu, a kad si imao stupiti na čelo istoj, nestade nam tvoj dragocieni život, ali ne tvoj duh ni tvoje djelo.

Tvoja državnička mudrost ostavila je neizbrisivih tragova našoj ustavnoj povijesti, a da srećom nisi zapustio službu, prividnom štetom, tvoje bi ime bilo ostalo zakopano u kakvom činovničkom imeniku.

Ali, odabran služiti narodu, stekao si slavno ime, onim svetim i zlatnim perom poviesti, „koja za unučad poznu — djela otaca bilježi vitežka".

A sada, oplakan i slavljen, sadji spokojan i slavljen u ovu skromnu grobnicu. Neće te, Klaiću, pokrivati sjajna arkada, ni mramor, ni zlatni uresi tebe okružiti, ali ti ćeš ležati na ovome brežuljku, po sredini svetog Mihajla i svetog Jakova, kuda se nalazi neizmjerni broj posijanih grobova velikana i veleuma.

Cielo ovo zemljište posvećeno je prahu slavnih tih pradjedova, a nad njim plavo i vedro nebo svod zavija. Ono sada trepti primajuć u svoje krilo novog neumrloga. Mi te evo polažemo u Mauzoleum slavnih Dubrovčana.

Slava ti!"

Odaslanstva

prisutna sprovodu Dr. Miha Klaića u Zadru.

G. Dr. Ivčević zastupao obćine Orebića i Vrgorca, te klub neodvisne narodne stranke u Zagrebu.

G. I. vitez Vranković zastupao je obćine: Zlarina, Prčanja, Mljeta, Šolte, Vrboske, Milne, Stona, Janjine, Šipana, Nereižišća, Postira, Dobrote, Drniša, Komiže, Starigrada, i Skradinsku čitaonicu.

Digitized by Google

G. Lovro rav. Borčić zastupao je: Hrv. Slov. klub u Beču, saborske hrv. zastupnike u Splitu, splitsku nar. glasbu, Maticu Hrvatsku i Prvu Pučku Banku u Splitu.

G. Jozo Mazzura, načelnik, općinu Tiesna.

G. Franjo Bulić rav. za jugoslavensku akademiju.

G. Luko Zore za jugoslavensku akademiju, dubrovačku općinu, dubrov. nar. čitaonicu, i općinu Lopuda.

G. Don Jozo Crnica za čitaonicu na Grudi. Isti g. Crnica s načelnikom i jedanaest Konavljana zastupahu Konavle.

G. Dr. Dušan Baljak, štionicu Dubrovačku, općine Paštrovića, Erceg Novog i Vrlike.

G. Vladimir vit. Simić za općine Kistanja, Obrovca, Skradina, Budve, povjerenstvo javne dobrotvornosti u Budvi, te općinu Grbalj.

G. Uberto knez Borelli, načelnik s prisjednicima i glavarima za općinu biogradsku, Raba, biogradsku javnu dobrotvornost, te osobita odaslanstva Pakoštana i ostalih sela biogradske općine.

G. Vitez Vuković za općinu Makarske i Stjepa Bjelovučića.

G. Niko Duboković za općinu Jelša.

G. Špiro Puović, načelnik, za općinu Trogira.

G. Petar Šimeta nač. za općinu Novi kod Trogira i uredništvo „Jedinstva“.

G. Gotovac nač. za općinu Lećevićku.

G. Novaković nač. za općinu Omišku.

G. G. Ante vitez Šupuk, Jozo Bilić, Miho Iljadica i Dume Škarica za općinu Šibenika.

G. Dr. Gajo Bulat ml. za Dr. G. F. Bulata i općinu Bola.

Digitized by Google

G. Dr. Ante Gjivoje za občinu Blato.

G. Petar Kasandrić za občinu Hvara.

G. Marko Glavić, načelnik, za občinu Cavtata.

G. Dr. Ivan Manger, načelnik, občinu Split.

G. Vicko Lukšić, Presjednik za trgovačku komoru.

G. Dr. Edvard Grgić „Narodnu Čitaonicu“ Split.

G. Ivan Ćulum i Muljačić File za „Slavjanski Napredak“ Split.

G. Marin Mijić, Vjekoslav Gašparović i Lovre Aržić sa tri vatrogasca za dobrovoljno vatrogasno društvo u Splitu.

G. Lovro Cvitanić su 5 sokolaša, Hrvatski Sokol u Splitu.

G. Dujam B. Mikačić i Šegvić za zadrugu občinskih činovnika i uredništvo „Občinskog Glasnika“.

Spasoje Albanesi za društvo „Zvonimir“ u Splitu, splitsko mjestno školsko vieće.

G. Biliško, načelnik, za občinu Kaštel Lukšić.

G. Petar Tripalo, Občinski Upravitelj sa osobitim odaslanstvom zastupao Sinjsku krajinu.

Gg. Glavari Občine šibenske

G. Baranović za „Narodnu Hrvatsku Čitaonicu“ Šibensku.

Gg. Negri Pio i Zaffranović za parobrodarsko društvo „Šibenik“.

G. Grgo Andreis občinu Supetar.

Anaklit Buzolić za „Hrvatsku Čitaonicu Drniško“.

G. Andre Stanoš za Čitaonicu Cavtata.

G. Vjekoslav Brkljača za Zatonsku občinu.

G. Sava Bjelanović za Občinu Tivat i Občinu Knin.

G. Dr. Ante Katalinić za „Viški Skup“.

G. Ugo Fabianić za Hrvatsku akademičku mladež u Beču.

Digitized by Google

G. Vicko Giaxa za društvo „Zora“ u Komiži.

G. Don Filip Crvarić za društvo „Sv. Jerolimsko“ Zagreb.

G. Mate Polić za „Hrvatsko-Ugarsko Parobrodarsko Društvo“.

G. Ulderico Donadini za „Narodnu Glasbu“ Trogirsku.

G. Silvestar Bakarčić za štovatelje iz Rijeke.

G Petar pl. Tartalja za občinu Klis.

G. Petar Andrijašević, načelnik občine Gornjeg Primorja (Gradac).

G. Petar Joković za „Maticu Dalmatinsku“.

Osobita odaslanstva iz Blata.

Osobita odaslanstva iz Cavtata.

G. Knez Manfred Borelli zastupao je Pripomoćno Društvo za potrebne učenike hrvatske učione u Zadru.

G. Knez Ugo Boreli sa g. Franjom plemićem Ivaniševićem i g. Josipom pl. Lantanom za Hrvatsku čitaonicu Zadarsku. Isti knez i g. Lantana za zadarske Hrvate.

Gg. Vicko Danilo, Dr. Wolf, Pl. Budisavljević, Dragutin Copani i Josip pl. Lantana Zadarski Sokol.

G. Dr. Ivo krstelj za Hrvatsku Čitaonicu, Glasbu i Pjevačko Družtvo na Korčuli.

G. Alexander Zanov za Hrvatsku čitaonicu na Preko.

G. Zako Lovrović za Občinu Silbu.

G. Glavar od Lukorana sa 10 staraca za Lukoran.

G. Ljubo pl. Cambj, načelnik, za občinu Muć.

G. Ante Kriletić Pučko Učiteljstvo Spljeta.

G. Prof. Kušar zastupao je občine Bijeka (Dubrovnik) i Slano, te Poljodjelski Zavod u Gružu i Pjevačko Društvo „Gundulić“.

Digitized by Google

G. Dr. Gjivanović zastupao je občinu Kotor i „Slavjanski Dom“ Kotora.

G. Jakov Micheli zastupao je občinu Pučišća, te Narodnu Čitaonicu Trogira i g. Dr. Vicka Didolića.

G. Grgo Ostrić, načelnik i prisjednik Radošević za Občinu Novigrad.

G. Ivan Čabrić Književni Pedagogični zbor Zagreb, sa Učiteljem Pavličevićem učiteljsku zadrugu Zadarsku.

G. Niko Dapar, načelnik, za občinu Benkovac zajedno sa prisjednicim i glavarima.

G. Petar Novaković za Hrvatsku Čitaonicu Benkovac.

G. Artur Jeličić za „Hrvatsku Vilu“, Biograd.

G. Prof Ante Nisiteo zastupao je občine Selca, Nerežišće, te braću Didolić, Realku Splitsku i društvo „Sloga“ u Supetru.

G. N. Fabianić za občinu Pag.

G. Dr. Botteri za HrvatskuČitaonicu Starigradsku.

G. Dr. Zanella za občinu Vis.

G. Petar Lorini za občinu Sale.

G. Prof. Mihailo Katurić za občinu Risan.

G. Rikard Katalinić zastupao je Skradinsko Radnićko Društvo, Neretvansku Čitaonicu u Metkoviću i g. Dr. Vitezića Dinka.

G. Frane Moro za „Hrvatski Sknp“ u Pučišću.

G. Juraj Biankini zastupao je občine: Vodice, Sv. Jurja, Kaštel Sućurca, Kune, Trpnja, Promine, Bogomolje, Nina, Korčule Imotski, te Hrvatski klub u Beču i Poreču, „Narodni List“, Odbor stranke prava Splita, društvo „Edinost“, gosp. Marina Bandura, društvo „Merkur“ (Zagreb), Klub slovenskih zastupnika Ljubljana, gosp. Ivana Hribara, Hrvatsku čitaonicu Knina i Hrvatski Sastanak Selaca.

Digitized by Google

G. Stipo Dobronić za čitaonicu Jelše.

G. Virgil Perić zastupao je obćine: Metković, Opuzen i obitelj Prvan.

G. Roko Orada Hrvatski Skup Tijesno.

Vienci.

Milom Pokojniku — Tužna obitelj.

Namjestnik Dalmatinski — Zaslužnomu Sinu Domovine.

Nezaboravnom Miju — Kate i Dr. Gajo Bulat.

Šupuk Ante.

Pero Čingrija — starom prijatelju.

Mihu Klaiću — Vlaho Degiulli.

Obitelj Ivčević.

Katnić D.r Niko.

D.ru Klaiću — Srpski Zastupnici.

Ante Mlikotin — Neumrlom Velikanu.

C. Kr. Pokrajinsko Školsko Vieće.

Zaslužnom otačbeniku — Obćina Biograd.

Iz harna poštovanja — Obćina Imotski.

Neumrlom prvaku Obćina Muć.

D.ru Klaiću — Obitelj Biankini.

Obćina Jelša — Saborskome Predsjedniku.

Niko Duboković — Nezaboravnom prijatelju.

Jelšanska Čitaonica — Svome počastnome članu.

Zemaljska Bolnica u Arbanasim.

Svome učitelju — D.r V. Zanella.

Docenti scuola nautica — Ragusa.

Zemaljski Odbor.

Sudrugovi Zemaljskog Odbora.

Supruzi Brkljača — Svome kumu.

Digitized by Google

D.ru Mihu Klaiću — Općina Salska.
Općina Pučišće.
Ožaloščeni Dubrovčani u Zadru.
Općina Novigrad — Svome Miljeniku.
Činovnici Zemaljskog Odbora.
Antun Borčić — Svome premilome Prijatelju.
Hrvatskomu Velikanu — Sinjska čitaonica.
Činovnici Namjestničtva.
Podpredstojnik Pavić — u znak dubokog štovanja.
Upravitelj pokrajinske zemalj. Bolnice.
Općina Šibenska.
Svome Predsjedniku — Hrvatski Narodni Klub.
Općina Vrhgorac.
Čović Plenković — Nezaboravnom prijatelju.
Klub neodvisne narodne stranke u Zagrebu.
Općina Tiesna.
Narodnom Miljeniku — Braća Tripalo.
Juraj Prvan i obitelj — D.ru Mihi Klaiću.
Klub hrvatskih-slovenskih zastupnika na carevinskom Vieću — Svome predstojniku.
D.ru M. Klaiću — Općina Opuzen.
Općina Rab.
Otcu Naroda — Općina Sinj.
Općina Obrovačka.
Narodna Čitaonica — Trogir.
Općina Kninska.
Općina Kistanjska.
Navigazione a vapore, Negri e Comp. Sebenico.
Učiteljska Zadruga — Zadarskog Kotara.
D.r Omašin — Starom prijatelju.
D.ru Klaiću — Narodna Štionica Dubrovačka.
Općina Budvanska.

Digitized by Google

Općina Skradinska.

D.ru M. Klaiću — Dubrovačka Kotorska Trgovačka Komora.

Serafin Topić — parobrodska plovidba

D.r Joso Slade.

Općina Riečka — Svome nenaknadivom Zastupniku.

Općina Supetarska — D.ru M. Klaiću.

Općina Zatonska.

Marko Nakić — Nezaboravnom Prijatelju.

Klaiću — Općina Sućuraj na Hvaru.

Općina Stonska.

Općina Dobrotska.

Općina Postirska.

Općina Janjinska.

Općina Milnarska.

Općina Drniška.

Općina Trpanjska.

Hrvatsko Pjevačko Družtvo „Gundulić“ Dubrovnik.

Općina Kotorska.

In Omaggio — Barone La Motte.

Općina Gornjoprimorska.

Općina Orebić.

Općina Metković.

Maro Bandur — Nezaboravnomu D.ru Klaiću.

Općina Komiža.

Slavjanski Dom Kotor — Svome počastnome Članu.

Općina Korčula.

Općina Blato.

Učenici pomorske škole u Dubrovniku — Vrlome Otačbeniku.

Mjestno školsko Vieće — Split.

Digitized by Google

Serafin Topić — u znak štovanja.

Svome zemljaku M. Klaiću — Občina Dubrovačka.

D.ru Mihu Klaiću — Trgovačka Obrtnička Komora Spljet.

Jugoslavenska Akademija — D.ru M. Klaiću.

Matica Dalmatinska — Svome Predsjedniku.

Občina Trogirska.

Braća Rismondo.

Občina Omiška.

Grof I. Harrach Za Gosp. družtvo za Dalmaciju. — Odličnom Članu D.ru M. Klaiću.

Hrv. Slov. Klub u Beču.

Splitski Hrv. Zastupnici na Dalmat. Saboru — Umnom Vodji, neustrašivom Junaku hrvatske misli.

Narodna Dubrovačka Čitaonica.

Občina Benkovačka — Slavnom Rodoljubu.

Občina Cavtat.

Zadarske mlade Hrvatice.

Bolnice Šibenske — Liečnici pokrajinski.

Šimeta K. Stari na ime obitelji.

Dobrovoljni Vatrogasci Spljetski

Hrvatski Sokol u Spljetu — Hrvatskom Prvaku.

Pučko Učiteljstvo Spljetsko — D.ru Mihu Kliću.

Diki Hrvatske — Kaštelanski Hrvati. Blagodarna ožalošćena Obitelj P. Šimete prvom Sinu Domovine u znak neograničena štovanja.

Občina Lećevica — Neustrašivom Borcu.

Uredništvo „Jedinstva“ — Bezsmrtniku D.ru Mihu Klaiću.

Muzikalno Družtvo Zvonimir Spljet. — Plemenitom Patriotu.

Učiteljski Zbor — velike Spljetske Realke svom zaslužnom Starešini.

Digitized by Google

Općina Lukšić — D.ru M. Klaiću.

Prva Pučka Dalmatinska Banka u Spljetu Velikom Sinu Hrvatske Domovine.

Prvaku Narodne Stranke Diki Dalmacije — Narodna Čitaonica u Splitu.

Bezsmrtnom Klaiću — Hrvatska Čitaonica Novi kod Trogira.

Općina Novi kod Trogira — Dičnom Vodji Hrvatske Stranke.

D.ru Mihu Klaiću — Dubrovačko blago djelo.

Općina Spljetska — D.ru Mihu Klaiću.

Okružni Spljetski Odbor Stranke Prava D.ru M. Klaiću.

Slavjanski Napredak Spljet — Svome počastnome Članu.

Općina Viška.

Općina Vrlička D.ru M. Klaiću.

Općina Makarska — Dičnom Prvaku.

Svome Nonu.

Stjepan Bjelovučiv — Štovanome Prijatelju.

Narodna Hrvatska Čitaonica Šibenska.

Zadarski Hrvati D.ru M. Klaiću.

„Narodni List“ D.ru M. Klaiću.

Ivan Vranković — Nezaboravnom Drugu.

Općina Trpanj.

Prijatelji — D.ru M. Klaiću.

D.ru M. Klaiću — „Matica Hrvatska“

Družtvo Svetog Jeronima — Zagreb.

Boriocu Narodnom — Štovatelji iz Rieke.

Hrvatsko-Ugarsko Parobrodarsko Družtvo Rieka.

Konavljani Svome Zastupniku.

Općina Hvarska.

Zadarska Narodna Čitaonica — Prijatelju i drugu.

Digitized by Google

Radnici Narodnog Lista — D.ru M. Klaiću.
Zadarski Sokol D.ru M. Klaiću.
Obitelj Pulić u Dubrovniku.
Osim ovih položeno je mnogo vienaca u Dubrovniku, ali na žalost nemogosmo dobiti spisak istih.

Brzojavne sažalnice.

Častni g. Dr. G. F. Bulat i Njegova milostiva gospodja Katarina Bulat, poslali su odmah kratku ali srdačnu sažalnicu:

Učestvujemo neizmjerno u vašoj boli, oplakujuć s vama nenadoknadivi gubitak.

Katarina — File.

Gospodja Marija udova Klaić — Zadar.

Razcviljenim srdcem hrvatski zastupnici dalmatinskoga sabora, nastanjeni u Splitu, izrazuju vam svoje duboko žalovanje i živo saučešće na nedoknadivom gubitku, koji ste vi, vaša obitelj, domovina pretrpjeli preranom smrću vašeg nezaboravnog supruga i velikog otačbenika, koji je od početka ustavnog života bio duša narodnog pokreta, nadahnitelj svakog plemenitog podhvata na korist hrvatskog naroda i rodjene zemlje. Zastupnik Borčić zastupat će podpisane pri sprovodu.

Bulat — Borčić — Morpurgo — Mrkušić

Gospodja Marija Klaić — Zadar.

Ako ima utjehe za takovu bol, neka Vas tješi, gospodjo, što je tuga Vaša žalost sviju nas.

Občina Splita.

Digitized by Google

Zemaljski Odbor — Zadar.

Smrt je D.ra Miha Klaića gubitak, komu se ne zna granica, koji premnogi osjećaju, a niko mu ne shvaća ogromnu težinu, jer se ne da pojmiti dokle dopire, koliko zahvaća. Krug žalosti se širi samim imenom velikana; sveta uspomena slavom ovjenčana prelazi u povijest.

Zemaljski Odbor žali svoga predsjednika; Dalmacija plače prvog sina; hrvatski narod polaže u grob svoga branitelja i uzdanicu; ljudstvo cijelo gubi muža, kojega je riječ medju pucima slovila.

I grad Split obćoj tugi svoju toplu suzu pridružuje.

Obćina.

Marija udova Klaić — Zadar.

Žalimo veliki nenaknadivi gubitak za Vas i narod. Trajna uspomena, koju je ostavio u narodu Vaš dični i nezaboravljeni suprug ostaje vječitim dokazom Vaših velikih kreposti. Saučešće cieloga hrvatskog naroda ovkraj i onkraj Velebita budi Vam zalogom vječite harnosti. Providnost Vam dala potrebite snage da odolite teškomo udarcu. Dr. Grgić zastupati će družtvo pri sprovodu.

Splitska Narodna Čitaonica.

Zemaljski Odbor — Zadar.

Shrvani neizmjernom boli koja u ovom času gorke kušnje obuzimlje unakrst našu milu domovinu zabrinuto proziremo budućnost. Našega dičnoga vodje, vašeg predsjednika vajme, nema više. U dobi kad pohlepa i strast nadvladaše krepost ostavlja nam za sobom amanet spomenik svojih djela. Poslije 35 go-

Digitized by Google

dina uzornog, požrtvovnog, divskoga rada predaje nam na žalost svijuh nas naš sveti barjak, ali neokaljan i čist kako mu ga naši stariji izručiše. U ovoj težkoj boli tješi nas pravedni Bože, te podaj našemu ucviljenom narodu snage i odlučnosti da se razabere. Slava ti Mihovile Klaiću! Tvoja blaga sjena pratila nas k oživotvorenju naših narodnih ideala za koje si ti toliko radio i trpio. Splitska Narodna Čitaonica.

Gospodji Mariji udovi Klaić — Zadar.

Jadikujem i plačem skupa s vama, milostiva gospo, nad crnim udesom, koji trgne prije vremena iz vašeg zagrljaja vašeg velikog i obožavanog supruga, vašoj čestitoj obitelji uzor-otca, hrvatskom narodu svoga prvog sina, a meni pametnog starostu i ljubljenog prijatelja.

Njegov život, pun muževne, umne djelatnosti, bio je od prve zore do zadnje večeri posvećen obrani prava i svetinja svoga naroda, te će i uspomena njegovih sjajnih vrlina i neprocienjivih zasluga ostati živa, sveta, dok čustvo dužnosti bude ostalo čisto i neoskvrnjeno, dok ljubav i odanost prama domovini nebudu praznom rieči.

Nek vam u vašoj težkoj, neizmjernoj boli bude utjehom javno saučešće ciele zemlje, harnost hrvatskog naroda, za koga je on toliko stradao i radio, i kome je toliko koristio. Lovro Borčić.

Gospogja Marija Klaić — Zadar.

Plemenita gospogjo! Dozvolite da Splitska Trgovačka i Obrtnička Komora u ovoj sveopćoj narodnoj žalosti svoj tužni danak štovanja i divljenja prema velikom Vašem blagopokojnom mužu položi. I Spljetska

Digitized by Google

Komora kao svaka naša autonomna institucija oćutila je bogodani upliv velikog pokojnikovog duha. U velikoj, u golemoj boli, ako je moguće, bila Vam utjeha što čitav hrvatski narod s Vama, plemenita gospogjo, plače!

Predsjednik V. Lukšić — Tajnik Dr. G. Bulat ml.

Zastupnik Borčić — Split.

Blagoizvolite položiti vienac i zastupati naš parlamentarni hrvatsko-slovenski klub pri sprovodu Klaića.

Ferjančić.

Dr. P. Klaić — Zadar.

Sažaljujem iz svega srdca i narod naš i vašu štovanu obitelj. Strossmajer.

Gospodja udova Klaić — Zadar.

Duboko ganut i rastužen zbog viesti o smrti vašeg supruga, nezaboravnog našega D.ra Klaića žurim se izraziti vam čuvstva mojeg najživljeg žalovanja. Dao Bog Vam snage da odolite toj nesreći i da nadjete i ako malo utjehe u saučešću zemlje, koja danas žali gubitak slavnog rodoljuba, koji je za života posvetio sve svoje snage jedino boljku ljubljene njegove rodne zemlje. Namjestnik David.

Gospodja udova Klaić — Zadar.

Zbog goleme nesreće preteškog gubitka vašeg supruga primite izraz najživljeg mojeg saučešća. Božja vas providnost tješila u vašoj boli. Odličnim štovanjem. Marija David.

Digitized by Google

Dr. Pero Klaić — Zadar.

Tuzi i žalosti svega naroda za pokojnim vašim ocem, predsjednikom matice dalmatinske, revnim zagovornikom i podupirateljem nauke i prosvjete pridružuje se jugoslavenska akademija i šalje vam najtoplije saučešće. Na odar miloga pokojnika položiti će u naše ime vienac naši članovi Zore i Bulić, koji će nas kod sprovoda zastupati.

Jugoslav. Akademija.

Dr. P. Klaić — Zadar.

Raztužen nad neizmjernim gubitkom koji je zadesio obitelj a savkoliki narod hrvatski smrću velikoga Mihovila Klaića, primite izraz mog najdubljeg sažaljenja! Bog štiti vas, vašu obitelj i našu milu otačbinu Hrvatsku. Amruš.

Dr. Petar Klaić — Zadar.

Izvolite primiti moja najiskrenija sažaljenja.

Zannoni Biskup.

Obitelj Klaić — Zadar.

Moje duboko sažaljenje radi neizmjernog gubitka za častnu obitelj kao za cielu zemlju.

Dvorski savjetnik Truxa.

D.ru Peru Klaiću — Zadar.

Primite moje najdublje sažaljenje. Dao vam Bog kreposti pri tolikoj tugi. Marcelić Biskup.

D.r P. Klaić — Zadar.

Izvolite primiti moje najtoplije saučešće.

Victor grof Attems.

Digitized by Google

Velecijen. gosp. Mariji ud. Klaić — Zadar.

Usred srca ćutim neizrečenu vašu i vaših tugu zbog nenaknadivog gubitka, što se širom zemlje oplakuje, pravom, kao općenitu nesreću. Dobri Bog vas utješio u pretežkoj žalosti, a ja ću prvu slobodnu misu namieniti za pokoj milog mi učitelja.

Biskup Nakić.

Gospodja Marija Ud.a Klaić — Zadar.

Vrstna Gospodjo, primite izraze moga najiskrenijega saučešća pri vašem neizmjernom gubitku. Uspomena velikog pokojnika ostati će duboko usadjena u poviesti našega narodnoga preporoda uz onu Strosmajera i Pavlinovića i blagoslovljena do vieka.

Vid Morpurgo.

Familie Dr. Klaić — Zadar.

Prijmetez ubezpeceni me hluboke soustrasti.

Dr. Bedrich Pacak poslanec Čissky.

Gospodji Mari Udovi Klaić — Zadar.

Primite naše duboko sažaljenje nad crnom sudbinom koja je pokosila dane Vašeg ljubljenog supruga i Narodnog Prvaka i ucvielila svu zemlju i njegove mnogobrojne štovatelje. Delegiramo zastupnika Borčića kao našeg predstavnika s nalogom da položi vienac na lies velikog pokojnika u ime naše.

Uprava Pučke Banke.

Obitelj Klaić — Zadar.

Splitsko školsko vieće plače smrt Dr. Klaića kao nenaknadivi gubitak za pučku prosvjetu. U znak

Digitized by Google

harnosti i dubokog sažaljenja šalje vienac i biti će zastupano na sprovodu od prof. Albanesia.

Predsjednik: Prof. Jelić.

Obitelj Klaić — Zadar.

Muzikalno društvo „Zvonimir“ plače zajedno sa cijelom pokrajinom za vrlim budiocem narodnog moralnog preporoda D.r M. Klaićem.

Prof. će Albanesi kao tumač družtvenog sažaljenja i harnosti položiti vienac i zastupat će družtvo pri sprovodu. Uprava.

Obitelj Klaić — Zadar.

Poražen pustim glasom izražujem saučešće u velikoj nevolji za gubitkom odličnog vam supruga, dobrog otca, prvog sina domovine. Laka mu crna zemlja, vječni spomen i slava u harnom narodu.

A. Stražičić.

Dr. Pero Klaić — Zadar.

Satrven od boli gorko plačem s vama nad odrom premila vam otca. Poslie svojih roditelja nikoga na svietu nisam štovao koliko njega; ja se klanjam njegovom pepelu. Šime Mazzura.

Velečastna obitelj D.ra Klaića — Zadar.

Blagoizvolite u ime hrvatsko-slovenskoga kluba na državnem zboru osprejeti najskreneje sožalje.

Ferjančić.

Obitelj Klaić — Zadar.

Pri golemom gubitku i vašemu i domovine, Bog vas utješio. Nodilo.

Digitized by Google

Dr. P. Klaić — Zadar.

Plače s vama nad neizrecivim gubitkom svega našega naroda. Smičiklas.

Prof. L. Klaić — Zadar.

Položite u ime „Matice Hrvatske“ vienac na odar velezaslužnoga Klaića, izrazite duboku sućut obitelji u ime odbora „Matice Hrvatske“ i zastupajte nas pri sprovodu predsjednika Matice Dalmatinske.

Smičiklas-Kostrenčić.

Gosp. Rikard Katalinić Jeretov — Zadar.

Prosim, budite tumačem moje duboke žalosti sbog nedoknadnog gubitka obitelji velikog domorodca dokt. Klaića. Zastupajte me pri sprovodu.

Dinko Vitezić.

Advokat Klaić — Zadar.

Potreseni golemom nesrećom, koja je stigla vas i hrv. narod smrću velezaslužnog vašega otca, uzor rodoljuba dielimo s vami žalost vašu i narodnu.

Zastupnici: Stanger, Trinajstić.

Pero Klaić — Zadar.

Naše saučešće nad gubitkom nenaknadivim za vašu obitelj i za naš narod.

Barčić, Bakarčić, Valušnik.

Dr. Klaić — Zadar.

Primite moje iskreno saučešće. Utješio vas Bog.

Tuškan.

Digitized by Google

D.ru Peru Klaiću — Zadar.

Općoj žalosti hrvatskog naroda i mi se pridružujemo, te žalimo neizmjerno pučkog sina, diku Dalmacije, neumrlog vašeg velikog otca.

„Pučki List".

Doktur Pero Klaić. — Zadar.

Preduboko ganut plačem gorkim suzam golemi, nenaknadivi gubitak. Novi Mojsije, naš slavni vodja, umire pri obećanoj zemlji. Što će biti sada? Tko će nas iz nova spojiti? Tko će nas spasiti? Bog? Narod? Nevolja? Odvjetnik Karaman.

D.r Pero Klaić Zadar.

S Vami i s Dalmacijom plačem gubitak velikoga državnika Klaića, koji će nam do vieke ostati uzorom pravoga rodoljuba. Bog dao da Dalmacija preboli težku ranu. D.r Zahar.

Dr. Pero Klaić — Zadar.

Izvanredno poražen dočuo za silni gubitak. Primite moje iskreno, živo saučešće u golemoj tuzi.

Josip A. Nonveiller.

G. Dr. G. F. Bulat — Split.

Dok kamen na kamenu bude, domovina harno će spominjati ime velikog pokojnika Dr. Klaića pašanca, sudruga viernog vašeg. Neizmiernoj tuzi, žalosti ciele Hrvatske danas u crnini zavite radi nenaknadivog gubitka, pretežkog udarca srdačno, smierno pridružuje se Mirko Kulić.

Digitized by Google

G. Dr. G. F. Bulat — Split.

Pridružujuć se žalosti ciele Dalmacije radi prerane smrti našeg vodje sudjelujem tuzi vašoj kao najdostojnijeg nasliednika i šurjaka dičnog pokojnika.

Nač. Bonacci.

G. Dr. G. F. Bulat — Split.

Prigodom smrti obljubljenog otačbenika Klaića izrazujem narodnoj stranci najdublju sućut.

Langer.

G. Dr. G. F. Bulat — Split.

Iz svega srdca sažaljujem nenaknadivi gubitak. Mila spomen vrloga pokojnika ublažila vam pretežki udarac. Ivo Celegin.

Dalmatynski wydzial krajowy — Zadar.

Ma wiadomose o zgonie s. p. Klaicza waszego marszalka patryoty i meza wjerneg i royprobowanego u uslugach kraju panstva przesylam u imieniu wlasnem i u imeniu rapresentacyi i kraju wyrazy szczenego i gornego wspoluczucia.

Badeni Landmaršal Poljske.

(U hrvatskom prievodu glasi: . . . . .
Brzojavka Badeni-a, Landmaršala Galicije:

Zemaljskom Odboru — Zadar.

Viest o preminuću vašeg saborskog predsjednika, vjernog i u službi zemlje i države, izkušanog otačbenika D.ra Klaića ožalosti nas; šaljem Vam u ime moje te ciele zemlje izraze najdubljeg, najtoplijeg i najiskrenijeg saučešća. Ur.) Badeni.

Digitized by Google

Obitelj Klaić — Zadar.

Naša žalost, vaša utjeha.

Dr. I. Manger, načelnik.

Obitelj Klaić — Zadar.

Nad preranim grobom velikog muža zajedničke domovine, Srbima ljubljenog brata, savjesnog zastupnika diele vašu tugu. Srbi Benkovački.

Gospodji Mari Udovi Klaić — Zadar.

Pri velikoj nesreći koja vas je snašla gubitkom miloga i velezaslužnoga muža podpisani zbor, uz najvruću sućut, pridružuje se vašoj i općoj žalosti. Ravnatelj Nišiteo bi zamoljen da ga zastupa pri sprovodu položenjem vienca.

Učiteljski zbor splitske velike realke.

Udovi Mariji Klaić — Zadar.

Velikoj žalosti cijelog hrvatskog naroda i mi se svi tužnim srdcem pridružujemo i plačemo za Vašim obožavanim suprugom, za prvim sinom domovine tužne. braniteljem narodnih nam svetinja i prava.

Pri sprovodu velikog pokojnika zastupat će nas profesor Kriletić, koji će položiti na tužni odar Dike naroda naš vienac. Pučko učiteljstvo Spljeta.

Pror. Ante Kriletić — Zadar.

Molimo zastupajte nas kod sprovoda neumrlog D.ra Klaića, poskrbite za nošenje našeg vienca pri sprovodu, koji će Vam predati sutra zastupnik Borčić.

Pučko učiteljstvo Spljeta.

Digitized by Google

Dr. P. Klaić — Zadar.

Tuzi vašoj, ako je moguće neka bude utjehom naše saučešće i harnost koju čutimo prama jednom od prvih preporoditelja Dalmacije.

Svučilištari u Gracu: Ucović, pl. Cindro, Radović, Macchiedo, Werk, Marac, Drinković, Kurelić, pl. Ghetaldi, Bontić, Pekos, Mandaković, Vuković, Grgin, Spalatin, Barić, Cović, Uzovinac, Nikolorić, Medanić, Lochert, Posčić, Mardešić, Lukanović, Vranković, Bellotti, Frait, Neumayer, Begović.

Gospodja Klaić — Zadar.

Izvolite primiti izraz naše najdublje žalosti radi smrti vašega supruga. Iskreno se diveći njegovu srcu i značaju, izričemo našu vječnu harnost zatočniku u borbi za hrvatstvo i neumornom radniku za dobro domovine. Slava Mihovilu Klaiću!

Sveučilištari u Beču: Buzolić, Bezić, Bogić, Biser, Bek, Basagić, Cerineo, Cicin, Ciotti, Cuker, De Giulli, Defterdarović, Fortinić, Gentilizza, Gjivoje, Grgurević, Grižnić, Jakovčić, Ježina, Hrasnica, Hermann, Hirschmann, Lozovina, Macanović, Matulović, dr. Martinis, Matković, Miličić, dr. Breskoviċ, Petrić, Petković, Petričić, Petrović, Plavšić, Peyer, Rubčić, Senjanović, Stajduhar, Stalio, Sertio, Schvarz, Tudor, Velikanović, Vuletić.

Dr. P. Klaić — Zadar.

Izvolite primiti izraz velike žalosti povodom smrti prezaslužnog hrvatskog državnika, vašeg predragog gosp. otca. prof. Pliverić.

D.ru Peru Klaiću — Zadar.

Veliku bol Vašu i obitelji neka vam ublaži sveobće saučešće hrv. naroda, koji s vama ujedno

Digitized by Google

plače — Ako je umro Klaić živi i živit će njegova uspomena u narodu dok bude sunca i vieka.

Dolnjo Kaštel. Hrvati

Obitelj Klaić — Zadar.

Hrvati Trogirski dajući oduška najdubljoj žalosti nad neizmjernim i nenadoknadivim gubitkom slavnog i velezaslužnog predsjednika Sabora, nar. vodje i prvaka D.ra Klaića, u kojem domovina gubi najjači stup, o koji se naslanja narodna vjera i nada u bolju budućnost, kliču: Vječna ti uspomena u narodu. Slava: diko Dalmacije!

Gospodja Marija Ud. Klaić — Zadar.

Iz dna srca žalim nenadoknadivi gubitak obćeljubljenog muža i sudjelujem tuzi.

Vjekoslava Gjonović
opatica — ravnateljica — Šibenik.

D.ru Peru Klaiću — Zadar

Osječka doljnogradska čitaonica dieli s vama boli u dan smrti neustrašivog pobornika hrvatskih prava d.ra Mihovila Klaića. Slava mu! Osjek: Odbor.

D.r Pero Klaić — Zadar.

Našoj i vaše obitelji boli učestvujemo sažaljujući obitelji uzor otca i harnoga sina i ponos hrvatske domovine, zatočnika hrv. prava, kojega okrutna smrt domovini ugrabi. Laka mu budi grudica ljubljene hrvatske zemlje!

Vodice: I. Srpljan, V. Srdarov, St. Juričević, I. Maćukat, A. Srdarov.

Digitized by Google

Visoki Sabor Dalmacije — Zadar.

Nad odrom prezaslužnog muža za hrvatstvo i monarhiju D.ra Mihovila Klaića kličemo: slava mu i vječna pamet!

Za družtvo „Jeku“ Vanjsk; za vatrogasce Obad; za ostalo neodvisno gradjanstvo Marko Bakorec i Franjo Jerko: S a m o b o r.

Obitelj Klaić — Zadar.

Slava! kličući neumornom radiši za narodna hrvatska prava izrazuje najdublja sažaljenja.

Paut, Brajević, Biluš (djaci u Beču).

D.r P. Klaić — Zadar.

Plačemo pretežki gubitak otca narodnoga preporoda, klanjamo se njegovoj uspomeni, koja ostaje vječna u narodu, te kličemo iz dna srca: Slava narodnome velikanu Mihu Klaiću!

R a b. Ivan Toma, Galzinja učitelj, P. Definis, I. Bolković, G. Bolković, A. Koločina, Marković učitelj, J. Rakota, K. Nimira, J. Nimira, A. Ferrari, Latus, Tončić, J. Prsen, I. Tudorin, Dr. Maračić, Don Jozo Grzetić, I. Galzigna, Paštrović učitelj, St. Botteri, Don Jerko Grsković, Don Bare Grsković Relja, Doktor Horowitz, Luka Sarunić, Males B., Marać, J., R. Jutres.

D.r P. Klaić — Zadar.

Neoprostnu, preranu i neočekivanu smrt vašeg Roditelja, velikog zaslužnog rodoljuba, osviestitelja Dalmacije, plačemo sa ganutim srcem. Harna uspomena njegovih neizbrojni stečevina ublažila vaše i cielokupne obitelje žalosti.

N o v a l j a: I. Dabo, Vrtodušić, I. skunca, Suljić V. L. Dabo, S. skunca, L. Lovrić, Fr. Skunca, Joz.

Digitized by Google

Skunca, M. Vidoš, V. Vidoš, L. Supić, Tomuled, P. Vidoš, I. Vidoš, A. Skunca, S. Skunca, Fr. Skunca, L. Crnković, I. Smojner, M. Smojner, J. Matijević, J. Skunca, S. Torbarine, Ante Skunca, Sime Skuca, Iv. Samaržija, M. Tanarat, J. Barčić A. Semenein, Jakov Trcol, Ante Semenein, M. Vlahović, Luka Mijan, Sime Paković, Bl. Dabo, I. Cemelić, St. Cemelić, Ante Sanko, Petar Sime, Joz. Crnković, Fr. Skunca, S. Ticak, I. Vidoš, Simo Vidoš, An. Tulić, Mate Suljić, Augustin Antulić.

Dr. Petar Klaić — Zadar.

Preranu i neočekivanu smrt vašeg plemenitog roditelja, dubokoumnog muža, vrlog rodoljuba i osviestitelja Dalmacije oplakuje ganutim srcem, koja će ostati u narodu neka ublaži vaše i ciele obitelji žalost.

Novalja: Pop Mrakotić župnik, Ivan Markovina, Bonifačić kapelan.

Dr. Pero Klaić — Zadar.

Nagla smrt u crno zavi Hrvatsku, ugrabi narodu mudrog, ljubljenog vodju, uzdanicu, ponos domovine, Vami milog roditelja. Učestvujemo žalosti vašoj i naroda. Bog vas utješio, ukriepio i pogledao na sirotu naroda. Hrelja, Provincijal Franjevaca.

Dr. Pero Klaić — Zadar.

Nesreća, koja vas stigla, velik je udarac koli Dalmaciji toli Istri; žalimo duboko ganuti, moleći Boga da vas utješi.

Pomorski kapetani: Tomičić, Stanger, Perčić i drugi u Voloski.

Digitized by Google

G. Dr. G. F. Bulat.

Presvietli Gospodine!

Vama, koji uz hrvatski narod i ucviljenu rodbinu najviše osjećate boli usljed smrti vrlog pokojnika Dr. Klaića, dopustite mi, da upravim ovo sažalno pismo, te buden dionikom Vaše i narodne žalosti. Kao što je Providnost Božja bila odredila najljepši božićni dar hrv. narodu imenovanjem neprežaljenog pokojnika na najodličnije mjesto zemlje, tako je htjela da nas uvjeri o gorkosti našega života u ovoj dolini suza, dignuvši nam ga iz broja živućih.

Iza smrti Mihovila Pavlinovića nestaje sa našega obzorja najsjajnija slika drugog Mihovila, koji vedrinom uma i jakošću značaja bio je pravi svjetionik znanja, poštenja i rada.

Neka Bog udieli hrv. narodu i Vama, Presv. Gospodine, razabranja da kršćanskim ustrpljenjem podnesete ovu bol, a duši plemenitog pokojnika vječno uživanje.

Sa najodličnijim štovanjem

Vranjice, 4. Siečnja 1896.

Vaš odani
Don Frane Ivanišević.

Šibenik, dne 5. siečnja.

Plačem, u suzama kupam rane srdca svoga, ali ih izliečiti može uspomena, a još više želja jednog od najvećih sinova, što su se krstili hrvatskim imenom, Dra. Klaića. Hrvati braćo! stanimo, ne mučimo se izpred gordog duha toga velikana našega; velikana svieta, dok se ne zakunemo, da ćemo daleko od strasti i mržnje, ujedinjeni u svetoj jednoj noti, koju vam

Digitized by Google

je plemeniti velikan potištenog hrvatskog roda u svome životu i samrti ostavio — u ljubavi živiti, raditi i umrieti, ali uz vjeru vazda letiti napried uz poklik: slava velikom pokojniku, na njegovoj ljubavi podigla se mila Hrvatska! Don Marko Vežić.

G. Dr. G. F. Bulatu — Split

Plemeniti Gospodine!

Lijući toplu suzu na grobu miloga učitelja, narodnog ljubimca i velikana Dr. M. Klaića pridružujem se Vašoj žalosti. Vaš odani Antun vitez Alačević.

G. Dr. G. F. Bulat — Split.

Pri neizmiernoj nesreći koja je obitelj V. G. i cielu pokrajinu zadesila smrću velikana D.ra Miha Klaića izvolite primiti najdublja čustva sažaljenja.

Šibenik, 4. siečnja. Odani Slavomir Sinčić.

D.ru Peru Klaiću — Zadar.

Salzburg: Tek danas čitam vaš preteški nenadoknadivi gubitak koji je težak i za cieli naš tužni narod. Ljuto razcviljen izrazujem vam dobroj gospodji majci, vam i svoj obitelji najiskrenije sažalenje i ujedno vječitu harnost i odanost prama uspomeni riedkog, nezaboravnog muža, koji nam je bio uzdanica, dika, ponos. Vječna mu slava. Vlaho Bogdan.

Obitelj Klaića — Zadar.

Mjestno Vieće plače smrt D.ra Klaića kao nenaknadivi gubitak za pučku prosvjetu. U znak harnosti i dubokog sažaljenja šalje vienac i biti će zastupano na sprovodu od prof. Albanesia.

Split: Predsjednik prof. Jelić.

Digitized by Google

Familie Klaić — Zadar.

Tief erschüttert von Nachricht über den Tod meines hochverehrten langjährigen Freundes, dem ich so nahe gestanden, drücke ich mein innigstes Mitleid aus allen denen sein Hingang ein so schmerzlicher Verlust ist.

Josef Penisek, Parlaments-Berichterstatter der „Narodni Listy".

Dr. Pero Klaić — Zadar

Plačem s tobom najuzvišeniji um, najbolje srce, najplemenitiji značaj ciele zemlje. Tvoga otca istinita će povjest nazvati Otcem Dalmacije. Politeo.

Nad grobom velikog Hrvata D.ra Klaića plaču i

Novski Hrvati.

Dr. Pero Klaić — Zadar.

Za vašim dičnim otcem, velikim narodnim pokojnikom duboko žali, te vam izriče iskreno saučešće.

Mandić.

Famiglia Klaić — Zara.

Ricordando effiicace attività illustre trapassato a favore marina mercantile austriaca, associazione marittima riconoscentissima compie penosissimo ufficio esternare vivissime condoglianze prematura, gravissima perdita distinto personaggio.

Huetteratt presidente T r i e s t e.

Dr. P. Klaić Zadar

Sažaljenjem učestvujemo obćoj žalbi. Pokrajina izgubila je presjajnoga, stranka prvoga i najzaslužnijeg vogju. Slava !

E r c e g n o v i : Ortolano, Zanini, Speletin Gjonović.

Digitized by Google

Dr. P. Klaić — Zadar.

Sveobćoj žalosti pridružuje se tvoj drug.

Z l a t a r : D.r Mirko Derenčin.

Gosp. dr. Luxardo — Zadar.

Cijeloj odličnoj obitelji Klaića iskrena sućut. Bože, tvoja kušnja neka nam spasonosna bude!

Iz U j k a p e l a b a t r i n a (u Slovačkoj).

Ladislav Seitz.

D.r P. Klaić — Zadar.

Neumrla bila spomen vašeg dičnog roditelja i hrvatskog prvaka. Dragan Turković Z a g r e b.

Dr. Petar Klaić — Zadar.

Nad grobom učenjaka, rodoljuba, dobrotvora d.ra Miha Klaića polaže vijenac neprestane uspomene Plemenito Tielo Mornarice Bokeške.

K o t o r : Major zapovjednik, bilježnik Ivan vit. de Mattei.

Obitelj Klaić — Zadar.

Na velikom gubitku naša duboka osjećana sućut.

S u š a k : Jadranska Vila.

L. Klaić — Zadar.

Commossi immensa sciagura preghiamola gradire nostre cordiali condoglianze desiderandole del cielo forza di rasegnazione.

Gelcih, Pregelj, Carić, Margaretić, Fabris, Seragli, Nikolorić.

Sig. dirett. Klaić — Zara.

Acetti nostra cordiale compartecipazione suo profonde dolore. Il secondo corso.

Digitized by Google

Obitelj Klaić — Zadar.

Učestvujemo vašoj žalosti nad preranim gubitkom muža i otca.

Trst: Baldo Vidoš, Petar Harbrić kapetan Lloyda.

D.r Pero Klaić — Zadar.

Neomornom i nenaknadivom radniku za hrv. prava, koga nemila smrt ugrabi narodu i obitelji raztuženi: Klaiću slava! Za hrvatske radnike.

Kotor: Ivo Radić, Antun Vukičević, Lovro Gakičević, Trifun Delso, Šimun Kotska.

Obitelj Klaić — Zadar.

Najokrutnije poraženi radi preteškog gubitka i mi se u crno zavijamo, plačuć nad preranim grobom slavnog muža, narodnog velikana i ljubimca.

Biogradjani.

Obitelj Klaić — Zadar.

Podlegne zakonu naravi. Nenaknadljivi gubitak! Slava boriocu slobode hrvatstva! Bog Vam utjeha.

Carić župnik Dolske, Plančić, umirovljeni župnik Brnski.

Nad otvorenim grobom doktora Mihovila Klaića izrazujemo našu duboku sućut.

Nar. Čitaonica Riečka (Fiume).

Obitelj Klaić — Zadar.

Mužu, ljubimcu, diki — prijatelju roda, dobročincu učiteljstva, pokoj vječni. Vama utjehu od Boga,

Anka Paut, Jelka pl. Ghetaldi, Niko Mazzura, Jozip Karadjole.

Digitized by Google

Gospodja Marija U.a Klaić — Zadar.

Dieleć vašu žalost, koja je cieloga naroda, molimo vaše gospodstvo da blagoizvolite primiti najiskreniji izraz saučešća i žalovanja. Bog vas utješio.

Gradac: Miho Andrijašević. P. Kurzmanić, A. Andrijašević, Konrad Grimm, Elia Nardelli, I. Sutić, A. Milošević, Mate Andrijašević, Jure Andrijašević, Anton, Radelić, M. Juras, St. Berić, D. Vezić, Ivanišević P., Kostanić I. Kostović I. Cvitanović J. Vezić J., Simun Miočić, I. Miočić, Borić Blaž, Krilić Toma, Katić Nikola, Tomasović Jure Tomasević M. Santić Ant. Juras, Lulić župnik.

Donosimo sažaljenja obitelji izjavljena:

Privatnici: Oman i porodica, Opuzen — A. Giaconi, Komiža — I. Bielić — Vinko Matas, Skradin — Obitelj Bartul Ganze — Don Šime Matulina, Melada — Pave Vlatković, Novigrad — Dujam pl. Rendić u ime svoje i obitelj, Dubrovnik — Ivo Bizzaro, Wien — Rismondo, Rab — Simun Eskija, Biograd — Joso Kulišić, Vrlika — Farmacista Salvi, Drniš — Stjepo Gjivić, Pola — Luka Tripković, Kotor — Serafin Topić, Vis — Lisetta Tonci, Benkovac — Supruzi Kostan, Cavtat — Dr. Jerković i obitelj, Imotski — Dr. Blaž Arneri, Blato — Jozip Franceschi, Šibenik — Petar Colombani s obitelju, Imotski — Marija Matković i sinovi, Dubrovnik — Frano Bulić, Split — Jerko Lukšić, Sv. Ivan — A. Mlikotin, Novi kod Trogira — Franjo Cipin, Stari kod Trogira — Ivan Krstitelj Macchiedo, Hvar — Dapar — Dr. Ante pl. Macchiedo, Starigrad — Vicko Galzigna, Rab — Stjepo Bijelovučić, Janjina — Giovani, Antoinetta Luxardu, Gorizia — Dr. Blaž Arneri,

*

Digitized by Google

Blato — Braća Lukšić, Split — Familie Khuepech, Graz — Obitelj Biankini — Mato Marinović, Dubrovnik — Ostojić, Imotski — Rafo Arneri, Korčula — Andja ud. Lučić — Ćubretović, Kotor — Konstantin Ristić, Beč — Savjetnik Petrić, Split — Michele, Elisa, Virginia Klaić, Trst — Dr. Giulio Smirčić župnik, Novigrad — Niko Sanuelli Kačić, Blata — Stjepan Polli, Makarska — Stjepan Nazor, Makarska — Andro Rajčević, Šibenik — Odvjetnik Fontana, Šibenik — Ivka Naror, Makarska — Elisa, Simeone Adobatti, Brünn — Plankar Kleps, Beč (Wien) — Čičin, Beč — Maro Bandur, Ston — Jozo Sugni, Orebić — Stalio, Beč. — Dubrovnik: Ivo i Malvina Račić — Graz, Kosto Neumayer — Postire, Slovinić Načelnik — Gravosa, Krsto Kurajica, učitelj — Trogir, Lujo Vernazza — Beč, Jozo Buzolić — Metković, Obitelj Gazzari — Belovar, Ante Fabris — Jaska, Julija i Dr. Gustav — Spljet, Miho pl. Tartaglia — Supetar, Obitelj Andreis Bonetti — Blata, Franjo Calogierà — Spljet, Niko Politeo — Postire, Pastirski Sklad — Trogir, Hrvatice Trogirske — Blata, Dr. Kunjašić i obitelj — Sinj, Dr. Marović — Valdinoce, Famiglia Lučić — Pago, Ludvig — Dubrovnik: Pero Čingrija — Dubrovnik, Mato Rajčević — Dubrovnik, Božo Mičić — Ragusa, Famiglia Lüftner — Ragusa, Lujo pl. Bizzaro — Spljet, Antun Stražičić — Ragusa, Muratti — Spljet, Karlovac — Ragusa, Katić, bilježnik — Spljet, Giandomenico Illich — Spljet, Mato Mikačić — Spljet, Nonveiller Giuseppe Trappano, Jerolim Vesanović — Spljet, Ivo Budisa — Dubrovnik, Melko Čingrija — Dubrovnik, Nike Neumayer — Sinj, Ante Buljan — Šibenik, Ante Šupuk — Jelsa, Niko Duboković — Spalato, Dione Tadić —

Digitized by Google

Spalato, Carolina Mastrović — Cattaro, Famiglia Bressan — Gradac, Petar Andrijašević — Dubrovnik, Carić Juraj — Supetar, Ante Urlić — Supetar, Dr. Colombis — Supetar, Dr. Katnić — Stuck, Molini di Breno — Miho Bijelić, Kučište — Don Pero Bačić, Blata — Obit. Petković, Blata — Ante kap. Buić, Split — Dr. Sušić, Zagreb — Ivan Franceschi, Omiš — Simonelli far., Omiš — bar. Letis, Fiume — Luka Roić, Zagreb — Lambert i Bašće Camj, Stari — Gjuro Vukotić, Kotor — Dekan Bielić, Orebić — Deanković, pl. Marković — Portada Budak, Rakamarić i Zorović, Pag — Vjekoslav Cipiko i Mihovil Maretić, Vodice — Vid Morpurgo — Split — Ante Luetić, Imotski — Soić, Imotski — Obitelj Zaičić, Zagreb — Dr. Verona, Kotor — Ivo Benzon, Split — Biare Fogler, Tuzla.

Zemaljskom Odboru prispjele: Občinsko Upraviteljstvo, Pučišće — Dr. Vale Tomić zast. — Obć. Uprav., Tiesno — Obć. Upr., Tiesno — Obć. Upr., Knin — Obć. Upr., Biograd — Obć. Upr., Šibenik — Blago Dub. Djelo, Dubrovnik — Družtvo Hrv. Skup, Pučište — Občinski Upravitelj Grohote (Šolta) — Obć. Uprav., Obrovac — Obć. Uprav., Silba — Obć. Uprav., Vodice — Obć. Upr., Trpanj — Obć. Uprav., Dubrovnik — Obć. Upr., Novigrad — Obć. Uprav., Kotor — Obć. Uprav., Pag — Dr. Colombis, Supetar — N. P. Namj. David, Beč — Obć. Uprav, Ston — Obć. Uprav., Sipan — Obć. Upravitelj, Makarska — Obć. Uprav., Nerežišće — Slavjanski Dom, Kotor — Obć. Uprav., Supetar — Obć. Upr., Blato Glavar, Novalje (na Pagu) — Obć. Uprav., Pastrović — Obć. Uprav. Vrlika — Obć. Upr., Budva Obć. Vis — Obć. Upr., Metković — Obć. Upr., Trogir

Digitized by Google

— Obć. Upr., Imotski — Obć. Upr., Prčanj — Obć. Uprav., Jelsa — Obć. Uprav., Ercegnovi — Načel. Andrijašević, Gradac — Učiteljsko osoblje Novoga i Lukšića — Obć. Uprav., Krtole — Obć. Uprav., Lećevica — Obć. Upr., Korčula — Jav. Dobrotvornost, Budva — Obć. Uprav., Muć — Obć. Upr., Split — Obć. Upr., Cavtat — Obć. Upr., Lastovo — Obć. Upr., Risan — Obć. Upr., Kašt. Sućurca — Sveć. Grgur Gorjanović, Betina (Tijesno) — Narodno Posielo, Milna — Obć. Upr. Opuzen — Obć. Upr. Tivat — Obć. Upr., Sutivan — Obć. Upr. Orebić — zast. Petrić, Komiža — Obć. Upr. Mljet — Obć. Upr., Prčanj — Obć. Upr., Zlarin — Obć. Upr., Selca — Obć. Upr., Janjina — Dvor. Savj. Truxa, Beč — Obć. Upr. Benkovac — Zadruga obć. činovnika, Split — Obć. Uprav., Novi kod Trogira — Zemaljski Odbor, Gorica — Obć. Upr., Lukšić — Obć. Uprav., Zaton — Šupuk i Katnić, Šibenik — Obć. Uprav., Gradac — Bulat, Borčić, Manger, Morpurgo i Mrkušić, Split — Čingrija, Degiulli, Zore i Milić, Dubrovnik — Narodna čitaonica, Dr. Bulat, Split — Obć. Upr., Split — Obć. Upr., Starigrad — Obć. Upr., Komiža — Obć. Upr. Drniš — Čingrija, Dubrovnik — Obć. Upr., Postire — Obć. Upr., Šipić — Juraj Guić, Jakov Poklepović, Jerko Bonačić, Ivan Staičić, Luka Parofianović, Benat Garofolić, Ljubimir Marangunić, Ivan Dorić, Luka Dorić, Antun Aviavi, Arnir Harasić, Ivan Harasić, Anton Peruzović, Petar Milović, Niko Cvitanić, Pavao Lovretović, Luka Guić, Ivan Peruzović, Josip Bonacci, Josip Krstulović, Frano Poklepović, Frano Scarneo, Luka Krestulović, Rickard Matijajurjević, Antun Peruzović, Antun Suzan, Ivan Tocilj, Mate Tomas, Frane Sfarčić, Tade

Digitized by Google

Dorić, Vranjicanin Ivan i Peruzović Jozip Suzan. *Milnarska Omladina.* Obć. Uprav. Lastva — iz Milne kap. Božo Bonačić, Petar Poklepović tajnik, Ivan Mulanović, Jerko Babarović, kap. Mato Garofolić, Ivan Mandinić, Ivan Pavao Vidović, Mate Buzolić, Ante Filipić, Prosper Bonačić, Ivan Milović, Jerko Sargo, Stipan Poklepović, Božo Bonačić, Frane Babarović, Juraj Babarović, Frano Poklepović, Ambrož Harašić, Mate Bonačić, Ivan Poklepović, Ivan Livačić, Ante Peruzović, Petar Poklepović, Ante Lovretović, Frane Buzolić, Marko Buzolić, Stipan Buzolić, Paval Babarović, Niko Filić. Nikola Buzolić, Stipan Milavić, Luka Dorić, Ivan Denegri, Luka Harasić, Frane Aras, Nikola Dorić, Nikola Agnjić, Ivan Filipić, Luka Marinkorić, Marko Sfarčić, Andrija Arćić, Ivan Lašić, Stipan Zović, Tadija Arčić, Ivan Uršić, Frane Tomas, Ivan Buzolić, Nikola Babarović — (pismeno) Obć. Uprav. Lopud.

Gosp. Vitezu Vrankoviću prispješe: Obć. Uprav., Vrboska — Obć. Upr., Milna — Obć. Upr., Janjina — Obć. Upr., Perast — Zast. Dr. Zaffron, Korčula — Tripalo Sinj — Obć. Upr., Hvar — Dalmatinski oskudni djaci na sveuč., Zagreb — Obć. Upr., Drniš — Obć., Upr., Dobrota.

Narodnom Hrvatskom Klubu prispješe: Nar. Čitaonica, Trogir — Pomorski Kapetani, Jelsa. Prazničko Družtvo (brzojav iz Pučišća).

Gosp. Don Niku Batistiću prof. prispješe: Obć. Upr. Blato.

Digitized by Google

Listovi o D.ru Mihu Klaiću.

„Smotra“:

† D.r Miho Klaić.

„I božja se je izvršila, teška božja sudba nad zemljom našom; izvršila se je u takom času, u takim prilikama, koje velikoj nesreći, što nas danas snagje, daju njeki osobiti tragični harakter, i crnu žalost čine još crnijom. Veliki, neobični čovjek, koji je svjetlinom uma, širinom i bogastvom dara, krjepošću snažne volje, plemenitošću zlatnog srca sav svoj vijek radio na sreću naroda svoga, te postao dikom i ponosom cijele zemlje, u času kad ga previšnja cesareva volja, uslišavši narodnu želju, uzvisuje na jednu od najvećih časti u zemlji, kad ga postavlja na čelo autunomne uprave ove Kraljevine, u času kad se cijela zemlja na to raduje i veseli, u tom istom času, napadnut duhom bolesti kojoj prebola nema, pada oboren na smrtnu postelju; a dok njemu lete sa svijeh krajeva čestitke i radovanja, on se već s dušom bori, te, u malo dana, eto ga nestane. Teške li božje sudbe; teške potvrde one pjesnikove „Da, viteza sustopice tragičeski konac prati“.

D.r Miho Klaić bijaše takva izvanredna pojava u našoj zemlji, u našem javnom životu, da se je s punim pravom mogao nazvati velikim, neobičnim čovjekom. Bijaše slavni pokojnik prije svega neobičan rodoljub. Njegovom svijetlom umu, bistrom razumu, širokom vidu dano je bilo, odvajajući glavno od sporednoga, općenito od stranačkoga, trajno od prolaznoga, da potakne i da se zauzimlje srdačno i uspješno za sve ono, što je moglo doprinjeti pravom ugledu, pravoj i općoj koristi zemlje cijele. On je to

Digitized by Google

pokazao cijelim svojim životom, cijelim svojim javnim i sukromnim radom. Načela stranke, koja se je oko njega okupljala, privlačena kriepošću njegova duha i sjajem njegova uma, utrla su sebi put u zemlji živom borbom; ali se njegov duh digao nad tim borbama miran, uzvisit, vedar, nepomućen maljušnim strastima, uprt u jednu samu svrhu, nastojeći jedino da narodne sile okupi i navrne na postignuće te svrhe, koja se nije mogla nazvati ni stranačka ni jednostrana, jer je ta svrha bila općenita korist, općenita sreća zemlje.

I ako su proti njegovim nazorima, proti mnogim njegovim zamišljajima i težnjama ustajali i vojevali s oprečnih stranačkih interesa njegovi protivnici, i ako se kadšto u koječem razilazili u cijenjenju i shvatanju njegovijeh nazora i pojmova sami njegovi prijatelji; ipak i protivnici i prijatelji morali su priznati iskrenost njegovih osjećaja, plemenitost nazora i namjera, i uzvišenost gledišta, s kojeg je pokojnik svako pitanje motrio, pristojnost i učenost, s kojom bi ga se dotakao i s kojom bi ga razvio.

Mi ne možemo ovdje u ovo malo redaka, u grozničavoj hitnosti ovog časa, pod utjecajem puste vijesti, dostojno i opširno govoriti o svemu onome, što je veliki pokojnik zamislio i izveo na korist zemlje kao narodni zastupnik u Zemaljskom Saboru i u Cesarevinskom Vijeću, kao član Zemaljskog Odbora i Školskog Vijeća, kao zlameniti čimbenik u svakoj ustanovi javnog interesa u zemlji našoj.

Ali ako pogledamo širom zemlje svoje, i vidimo kako se skoro u svakom i najzabitnijem selu dižu pučke škole, u kojema se narod naš uči i pitomi; misao nam leti na onoga, koji je u cijelom svom javnom životu nastojao svim silama da se pučka

Digitized by Google

nastava širi, da se pučkih učionica otvori što se više može, da im se zgodnim zakonima uredi djelovanje, da se namaknu sredstva za namirenja golemijeh troškova, što se za nje hoće. Sjećamo se kako je on, mudrim svjetom i nepretrgnutim poticajem i nastojanjem, u Saboru i u Vijeću, najviše doprinio sadašnjem razvitku našeg školstva, uvjeren da pučkom prosvjetom utire put boljoj budućnosti naroda svoga.

Ako bacimo pogled na naše gradove u pokrajini, i vidimo gdje se ponosito dižu velike udobne zgrade namijenjene liječenju i njegovanju bolesnika, zavodi, kojim bi se mogli dičiti i u najprosvjetljenijim zemljana, gdje ubogi narod, kad ga bolest zadesila, nalazi utočišta, lijeka, njege, i ako Bog da, zdravlja; misao naša leti na onoga, koji je najviše podupro zamisao podignuća onijeh hramova dobrotvorstva i kršćanske ljubavi, na onoga, koji se je toliko zauzimao i brinuo za izvedenje te plemenite zamisli.

Ako gledamo kako se po cijeloj zemlji našoj izvagjaju radnje za poboljšanje tla, za uregjenje voda za prosušenje močvara, i opet nam je red pomisliti na njega, koji je mnogijem takijim radnjama bio i poticatelj i začetnik, a svima glavni čimbenik, ulagajući u svaku neprocjenivu glavnicu svoje vještine, svog razuma, preduzetnog duha svoga.

U kratko, za sve javne radnje, koje je pokrajina izvela ovih zadnjih dvadeset godina, ili moramo njemu zahvaliti, što je misao začeta, ili što je sretno izvedena.

A ako je pokrajina mogla kroz ovo doba odoljeti golemim troškovima, koji su se zahtjevali za izvedenje svih ovih zlamenitih preduzeća općenite koristi, to se u prvom redu mora zahvaliti njegovom pametnom,

Digitized by Google

opreznom i štedljivom gospodarenju zemaljskim novcem, njegovoj izvanrednoj vještini u financijskim pitanjima, u kojima mu nije bilo premca, te kojima je on upravljao, s takom savjesnošću i točnošću da mu protivnici ne samo što mu nijesu nigda imali šta da prigovore, već i javno i sukromno priznavahu da financijska uprava zemlje boljim rukama nije mogla biti povjerena.

Taki rodoljub, taki svijetli um, tako savjesni poslenik na polju dužnosti prama otačbini, prama narodu svome, nije mogao a da ne razvije svu svoju djelatnost i kao narodni zastupnik na Cesarevinskom Vijeću. Ali njegov rad nije bio bučan, niti je na se vukao pažnju vikom i krikom, već bijaše trjezmen, razborit, oprezan, a za to i uspješan. Za to je u parlamentarnim krugovima i kod središnjih oblasti pokojnik uživao najveći ugled. Svi su štovali u njemu, osim neobična uma, osim velikog obrazovanja, nada sve besprijekorni značaj; štovali su čovjeka, koji se nije nikad okaljao nikakvom niskoćom, koji, prožet osjećanjem svojeg položaja, svoje odgovornosti prama zemlji koju je zastupao, znao je da svojim uglednim, pametnim, dostojanstvenim ponašanjem, zastupa ponos, pamet, dostojanstvo naroda našega.

Kao podpredsjednik Hohenwartova kluba, kao član eksekutivnog odbora stare desnice, kao član proračunskog odbora, kao član Delegacije, bijaše uvijek u velike cijenjen i štovan, bijaše uvijek susretan s najvećim poštovanjem, a njegova riječ bijaše u velike uvažena. Ugledom i štovanjem, koje je on u bečkim krugovima uživao, mnogobrojne je zlamenite stečevine isposlovao u korist zemlje, koje bi ovdje bilo dugo i teško sve izbrojiti.

Digitized by Google

„Malo zbora, a mnogo tvora“ to bijaše regbi načelo, kojeg se uvijek držao kao zastupnik, koliko na Cesarevinskom Vijeću, toliko u dalmatinskom Saboru. Kao da mu se je teško bilo odlučiti da progovori: i ako je malo tko kao on imao neospornog besjedničkog dara. Ali kad bi našao za zgodno da govori, njegova bi besjeda osvojila, zaniela, oduševila slušatelje. Slušatelj nije mogao dovoljno da se nadivi onoj logičnosti, onoj jedrini i odregjenosti svakog stavka njegovog govora. U njima nije bilo nigda ništa nedokazano, ništa prekazano; već svuda onoliko riječi, koliko je njegova misao tražila. Hladan i umjeren u običnim raspravama, u nekim bi se prilikama njegova riječ uzdigla do najvećeg zanosa, i tada riječ njegova bijaše oganj živi; ali taj oganj nije palio ni sagorijevao, već osvjetlao i ogrijevao.

Jer je u njega srdce bilo uvijek meko i sklono plemenitim i blagim osjećajima, uvijek obuzdano nekim čustvom snošljivosti i dobroćudnosti prama svakomu. Čovjek, koji je osjećao svu snagu svoga uma, svu krjepost duha svoga, znao je štedjeti protivnike, i kad ih je mogao poraziti.

Da bi se išla brojiti dobročinstva, koja je on učinio pojedincima svojim utjecanjem i moćnim posredovanjem, našlo bi se da skoro veći dio onijeh, kojima je on dobar i predobar bio, broji se u redove njegovih političkih protivnika.

Ipak čovjek, koji je mnogo tražio i isposlovao u korist zemlje svoje, mnogo tražio i dobio za pojedince, koji se njemu obraćahu, nije za se ništa tražio, nije za se ništa dobio. Ni bogatstva, ni sjaj visokih činova ne imahu u sebi nikakve primame za njega; a takav čovjek bio je stavno u položaju

Digitized by Google

da dogje do bogastva i do visokog čina, samo da je htio.

Ali kad bismo dospjeli, da bismo htjeli izbrojiti sve vrline visokog pokojnika? I ako nas neodoljiva sila na to nagoni, da njekako tražimo u potankom nabrojanju njegovih zasluga i njegovijeh vrlina kakvu god utjehu golemom gubitku, red nam je ove tužne retke dokrajčiti.

Ime dr. Miha Klaića, njegov spomen, njegova djela, ostat će utisnuti u umu i u srdcu zahvalnog naroda u Dalmaciji. Naše će ga pokolenje predati potonjima, da se djelima njegovim osvjetlavaju, da se duhom njegovim nadahnjuju, da se imenom njegovim diče i ponose!

„**Nar. Novine**“ u 43. br. pišu:

„Odlučno političko djelovanje Klaićevo počimlje dakako poslije 70 godine, kad je narodna stranka u Dalmaciji počela brojno jačati i dobivati sve veću važnost u pokrajini. U prvoj težkoj borbi sjedinjenih Hrvata i Srba u Dalmaciji proti Talijanašima i vladi zauzimao je Klaić najodlučnije i najteže mjesto, koje je mogao jedini on sbog svoje velike erudicije i političke okretnosti dostojno zastupati. U onoj periodi svoga političkoga rada bio je Klaić odrješit bezobziran opozicionalni političar, te je za to morao mnogu gorku pretrpjeti, ali je sve to on podnosio neobičnom muževnošću i samozatajom.

Sasvim drugu taktiku imao je d.r Klaić u kasnije doba, kad je nar. stranka postala većinom u Dalmaciji, te preuzela vodstvo autonomne uprave u svoje ruke. Tu se je Klaić tekar pokazao kao čitav čovjek. On je odmah uvidio, da narodnu stranku čeka težka

Digitized by Google

zadaća, pa je bio uvjeren, da se ta zadaća nemože postići inače, nego ozbiljnim radom i razboritom obćom politikom.

Zato je on svojim velikim znanjem i izkustvom nastojao, da u stranci umiri i ublaži žestoke elemente, koji su često zahtievali drugi pravac u politici stranke prema vladi. On je sada, kao oportunista u podpunom smislu rieči, znao, da se sjedinjenje sa Hrvatskom, ta glavna cielj narodne stranke, neda postići preko noći, pak je mislio, da narodna stranka mora, koliko je u njenoj moći, raditi o blagostanju pokrajine. Da mu to u dvadeset godina, što je bio na čelu stranke i u zemaljskom odboru, nije posve uspjelo, tome su više krive nepovoljne okolnosti izvan Dalmacije. Zato je on uviek preporučivao stranci, da obzirno postupa i da nekvari pretjeranim zahtjevima položaja, koji je težkim trudom osvojila.

Kao član zemaljskoga odbora Klaić je doista učinio vrlo mnogo za napredak Dalmacije na polju *školstva, poljodjelstva i obć. uprave.* Premda nepravnik, Klaić je marljivom naukom stekao toliko teoretičkoga znanja pravničke struke da se je u kratko vrieme snašao u mnogostrukim poslovima zemaljskoga odbora, te se je njegovo pravničko mnienje vrlo štovalo, i on je obično pobjedjivao sa svojimi nazori. Velike si je zasluge stekao za podizanje škola te unapredjenje obćina, a da su u Dalmaciji ustrojene i sagradjene moderne pokrajinske bolnice u Zadru, Šibeniku, Splitu, Dubrovniku i Kotoru, koje zemlji odbacuju i liep prihod, to je takodjer zasluga Klaićeva, koji je na tom dan i noć radio.

Baš njegovim nastojanjem sklopljeni su dotični vrlo povoljni zajmovi za bolnice, te zajam za ustro-

Digitized by Google

jenje zaklade za poljodjelske poboljšice. A zadnjih godina osobito se je trudio oko ustrojenja hipotekarne banke za Dalmaciju, da popravi užasne vjeresijske odnošaje u zemlji. O tom pitanju radio je on više godina, dok mu nije pošlo za rukom proturati dotičnu zak. osnovu u saboru, koja je već dobila i prev. sankciju, a ove godine je namjeravao otvoriti banku. Za sve te osnove trebalo je uviek odobrenja vlade. U svih ovih poslovih morao je Klaić posredovati kod vlade. Njemu je to bilo jedinomu moguće i pod najtežim prilikama, pod pokojnim Jovanovićem.

Klaića, koga štuju u Dalmaciji sve stranke bez razlike radi njegove pravičnosti, uvažavale su vlade i u Zadru i u Beču, a on je umio svoj položaj očuvati diplomatskom okretnošću i finim, koncilijantnim saobraćajem, kojim je u obće stjecao svagdje simpatije. I tomu se imade zahvaliti, da je težko djelovanje u zemaljskom odboru bilo donekle okrunjeno uspjehom, jer je Klaić umio svojim načinom i kod občina, i u zastupstvu odstraniti razne zaprieke, koje su se pojavljivale.

Kao što je umio vazda posredovati u Zadru, tako je kao zastupnik u bečkom rajhsratu radio, da u prvom redu podigne ugled zastupnikâ Dalmacije i da izposluje što više pogodnostih za pokrajinu u narodnom i materijalnom pogledu. Zato je on smatrao nuždnim, da se zastupnici iz Dalmacije pridruže jednom velikom klubu, koji stoji na autonomističkoj osnovi. To je bio Hohenwartov klub, u kojem je Klaić od god. 1878, kad je grof Taaffe preuzeo vladu, sve do prošle godine igrao znatnu ulogu. Koliko su strani zastupnici u Beču cienili Klaićeve sposobnosti, najbolji je dokaz u tom, da je sve od godine

Digitized by Google

1878 do smrti obavljao u proračunskom odboru službu izvjestitelja za trgovinu i pomorstvo, a isto tako je kroz dvie godine izvješćivao u proračunskom odboru o srednjem školstvu i pomorskih stručnih škola.

Grof Taaffe štovao je Klaića kao osobito naobražena čovjeka i vrstna administratora, te mu je u svoje vrieme ponudio sjajno dotirano mjesto kod c. i kr. pomorske vlade u Trstu, ali ga je Klaić odklonio, jer je s pravom držao, da je u Dalmaciji potrebitiji.

I u austro-ugarskih delegacijâ Klaić je razvijao svoju djelatnost, a osobito se je zanimao za izgradnju željeznice Knin-Novi, a u novije doba i za onu, koja će spojiti kod Aržana Dalmaciju sa Bosnom. Izjave Klaićeve o Bosni još su u živoj uspomeni. On je očito želio onim izjavama, da probudi i interes za Dalmaciju, osobito njenu željezničku svezu sa Bosnom.

U parlamentu je Klaić vrlo riedko, i to samo u priekoj nuždi govorio, pa se je njegov rad najviše ograničivao na odbore i ministarske urede. Činio je to s toga, jer je od toga očekivao realnih uspjeha, nadajući se, da će sve mjerodavne krugove tim načinom uvjeriti o pravoj slici stanja u zapuštenoj domovini.

Kao parlamentarac bio je Klaić u Zadru i u Beču tip fina i naobražena političara, te stvarnog ozbiljnog govornika. On nije trpio fraze, a govorio je mirno, dostojanstveno bez žestine.

Što se tiče sjedinjenja Dalmacije, on je neprestano naglašivao, da je sjedinjenje Dalmacije kardinalna točka njegova programa, ali videći, da toj ideji nijesu sada skloni ni politički, ni državni faktori, preporučivao je, da se to pitanje bezuspješno ne stavlja

Digitized by Google

na dnevni red, jer mu se time samo škodi, već da se samo ta ideja podržava i jača u narodu. Na žalost, dao se je u tom zavesti od radikalizma, te nije nagodbu smatrao jedinim uporištem u pitanju jedinstva. Hrvatsko-srbski razdor vrlo je bolio d.ra Klaića, koji je za vrieme narodnoga pokreta najviše obćio sa Petranovićem, Ljubišem i Pucićem.

Njemu se imade zahvaliti, da se nisu zaoštrili još jače odnošaji u Dalmaciji izmedju oba bratska plemena. Talijanašima bio je odlučan politički protivnik, ali u osobnom obćenju konciljantan, jer je vazda držao, da bi se ljubeznim susretanjem pojedinci mogli predobiti za narodnu stvar.

Kako je pokojnik štovan i popularan, pokazalo se i kod bolesti njegove. Cieli mu je Zadar i gotovo ciela Dalmacija izražavala svoju sućut, a danas ga oplakuje cieli narod — kao jednoga od svojih najvriednijih i najboljih sinova. Slava mu!

„**Politik**“ u br. od 4. t. m. donosi iz Beča sliedeću brzojavku: Viest o smrti zastupnika *D.ra Klaića* izazvala je u ovim parlamentarnim i političkim krugovim živo saučešće. Pokojnik je bio baš jedan od najsimpatičnijih lica i jedan od najobdarenijih i ozbiljnijih političara cielog parlamenta. Pod Taaffe-om on je bio vodja skupine slovensko-hrvatske Hohenwartova kluba, kojemu je on pripadao dokle se ustanovila „koalicija“. Iza pada grofa Taffe-a izašao je on sa svojim tiesnim pristašam iz kluba konservativaca i ustanovio je sa D.rom Ferjančićem nezavisni hrvatski-slovenski klub, na čelu kojeg bio je do svoje smrti. Iza *fiaska* ere koalicije on se uviek trudio ponoviti prijateljski odnošaj svojeg skupa sa Hohenwartovim klubom i uzpostaviti fuziju dvaju

Digitized by Google

klubova. Dotične razprave vodio je D.r Klaić neposredno prije odgadjanja carev. vieća u prosincu i dobrom srećom, tako da se mogao očekivati ponovljeni ulaz članova hrvatsko-slovenskog kluba u klub konservativaca pri početku idućeg zasjedanja. D.ru Klaiću nije bilo odredjeno viditi izpunjenu njegovu želju, isto kao što mu nije bilo sudjeno voditi razprave dalmatinskog sabora, kojega, kako je poznato, nazad malo dana bio je imenovan Predsjednikom. D.r Klaić pripadao je mnogim odborim, u kojim njemu su bili povjereni najvažniji izvještaji. Ponovno bio je on od svojih pristaša biran u delegacijam, u kojima je on odvažno branio koristi hrvatskog naroda". (*Iza ovoga sliedi, već poznati, pokojnikov životopis, kojeg ostavljamo. Ured.*)

U Br. pak od 5. tek. mj. ima na prvom mjestu sliedeći članak: „Našu braću Hrvate teški, nenaknadivi gubitak je zadesio; *Miha Klaića* nema više! Gotovo sve što znači „hrvatski narod" u Dalmaciji, ima se zahvaliti ovom rietkom mužu. Kako je bilo u dalmatinskom saboru kad je Klaić ušao u nj god. 1861! Talijanstvo vladalo je ondje neograničnо, hrvatski jezik bio je izključen iz saborskih razprava, isto tako sve vlasti i sudovi odbijali su podneske u hrvatskom jeziku. Kao za ruglo tadašnja većina stavi sebi ime „Autonomija", koja je niekala historičnu pripadnost Dalmacije Kraljevini Hrvatskoj, da sjedini pokrajinu u zgodnom času Italiji. Kad godine 1873 centralistična stranka odluči uzeti saborim pravo izravnih izbora za carev. vieće, tada pet zastupnika Dalmacije sa Srbinom Ljubišom na glavi, odlučiše u broju od 102 zastupnika, potrebna za zakoniti zaključak, i glasovaše za izravne izbore. Ovako

Digitized by Google

stajahu okolnosti, kad se Klaić stavio na čelo narodne hrvatske stranke, i neustrašivo nastavi borbu proti Talijanaštvu, koje žalibože uživalo je pomoć dalmatinskih Srba. Danas je Sabor dalmatinski hrvatski u većini, kao i zastupanje Dalmacije na carev. vieću, i sa imenovanjem Klaića predsjednikom sabora ove godine bilo bi okrunjeno djelo, za koje Klaić borio se ustrajnošću i neustrašivošću za ciele dvadeset i dvie godine. Žalibože na to nije se došlo, jedna podmukla bolest, koja ga je zatekla nazad nekoliko mjeseci, jučer ugrabila ga je! Na carev. vieću bio je Klaić kod Hohenwarta jedan od prvih boraca konservativne stranke, i njemu ima se zahvaliti ako stranke desnice iza god. 1879 bijahu sposobne oprovrgnuti vjeru o sposobnosti vladanja samih njemačkih liberalaca i izjaloviti im za uviek povratak na nekadašnju moć.

Uz Hohenwarta stajao je Klaić do časa kad nekadašnji vodja desnice pruži ruku svojim protivnicim, a da odkloni od njih pogibelj Taaffe-ove preinake izbora. Zadnji dnevi pokojnika bijahu odredjeni razpravam za izvesti povratak Hrvata u klub konservativaca. U parlamentu uživao je Klaić radi svojeg čeličnog značaja svačije obljubljenje, a najskoli njegovi odnošaji sa českim zastupnicim bijahu uviek najbolji, bratski. Njegova smrt ostavlja mnogu čutljivu prazninu u parlamentu kao i u dalmatinskom saboru. Narod češki učestvuje srdačno pri teškom gubitku, koji je podnio hrvatski bratski nam narod, i dočim dajemo izraza žalosti sveobćeg našeg saučešća, izrazujemo iskrenu želju, da se naš hrvatski bratski narod nadje — pri liesu njihovog mrtvog vodje sjedinjen. Ovo bi bila najdostojnija mrtva svečanost velikog rodoljuba“!

* * *

Digitized by Google

„Narodni Listy“ pišu:

S d.rom Klaićem odlazi muž, kojemu Hrvati u Dalmaciji zahvaljuju sav svoj narodni i politički napredak. Stajao je na čelu hrvatskog pokreta, koji je radio oko izvojštenja prava, što zemlji pripadaju prama broju i državnoj znamenitosti. Izišavši iz školskog područja, stupio je na političko poprište i ostao na njem do posljednjih dana svoga života. Pod njegovim se je vodstvom hrvatska stranka u Dalmaciji dovinula neslućenim uspjesima: talijanska manjina, tako zvana autonomaška, po malo je iztisnuta iz svoje prevlasti i prirodna većina hrvatska postepeno dobivala većinu kako u samoupravi, tako i zemaljskom saboru, u uredima i u državnoj upravi. Njemu zahvaljuje ova kraljevina takodjer svoje gospodarsko podignuće. Bilo mu je još priušteno polučiti uspjeh, za kojim je težio dugo godina: izhoditi od bečke vlade nove željezničke gradnje za zapuštenu ovu zemlju. Poslije mnogogodišnjega nastojanja uspjelo mu je izposlovati hrvatsku gimnaziju u Zadru.

U času, kad odašiljamo ovu viest, nije nam moguće ocieniti svih zasluga ovoga odličnoga Slavena. Budi mu ovdje ovjekovječena zahvalnost, što je izustio veoma uspjeli govor proti iznimnomu stanju u kraljevskom Pragu. Poslije uvedenja novoga izbornoga reda u trgovačkim komorama kraljevine Češke, bio je u proračunskoj razpravi žestoko napadan ministar trgovine i od njega se zahtievalo, da trgovačkim komorama oduzme političko pravo. D.r Klaić, kao izvjestitelj u ministarstvu trgovine, tada je sa tribine podsjetio veoma zgodno Niemce, da je političko pravo trgovačkih komora bilo njima u prilog, dok su ga mogli izrabljivati za svoje stranačke svrhe.

Digitized by Google

D.r Klaić bio je prvi hrvatski saborski predsjednik. Istom je pred nekoliko dana njegovo naimenovanje službeno objelodanjeno. Udes mu nije priuštio, da vrši svoju funkciju. Otišao je u punoj životnoj sili, kad je još mogao zemlji i narodu svojemu izkazati velikih usluga. Dalmatinski Hrvati gube u njem svoga vodju, u nj su se u svako doba pouzdavale sve stranke, ne samo konservativne, već takodjer radikalne, i njegovu su se vodstvu podavali i oni, koji često nisu suglasili s njegovom taktikom. Njegova djelatnost nije bila bučna, ali izdašna i blagoslovna. S d.rom Klaićem odlazi najbolji prijatelj českoga naroda medju dalmatinskim Hrvatima, i najbolji Slaven. Odlikovao se velikom naobrazbom i poznavanjem napose zapadnih odnošaja. Težko će biti mu naći naknade. Može se reći, da je na svojem mjestu nenaknadiv. Vodstvo dalmatinskih Hrvata preuzet će sada po svoj prilici d.r Bulat, koji je bio već u minulom dalmatinskom saboru podpredsjednik i za bolesti saborskoga predsjednika Vojnovića, Srbina vodio sve agende".

Opisavši njegov život, Gustav Eim završuje sa riečima: „Posljednji je veći govovor Klaić držao u carevinskom vieću proti poznatoj klauzuli o carini na vino i proti iznimnomu stanju u Pragu. Pokojnik je bio veoma mila značaja, što ga je pokazao i za svoga posjeta u Pragu u doba zemaljske jubilarne izložbe, koju je posjetio sa suprugom svojom i s obitelju. Vratio se je odanle pun oduševljenja".

* * *

„**Jedinstvo**" je pisanje českih listova popratilo ovako:

Digitized by Google

Donosimo ovo iz dvaju najvećih listova. Drugi ugledni listovi bratskog nam českog naroda govore takodjer veoma pohvalno o milom nam pokojniku; a u toliko nam je zabilježiti da su svi českí listovi bez razlike stranaka o D.ru Mihu Klaiću pisali onako, kako im se može od nas braće, kao braći zahvaliti. Ovo veliko saučešće velikog i kulturnog slavenskog plemena u našoj nevolji i općoj žalosti hrvatskog naroda od utjehe je. Dokazom je da slavenska uzajamnost nije prazna rieč, jer kad brat bratu u nevolji suzu briše, znak je da ga ljubi i njegove boli osjeća. U ostalom plemeniti češki narod može biti uvjeren da će u Hrvatima, osobito u hrv. nar. stranci naći iskrene prijatelje i pomagače u njihovoj pravednoj, mudroj i ozbiljnoj borbi za češka prava, da ćemo prema njima uviek gojiti one iste simpatije i iskreno prijateljstvo, koje je gojio i mili pokojnik, jer smo za njim ostali da njega sliedimo, da njegov barjak visoko držimo.

„**Jedinstvo**“ donielo je u br. 5 ovo pismo iz Češke:

I tvoj je grob otvoren, D.re Miho!

Zar oči tvoje, D.re Miho za uviek se sklopiše, zar one neće više gledati svoje mile Dalmacije, kojoj si se sretan rodio, koju si ljubio, kojoj si živio a kojoj danas — ah, grozna kobi! — umireš: na vieke?! Hrvatski narode, plači, oj plači, dičnog vodju svoga, glavni i najljepši stup u hramu narodnog preporoda tvog prelomio se i pada bez života u milo krilo tvoje.

Otče Miho, zar se oči tvoje na vieke ugasnuše, zar nigda više neće planuti iz njih žar, da napadnutu čast roda hrvatskog obrani, da kô plameni mač čudesni, opjevani porazi jednim mahom silovitost duš-

Digitized by Google

manina?! Zar usta tvoja viekom će da zanieme, zar iz njih neće već teći sladka rieč utjehe, neće više teći tihi bujni potok mudrih svjetovanja, zar neće više iz njih provaliti sva snaga i moć jeke rodoljubnih čustava, da kô grmljavina groma zagluši nezamjetive glasiće onih te htjedoše da nam trgaju milu zemlju domovinu, naš junački narod, o narodni dive?!

Dive narodni, D.re Miho! nesmiljena sudba pada na nas, na rod mili tvoj, sa svom težinom svojom. Crna ruka njezina otvorila je pred nama grob tvoj, narodni miljeniče. Po mnogom slavenskom svietu odjeknuo je žalostni glas smrti tvoje. Cielome hrvatskome narodu plačni dogjoše tužni crni glasi. A što ćeš ti, Dalmacijo moja tužna?! Žalost obćenitija, žalost veća!... Prestalo je kucati za te jedno veliko srce, presušilo se jedno veliko vrelo plemenite i brižne ljubavi spram tebi, Dalmacijo ljubljena! Plači, ako suzâ imaš, plači D.ra Miha Klaića!

U dalekoj ovoj bratskoj zemlji, gdje evo i braća sa mnom tugu diele, gdje mi je ljubav čista i nepomućena jalom svagdašnjih prezirnih zadjevica, gdje mi je sve, što me rodnog kraja sieća, jednako milo i drago, — porazila me je crna viest o smrti tvojoj, sve uzdanje naše; nesmiljenom rukom stisnula je moje srce, pomutila oči, sapela poletnu mladu dušu: srce mi plače a oko bi se htjelo prolit; duša mi je shrvana. . . Kao da vidju braću oko rake tvoje okupljenu, ko da vidju svu Dalmaciju pred prahom tvojim, diko Dalmacije svoje. Tužna braća stoje, nit suza im već ne teče; gledaju jedan drugoga kan da se pitaju zabrinuti za budućnost tvoju, Dalmacijo moja. Oh! hoće li plamen bratske svadje zahvatiti i ostale još netaknute kraje, ili će opet bratska ljubav

Digitized by Google

prosuti milostno cvieće onamo, gdje je i prije cvatilo!?

Kô prijatna zelena oaza u pustinji žednoj, gladnoj i očajnoj, bila je tvoja prisutnost, bio si ti, nezaboravni D.re Miho, oaza bujna, željena, blagodarna u pustinji misli i ljubavi. Neumoran si bio, kad si za svoj narod, za svoju milu Dalmaciju radio.

I sad, neumorna tvoja desna ruka, klonu eto pred većom, tajnom silom; tvoja desna ruka, kojom si tolika dobra narodu svom prosuo, pada bez života, da pod rodnom grudom, rodnog tvog Dubrovnika vječni počinak nadje. Oh! počivaj sladko o srcu tvoje Dalmacije, oh, nek ti bude laka proslavljena i posvećena ta hrvatska zemlja!

Zar preko ploče hladnog groba, svete nam mile uspomene, gdje će mladje pokoljenje tražiti čistog nadahnuća otačbeničkom pregnuću, zar preko te hladne ploče sve će da prestane?! Zar sjena neobičnog bivstva tvoga, zar odlični duh tvoj, D.re Miho, neće s nama biti, da kô blagi genij lebdi nad milim narodom ovim, koji te je ljubio, kô brižni otac?! — Ta hladna ploča, neće, ne može nas dieliti.

Oj, svietle zrake divnoga uma tvoga, plemenita čustva velikog srca tvoga, blistateljni sjaj uzoritog značaja, plameni žar otačbeniškog pregnuća tvoga i velika ljubav tvoja: neće pod hladnu ploču da trune, — u zlatnom okviru vječnih uspomena poletit će u nebeske vise i blisnut će tamo nova zviezda sjaja neobičnog medj ostalim, i sjati će nad golim klisima tvojim, nad basnovitim morem tvojim, Dalmacijo moja.

Al, mlado mi se srce opet u grudima stisnu i obli mi suzama oči. Ah! plačem, plačem, D.re Miho, jer nas ostavljaš u času kad te najviše trebasmo.

Digitized by Google

Zadnja kula ostajaše jedna, gdje se tudjin udomio: i na nju, posljednju, ti prvi juriša, da nama mladjim ništa protivnoga neostane; svojom posvećenom desnicom otvorio si široki i sigurni put, kojim je nama stupati da doskora nad otudjenom glavom Dalmacije zalepršа hrv. barjak konačnog narodnog preporoda. Slava ti u narodu, narodni junače!

Oj, gdje ćeš utjehe naći, mila rodna grudo, krvlju predaka posvećena, proslavljena majko velikih umova?! Tko će tebe utješiti, kolievko hrv. roda moga, ljubljena Dalmacijo moja, u žalosti poraznoj, koja te zatekla, kad tvoje vedro nebo nada tobom pomrčalo, kad je ugasla zublja života najljepšem sinu tvomu!? . . Oj, sadjite sa svojih vrletnih gora, kršni sinovi lomne Dalmacije, sadjite k otvorenom grobu nezaborávnog vodje narodnog, prolijte toplu suzu i najljepšom utjehom utješite razžalošćenu i uceviljenu majku svoju: okitite grob pokojniku najljepšim cvietkom: tvrdom vjerom, — oh, tvrdom vjerom kunite se jedan drugome da ćete brat uz brata, rame o rame, vezani milostnom bratskom ljubavi, razvijeni barjak rodne slobode i uzkrisenja primiti u svoje junačke ruke, te jedni i složni nastaviti djelo, komu je nigda dosti oplakani pokojnik posvetio vas svoj život. Utješit će se tužna majka naša, uzradovati će se veliki duh pokojnikov, kad vidi gdje se braća grle, da ih opet veže stara domovinska ljubav pri rodnom pregnuću.

Vaj! suza mi oči muti, srce mi cvieli. . .

Sbogom, oj sbogom, D.re Miho! sbogom na vieke, junače narodni!

Rodna grudo hrvatske Atine, primi ga laka! Mila mu Dalmacijo, hrani mu uspomenu! . .

Miho Klaiću! Vječna ti slava u narodu!

Vječnaja pamjat! V. I.

Digitized by Google

„**Jedinstvo**“ u 5 broju javlja [1]):

Iza „Obzorova“ krasnog članka u 6 broju o. g. koji je svakako najizcrpljiviji, spomenuti nam je „Pensiero slavo“ (članak g. Modrića), „Agramer Tagblatt“, „Hrv. Branik“, „Vienac“ koji u zadnjem broju donosi sliku pokojnika, mislimo najvierniju od svih, koje su do sad izašle, dok će životopis donieti „Glas Hercegovca“, „Pravo“, „Naša Sloga“. U svima ovim listovima o pokojniku se najpohvalnije govori.

U svima ovim listovima, što je za pohvalu, spominju se sve vrline i zasluge velikog pokojnika, ističe njegov patriotizam i karakter, a ne kuša se praviti neke neumjestne opazke, „Nar. List“, izuzev prvi broj iza smrti pokojnika gdje je upleo neke stvari, koje ne odgovaraju istini, u obće se prema pokojniku odužio onim poštovanjem, koje je i zaslužio neumrli vodja hrv. nar. stranke.

* *
*

U obće braća Srbi, kroz gotovo sve svoje listove, dadoše oduška bratskom saučešću u velikoj našoj narodnoj nesreći za pokojnikom. „Zastava“ i „Straža“ u N. Sadu liepim riečima sjetiše se pokojnikovih vrlina, a tako i „Srbski Glas“, „Dubrovnik“ i „Glas Crnogorca“. Istina u tim člancima, posvećenim uspomeni pokojnika, nije sve pisano bez zamjerke, ali svi ti listovi hvale značaj i patriotizam pok. Klaića, hvale njegov politički rad, priznavaju mu neizmiernih zasluga po svoj narod, te iztičući njegov veliki um i državničku sposobnost jednodušno vele, da je po-

[1]) U predgovoru smo ga izcrpili.

Digitized by Google

kojnik bio iskreni prijatelj i Srba, te da je uviek zagovarao bratsku slogu izmedju dva plemena.

Za uvrjede proti Klaiću.

Usljed poznate demonstracije na sprovodu u Zadru „Jedinstvo“ je saopćilo:

Sprovod vodje nam, roda miljenika D.ra Miha Klaića, bio je dostojan velikog pokojnika, dostojan pokrajine, dostojan hrvatskoga naroda.

Sva zemlja, bez razlike stranaka, učestvovala je — jedina općina grada Zadra, pod načelništvom g. viteza Trigaria, bila je iznimkom. Jedina Zadarska općina i ovog puta pokazala se u oprieci, prema cieloj zemlji i cielom narodu i dok je domovina u crnini zavijena sa svima Hrvatima i Srbima ljuto cvilila nad liesom prvoga joj sina, općina grada Zadra preko toga liesa bacila je u obraz zemlji i narodu rukavicu, svojim ponašanjem nas izazvala, izazivajuć misljela u svojoj nizkosti i duha i učtivosti da će nam bezmrtnika uvrieditи.

Uvriedu, koju nam dobaciše, znati ćemo da puni dostojanstva odbijemo, insult nad grobom prvog sina domovine mi ćemo i znati i htjeti da povratimo onima, koji su za insulte stvoreni, onima, koji i ne znadu za drugo nego da vriedjaju.

Od Zadarske općine dosta smo ih pretrpili. Zadarska općina u duhu talijanskoga renegatstva često vriedja naše dike, htjela je da uvriedi i diku nad dikama. Plaćenici ove općine, od viteza Trigari-a vješto osokoljeni, vriedjaju naše svetinje, naš narod, našu domovinu. Sad je mjera prevršila; sada sama općina

Digitized by Google

svojim škandaloznim ponašanjem pri sprovodu D.ra Miha Klaića, koji je za Zadar više dobra učinio od stotine Trigari-a, htjela je u času narodnog plača i leleka da nam prkosi. Ona jedina, da proti cieloj zemlji demonstrira; ona jedina, da u času, kad je vidjela predstavnike ciele zemlje u Zadru, zastupstva svih občina, zavoda i družtava, kad je dobila još jednom dokaz da zemlja prosvjeduje proti talijanskom duhu občine glavnog grada, velimo, ona jedina na način neučtivi osokolila je svojim držanjem svoje štićenike da sprovod prvog sina domovine smatraju sprovodom jednog prostog čovjeka, tobože ispod obične vriednosti.

Sama činjenica, da je ciela zemlja bila zastupana pri sprovodu u ime učtivosti, u ime vaspitanja, udvornosti, u ime morala namećala je dužnost zadarskoj občini i da se ma i najmanjim znakom žalovanja pridruži cieloj zemlji i cielom narodu; ako g. Trigari i njegovi, ne misle ovako, valjda su se mogli sjetiti, da je onaj, u Zadru nigda vidjeni sprovod bio priredjen predsjedniku dalm. sabora, poglavici najveće autonomne vlasti.

Ne slažu li se ni ovim, onda se mogla zadarska občina sjetiti da je pokojni Dr. Klaić 40 godina radio za korist, sreću, napredak grada Zadra. Neka Zadarska občina pogleda na kazališnu sgradu.

A u pogledu kućarine, zna li Zadarska občina koliko joj je koristi učinio pokojnik? Zna, li da on nikada svoj obol nije uzkratio nijednom siromahu, nijednom humanitarnom zavodu u Zadru?

Ako se ne sjeća nek pogleda u svoj arhiv. Tamo će naći kako je ona, baš občina Zadarska iz harnosti pok. Klaiću prikazivala memoriale, darivala zahvalnice.

Digitized by Google

Al — upravitelji zlobom i perfidnom strašću renegatskog strančarenja htjeli su da nad liesom milog nam Klaića uvriede njega i nas, da cieli narod izazovu.

Ovo i ovakovo ponašanje za najveću je osudu; ovo je ponašanje *sablazan*, ovo je tim više i gorje, čim zadarska občina misli da će moći prkositi i dalje cieloj zemlji. Ali prkositi neće. Zemlja, narod će Zadarskoj občini, još jednom dokazati tko je bio Klaić i hoteći njega, koga je ona občina htjela uvriediti.

* *
*

Ono isto pero, koje smo umočili u golemu pečal da dademo oduška neizmjernoj boli zbog smrti narodnog junaka, našeg velikog Klaića, sada treba da umočimo u neko osjećanje što nijesmo kadri niti da ga karakterišemo, tako je ono sastavljeno od ogorčenosti, od prezira, od ogavnosti!

Dok čitava naša pokrajina od primorskog grada do najzabitnijeg zagorskog sela, takmila se da izkaže poslednju počast svome umnome vodji, svojoj vedroj glavi, Zadar, tobože glavni grad Dalmacije, Zadar sam usudio se je protiva svije nas, protiv našeg najsvetijeg ćuvstva demonstrovati!

A nije to prvi put što Zadar takva šta vrši a dosele uvijek bez kazni. Zar da stanemo spominjati sve prigode u kojima je Zadar dirnuo u naše svetinje? Zar da ponavljamo sve što smo u ogorčenosti naših uvriedjenih u najmilijih osjećaja rekli? Ne treba! Uvriede nanešene čitavom narodu ne može vrieme da izbije iz pameti, iz ranjenog srca. Ima i na ovome svietu pravice, a kada se gorka čaša prelije, kada srce naše pritisnuto ne može više da odoli,

Digitized by Google

kada se lav probudi, jaoh ti ga onome koji je smio podražiti ga, izazvati ga!

Mi mislimo da smo dali do sada dokaza velike ustrpljivosti prama svakidanjim uvredama Zadra, te mislimo da je već kucnuo čas za *redde rationem*! Mi mislimo da nije više moguće mirno trpjeti da šačica izrodâ sastavljena od nekoliko kućevlastnika i od nešto fukare podigne svoj hrapavi glas, protiv velikih narodnih manifestacija čitave pokrajine, čitavog njezinog pučanstva bez razlike vjere i političkih težnjâ. Bili to bilo čustvo po narod da šačica ljudi vriedja danomice preko pô milijona? Zar ne znamo koliko nas je, a protiv koga?

Već kad je bio na umoru naš veliki pokojnik počelo se je u Zadru agitirati, a to najpodlijim načinom, da se zaprieči i najsitnije saučešće zadarskih gradjana. Neki kućevlastnici, medj kojima spominjemo Artale, Salgetti-a i *Nakića pl. Ošljaka* (ovaj potonji dužan je svoje plemstvo baš Klaićevom zauzimanju) poručiše svojim stanarima da kad bi oni ili stavili crninu na dućanima ili na prozorima ili izložili koji nadgrobni sastavak, odmah bi im bili odkazali. Kada su zadarski gospodari opazili da sluga Zemaljskog Odbora dieli po dućanima razne epigrafe i tužaljke išli bi za njim te bi prietili dućandžijama razbijanjem stakala i uništavanjem trgovine u slučaju kada bi ih izlagali. Ono dvadesetak dražestnih gospodjica, koje u crno zavite, pratijahu lies bile su svaki čas insultirane najgorim pogrdama, ne samo od zadarskih pravih štracuna nego i od onijeh u rukavicama i u cilindru. Šta više, *sa prozora jednog talijanskog družtva, ako se ne varam, iz onih „Unione Zaratina" pljucalo se na vience.* Pa je Zadar, kako ga nazivlje

Digitized by Google

list zadarske mularije: *italiamente i ivile!* Derali su se javno pojetični sastavci. Neki dućandžije niesu htjeli prodavati željezne žice za vience. Njeki, kud je sprovod imao proći, navlaš i preko običaja, izviesiše vani grdne obrazine. Vience od sedam forinti vriednosti su prodavali za 45 do 50 for. Dokle dopire patriotizam zadarskih trgovčića. Iz Zadra je, kako doznajemo, došla zapovjed u Dubrovnik da tamošnja autonomaška glasba ne sudjeluje. Umjereniji talijanaši zadovoljili bi se glasno govoriti kada bi prolazio sprovod: *funeral de furesti;* a jedna tobože ugledna zadarska ličnost imala je srdce javno vikati da ga svak čuje: *pagliacciate!* Jeli to dosta?

Dakle čitava pokrajina, zastupstva naših općina, naših družtava to su u glavnome gradu pokrajine inostranci, *foresti?* Naš imponentni izkaz, koji je bio gotov niti u 24 sati priprave, kada su mogli tek stići zastupstva iz pokrajine, naš izkaz ozbiljan, čemeran, koji nam je suzu iz očiju grabio, nazivlje se: una *pagliacciata?* Zar neznate, talijanski gospari gdje je domovina pagliacci-a? Vi koji ste po duši, u uzgoju, u ponašanju, u kojoj god manifestaciji pravi, pravcati *pagliacci, arlecchini, burattini* i kako se više zovu ti vaši izrazi?

I kao da svega 'oga nije dosta bilo, ovim javnim insultima zadarskih gospodičića spojenih u ljubkom zagrljaju sa njihovim nižim sugradjanim imao se priključiti i *službeni insult.* Zadarska Općina, *jedina*, nije htjela da prisustvuje sprovodu, premda pozvana i pismeno i osobno, ako se ne varamo, od samog jednog prisjednika Zemaljskog Odbora. Da bude i nešto, kako se kaže talijanski, „vigliaccheria“ načelnik Trigari (ali je lija dolijala!) pokušao je da se opravda,

Digitized by Google

da tobože krivnju baci na svoje sudrugove u tamnoj upravi.

Na sprovodu saborskog Predsjednika, glave vrhovne autonomne oblasti nije bio zastupan „dukalni“ grad Zadar, u oprieci sa čitavom zemljom pa i sa samim odlomcima zadarske Općine. Kaže se da Trigari strepi pred Zadarskom dječurlijom sakupljenom oko lista „Corriere Nazionale“. I električno poduzeće ima tu posla. Pa i da veliki Klaić nije bio predsjednikom sabora, Zadarska Općina imala je biti zastupana pri sprovodu. Pokojni Klaić učinio je valjda više dobra Zadru nego ijednome gradu u pokrajini; svjedoče spomenice i zahvalnice same Općine Zadarske. Bilo je vrieme kada se je radilo da se Namjestništvo premjesti u drugi grad; Klaić je smatrao da je zgodnije da jošte Zadar bude glavni grad. Klaić je Zadarski teatar sagradio; pomagao je svjetom i djelom mnogim financijskim operacijama Zadarske uprave; zauzeo se je u velike za kućarinu i zauzeo se je za gradnju zvonika stolne crkve. A kako mu je odvratilo Zadarsko Općinsko Upraviteljstvo, koje prati do posljednjeg počinka i najneznatnijeg pensionirca? Poslalo je par policijota perjem nakićenih. Policijoti Zadarski zastupali su gradsko zadarsko Vieće!

Pitamo mi sada: može li biti pokrajina indiferentna prema ovakovim škandaloznim uvredama nanešenim blagopokojnoj glavi zemlje? Onaj Klaić, čiju uspomenu i njegovi parlamentarni protivnici obasuše najvećim poštovanjem, koga je i sama „Neue Freie Presse“, stara saveznica naših talijanaša, u zviezde kovala radi značaja, umnosti, koga je nazvala veterancem i velikim faktorom u austrijskom parlamentarnom životu; onaj Klaić, čijoj uspomeni maršal

Digitized by Google

Galički, Badeni, posvećuje najkrasniji, najčustveniji pozdrav u *ime ciele galičke pokrajine*; onaj Klaić, koji ne samo na političkom polju, nego i na ekonomičnom bijaše muž prvoga reda; koji je mogao biti, po sposobnostima, ministar financija kod ma koje države na svietu; onaj čovjek koji je ovoj siromašnoj zemlji stekao najveći kredit, koji je sagradio bolnice, koji je naše školstvo osnovao, ustrojio .... uspomenu ovog velikog čovjeka, u svojoj rodnoj zemlji, baš glavni grad te zemlje, da bez kazni može osobno, javno i službeno insultirati .....

Mi se nadamo, da će saborska većina u prvom redu pa i ostali hrvatski zastupnici, pa i Srbi, koji su se s nama na najpohvalniji način takmili u izkazivanju posljednje počasti velikom pokojniku, svoju učiniti. *Videant ne quid detrimenti....* x.

* *
*

OBĆINA SPLITA.

„Jedinstvo“ u zasebnom prilogu donielo je ovaj tekstualni zapisnik.

U Obćinskom Uredu

Split, dne 11. siečnja 1896.

Zapisnik

o XVI. vanrednoj sjednici Obćinskoga Vieća, sazvanoj Načelničkim pozivom dneva 7. Siečnja 1896. Br. 104.

Prisutni gospoda:

Načelnik: **Dr. Ivan Manger**, kao predsjednik.

Prisjednici: Mate Mikačić, Dr. Edvard Grgić, Mate Vidović i Miho Ozretić.

Digitized by Google

Viećnici: Banić Mate, Bartulica Stjepan, Borčić Lovro, Brajnović Joso, Cindro pl. Joso, Dvornik Dn. Mate, Grubić Petar, Ivišić Jakov, Jelić-Dražojević Juraj, Juras Vicko, Kamber Kleme, Kapić Juraj, Karaman Petar, Kolombatović Juraj, Kraljević Toma, Matković Jakov, Matošić Ivan, Mrkušić Ante, Mihanović Luka, Morpurgo Vid, Muljačić Filip i Zelić Ivan.

Zapisničar: Martin Pera, obćin. tajnik.

Predsjednik konstatuje, da su svi viećnici bili redovito pozvani na sjednicu, a prisutni, da su u zakonitom broju, te otvara sjednicu na 11 sahati prije podne sa sliedećim dnevnim redom:

„Odluka na podnesak dp. 7. siečnja 1896. Br. „104. prikazan po dvanaestorici obćinskih viećnika „u smislu zadnje stavke § 43. O. P. usljed smrti „oplakanoga Dra. Miha Klaića."

Čita se spomenuti podnesak dvanaestorice viećnika, usljed kojeg je bila urečena današnja sjednica.

Predsjednik zatim čita sliedeće izvješće sa predlozima obćinskoga Upraviteljstva:

„Zadnjih dana godine 1895. upravo poslije nego je obćenit'm zadovoljstvom došlo Previšnje imenovanje saborskoga Predsjednika u osobi Dra. Miha Klaića, za što mu je i ovo Obćinsko Upraviteljstvo poslalo srdačnu čestitku, učestale su tužne viesti o njegovoj bolesti. Kakovom se je napetošću pratio razvitak grdne nemoći, koje su se nade radjale, koje li su se molitve podizale za zdravlje velikoga bolestnika u Splitu, u pokrajini, u svim krajevima hrvatskoga naroda i gdjegod se je čulo glasovito ime Dra. Klaića, — nije na žalost prilika da se navadja. — Kroz svakojake miene bolest je krećala na gore, dok nije neumoljiva

Digitized by Google

smrt za uviek zaklopila one sokolove oči, koje su neprestance za boljkom i napretkom naroda našega čeznule, dne 3. Siečnja 1896. na 4 ure po podne. Toga je istoga dana Visoki Zemaljski Odbor žicom dojavio općinskom upraviteljstvu pusti glas, priobćujuć da će sprovod biti u nedjelju 5. Siečnja na trošak zemlje.

Kruta je viest porazila svakoga. Umukoše strančarske razpre i zavisti, slegoše se svadje i svagdanje zadjevice: oko mrtvačkoga odra Dra. Klaića stopiše se osjećaji, prociknu tuga cieloga hrvatskoga naroda, uza nju se savi žalost braće Srba, učešće slavenskoga svieta, sućut naroda. Malo je Hrvata, kojih je ime slovilo u svijetu kano ime Dra. Miha Klaića; malo je Hrvata, koji bi uz tolike simpatije ponijeli sobom u grob tolike liepe nade i uzdanje, kao što je grob Dra. Miha Klaića zakopao tolike simpatije od svakle, tolike nade i uzdanja naroda hrvatskoga, a osobito naše uže domovine Dalmacije.

Neobičnih umnih sposobnosti, plemenita srca, odlučne volje, nije živio za drugo, već da radi za korist svoga naroda, da posluje na svakom dobrom djelu, da prednjači gdje se je god htjelo razuma, čuvstva, odvažnosti; gdje je god pogibao priječila postignuću željena cilja. I narodni preporod i kulturni razvitak i svaki napredak naše zemlje zadnjih triest-četrdeset godina, imademo najveće njemu da zahvalimo.

Nije ovo mjesto da se priča biografija, da se ističu još i neocienjene zasluge ovoga velikoga sina slavnoga nam Dubrovnika, ove dike cieloga našeg naroda; dosti je reći, da je bio prvi sin zemlje ove, a da će mu poviest sačuvati ime harnosti potomstva medju dobrotvorima ljudstva.

Digitized by Google

Koliko je dopuštalo kratko vrieme od smrti do sprovoda, občinsko je upraviteljstvo uložilo sve sile da izkaže dužno poštovanje sjeni slavnoga muža. Čim je stigla crna viest, upravljene su sliedeće brzojavke:

„Gospodja Marija Klaić — Zadar.

„Ako ima utjehe za takovu bol, neka Vas tješi, „gospodjo, što je tuga Vaša žalost sviju nas.

Občina.“

„Zemaljskom Odboru — Zadar.

„Smrt je Dra. Miha Klaića gubitak, komu se „nezna granica, koji premnogi osjećaju, a nitko mu „ne shvaća ogromnu težinu, jer se ne da pojmiti „dokle dopire, koliko zahvaća. Krug žalosti se širi „samim imenom velikana; sveta uspomena slavom „ovjenčana prelazi u poviest.

„Zemaljski Odbor žali svoga predsjednika; Dal„macija plače sina, hrvatski narod polaže u grob „svoga branitelja i uzdanicu; ljudstvo cielo gubi muža, „kojega je rieč medju pucim slavila.

„I grad Split občoj tugi, svoju toplu suzu pri„družuje. *Občina.*“

Na čelu predstavnika sviju hrvatskih društava u Splitu i raznih gradjana, načelnik je glavom pošao u Zadar na sprovod, na komu je medju stotinama vienaca, uz tolike iz našega grada, bio i onaj od svježa cvieća, što ga je poslala Splitska Občina, koja je dala tiskati i prigodnu epigrafu i čustvenu naricaljku Splićana za Mihovilom Klaićem.

Iza veličanstvenoga sprovoda u Zadru, lies sa zemnim ostancima narodnoga miljenika ukrcan je na parobrod „Hungarija“, da bude prenesen u rodni Dubrovnik.

Digitized by Google

Na prolazku kroza Split, uslijed inicijative občinskog Upraviteljstva, sva su naša hrvatska društva, „Slavjanski Napredak“ s društvenom zastavom, dobrovoljni vatrogasci i „Narodna Glasba“ u svojim uniformama, te muzikalno društvo „Zvonimir“ uz neizbrojno množtvo gradjana, — izašli na poklon na muo Sv. Petra.

Takodjer, po odredbi občinske uprave, sve su svietiljke duž splitske obale bile ovijene crninom, zublje i dupliri bacahu svoj tumorni sjaj u burnu zimnu noć. Pri dolazku parobroda okolo 8 uri večeri narodna je glasba udarala žalobnu koračnicu; nad lijesom je muzikalno družtvo „Zvonimir“ izpjevalo ganutljivu tužaljku, načelnik je u ime Splita upravio zadnji pozdrav pokojniku, a hiljade su suza poletile zazivljuć blagoslov nebesa i pokoj vječni Dru. Mihu Klaiću.

Preostaje još, da naša občina uzme inicijativu za svečane zadušnice u našoj Stolnoj Crkvi, koje bi se po dogovoru s presvijetlim diocezanskim biskupom mogle držati dne 14. tek.

Predajuć u naše gradsko zgodopisje niz neprocjenivih zasluga Dra. Miha Klaića ujedno s izkazanim mu zadnjim počastima u ime splitske občine, pozivljem vas gospodo viećnici, da velikom pokojniku kliknete trokratni:

Slava Mu!

Svi viećnici ustaju i jednodušno kliču:

Slava Mu! Slava Mu! Slava Mu!

Nu, žalostni ovaj čin pieteta ne može preći bez samozvana odjeka, koji preko trideset godina svako naše čustvo izvrće, svaku našu svetinju hoće da obori.

Digitized by Google

Prigodom smrti i sprovoda neprežaljenoga predsjednika našega zemaljskoga sabora Dra. Miha Klaića, ciela je Dalmacija, na vidljiv način, dala izraza općenitoj boli za gubitkom takova muža, koji se je i u nevolji naših stranačkih razmirica, riedkim vrlinama uma i srca, namećao svačijem poštovanju.

Izuzetak, jedini izuzetak u ovom tužnom učešću, bio je grad Zadar, u komu je pokojnik najbolji dio svoga vieka proveo i posebice ga zadužio djelima i dobročinstvima, te ne smiju ostati zaboravljena ni u najžešćega protivnika.

Glavni grad sa svojom općinom, i ovaj je put hotio dati novi dokaz svojega neprijateljstva našemu narodu, svojega nesuglasja s osjećajima ciele zemlje.

Nije se obazrio ni na visoko dostojanstvo poglavice sviju autonomnih oblasti u zemlji; općina je zadarska htjela zaboraviti da se i na nju proteže vlast predsjednika zemaljskoga sabora i njegova izbora, pak ni grad Zadar ni njegova općina nijesu imali ni jedne rieči saučešća u žalosti, koja je snašla cielu pokrajinu. A izazivno ponašanje većine gradjanstva glavnoga grada i u bolesti, i u smrti, i na sprovodu Dra. Miha Klaića, najbolje svjedoči o uzgoju i smjeru onih, koji bi od glavnoga grada htjeli stvoriti tabor, naperen protiva narodnosti ove zemlje, protiva naravnim osjećajima njezina pučanstva.

Zadar neće da se prodje svoje stare navike, kojom je kidisao na iste zastupnike naroda (godine 1881. i 1890.), od Njegova Veličanstva pozvane da viećaju u saboru; i baš za to, što su u vršenju svojega mandata glasovali po svojoj savjesti u skladu sa narodnom voljom, predstavnici Zadra, kano da uživaju u sukobima, izazivima naperenim i protiva na-

Digitized by Google

mjestniku Njegova Veličanstva (Jovanoviću), koji se morao ogradjivati prama zlobi i prkosu iste razuzdane svjetine; rulja u Zadru misli da joj je slobodno napadati, kano što je napala hrvatske izletnike iz Banovine prigodom Gundulićeve slave godine 1893., izviždala hrvatsku rieč, pogazila narodnu nam svetinju, trobojni znak; zadarski zanešenjaci misle da im je sve prosto, kad su lani mogli nepristojnim izgredima priredjivati demonstracije i protiva istomu poglavici katoličke crkve u Dalmaciji, protiva metropolitu stolujućemu u Zadru.

Ni pred smrću se ne zaustavlja zao duh, što grad Zadar vodi u propast. Ne samo što se mrtvu Dru. Klaiću ne odaje poštovanje, koje su mu grad Zadar, njegovo gradjanstvo i njegovo občinsko zastupstvo bili dužni, — već se još na mrtva velikana bacaju nizoki izljevi malodušnika, a pri sprovodu mu, i otvaranjem dućana, kada bi inače morali biti zatvoreni, i drugim načinom hoće da omalovaži veličanstveno saućešće ciele zemlje u narodnoj žalosti.

Takovo postupanje ne smije proći bez izraza duboka ogorčenja, bez ozbiljna prosvjeda sa strane onih, koji su učestvovali u toj narodnoj žalosti.

Obzirom na navedeno, a pridržajuć da na svoje vrieme iznese i drugih predloga čast je občinskomu upraviteljstvu da predloži Slavnom Vieću sliedeće zaključke:

1. „Občinsko Vieće prima na znanje i odobrava sve što je občinsko upraviteljstvo učinilo prigodom smrti i sprovoda Dra. Miha Klaića, te odlučuje, neka se inicijativom občine drže u Splitu za velikoga pokojnika dne 14. tekućega svetčane zadušnice, kojima će občinsko zastupstvo in corpore učestvovati".

Digitized by Google

2. „Občinsko Vieće daje nalog občinskomu upraviteljstvu, neka se peticijom obrati Dalmatinskomu Saboru, pitajuć da bi isti izvolio poprimiti shodne i potrebite mjere, da se dade pristojna zadovoljština zemlji i narodu, zbog ponašanja grada Zadra prigodom sprovoda saborskoga Predsjednika Dra. Mihovila Klaića, kao takodjer da se zaprieči ponavljanje čina, vriedjajućih narodna čuvstva cieloga dalmatinskoga pučanstva bez razlike plemena".

Otvorena je razprava.

G. Viećnik **Borčić** pita rieč.

Predsjednik mu je podieljuje.

Viećnik gosp. **L. Borčić.** Slavno Vieće! Molim da mi se dozvoli, prije nego predjem na razpravljanje predlogâ občinske uprave, reći štogod na počast neprežaljenog otačbenika.

Častna gospodo!

Nemila smrt ote nam prije vremena muža, koga smo djetinskom ljubavi obožavali, ugasi najveću luč uma kojom se Dalmacija ponosila, prelomi najsjaniji lik naše narodne epopeje. Mnogi od nas te sjede ovdje, sudjelovaše onoj orijaškoj borbi, koja se pred 34 godine pod vodstvom Mihovila Klaića zapodjenu, pak, kao vojnici, mogu zasvjedočiti kakav je junak veliki pokojnik bio. Uz malenu četu neustrašivih pobornika, nadahnutih otačbeničkim žarom, navali na najutvrdjenije protivničke šančeve, na vojsku po broju daleko jaču; osvojio prve, skršio druge. — Neću vam opisati, gospodo, što je on, što su njegovi prijatelji i pristaše obaju bratskih plemena za svetu stvar pretrpjeli. To je već predano historiji, a historija onog vremena duboko je usadjena u srcu i pameti cielog naroda, a da u bezdan zaboravi utone; ona će

Digitized by Google

svedjer živa ostati, vječitim svjedokom neumrlog čustva, što je ljubav napram domovine. Miho Klaić bio je velik sa svoje čednosti i dobrote svoga srdca, velik sa svoje srčenosti i oštroumnosti, sa svojeg značaja; velik kao političar, velik kao upravitelj.

Samo danas, jaoh poslie njegova odlaza, poznata nam je uzvišena i mudra uloga koju je on igrao u austrijskom parlamentu poslie godine 1879. Pražka „Politik“ pripisuje uticaju i mudrosti Klaića, ako je gospodstvo njemačke liberalne stranke za uviek onemogućeno, i ako se desnica, sastojeća iz slavenskih elemenata i Niemaca konservativaca, pokazala vješta za vladanje. A i sami protivnički listovi kao što je „Neue Fresse Presse“ uzveličavaju njegovu političku mudrost i upravnu vještinu.

Miho Klaić nije bio samo vjeran sin svoga hrvatskoga naroda, nego je istom ljubavi ljubio i braću Srbe, kao što je bio Slaven u najširjem smislu rieči. Novije stečevine bratskog nam slovenskog naroda većim dielom njemu se imaju u zaslugu ubrojiti, a to ne tvrdim ja, nego to javno izpoviedaju svi listovi češki i slovenski.

Veliki pokojnik i kao upravitelj pokazao se takovim vještakom, da bi mu se težko našlo para u drugim velikim zemljama. Za 25 godina, kao prisjednik zemaljskog odbora, neprestano je, medju ostalim znamenitim djelima javne koristi, redio pokrajinske financije, te je prva i jedina njegova zasluga ako siromašna Dalmacija odolieva golemim troškovima današnjih zahtieva i narodnih potreba; njegova je zasluga, ako naša zemlja stupa uzporedo sa drugim kulturnim pokrajinam u monarhiji. Baš kao upravitelj Klaić je sebi podigao trajnî spomenik — Kad je

Digitized by Google

pred 25 godina, sa svojim drugovima primio upravu zemlje, imetak pokrajine bio je neznatan: blagajne prazne, te je država morala iz svojih sredstava namirivati troškove zemaljske, barem za svako prvo polugodište. Taj, za Dalmaciju ponižujući položaj pod Klaićevom upravom prestao je sasvim, te se danas imetak zemlje ne računa na hiljade, nego na milijone. *(Odobravanje.)*

Što da vam, gospodo, rečem o plemenitosti i veličini srdca njegova! Daleko riečitiji od ma koje moje rieči jest sliedeći primjer, koji je takodjer poslie njegove smrti na svietlo izišao. Poznato vam je, kako je nekoličina mladih ljudi, poslie onog znamenitog govora, što je držao pred nekoliko godina u austrijskoj delegaciji, u kojem je pokojnik, kao pravedan i obziran državnik, kudio mane bosanske uprave, ali je očito priznavao i dobru joj stranu, priredila proti njemu u Beču demonstraciju, ne za cielo iz mržnje, nego jer od drugih nauckana bila. Izmedju tih bio je mladić, koji se u zadnje dobi njemu obratio, da mu kod austrijske vlade dobije štipendij, da se može usavršiti u inozemstvu. Klaić se mužki za nj zauzeo i lično sa samim ministrom govorio. Ministar mu odvrati da će se dati izvjestiti o stvari. Nakon nekoliko dana ministar lično javi da nemože uvažiti preporuku, jer da je momče, za koje se on toliko zauzimlje, bilo medju glavnijim izgrednicim u ondašnjoj demonstraciji. Na to mu pokojnik: ako ja, koji sam bio uvriedjen, ne držim do toga, da li praštam, zašto da policija i vlada austrijska budu osjetljiviji od mene? Ta velikodušnost i na samog ministra tako je djelovala, da mu je ovaj dao čvrstu besjedu, da će njegov preporučenik dobiti odmah sliedeće godine stipendij,

Digitized by Google

žaleć da mu ga ne može već tekom iste godine dati, pošto su odnosni fondovi skroz izcrpljeni. — *(Slava Klaiću!)*

Nema, gospodo, strane u historiji preporoda našeg naroda u Dalmaciji gdje nezaboravni pokojnik nebi bio ostavio svjetlih tragova svoje nenadkriljive djelatnosti, svoje otčinske brižljivosti za dobrobit svoje zemlje i svoga naroda.

Slobodouman u pravom kršćanskom smislu, ljubio je svakoga, poštovao svačije mišljenje, koje je iz uvjerenja izticalo, a snošljivost je smatrao kao prvorodjenče slobode. Sve što je uradio, činio je iz nesebičnosti: živio je siromah, i takav je umro. Akoprem najveći, najzaslužniji od sviju svojih zemljaka, njegova prsa ne bijahu nakićena zlatnim znakovima: najveću nagradu je nalazio u štovanju i povjerenju što mu je cieli narod izkazivao, u harnosti onih, kojim je pomagao.

Nego, gospodo, kako uzveličanje Maratone i Salamine nije spasilo Grke od robstva, tako ni uzveličanje djela svojih velikana ne će sačuvati ni hrvatski narod od gotove propasti, budu li se sinovi njegovi još dalje medju sobom klali *(dobro! dobro!)*. Dalek je put dok do sviju naših prava dodjemo; raztrgani nećemo ih lje postići. Samo slogom sviju narodnih sila moći ćemo dovršiti djelo, započeto od onih vrlih muževa, te su svoj život svetoj narodnoj ideji žrtvovali. Sloga dakle i ljubav nek budu medju nami: uzpostavili se to, to će biti najljepši spomenik, najveća pogrebna svečanost velikom pokojniku. *(Vrlo dobro!)*

Ja mislim, gospodo, da ću tumačiti čuvstva sviju vas, kad na uspomenu nezaboravnog vodje hrvatskoga naroda u Dalmaciji, izrazim naše gorko oplakanje i naše najodanije štovanje. *(Dobro! dobro!)*

Digitized by Google

Primi, Mihovile Klaiću, ljubezni bratski pozdrav, koji ti splitsko občinsko vieće, danas naročito sakupljeno da osveti tvoje neumrlo ime i otačbinu od poganskih uvrieda, šalje *(dobro! dobro!)*; primi ga, jer izlazi iz poštenih hrvatskih srdaca, koja su te živa neizmjerno štovala i ljubila, a poslie smrti podigla spomenik vječite harnosti. *(Obće odobravanje! Slava Klaiću, ori se širom viećnice.)*

A sada još malo rieči o postavljenim zaključcim.

Što se tiče prvog zaključka, predloženog od naše častne uprave, ja odobravam i hvalim sve, što je ona učinila na proslavu velikog pokojnika, toliko prigodom sprovoda njegova u Zadru, koliko dočeka njegovih smrtnih ostanaka ovdje, a mislim, da ćete, i vi, gospodo, svi odobriti *(hoćemo!)*. Prama kratkoći vremena učinilo se sa strane Splita i njegove uprave sve što je bilo moguće, da tužna svečanost što sjajnije izpane. Sama kukavština i nizkost mogu zamjeriti občini i splitskim Hrvatima, da se nisu dostojno i pristojno odužili milome pokojniku. Da je sprovod bio odgodjen za sama dva dana Split bi još veličanstvenijeg izraza dao svoje odanosti, napram velikom otačbeniku; svakako i ono što se uradilo, mislim, da može svakoga zadovoljiti *(tako je!)*. Odobravam dakle podpuno sve što je u ovoj žalostnoj prigodi uradila naša častna občinska uprava i što kani još uraditi *(dobro! dobro!)*.

U pogledu načina, kojim je občinska uprava obrazložila svoj drugi zaključak, ja s moje strane, obzirom na izcrpljivo izvješće občinske uprave, nemam što primjetiti ili nadodati. Iztaknuti ću samo okolnost, da su obziri zavisnosti, kao što obziri pristojnosti i uljudnosti nalagali občini zadarskoj, da se, u času obće tuge, pri zadnjoj počasti napram narodnom ve-

Digitized by Google

likanu drugčije ponaša. Čitali ste, gospodo, u sinoćnjem „Jedinstvu“ što je Klaić za Zadar uradio; a kako mu je Zadar odvratio? U ovoj neizrecivoj tuzi hrvatskoga i srbskoga naroda, u talijanskom Zadru, tobože u glavnom gradu zemlje gdje živi izključivo hrvatski narod uz srbsku braću, nekoliko izroda i došljaka htjelo prkositi nad liesom prvog sina domovine, prkositi zemlji i narodu. Zadar sa svojom obćinom, kako vazda, tako i ovog puta, postavio se na sasma protivno stanovište, te izostavio svaki i najmanji znak žalovanja i ljudskog pieteta prama glasovitom pokojniku, prama predsjedniku sabora zemaljskoga, imenovanom Milošću Njegova Veličanstva Našeg Premilostivog Cara i Kralja, koga cieli narod, ciela zemlja plaču.

Nije ovo prva opreka, u koju se grad Zadar stavio proti narodu i zemlji; ali ovim zadnjim činom čaša se prelila, i takovo grdno, izazivno ponašanje ne smije da prodje bez živog našeg prosvjeda. (*Obće odobravanje.*)

Biti će valjda grad Zadar pronašao shodnim da to svoje ponašanje udesi u ime svojeg talijanstva; ali talijanski narod, velik je ne samo po svojoj prošlosti da li i po svojoj sadašnjosti, te odbija prezirom od sebe takove sinove koji mu crne obraz i poštenje. (*Dobro! Dobro!*) Talijanski narod danas svoju krv lieva u Massauvi i Abisiniji da tu napredak i prosvjetu uredi, ali trebalo bi da Massuanci i Abisinci dodju da prosvietle Zadar kad ne može da ga uljudi talijanska kultura, kojom se on toli krivo hvasta. (*Obće živo, dugotrajno odobra vanje u viećnici i galeriji.*)

Ja preporučam vruće slavnom vieću, nek bi izvolilo jednoglasno primiti prvi i drugi zaključak,

Digitized by Google

samo želio bi, da i naš prosvjed i naše negodovanje proti držanju občine zadarske nadje u drugom zaključku svoje mjesto.

S toga predlažem, da u drugom zaključku, nakon prvih dviju rieči, bude umetnuto sliedeće; „oštro osudjujuć i najodlučnije prosvjedujuć proti držanju občine Zadarske i onog grada prigodom smrti i sprovoda Saborskoga Predsjednika Dra. Miha Klaića“.

Viećnik g. **Kapić:** Draga braćo! — Dobroćudnost našega hrvatskoga naroda svakomu je poznata. Mi ponosom možemo reći, da na svietu malo ima miroljubivijega plemena do našega. Na licu našega prostog pučanina, na licu svakoga Hrvata opočiva njeka blaga spokojnost, njeki duševni mir. Ali kad dobro zaviriš u ono prostrano spokojno lice čovjeka Hrvata, nazireš, da u njegovim očima sjaji ljudski ponos, kroz njegove zjenice provire duboko čustvo narodne časti, kojom je puna duša svakoga pravog Hrvata. Stoga, kako nas poviest uči, ti dobroćudni Hrvati, ti mirni janjci, kad bi se radilo o narodnoj časti i pragu očinskome, znali su svedjer planuti i obraniti narodni obraz i svoju milu domovinu od svih otimača i bezočnika. O hrvatskom junaštvu govore: Bihač, Grobnik, Kisek, Siget; govore Klis, Knin, Sinj; govore slavni junački Kotari, govori Vis; govori, možeš reći, svaka gruda naše hrvatske zemlje. Kad holi Magjari dirnuše u čast naroda hrvatskoga, sastaše se godine 1848. u bijelom Zagrebu velikaši i gospoda hrvatska, te uplamčeni riečima svoga slavnoga bana Jelačića, bijahu spravni, da žrtvuju sve za obranu svoje domovine, za obraz svoj, za čast hrvatskog naroda. Divno je tada bilo pogledati, draga braćo, kako se nadmeću hrvatska gospoda, tko će više blaga

Digitized by Google

izasuti na stol pred svoga bana, da se bude mogao podignuti rat proti Magjarima. Gospodje i gospodjice skidale su s bijelog vrata zlatne kolajne, iza šakâ srebrne i zlatne narukvice i stavljale na stol pred bana. Žarki rodoljub Sebastijan Ilić, biskup iztočne vjere, ne imajuć prigodno u žepu novca, skide zlatni križ s vrata i stavi ga na žrtvenik domovine; stavi ga na stol pred Jelačića bana. Nije li to bilo plemenito i uzvišeno? Niesu li tada Hrvati činom posvjedočili, kako znadu uzplamtiti za svoj obraz, za narodnu čast?

Draga braćo! Na zemljištu naše hrvatske domovine, na kopnu slavne Dalmacije, tamo na dnu junačkih Kotara, u predjelu gdje su bivali ponajbolji hrvatski junaci: Smiljanići, Nakići, Milkovići, Vuškovići; leži stari hrvatski grad Zadar, kojime su gospodarili naši slavni Krešimirovići i Šubići. Zadar je bio sielo proslavljenog narodnog junaka Zadranin Ivana, koji bijaše dika kotarskih serdara.

Za tim našim gradom svedjer se lakomile oči prekomorskih Mlečića, te da ne spominjem drugih zgoda, lukavi dužd Dandolo, starac od 80 godinâ, u trećoj križarskoj vojni namami francuzke križare, da mu pomognu osvojiti Zadar. Zadar zbilja pade u mletačke šake, ali za kratko vrieme, jer ga opet naši osvojiše. — Nastade tužna doba za hrvatski narod, kad mu kraljevi tudje krvi mjesto sreće donieše nesreću, kad prekomorske Anžuvince nije trla briga za našom domovinom, te se tada uvukoše Mlečići u mnoge naše primorske gradove, a osobito u Zadar. U Zadru se oni ugnjezdiše i raspučiše talijanštinu u tom hrvatskom gradu. Preletit ću, braćo, preko vjekovâ poviest: do godine 1861. Tad naš premilostivi

Digitized by Google

kralj udieli slobodu svojim narodima, da sami sebi biraju zastupnike, koji će prikazati na saboru pučke tužbe. I naša Dalmacija izabra svoje zastupnike, od kojih, žalibože, većina bijaše talijanaška, ali naši sivi sokolovi Pavlinović i Klaić odma na prvoj saborskoj sjednici otvorito zagrmiše, da je Dalmacija hrvatska zemlja. Glas njihove rodoljubne trublje proleti cielom Dalmacijom, te se malo po malo počeše buditi iz mrtvila i prelićati u narodno hrvatsko kolo zavedeni dalmatinski varoši i gradovi. Sve se povrati u svoje hrvatsko jato, sve dalmatinske gradove hrvatska majka okupi pod svoje krilo, sam ostade oholi Zadar do današnjeg dana opor i prkosit hrvatskom imenu i hrvatskom jeziku. Talijanština i danas vlada u Zadru. Tamošnji nadošli prekovodjani i danas prkose cieloj hrvatskoj Dalmaciji. Toliko su drzoviti i holi zadarski talijanaši, da nikad niesu propustili zgode, a da ne izruže Hrvate uličarskim smo psovkama. Sve je hrvatska Dalmacija pretrpila, sve u našoj dobroćudnosti podnosili, ali draga braćo, kad na 5. tek. mjeseca Zadar se usudi psovati i ružiti Hrvate, što iz svih krajeva Dalmacije bijahu došli na sprovod neumrlom Klaiću, kad tobože ugladjeni Zadrani govorahu najružnije rieči liepoj kiti djevojaka, zadarskih Hrvatica, što su išle za kapsilom pokojnog Klaića, oh tad je već prevrvjelo; tad se je čaša prelila, te mi ne bi smo bili dostojni sinovi naših slavnih praotaca, kad nebismo ustali na obranu hrvatske časti, na obranu svog narodnog obraza. Mi valja, da svi iz dna svoje ogorčene duše najsvečanije prosvjedujemo proti zadarskim prekovodjanima. Zadar, koji vriedja čustva ciele Dalmacije, nije dostojan da bude našim glavnim gradom. Ovo što velim nije politika, nije strančarenje; ove mi rieči provirju iz duše kao uvrie-

Digitized by Google

djenom Hrvatu, uvriedjenom u časti i ponosu narodnom. *(Tako je. Dobro!)* Čitam, draga braćo, na vašim licima, da ste i vi svi skupa sa mnom uvriedjeni, da u svim nama bukti uvriedjena narodna hrvatska čast, a što mi ćutimo, ćuti i sva Dalmacija. Pridružujem se svom dušom predlozima slavnoga našeg upraviteljstva i završujem ove moje rieči onom narodnom: *sve za obraz, a obraz ni za što! (Burno, oduševljeno odobravanje.)*

Viećnik **g. Mrkušić:** Slavno Vieće! I mene dužnost veže, da sa strane moje i njekoliko gospode viećnika u malo rieči zahvalim Slavnom Obć. Upraviteljstvu, što se je postaralo, da nas danas sakupi na obću izvanrednu sjednicu, da viećamo i odlučimo o predmetu, koji duboko zasjeca u čast ne samo našu; nego i u čast i ponos ciele pokrajine. I doista predmet današnjeg dnevnog reda tolike je zamašitosti i važnosti, da će naći nas na okupu i složne kao jedan čovjek, a zaključak, koji će u tom pogledu Slavno Vieće poprimiti, odgovarati će želji ne samo našoj već takodjer želji svega pučanstva ove obćine, biti će izliev srdaca sviju, koji iskreno ljube domovinu. Ciela je Pokrajina do sad dosta gorkih pretrpjela od otudjenog nam i protivnog grada Zadra, koji je još glavni grad ove hrvatske zemlje. Dobroćudni je hrvatski narod sve to uztrpljivo podnosio, jedino prezirom od sebe odbijao. Ali je sada čaša prepuna, prešlo je svaku mjeru. Zadnja ova uvrieda, nizko ponašanje obćine Zadarske i pučanstva joj; rukavica bačena u obraz cieloj Pokrajini, treba da nas trgne iz mrtvila, da se odazovemo onako, kako je dostojno naroda, koji ne živi o milosti grada Zadra, koji osjeća dostojanstvo i ponos. Predlogom, kako je prikazan od Slavnog Upra-

Digitized by Google

viteljstva, uz dodatak častnog gosp. Borčića zadovoljština, koju pitamo mora biti taka, da za vazda ušutka protivnike i zaprieči u buduće svaku i najmanju uvriedu i izazivanje. Naše pak jednodušno glasovanje i prihvaćenje predloga biti će dokazom naše političke zrelosti, naše domovinske ljubavi. U to ime ja predlažem, da se odmah bez ikakve daljnje razprave predje na glasovanje, da što prije izvršimo ovu rodoljubnu dužnost. *(Burno odobravanje.)*

Predsjednik: U predlogu gosp. viećnika Mrkušića nazrievam i želju vieća, te ga prihvaćam i razpravu završujem. Ali prije nego iznesem na glasovanje zaključke Občinskoga Upraviteljstva i izpravak gospodina Borčića, reći ću i ja dvie odnosno ovoj našoj narodnoj nesreći. Nakon izcrpljivog izvješća občinskoga Upraviteljstva, te govora častnoga viečnika Borčića i druge gospode predgovornika, malo mi što preostaje da rečem. Napomenut ću samo, da nikad u svomu životu neću zaboraviti veću čast, koja me zapala, da kao načelnik u ime grada Splita izrečem tužni govor pred smrtnim ostancima velikoga Mihovila Klaića, toga odista prvoga sina naše mile Dalmacije, i to prigodom dolazka njegova mrtvog tiela pri žalu ovoga našeg splitskog mora. To je, gospodo viećnîci, bio za me najteži i najganutljiviji čas mojeg života, a ujedno najveća čast, koja se iz moga srca i pameti ne da izbrisati. *(Obće odobravanje.)*

U ovoj občoj tuzi našega naroda ja bih ipak, kao načelnik Splita, bio zaželio riedku čast svomu rodnom gradu, da se u njemu bude rodio veliki Miho Klaić, te da naša domaća gruda zemlje pokriva njegovo mrtvo tielo, što bi nama Splićanima pružalo sretnu prigodu, da češće pohadjamo njegov grob, te

Digitized by Google

se uz Klaićevu sjenu što bolje ogrievamo velikim idealima, kojim nas je za života ogrijavao. Ali ja ipak ne zavidim Dubrovniku tu riedku čast i sreću, jer to je naš bratski grad, koji vuče svoj prvi postanak, svoju prošlost i sadašnjost iz istih vrela, kao što i Split, ter mu ne navidim ako kod njega leže ti mrtvi ostanci. Nu to će nas sve to više bratskome gradu privezivati, te još će se ponavljati prilike, *gdje će se Dubrovnik i Split zajedno nalaziti u daljnjoj borbi za narodna prava.* (*Odobravanje.*)

Izjavljujem, da obćinsko Upraviteljstvo poprima, kao svoj, izpravak gosp. Borčića na drugi predloženi zaključak.

Sada iznoseć na glasovanje jedan po jedan dotične predloge molim gospodu viećnike, da izvole ustati ako primaju prvi predloženi zaključak obćinskoga Upraviteljstva u sliedećoj stilizaciji:

1° „ Obćinsko vieće prima na znanje i odobrava „sve što je obćinsko upraviteljstvo učinilo prigodom „smrti i sprovoda D.ra Miha Klaića, te odlučuje, neka „se inicijativom obćine drže u Splitu za velikoga po-„kojnika dne 14. tek. svečane zadušnice, kojima će „obćinsko zastupstvo in corpore učestvovati.“

Primljeno jednoglasno.

Molim takodjer gospodu viećnike, da izvole ustati, ako primaju i drugi predloženi zaključak Obćinskoga Upraviteljstva sa podnešenim izpravkom viećnika Borčića u sliedećoj stilizaciji:

2° „Obćinsko Vieće, oštro osudjujuć i najodlučnije prosvjedujuć proti držanju obćine Zadarske i onoga grada, prigodom smrti i sprovoda saborskoga Predsjednika D.ra Miha Klaića, daje nalog obćinskom upraviteljstvu, neka se peticijom obrati Dalmatinskom

Digitized by Google

Saboru, pitajuć da bi isti izvolio poprimiti shodne i potrebite mjere, da se dade pristojna zadovoljština zemlji i narodu, zbog ponašanja grada Zadra prigodom sprovoda saborskoga Predsjednika D.ra Mihovila Klaića, kao takodjer da se zaprieći ponavljanje čina, vrijedjajućih narodna čuvstva cijeloga dalmatinskoga pučanstva bez razlike plemena.“

Primljeno jednoglasno.

Uz ovaj prosvjed splitske obćine pristale su još ove obćine:

Korčula, Jelša, Sućuraj, Kotor, Dobrota, Komiža, Orebić, Tiesno, Selce, Sipanjska luka, Slano, Perast, Stolivo, Lastva, Omiš, Lečevica, Starigrad, Tivat, Bol, Babinopolje, Špić, Sućurac Vis, Postire, Drniš, Cavtat, Kaštel stari, Supetar na Braču, Muć, Gradac, Vrhgorac, Šibenik, Promina, Vrgorac, Imotski, Zaton, Sutivan, Blato, Rieka, Ston, Milna, Trpanj, Kuna, Pučišće, Janjina, Hvar itd.

Zemaljski sabor.

Na 23 sječnja pri otvoru XXXI. zasjedanja dalm. sabora Presvjetli gospodin Dr. Gajo Bulat saborski predsjednik sjetio se pokojnika ovim riečim:

Ali još se je, uz Vojnovićev, na žalost jedan grob raztvorio! Valjda je jošte svježe cvieće na grobu **Miha Klaića!**

Baš kada ga je Njegovo Veličanstvo naš Premilostivi Car i Kralj, bio pozvao na predsjedničku stolicu, on je opasno bolovao, te je bilo sudjeno, da ne pristupi k ovoj stolici, i da ne primi u svoje vješte ruke upravu zemlje.

Bog ga je k sebi pozvao!

Digitized by Google

Već od godine 1861., naime od prvog početka našeg ustavnog života, on je bio izmedju prvih borilaca na obranu pravâ svoga naroda i ustavnih slobodština; bio je neprikidnim zastupnikom u ovom Saboru, dok ga nemila smrt ne pokosi, otev Dalmaciji prvog njezinog sina, a Dubrovniku najvećeg gradjanina ovoga vieka!

Netom se veliki pokojnik bijaše pojavio na parlamentarnom polju, bio je od svakoga uvažen i smatran kao izvrstna parlamentarna sila. Njegova su djela školski zakoni, glavni temelj razvitka pučke obuke, prije ustavnog doba sasvim zapuštene

Član Zemaljskoga Odbora za preko 25 godina, vodio je najvažnije poslove gospodarstvene i financijske naravi. Njemu imamo zahvaliti gradnje bolnicâ, uredjenje voda i prosušenje močvara, gradnju putevâ, kao takodjer zakon o ustanovljenju vjeresijskog zavoda i druge razne zakone.

Kao zastupnik na Carevinskom Vieću za 22 godine, i član delegacija za 16 godina, držeć se nepomično svojeg političkog osvjedočenja, mnogo je doprinio na korist države i zemlje, kao član najvažnijih odbora. Njegova je rieč bila pomnjivo slušana i dostojno uvažena. On bijaše svedjer cienjen od ma koje parlamentarne stranke, te i sami protivnici držaše ga medju boljim austrijskim državnicim.

Kad se nije radilo o političkim načelim, mili je pokojnik bio uviek sklon na umjerenost i na sklad, a svedjer je smatrao temeljem svoga rada privatnu i političku moralnost, a za to su ga štovali i prijatelji i protivnici.

U 34 godine svojeg Saborskog djelovanja, on nije ni za čas ostavio svoju zastupničku stolicu; ne-

Digitized by Google

prikidno je svim sjednicam prisustvovao; u svakoj važnoj prigodi, znao je svako pitanje razbistriti, uputiti razpravu i svojom uvaženom riečju odlučiti o glasovanju.

Uprav danas je dvadeseti dan, da je Miho Klaić preminuo, a nitko više do mene ne osjeća svaki dan, svaki čas kakav je to golemi gubitak; nitkome nije teže što meni, koji sam, više od ostalih prijatelja, bio za četvrt vieka s njim u trajnom i uzkom saobraćaju.

Ja sam najbolji svjedok koliko je on neumorno radio, bez ikakve ambicije; a možda i bez nade da će se za njegova života doći do podpunog ostvarenja uzvišenih narodnih ideala, ali je to činio u plemenitoj namjeri, da pripravi bolju budućnost svojemu narodu.

On je znao da će plod njegovog uzornog rada stopro budući naraštaj uživati, a naša mladež to je dobro shvatila, pak mu je prigodom njegove smrti na najodaniji način svoju počast izkazala.

Zemaljski odbor, odobravanjem svih rodoljuba, odredio je da sprovod nezaboravnog pokojnika bude učinjen na trošak zemlje. Ovo je najveća počast što mu je mogla izkazati zemlja, ali žalibože ovo odlikovanje bilježi i najveći gubitak, što ga je ona pretrpjeti mogla.

Općine, zadruge, odlične političke ličnosti, kao takodjer mnogobrojni prijatelji i štovatelji dali su ovom prigodom izraz svojim čuvstvim harnosti i privrženosti prama velikom pokojniku.

Ime Miha Klaića pripada sada poviesti, koja će ga zabilježiti izmedju onih najodličnijih rodoljuba Slavenskoga svieta.

Sabor Dalmatinski izgubio je s njim najodličniju svoju silu.

Digitized by Google

U znak posljednje počasti prama milom pokojniku pozivljem Vas, Gospodo zastupnici, razcviljenim srdcem, da izvolite ustati. *(Svi ustaju.)*

Na 5. Veljače 1896. Sabor je imao svoju sedmu sjednicu istog zasjedanja.

Izvješće sjednice donosimo doslovce po „Jedinstvu“ — :

Predsj : Dr. G. F. Bulat.

Vl. povj. A. pl. Pavić. Vladini izvjestitelji kao u prošloj sjednici.

Čita se zapisnik prošle sjednice.

Odobren.

Predsjednik najavlja neke molbe i upite. Molbe su dostavljene dotičnim odborima, a upiti vladinim predstavnicima.

Predsjednik veli da su mu g. vitez Vranković sa Šupukom, Čingrijom, Morpurgom, Tomićem, Borelliem, Katnićom, Zorom, Žurom i Vukovićem predali prešni predlog. Daje ga tajniku na čitanje. Predlažu, da se udovi Mariji Klaić rodjenoj Basso dosudi zemaljska mirovina od 1200 for. na godinu i to obzirom na velike i neizmjerne zasluge po zemlju, koje je doprinio pok. Klaić.

Prešnost je primljena jednoglasno.

Otvara se razprava.

Vranković kao predlagatelj veli, da ovaj predlog ne ima političke težnje. Nebi ni bilo dobro uplesti je u ovo važno pitanje. On zna i hrv. nar. stranka cieniti osobito polit. zasluge pokojnika, ali uzimlje u obzir i stanovište drugih, koje nebi mogle kao mi suditi. Izključujući politiku ističe administrativne i financijalne zasluge, koje je pokojnik zemlji donio ;

Digitized by Google

veli da je pravedno nagraditi zaslužne ljude. I privatni gospodari nagradjuju vriedne poslovače, tako i vlada svoje zaslužne činovnike, pa se govornik nada da će i ovdje predstavnici sviju stranaka djelom posvjedočiti, da je pokoj. Klaić ovo zaslužio, da se obezbjedi njegova udova. (Svi i Hrvati i Srbi i Autonomaši: tako je! Dobro! Bene.)

U početku ustavnosti pok. Klaić odmah se iztakao u financ. i ekonomičnim pitanjima svojom riedkom sposobnosti. Iznosi, kako je on u ekonomičnim pitanjima za napredak zemlje svakomu pružao ruku. Pok. Petranović ga je za to u velike uvažavao i uviek ga pitao za savjet. Od g. 1877. od kad je stupio u Zem. Odbor, može se reći da je u njegovim rukama bila uprava ciele zemlje. Vješto sada govornik iznosi kako je i koliko doprinio za materijalni boljak pokrajine i tronutim glasom spominje, kako je i na samrtnoj postelji preporučivao da se čuva pričuvni fond, jer da je to garancija slobodnim rukama zemlji — fond, koji je on stvorio (Dobro!)

Klaić je osnovao gotovo sve zem. zaklade. Spominje sklopljene zajmove uz najbolje uvjete; kredit zemlje, koja u tom pogledu uživa najbolji glas, kao dojedna država. Uredjenje Krke i bujicâ. Podizanje monumentalnih sgrada za pokr. bolnice, koristnih ne samo s humanitarnog, nego i financijalnog gledišta (svi oduševljeno odobravaju).

Što je Klaić učinio, nastavlja govornik, učinio je za korist ne svoje stranke, nego ciele zemlje. (Vrlo dobro! Slava mu!) pa s toga moli sve, da za ovaj predlog glasuju jednoglasno. *(Burno oduševljeno odobravanje.)*

Digitized by Google

Salvi u ime svoje i drugova glasovati će svim srdcem za predlog. *(Dobro!)* Pokojnik zaslužuje u pogledu fin. i ekonomnog napredka Dalmacije ne samo veliko, ali svačije priznanje. Hvali Klaića, jer i ako politički protivnik, bio je prema svakome predusretljiv; glasuje za predlog. *(Dobro!)*

Kvekić. U svoje i u ime srbskog kluba pridružuje se riečima gospodina Vrankovića. Glasovat će za predlog da se obezbjedi obstanak dične udove još dičnijeg muža. *(Vrlo dobro!)*

Perić. U ime stranke prava, koju zastupa, glasovat će za predlog, jer je pokojnik zaslužio. *(dobro!)* Ciela je zemlja procvilila nad njegovim grobom. *(Dobro!)* Samo predlaže, da se mirovina dosudi pod stavkom: doznake službovne članovima Zem. Odbora.

Predsjednik. Pita hoće li sabor poduprieti ovaj predlog.

Borčić, Čingrija, Vranković, Šupuk i drugi podupiru.

Vranković pristaje uz formalni predlog Perića.

Predsjednik. Pita sabor hoće li odobriti predlog Vrankovića da se gospodji Mariji udovi Klaić, rodjenoj Basso dade u ime zemlje godišnja mirovina od 1200 for. počev od 1.og februara o. g. za velike zasluge pok. Klaića, uz dodatak Perića, da se ta mirovina dade pod stavkom: doznaka službovnih članovima Zem. Odbora.

Ovaj predlog jednoglasno bi prihvaćen.

Vranković zahvaljuje svima predgovornicima na laskavim riečima prema velikome pokojniku.

Digitized by Google

Zadušnice.

Na 14. Siečnja, u Splitu bile su na poziv naše rodoljubive občine priredjene svetčane zadušnice. Već iz jutra dućani izvjesiše crne sagove sa prigodnim epigrafiima i naricaljkama. Občina, trg. komora, pokr. bolnica, parobrodarske poslovnice i sva naša društva izvjesiše na pô crne zastave, dok su svi fenjeri gorili i bili obaviti crnim velom. Grad je pokazivao turobno lice. U $10^3/_4$ sata pred občinom dodjoše naši sokolaši, vatrogasci, glazba i članovi „Napredka“ sa barjakom. Gospodski trg pun svieta. *Malo časaka kašnje dućani su bili zatvoreni.* U crkvi se skupilo občinsko zastupstvo s načelnikom i upraviteljstvom, na čelu Presv. gosp. barun Marojčić sa predstavnicima svih ureda. Sudstvo. drž. odvjetništvo. Zastupstva svih vojničkih, državnih i civilnih vlasti. Častnički zbor. Učitelji i učiteljice na čelu im predsjednik kot. i mjestnog šk. vieća; trg. komora sa svojim predsjednikom, zastupstva naših hrvatskih družtava, parobrodarskih poslanicâ. U 11 sati odpočela je žalobna pontifikalna sv. misa uz pjevanje našeg društva Zvonimira. Crkva je već bila dubkom puna. Sviet je morao većim dielom stati na polju. U crkvi uz gori spomenutog Presv. g. Maroičića, zastupstva i predstavnike vidjeli smo častnog g. D.ra G. F. Bulata s plemenitom gospodjom i ostalom svojtom pokojnog Klaića, koji su kroz cielu misu klečali i molili; te sve hrv. zastupnike u Splitu, podkonsule talijanskog, belgij. grčkog i švedskog i bezbrojno mnoštvo naroda. Na sred crkve podigao se veličanstveni katafalak oko njega naši sokolaši i vatrogasci. Sv. misa je odčitana uz asistenciju Presv. gosp. biskupa i pjevanje „Zvonimira“. Poslie sv. mise i odriešenja po Presv. biskupu

Digitized by Google

„Zvonimirovci“ izpjevaše žalobni „miserere“, a glasba je odsvirala crkvenu žalopojku. Bilo je veličanstveno, dirljivo. Mnogim se oči suzama okvasiše. Iza svršenog crkvenog obreda naši sokolaši, vatrogasci i članovi „Napredka“ s barjakom uz hiljade naroda, a na čelu im glasba prodjoše obalom, ozbiljno dostojanstveno te opet dodjoše pred općinu: gdje se razidjoše. Fenjeri su, crninom obaviti, uviek gorjeli. Split ne pamti da su se ikad priredile svetčanije zadušnice, uz veće saučešće naroda. Split se opet odužio ljubljenom Klaiću. Splitu hvala, a Klaiću slava!

*

Na 16. siečnja u *Drnišu* na poziv načelnika sazvana sjednica vieća, radi zadušnica velikana D.ra Miha Klaića. Načelnik ganutljivim govorom priobći uzrok sjednice, orisa zasluge velikog pokojnika, te vieće na predlog upraviteljstva jednoglasno prihvati sliedeće zaključke: Općinsko vieće pristaje na predlog općinskog upraviteljstva, da se za podignuće spomenika prvom sinu domovine D.ru Mihi Klaiću doprinese svota od hiljadu kruna i da se zamoli upraviteljstvo općine Spljetske, e da se zauzme sakupljanja drugih doprinosa i podignuće spomenika; općinsko vieće pristaje na predlog upraviteljstva, da se nabavi slika D.ra Mihe Klaića i s njom okiti viećnička dvorana. Općinsko vieće pristaje na predlog upraviteljstva da se u ime vieća izrazi preduboko sažaljenje obitelji oplakanog velikana, općinsko vieće pridružuje se zaključku općine Spljeta proti ponašanju Zadra, pri sprovodu D.ra Mihe Klaića. U 11 sati u župskoj Crkvi žalobna misa kojoj prisustvovaše načelnik sa općinskim upraviteljstvom, cielim viećem i seoskim glavarima. Prisustvovaše sve mjestne vlasti, učitelji

Digitized by Google

sa učećom mladeži, a crkva dubkom puna naroda Svak ganut plače velikog sina.

*

Na *Visu* na 16. siečnja. Jutros ranim jutrom mnoge privatne sgrade i brodovi, občinski dom, „Viški skup“ izvjesiše zastave na pô stiega sa crnim vrpcama, vide se na prozorima crni sagovi. Iniciativom občine i župničkog upravitelja kanonika Zanelle izpjevane su u nadžupničkoj crkvi svetčane zadušnice za blagopokojnog hrvatskog velikana D.ra Miha Klaića, uz saučešće sviestnijeg i odličnijeg gradjanstva te sviju državnih vlasti, učitelja i učiteljica sa školarima, inostranih konsularnih zastupnika i zastupnika parobrodarskih družtva. U 10 sati započela je pontifikalna sv. misa uz pievanje liepog zbora. Sredinu crkve resio je podignuti veličanstveni katafalak. U crkvi sve izgledalo turobno, vidilo se sveobće učestvovanje i subolenje; danas obustavljene sve zabave.

*

Na *Komiži* na 16. siečnja. Ko što u kobnom času prvih tužnih glasova o smrti hrvatskog gorostasa nenadkriljivog Klaića sva Komiža bolno zacvili dajući izraza svojoj žalosti, tako danas na čustveni poziv občinskog upraviteljstva silno množtvo naroda od istog predvodjeno uz činovnike, predstavnike korporacija družtava prisustva još nevidjenim svečanim zadušnicam, tako i ono harno nabožno spominjanje Komižana neka budu utjehom razcviljenoj obitelji.

*

U *Cavtatu* na 17. siečnja. Držane svetčane zadušnice u slavu neprežaljenog Klaića; varoš Cavtat ne doživio tolikog izkaza žalosti. Zastave na po stiega, dućani zatvoreni, crkva dubkom puna prisustvovalo

Digitized by Google

občinsko zastupstvo in corpore. Prestavnici C. K. Vlasti, škole i množtvo puka. Više prigodnih sastavaka. Občinsko zastupstvo glasovalo prosvjed proti ponašanju Zadra.

*

U *Gradcu* na 17. siečnja. Vanredna sjednica Vieća. — Nakon govora načelnikova, jednoglasno zaključena zaklada Klaić; za vjekovite zadušnice 3. siečnja, nabava uljene slike Klaićeve. Prosvjed proti občini grada Zadra. Predstavka Saboru za zadovoljštinu. Nakon toga veličanstvene zadušnice.

*

Na *Korčuli* na 17. siečnja. Občinsko Vieće pri današnjoj vanrednoj sjednici, posvećenoj blagoj uspomeni oplakanog prvaka D.ra Klaića, jednoglasno odobri postupanje Občinskog Upraviteljstva prigodom smrti sprovoda te zaključi pridruženje peticije Te slavne Občine i na predlog D.ra Giunia nabavljenje uspomen slike pokojnikove za viećnicu.

*

U *Trstu* na 17. siečnja. Obdržane svečane zadušnice za nezaboravnog našeg Klaića; crkva svetog Ante dubkom puna najotmenijeg občinstva, našem pozivu odazvaše se mnogobrojna braća Slovenci i ostali Slaveni. Zastupana sva narodna društva.

*

U D. Kaštelim na 16. siečnja. Ugledna občina imala je sjednicu, u spomen neumrlog narodnog velikana. Gospodin načelnik Šimeta, ganut do suza, držao je govor, rišući vrline milog pokojnika., a cielo Vieće, tronuto, pratilo je ovu toplu besjedu. Predočivši, na koncu govora, što je ova občina učinila da

Digitized by Google

se oduži uspomeni nezaboravnog D.ra Klaića, pozove vieće, da se izrazi, da li je time sporazumno, na što, dakako, sve bi odobreno. Ustade onda čestiti župnik Staroga, D.n Nikola Škarica, te u poduljem govoru, protkanom otačbeničkom boli, spomenu, što Hrvatska izgubi smrću D.ra Klaića.

— Na predlog viećnika, gosp. Ante Kuzmanića, jednoglasno bi zaključeno, da se svetčane zadušnice, na trošak općine, obdrže preksutra, u župnoj crkvi Novskoj. Na predlog istog g. Kuzmanića, vieće, takodjer jednoglasno, zaključi, da općina najoštrije prosvjeduje protiv odurna i u analima poviesti izobraženih naroda nečuvena postupanja grada i Općine dukalnog Zadra, pri sprovodu narodnog miljenika i Saborskog Predsjednika D.ra Klaića, poslavši peticiju, u tom smislu, na Sabor.

*

U *K. Novom* na 21. siečnja. U prisustvu sviju vlastih i družtava, pri dubkom punoj crkvi, uz neizbrojan broj duplira, držane svečane zadušnice, za pokoj narodnog miljenika D.ra Klaića.

Tom prigodom čestiti g. načelnik Franjo Šimeta u ob. viećnici držao je sliedeći govor:

Gospodo viećnici!

Poznat vam je uzrok našeg sastanka, a taj uzrok tužni i žalostni uzrok, jest nemila smrt, koja natrag njekoliko dana pokosi čovjeka umna, srčena, odvažna i značajna, naime D.ra Mihu Klaića.

Taj velikan, kojim bi se ponosili i najveći narodi, bio je nami i narodu na diku. Mi malešan narod s njime smo se ponosili, jer nas je dično, pošteno i požrtvovno uvieke i svugdje zastupao, pa bilo to u

Digitized by Google

Dalmatinskom Saboru, Carevinskom Vieću, pri mogućnicim i učenjacim.

S njime smo se mogli dičiti, jer bio je dičan! — Taj čovjek, taj muž, koji je za 35 neprekidnih godina, radio umno, triezmeno i oduševljeno, za svoj hrvatski narod nama je ponestao, nu ako ćemo biti harni, ako ćemo se spominjati naših zaslužnih ljudi, on nami nije umrao. Njegova uspomena žive i živjeti će dok bude poštenih hrvatskih srdaca. Njegovo ime, ime velikog D.ra Klaića, od usta do usta nošeno, narod naš, ostaviti će ga u amanet, svojim potomkom, kao ogledalo značajnosti, plemenitosti, požrtvovnosti i otačbeničtva! Njegov rad, pako, zlatnim je slovima upisan u poviesti našeg preporoda! Ako imademo pohrvaćene pučke škole; ako je naš jezik pripoznat kod C. K. Ureda; ako imademo hrvatske srednje škole u Splitu, Dubrovniku i Kotoru; ako imademo uredjene naše bolnice, sa kojim bi se mogli dičiti i drugi veliki narodi, to je osobita njegova zasluga i njegovih vrlih sudrugova.

Koliko je Dr. Miho Klaić podnio za svoj narod, koliko je bio nesebičan, neka Vam služi dokazom samo to, da je on dva puta izgubio onaj kruh, sa kojim je on sebe i obitelj uzdržavao.

Za svoj narod, on umnik i izobražen, kao malo tko, žrtvovao je sebe i svoju obitelj, u jedinoj namjeri, da ostane branitelj i skrbitelj svoga hrvatskog naroda, a narod, jer je uvidio njegove krieposti i vrline, obdario ga je častnim naslovom vodje. Taj naslov, on je, u podpunoj mjeri i zaslužio.

Takav vam je bio Dr. Miho Klaić.

Nu nije on radio samo za boljak svog naroda u obće, da li svakom mjestu, svakoj osobi — kad bi

Digitized by Google

to odgovaralo istini i pravici — koja bi se njemu za pripomoć obratila, on je uviek bio pri ruci, pa bilo to svjetom, bilo djelom.

Da je tako, meni je, gospodo viećnici, poznato, a biti će poznato mnogim i od vas — ako ćemo, da govorimo o našim Kaštelima — da ako imamo luku u Novom, dosti savršenu; ako imamo poštu, ako imamo brzojav, ako imamo ovdje njeke od naših puteva prilično uredjene, da se to imade zahvaliti, u prvom, redu, mogućem uplivu i nastojanju D.ra Klaića.

Gospodo viećnici! Ova obćina i Upraviteljstvo, imajući pred očima sve to, nije mogla, niti smjela, da ne izvrši svoju svetu dužnost, da po mogućnosti. izkaže tom Velikanu, svoju harnost za sada, najzadnju počast.

S toga, ja, a sa mnom i cielo Upraviteljstvo, stalno držimo, da ćete odobriti sve ono, što smo učinili, da, barem djelomice, pokažemo milom pokojniku onu harnost, koju mi i svi Vi i vas pošteni puk ove obćine, ćutili smo prama njemu.

Za sve to, pozivljem Ugledno Vieće, da u znak duboka počitanja, prama nezaboravnom pokojniku, ustane i uzklikne trokratni: Slava D.ru Mihu Klaiću! Slava, Slava, Slava! *(Slava!)*.

Upraviteljstvo je položilo vienac i po meni osobno bila zastupana obćina pri sprovodu. Brzojavili smo obitelji i Zemaljskom Odboru, izrazujući duboku žalost ove Obćine prama milom, zaslužnom i nenadoknadivom pokojniku.

Odobrava li Ugledno Vieće postupak Upraviteljstva? *(Odobrava.)*

Digitized by Google

U *K. Lukšiću* na 22. Siečnja bila je obć. sjednica. Načelnik Biliškov, duboko ganut, oslovio je zasluge pokojnika, i pozva prisutne da mu uzkliknu: slava! zatim dokaza što je ova občina učinila prigodom smrti pokojnika, što od vieća bi podpuno i jednoglasno odobreno.

Na predlog viećnika Mlikotina jednoglasno bi oblašćeno Upraviteljstvo, da na trošak občine budu održane svečane zadušnice dne 30. tek. u onomjestnoj župskoj crkvi, i da se nabavi što ljepša slika pokojnika i postavi u obć. dvorani. Nakon duga govora istog viećnika, koji izkaza nečuveno, odurno i neljudsko postupanje renegata zadarskih i njihove stranke pri sprovodu i smrti našeg velikana, predloži da občinsko Upraviteljstvo, tumačeć ćustva cielog pučanstva, najsvečanije prosvjeduje Poslaše u tome smislu peticiju na Visoki Sabor, tražeći već jednom shodna providjenja, a da se na put stane već ekrat ponovljenim uvrjedam onog grada, duboko vriedjajuć vjerska i narodna ćustva cijelog pučanstva ove pokrajine, što vieće jednoglasno primi.

Vijećnik L. Biliškov liepim govorom orisa vrline pokojnika, najoštrije osudi postupak zadarskih renegata i predloži jedan nadodatak predlogu Mlikotina, koji je bio jednoglasno prisvojen. Suviše predloži da Obć. Upr. na ime cielog Vieća pošalje sažalnicu našem prvaku Dr. Gaji Bulatu, za nenadoknadljivi gubitak njegova blagopokojnog pašanca, našeg nigda prežaljenog D.ra Klaića. Vieće prima jednoglasno, zatim se zaključi sjednica, uz suzni poklik milom Klaiću: Slava! Slava! Slava!

U toliko evo govora g. Mlikotina:

Digitized by Google

Ljubezna braćo, mili sudrugovi!

Na poziv našeg Obć. Upraviteljstva, na turobni sinoćni zvuk zvonâ, mi smo se žalostni jutros, kao djeca okolo svojeg ljubeznog otca, sakupili, da u Božjem hramu pred onim veličanstvenim mrtvačkim odrom, molimo za najvećeg i najzaslužnijeg pučkog sina, našeg prvaka, otca i dobrotvora Dr. Miha Klaića. — Kako rekô okolo onog odra mi smo se plačni i razcviljeni okupili, da se barem djelom odužimo i našu mu sinovsku harnost i ljubav izkažemo, natapajući suzam lice i uzdižući vruće molbe Svevišnjemu, za blagopokojnu dušu milog pravednika.

A tko da ne plače poznajući onoga, koga smo izgubili? a tko da ne tuguje nad nenadoknadljivim gubitkom našeg obćeljubljenog Klaića? Svi! I zaisto njega ciela naša Carevina kao umnog državnika sažaljuje. Njega cio slavenski narod, kao najvećeg muža ovoga vjeka oplakuje. Za njime osobitim načinom mi Hrvati, kao za svojim prosvititeljem, svojim prvakom i neustrašivim vodjom cvilimo i uzdišemo. Podpunim pravom reći se može, da oplakanijeg muža u ovom vjeku medju nama bilo nije. Ali ako, ljubezna braćo, nije ga bilo, to je tvrdi dokaz da ga niti zaslužnijeg nebilo.

Cienim da vam neću na žao učiniti, kad vam štogod o životu pokojnika oslovim.

Dr. Miho Klaić porodi se dne 19. Kolovoza 1829. u Konavlim kod slavnog Dubrovnika, gdje i sada živi njegova mnogobrojnica porodica i pleme, koji se većinom, kao i mi, poljodjelstvom bavi. Pokojnik bi se svojom porodicom visoko ponosio i rado k njima zalazio. Mladi Miho djetinstvo i nižje nauke odlikom u Dubrovniku izučio, gdje mu je i majka

Digitized by Google

stanovala, dočim mu otac prebivaše morsku pučinu da trudnim pomorskim kruhom njega i ostalu djecu uzgoji. Roditelji mu se god. 1844. preseliše u Livorno, pošto mu je tad otac vriedni kapetan vlastitim brodom brodio po crnome moru. Ondje mladi Miho nastavi s odlikom nauke i svjetski se naobrazi. Kašnje malo godina povrati se u svoj mili Dubrovnik. Za rodnim mjestom vazda ga želja vukla, a za svojim narodom uvjek mu kucalo ono plemenito srdce. Kad se je god. 1849. u Italiji mir povratio, otišao je u Padovu gdje g. 1853. postade doktorom matematike. Ni to umnom i marljivom Klaiću za dosti nebilo, ljubav kojom je plamtio za učiteljskim zvanjem odluči g. 1854. u Beč ići, gdje položi odlikom ispit profesora, usposobljen u matematici i fizici, te god. 1855. bi imenovan profesorom na višjoj zadarskoj gimnaziji. Od svog djetinstva naš Klaić žarko je ljubio svoj narod. Još burne god. 1848. sjećaju se Dubrovčani onog liepog i visokog mladića, puna znanja i zanosa, kako je u društvu drugih rodoljuba neumorno radio oko budjenja Hrvatske sviesti, i kako je ponosno i neustrašivo našu milu trobojnicu za šeširom nosio, a to u ono teško doba kad je Dubrovnikom zapovjedao Hrvatožder Rozner!

Ovog mladog i neustrašivog junaka naš narod g. 1863. obra na Pokrajinski Sabor svojim zastupnikom, u kojem je tiranska talijanska sila tada pašovala. Slavnim Pavlinovićem, hrvatskim apoštolom, stade da brani svoj narod, svoj hrvatski jezik; ova dva neustrašiva Mihovila ova dva hrvatska arkandjela oće da poraze talijanske hole sotone, hoće da svoj nevino robujući narod iz njihovih čampraga oslobode, što im je Božjom pomoći i za rukom pošlo, radi česa

Digitized by Google

ga je vlada, kao za nagradu, sa profesurstva odpustila. Ali hrabrog Klaića to neuplaši, već na dalji rad bodri, kako da svoj narod od tudjinskog jarma oslobodi i svjetskoj prosvjeti dovede. God. 1866. kao da su se pokajali, ili za bolje reći: nemogli bez njega biti, imenovaše ga školskim savjetnikom kod Namjestništva i nadzornikom naših pučkih škola, kojim je, svojim riedkim umom i gvozdenim zauzećem, neizmjerne koristi i velike prosvjete doprinio. Neima najzabitnijeg mjesta i škole koju ovi mladi nadzornik nije posjetio i pomoći pružio. Sjećamo ga se i mi ovdi mnogi kad nas je posjećao, kad nas je po glavam gladio, a po licu milovao, a to da nas obodri, te da mu na poučna i ljubezna pitanja neustrašivo odgovaramo.

Učiteljem tad je bio naš starina Franjo Čipin, koga žalim što zapriečen starošću medju nama danas nije. Ovog našeg ljubeznog učitelja milostivi Klaić vazda se je sjećao, ubrajajući ga medju prve svoje učiteljske sile, s čega mu je i vanredne podpore pružao. Nije bilo puta kad sam ga bio sretan približiti, a da me nebi ljubezno za njega popitao, a nije ga zaboravio ni prošle godine, kad je svoju pedesetgodišnjicu učiteljevanja slavio; poslavši preko mene svoj novčani doprinos za spomen darak koga mu tom prigodom poklonismo, popraćen najlaskavijim svojim pismom.

Višekrat mu se nudjala najodličnija mjesta uz mastne plaće, samo da ga se od Dalmacije odaleči; nu Klaić je svedjer te mâme sa prezirom odbivao, jer on je radje htio uz svoj narod siromah živiti, nego li mu se otudjeti. On oće da se za narodnu slobodu bori, on oće da narod k prosvjeti dovede,

Digitized by Google

jer njegovo gezlo svedjer bijaše *„iz naroda za narod“*.

Njegov narod ga neprikidno svojim zastupnikom bira, te evo naskoro četvrt vieka što ga na carevinskom vieću zastupa, ugled mu podiže, a za njegovo blagostanje neumorno se trudi. Iz carevinskog vieća vazda su ga u delegacije birali, u kojim se je njegova mudra rieč uvažavala i cijelom Europom odjekivala. Naš premilostivi Cesar u velike ga je cjenio, a u najsvečanijim prigodam svoju milostivu i otčinsku rieč osobitim i najprijaznijim načinom na njega obraćao i o našim potrebam se izvješćivao. Bio je višegodišnji podprisjednik Hohenvarthova kluba, većekrat glavnim izvjestiteljem najtežih pitanja, i prisjednikom raznih parlamentarnih odborâ, pri kojim se isticala njegova duboka znanost i sposobnost, tako da od sviju cienjen i držan je bio medju prvim parlamentarcim naše monarhije.

Za 33 god. neprikidno zastupnikovao na pokrajinskom Saboru, te napokon trideset i trećom godinom svog neumornog rada, svršava svoje blagosovjene dane i umire! Kad iza 25 god. vriedni i štedljivi Klaić postade presjednikom Zem. Odbora financijalno stanje ove pokrajine bilo je spalo do najnižeg stepena, a danas njegovom štednjom i upravom iznaša ne tisuća, niti stotina tisuća, već preko dva miliona imetka.

Koliko ga je Svemogući obdario bio velikim i rietkim umom, čelik značajem i poštenjem; toliko ga je naresio tielesnom ljepotom, a nadasve usadio u njemu milostivo i plemenito srdce. Visoka upravna stasa, vedra širokog čela, mile sokolske oči, ozbiljno ali ljubezno lice, tihi dostojanstveni hod. On je izgledao pravi tip hrvatskog velikana. Ljubezan prema

Digitized by Google

svakomu, a za svakog zauzetan, najsretniji je bio kad je mogao komu u susret doći i poštene mu pomoći pružiti; a najradostniji kad se je mogao dobrom odužiti onim, koji su ga sa uvriedam zadužili bili.

Njeg. Carsko Ap. Veličanstvo, naš primilostivi Cesar i Kralj poznajući rietke vrline našeg Klaića, tumačeći želju cielog pučanstva naše pokrajine, dne 23. Prosinca p. g. popne ga do najveće časti, imenovav ga najvećom poglavicom zemlje, Prisjednikom Sabora ove pokrajine, ali kao da mu je nesudjeno bilo na visoke časti zasjesti; jer onaj isti dan smrtno se razbolje, pa usljed čega na žalost umre.!!! Jutrom onog dneva ćuteći se već nemoćan, htjede ustati, da svoju uplivnu pomoć pruži jednom što mu se utekao bio. Zatim zadnji svoj list napisao je našem prijatelju Serafinu Topiću, i tizim svršava svoj neporočni rad; liega u krevet i nakon kratkog bolovanja, naoružan Svetotajstvim naše svete vjere, dne 3. tek. u 3 ½ sata po podne, mirne savjesti, angjelskog posmjeha, u naručju vjerne supruge, ljubeznog brata i djece, pridaje plemenitu dušu svom stvoritelju.

Kako rekô, nakon svog trideset i tri godišnjeg zastupničkog i političkog rada, on naš hrvatski mejsija ostavljajući svoje razcviljene učenike i tugujući narod polazi svojem Nebeskom Otcu, polazi da mu čiste savjesti dade račun svog rada, da Mu kao dobri i vjerni sluga reče: „pet talenata dao si meni Gospodine, evo drugih pet sam zaslužio.“ Klaić umire siromah, prem da je mogao medju bogatijim biti. On nije nigda hlepio za svietovnim blagom. On je iz naroda nikao, za svoj narod je radio, za njega samog je živio.

Digitized by Google

Klaić je živio čedno. On je umrao skroman; viteštva, plemstva, barunstva, najveća odlikovanja od sebe je oklanjao i ništavim cjenio. Njegovo odlikovanje je bilo, po Bogu stvoreno plemenito mu srdce, a njegova prsa su resila odlikovanja „*neograničena ljubav i pouzdanje njegova naroda*“.

On ostavlja milostivu razcviljenu suprugu; tužna brata; jedinu ćerku i dva ljubezna sina; veleučnog odvjetnika P e r u i svog dragog L j u b u učenika lječništva.

Ako pokojnik ne ostavlja svjetovnog bogatstva niti blaga, on nam ostavlja svoja rietka djela i vrline, koje će nami i budućem pokoljenju ogledalom služiti, a narod će ih čuvati haran kao sveti amanet naraštaju i naraštaju. Njegovo veliko i častno ime će se sa ponosom spominjati. Ovoliko sam vam ljubezna braćo, po mojim slabim silam o životu nezaboravnog pokojnika u kratko oslovio; a sada cjenim da vam neću na žao učiniti, ako vam što o sjajnom sprovodu prozborim, koga hrvatski i sveslavenski narod priredi svom mrtvom ali neumrlom velikanu, pri kojem imamo osobitu čast i zadovoljstvo, što je i pučanstvo ove obćine po našem načelniku, i meni kao pokojnikovu štovatelju i obiteljskom prijatelju, zastupano bilo.

Licem na bdenje Vodokršća, brzim parobrodom, ranom zorom doplovismo u Zadar, predvodjeni sjajnom sijajućom zviezdom danicom, svi prepuni darovâ: vienaca harnosti i ljubavi, dolazimo plašni i nevoljni da se poklonimo našim darovim okitimo, našim ustima izljubimo, a suzami ljubavi natopimo, ljubezno lice, pošteno i vedro čelo, radišne ruke našeg neumrlog pasitelja Hrvatstva.

Digitized by Google

Dršćućim korakom, jecajućim ojadjelim srdcem, suznim očima stupasmo do njegova skromnog stana, u kojem onaj prijazni domaćina, ljubezni Miho, već nas ne dočika, vajme ne dočika! jer spava, spava svoj vječnji sanak!!!

On, visoki neuveli zelen bor, na svom odru mrtav opočiva. Njegovo još neuvelo lice rekbi uživa, kako nad njim harni hrvatski narod plače i tuguje! Okićen viencima a posut cviećem; na prsim mu leži raspelo našeg Spasitelja; ob desnu mu vjerna supruga u crnom ruhu suzami se rastapa, ljubezna ga djeca obkoljuju, kao da još ne vjeruju, da im mili otac smrtni san spava, već očekuju, spremni na njegove zapovjedi.

Neopisiv je braćo ovaj žalostni prizor! Dok ga mi ondi cjelivasmo, dok se nad njim kao nad ljubeznim otcem naplakasmo, dok mu naše darove poklonismo, dotle ga neki Zadrani htjedoše uvrieditи: — Talijanaš onog grada ne spava, on smućen i priplašen ulaže sve svoje sile, razašilje svoje ulake, da uguši, da pokalja onaj sjaj koga hrvatski narod hoće, da iskaže svom dobrotvoru, svom mrtvom hrvatskom priporoditelju. Uzaludan tvoj upliv i svi tvojih renegata . . . . . hrvatski narod ti je pokazao, kako u tvom nedosudjenom Jeruzolimu bez tebe, a u prkos tvom uplivu i svim silam, sjajnijega i ganutljivijeg sprovoda niti ti, niti svi tvoji doživili niste; dočim ti nedostojni ljudi, svojim neviteškim postupkom, kao najdragocinjenijim biserom okrunili ste vedro čelo neumrlog pokojnika, i on neoskvrnut polazi u svoj drag, u svoj mili zavičaj Dubrovnik, da u hladu zimzeleni bora i ćempresa, hode da medju drugim dubrovačkim

Digitized by Google

velikanom najveći Dubrovčanin ovog vieka nad klisurom divnog Baninova, blagopokoji i na vieke opočiva.

I tako, mili sudrugovi, i ljubezna braćo dopratismo našu neumrlu diku do bielog Spljeta, gdje ga dočeka na tisuće gradjana onog hrvatskog grada, iskazav zadnju počast najvećem sinu hrvatske domovine.

Prem da smo se mi ondi u Zadru i u Splitu s njim mrtvim oprostili, ali ipak pozivljem vas ljubezna braćo, da ponosno svi mi pred ovdi stojećom njegovom skromnom slikom još jednoć, a na vieke s njim se oprostimo.

Klaiću! Iz puka si kao lilj pribieli iznikao, i u cjelom svom životu zaboravio nisi, da si sin ovog siromašnog puka. U ime njega mi kao zakoniti zastupnici istoga mi Te plačemo. U ime njega Te slavimo. Za puk si samo živio, za njega si sve uradio, mnogo mu koristio. Pred trideset i tri godine on bijaše robom tudje natruhe, tudje sile, tudjeg zuluma i gospoštine. Danas pako, slobodan ponosno glavu diže, jer Ti si mu najviše u hrvatsku dušu ulio hrvatskog ponosa. Ti si ga podigao. Ti si ga uzvisio. Ti si ga uzveličio.

Klaiću, hvala Ti!

Kao sin puka, Ti si se š njim ponosio i dičio; a puk haran napram Tebi, podigao Ti je takav spomenik, koga neće ni zub vremena ni ljudska zloba nikada porušiti, a taj jest, da Tvoje slavno ime živjeti će dok Hrvata i Slavena bude. Slavno Tvoje ime ostati će upečaćeno u povjesti i srcim harnog Tvog puka, dok bude svieta i vieka.

Mrtav čovjek ne dočeka slavja, kakova evo Ti dočeka, da sred pučki suzâ, sred pučkog plaća u

Digitized by Google

crnu nam zemlju zalaziš, a u srdcu Tvog puka ostavljaš na vieke neizbrisivu uspomenu slave imena tvoga.

Klaiću, Slava Ti!

Slava Ti kao rodoljubu, kao prvaku, kao neprispodobljivom značajniku, kao prvom domovine čedu, ali Tebi slava i kao iskrenom, vjernom i odanom pučkom sinu.

Slava Ti Klaiću! neumrla Ti Slava! Slava!

* *
*

Blato na Korčuli za Klaića.

Radi naših nedovoljnih obćila, koja zaista ne odgovaraju prosvjeti današnjih vremena, zadocni nami viest da je iz milosti Njegova Veličanstva Premilostivoga Vladara imenovan otačbenik Vrli Dr. Miho Klaić predsjednikom Sabora Dalmatinskoga.

Netom se prosula u mjestu ta radostna viest, kao munjevita iskra prodre svako srce ovoga pučanstva, koje obće obuzeto neopisivim oduševljenjem pozdravljaše ovaj znameniti dogodjaj iskrenim veseljem, te svako lice izgledaše neobičajnim zadovoljstvom.

Nebrojne brzojavke čestitovanja upravljahu se velikom mužu; naša občina u prvom redu, u tren oka cieli varoš kao jedna te sama duša ne iskazavaše nego jedan osjećaj; radost i veselje: neizbrišiv dokaz odanosti i štovanja ovoga pučanstva prama Visokome dobrotvorcu naše zemlje D.ru Mihu Klaiću.

Mjenjajući se još neprekidno brzojavne čestitke; vajmeh, okrutna sudbino! Neočekivana viest brzojavno prispjela našem načelniku da je našega premiloga D.ra Klaića zatekla opasna bolest. Kao striela kosnu u čas ove žitelje i okrenu veselje u nemir i u stravu.

Digitized by Google

Iza te porušne viesti naša občina, osobito naš odlični načelnik, danomice brzojavno obaviešćivao se o stanju visokoga pačenika i medju stignuvšim izmjenutim obaviestima sad utjehom nade preboljenja, sad udarcem očajnoga stanja, raztuži se svako srce, nu ipak uhvalo se vazda da će Svemogući zaštediti jur raztuženoj domovini taku ogromnu katastrofu.

Pučanstvo, uz to, vrvilo je na občinu da se obaviesti o stanju našeg obljubljenoga Predsjednika jer ga je iskreno ljubilo, pak žalostno bi se svak odalečio da nema boljega glasa da razveseli i utješi.

Ajmeh, težka nesrećo! Crni glas da nemila smrt pokosi cviet i prvoga sina naše zemlje stignu našemu načelniku, a brzinom bljeska razturi se, u pučanstvu i obćeno je začuvena najvećom žalošću.

Čim kobna viest raztuži ove žitelje, naša občina pobrinu se za izraz posljednje počasti na uspomenu visokoga pokojnika.

Občinski barjak crnom koprenom vijaše na pol stiega na javnom trgu.

Iskrena sažaljenja naša občina namah brzojavno upravi Visokome Zemaljskome Odboru i odličnoj obitelji našeg nezaboravnog D.ra Klaića. Pri sprovodu odredjena bi odlična osoba, koja je zastupati imala ovu občinu i u ime iste položiti spomen-vienac i napokon sobstveno podastrieti plemenitoj nesretnoj obitelji iskrena i najdublja sažaljenja ovoga raztuženoga pučanstva.

Danas pak u velikoj Crkvi bijahu svečano služene zadušnice, pri kojim sudjelovaše občinska glasba. Na sred Crkve bi podignut veleliepni mrtvački odar krasno urešen.

Digitized by Google

Na božjoj službi prisutni bijahu, občinsko zastupstvo, osoblje svih javnih ureda, svi učitelji ove pučke učione, a crkva bi puncata svieta.

Duboka žalost očitovaše se na licu svih prisutnih pri svećanom ali žalostnom obredu, suze su se ronile i živo ganuto pučanstvo izkazaše, koliko ljubljaše visokoga pokojnika.

Na isti način bijahu svečano služene zadušnice u župničkoj crkvi u Velojluci, sa općenim saučešćem i oplakivanjem.

Niti osobne razmirice niti strasti strančarenja imalo se da se opazi nego bi saučešće, pri ovoj kobnoj zgodi, općeno i bez razlike. Ovi žitelji izkazaše ne samo iskrenu tugu za nenaknadivi gubitak nu još odlikovaše se najplemenitijim čuvstvima.

S ovim ogromnim gubitkom najsjajnija zviezda zašla je s našega obzorja. D.ra Miha Klaića, neutrudivog borca hrvatskih prava i neumornoga pregaoca za napredak i blagostanje naše mile domovine nestalo je; njegov požrtvovni rad, njegova djela, pobiede i uspjehi pripadaju danas poviesti; njegovo veliko ime, kroz vjekove, potomstvo spominjati će, dočim mi polagamo na njegov grob vienac neprekidne uspomene i iskrenim suzama iz raztuženoga srca kličemo:

Slava Mu!

* * *

Drniš za Klaića.[1])

U Občinskom Uredu, Drniš 16. Siečnja 1896.

Zapisnik sjednice Občinskoga Vieća sazvanog načelničkim pozivom 10. Siečnja 1896. Br. 68.

---

[1]) O priregjenim zadušnicam rečeno je naprijed.

Digitized by Google

Prisutni gospoda: načelnik, Marko Nakić kao predsjedatelj.

Prisjednici: Mihovil Čović-Plenković, Marko Živković-Šupuk, Mate Mianović i Božo Bojčić.

Viećnici: Dr. Jerko Buzolić, Ante Novak, Ilija Grubišić, Joso Sirinić, Marko Bitunjac, Mate Kulušić, Grgo Živković, Mate Zoričić-Kević, Josip Raketić, Jakov Manajlović, Pilip Jurić, Ivan Nakić, Marin Rajčić, Paško Maretić i Toma Sučić.

Perovodja: Nikola Allegretti obć. tajnik.

Pošto je zakoniti broj, predsjedatelj otvara sjednicu u 10 ½ sati pr. pod. sa sljedećim govorom:

Slavno Vieće! Štovana Gospodo!

Pozvah Vas štovana gospodo, da zadnju počast izkažemo našem prvaku i ljubimcu Dru. Mihu Klaiću kojega Višnji trećeg dana ove godine pozva k sebi u vječno blaženstvo.

Težak je zaista ovaj rastanak s prvim sinom mile nam hrvatske domovine, kojem je svaki plemeniti sin suzom žalostnicom popratio, te još svježi humak natopio.

Nad strašnim udarcem, nije samo, što se hrvatski narod u suzam guši, ne, eto na drugoj strani vidimo gdje cielo Slavenstvo žali i plače nad ovim Velikanom. Ali velike su njegove zasluge, velike vrline radi kojih nedostaje nam suza, da ga oplačemo.

Osvrnemo li se, gospodo, na početku ustavne borbe u kojoj se tužna naša domovina tad nalazila, te kakav je preokret od tada nastao; komu li hvala komu li harnost nad tim dugujemo? — Premilom i prežaljenomu pokojniku, kojeg nam smrtna kosa okrutno pokosi.

Digitized by Google

Čudnovat je pojav Dra. Miha Klaića u povjesti hrvatskoga naroda. Bog nas nadari čovjekom u kojeg sali svojom svemogućom desnicom sve kreposti, koje čovjeka rese; pridruživ ljubav značaju, radišnost umu, eto to je ono što mi zovemo genijom.

Naš genij ugleda svjetlost u hrvatskoj Atheni u slavnom Dubrovniku, gdje izuči niže škole, zatim podje u tudjinstvo gdje se usavrši, te eto ga opet k nama u rodni kraj, da svoje umne sile posveti koristi naroda, a htjeo se njegov veliki um, njegov neumorni rad i požrtvovanje, da postigne svoj cilj, kada je godine 1870. svojom čeličnom družinom izvojevao narodne pravice.

Od tada sve svoje plemenite sile uloži da poboljša ekonomično stanje pokrajine, da zasnuje i podigne umanitarne zavode, te napokon da milozvučnom našem hrvatskom jeziku podade dostojno mjesto u Saboru, Zemaljskom Odboru, općinam i naukovnim zavodima, ne obzirući se nikada na svoju osobnu korist a odklanjajuć svaku čast, koja bi spojena bila bud kakvim osobnim interesom.

Ali na preveliku žalost i neutaživu bol cielog Slavenstva nemila smrt eto nam ga ugrabi iz naručaja tužne hrvatske domovine, ostavljajuć za sobom prazninu, koja će se kasno popuniti.

Štovana Gospodo! Prama takovom mužu i Velikanu, osobito ova općina, narod koje u zadnje vrieme njegovog muževnog rada i nastojanja crpio je obilnu korist na poboljšanje ekonomičnog stanja nemože a da se harnošću nesjeti njegove svete uspomene, te uvjeren da će te, štovana gospodo, jednoglasno pristati na predloge, koje ću Vam sada podnieti, ja

Digitized by Google

Vas gospodo viećnici pozivljem da velikanu, pokojniku kliknete trokratni: Slava Mu!

Viećnici ustaju i jednodušno kliču:

Slava Mu! Slava Mu! Slava Mu!

Zatim predsjedatelj stavlja na glasovanje jedan po jedan predloge i moli viećnike, da izvole ustati ako primaju.

1. Obćinsko vieće pristaje na predlog Obćinskog Opravitel stva, da se za podignuće spomenika prvom sinu domovine Dru. Mihi Klaiću doprinese svota od hiljadu kruna, i da se zamoli Opraviteljstvo Obćine Spljetske eda se zauzme za sakupljanje drugih doprinosa i podignuće spomenika.

2. Obćinsko vieće pristaje na predlog Opraviteljstva da se nabavi slika Dra. Mihe Klaića i s njom okiti Viećnička dvorana.

Primljeno jednoglasno.

3. Obćinsko Vieće pristaje na predlog Opraviteljstva da se u ime Vieća izrazi preduboko sažaljenje obitelji oplakanog Velikana.

Primljeno jednoglasno.

4. Obćinsko Vieće pristaje na predlog Opraviteljstva da se ova Obćina pridruži zaključku Obćine Spljeta proti ponašanju Zadra pri sprovodu Dra. Mihe Klaića.

Primljeno jednoglasno.

Poslje toga predsjedatelj javlja da je dnevni red današnje sjednice izcrpljen, a zapisnik se završuje u 11 ¼ sati prije podne.

Načelnik

N a k i ć s. r.

Viječnici

Dr. Buzolić s. r. M. Kulušić s. r.

Perovodja

Allegretti s. r.

Digitized by Google

Donosimo ovaj zapisnik, pošto je ova sjednica bila odmah pošlje priredjenih zadušnica, o kojima je naprijed govora, a za koje bješe obćina izdala i proglas:

Gradjani!

Crni nam nam osvanu dan 3. Siečnja 1896.

Nemila smrt pokosi nam začetnika hrvatskog preporoda, uzor rodoljoba, vodju i prvaka, ljubimca i značajnika D.ra Miha Klaića, Predsjednika Dalmatinskog Sabora.

Da se i ova Obćina oduži njegovoj svetoj uspomeni, te da mu zadnju počast izkaže, Obćinsko Opraviteljstvo odredilo je, da se dne 16. tekućega u 9 sati pred podne u ovomjestnoj rimokatoiičkoj župskoj crkvi, opjevaju Svetčane zadušnice za pokoj velike duše milog pokojnika.

Gradjani! Nas strašnim udesom što u crno nam zavi hrvatsku domovinu, cielo Slavenstvo plače i nariče nad preranim grobom toga Velikana, koji je svoj alem um i čelik značaj, bez svoje koristi, uložio iz ljubavi na dobrobit hrvatskog naroda.

Gradjani! Potaknut čustvom harnosti i ljubavi prama prvom sinu domovine, pozivljem Vas, da izvolite učestvovati tužnom obredu, vruće molitve uzdižući Previšnjemu, za pokoj plemenite duše.

Drniš dne 14 Siečnja 1896.

Načelnik
NAKIĆ

* *
*

Digitized by Google

Gornji Primorci za Klaića.

Gradac, 17. Siećnja 1896.

Četrnesti dan, nakon smrti Dr. Mihe Klaića, bio je dan tuge, dan obće žalosti! Prije zore tugaljivo zabrecala zvona, a svanućem: na općini, na brodovim, na lučkom uredu, viju se sjetno zastave na po stiega. Svak: i staro i mlado, i muško i žensko, — obješen, u kajačkom odjelu, miklja, te se okuplja kod općinske dvorane. Prije devete u crnici, suznim očima, prvi dolazi gosp. načelnik Andrijašević, a za njim pokunjena ostala g.g. vietnici. Nitko se ne javlja: nastala grobna tišina! Devet je sati. Načelnik drhćućim glasom otvara sjednicu, te zanosnim govorom ocrta život, djela i značaj velikoga pokojnika, dike naše i uzora našega *Dr. Mihe Klaića*; pa u času, kad je svakoga do suza nagnao, zavapi: Narode, stari zlopatniče, ne zdvajaj! Tvoj velikan, uz pobratima svoga Mihovila Pavlinovića dragomu se Bogu moli, za tvoju sreću i slobodu, za slogu sinova tvojih! Samo mi, koliko nas je od Triglava, do Drine, od Jadranskoga mora do Dunava, ugledajmo se u nje! Zalievajmo suzam njihove prerane grobove; pletimo vience u srdcima našim: cviećem samopriegora i ljubavi bratske, i tim ćemo jedino proslaviti slavnu njihovu uspomenu! Čim je načelnik dovršio svoj krasni govor, uz plač i jecanje i gosp. vietnici i mnogobrojni slušatelji, zavapiše: Slava Dr. Mihi Klaiću! Slava! Slava! Za tim kao očevidac iznese, kako neharni sinovi grada Zadra i cielo njegovo zastupstvo: pri bolesti, smrti i sprovodu nezaboravnoga Dr. Klaića, poniziše sebe, uvriediše zemlju našu i cieli hrvatski narod, pa uzkliknu: „Gospodo, red nam je pri ovoj sve-

Digitized by Google

čanoj, 'al žalostnoj sgodi, dati oduška tuzi našoj, te prama slabim našim silama, odužiti se s jedne slavnoj uspomeni velikoga pokojnika, a s druge, radi dostojanstva naroda našega, potražiti zadovoljštinu, na uvriede nanešene cielomu narodu.

Čita predloge Opraviteljstva, te nakon nekoliko srdačnih izjava, gospode vietnika, Vieće jednoglasno odlučuje:

1.° Neka se na vjekovitu uspomenu ustanovi zaklada, pod imenom „Klaićeva“, iz koje će svake godine, na 3 siečnja, držat se svečane zadušnice za Dr. Miha Klaića.

2.° Neka se umah nabavi pristojna uljena slika Dr. Mihe Klaića, koja da, uz onu velikoga Pavlinovića, na vieke resi občinsku dvoranu.

3.° Občinsko Vieće odobrava, sve što je občinsko Opraviteljstvo učinilo prigodom smrti, sprovoda i zadušnica Dr. Mihe Klaića.

4.° Občinsko Vieće naredjuje občinskomu Opraviteljstvu, neka se osobitom predstavkom obrati Dalmatinskomu Saboru, pitajuć, da bi izvolio zauzet se, da se dade pristojna zadovoljština zemlji i narodu, zbog ponašanja grada Zadra prigodom sprovoda saborskoga prisjednika Dr. Mihe Klaića, kao takodjer, da se zaprieči ponavljanje čina, koji vriedjaju narodna čuvstva cieloga dalmatinskoga pučanstva bez razlike plemena. U tu svrhu, neka preponiznom predstavkom zamoli Nj. Vel. našega promilostivoga Cara i Kralja, da premjesti sve središnje vlasti u srdce Dalmacije — u grad Split.

Čim je načelnik završio sjednicu, svi skupa uputiše se u crkvu. Pred crkvom, narod dočekao svoje zastupstvo u kajačkom odielu. Na sred crkve

Digitized by Google

diže se veličanstveni odar, sa slikom pokojnika u lovor viencu, a sa strana: naricaljke i epigrami. U crkvi: sve vlasti, učitelj i učiteljica sa učenicim i učenicam, glavari, ronda, oružnici i financijalni stražari, množina naroda i ciela obitelj Andrijaševića. Na 10 sati započe služba božja. Prate ju uzdisaji harnoga naroda, al kad gosp. župnik O. Frane Lulić započe plačuć opjelo, svak je zaplakao!

Na ovaj način oplaka Primorje naše, svog otca Dr. Mihu Klaića.

* *
*

Konavljani za Klaića.

Smrt predraga jeste ovog svieta,
Most na rieci tekućijeh ljeta:
Teško onim što na ovom kraju,
Za milim si plačuć zaostaju.

Preradović.

Nagla i neumoljiva smrt svojom kosom prignu ponosnu glavu genija, našeg domorodca Dr. Miha Klaića. Gubitkom ovog velikana naš cijeli narod pretrpi teški udarac, koji prouzroči sveopću žalost, koja se ne će za dugo zacijeliti.

Nad njegovim grobom vidjeli smo gdje plaču ne samo privrženici, da li i isti politički protivnici. Sakupljeni su tu Hrvati, bez razlike stranaka! Ima takodjer i Srba, te mu svi jednako grob cvijećem kite. A kako i ne bi? Kad ga možemo prispodobit andjelom mira, koji je bio kadar svojom blagom i umjerenom ćudi, energičnim postupkom dovesti nas jednom do toli žudjena mira izmedju nas istih Hrvata pa ne samo izmedju nas, da li i izmedju jednokrvne nam braće Srba. Oplakivani je pokojnik uvijek zagovarao

*

Digitized by Google

slogu, te bi o njem mogli punim pravom kazati ono što je pjesnik Zmaj Jovanović izrekao o duši velikog Preradovića, prigodom prenosa smrtnih mu ostanaka u bijeli Zagreb.

Njojzi nema mira
Dokgod s rajskih vrata
Ne ugleda sloge
Srba i Hrvata!

Kao siročad ostavi nas naš nezaboravni zastupnik i sin kršnih Konavala baš u času kad ga je najviše domovina trebovala, njega koji je sve žrtvovao za dobrobit naroda nam hrvatskoga, a još više za svoje Konavljane, kojima su se kroz njegova usta za mnogo godina želje ispunjale, jer mu ovaj narod iz ljubavi i štovanja, davaše glas svoga povjerenja. Zadnji i najočevidniji dokaz privrženosti i odanosti ovog naroda prama svome općeljubljenome zastupniku jest poseban odbor čelićnih Hrvata Konavljana, koji podju o svom trošku u Zadar da uveličaju sprovod milog pokojnika i doprate mu mrtve ostanke u rodjenu mu zemlju mili Dubrovnik, tu krunu hrvatskih gradova, koljevku pjesnika velikih umova i značajnika.

Širom ćijele nam domovine obdržane su svečane zadušnice za dušu znamenitog pokojnika. A kako da u ovome iznimku Konavljani učine? Po nastojanju prečasnog Dekanata, koji je uzeo inicijativu, te je pozvao sve oblasti, društva, uprave škola i Mnogopoštovane župnike itd., držale su se zadušnice dneva 30. siječnja u Dekan-Župničkoj crkvi na Grudi u 10½ sati. Prečasnom se pozivu odazvaše slijedeći: C. K. Sud, C. K. Porezni Ured, C. K. Carinarski Ured, Ugledno Općinsko Opraviteljstvo, Oružničke i Financijalne postaje, Uprave škola pa i mjesna učio-

Digitized by Google

nica sa učiteljicama, koje su vodile dugu povorku djece pod školskim barjakom, obavijenim crnom koprenom. Upraviteljstvo i članovi mjesne čitaonice sa društvenom zastavom na po stijega, obavijena takodjer crnom koprenom. Svi seoski glavari i lijepi broj naroda tako da je crkva dupkom bila puna, a osobito nam je upala u oči na okupu cijela pokojnikova rodbina. Sakupljeni narod duboko ganut stajaše žalosno i turobno te mu se na licu moglo čitati nutrnji osjećaj.

Na sred crkve diže se krasno urešeni mrtvački odar sa nekoliko epigrafa sa strana, koji je haran narod svome hrabrom borcu u slavu sastavio.

Svetu Misu je odpjevao M. P. Dum Vice Vodopić, župnik Vitajski a preč. gosp. Dom Jozo Crnica Dekan da sveto odriešenje. Zaista bijaše ganutljiv prizor u ovome času te svačije oko bijaše orošeno, uz pratnju vruće molitve, koju šiljaše pred prestolje onoga, koji vedri i oblači za dušu velikog dobrotvora.

Taj dan i cijelo mjesto poprimi žalobni izraz. Na mjesnoj čitaonici cijeli dan osim crnih sagova na prozorima, vijale su se zastave na po stijega s crnom koprenom. Za vrijeme službe božje svi dućani bili su zatvoreni.

Ali pored tolikog saučešća naroda u ovoj žalosnoj zgodi treba da opazimo da od svih pozvanika jedino se nijesu odazvali neki. . . . .

Mi Konavljani mislimo da ovim iskazom žalosti donekle smo počastili nezaboravnu uspomenu svog velikana i nezaboravnog muža čije će ime biti trajno kao amanet u srcu usadjeno, te će taj za njega sveti amanet predati kao baštinu svojim mladjim na uspomenu da ovi to isto učine svojem pokoljenju.

Digitized by Google

O, ti Miho, vjerni sine
Naše mile domovine
Primi počast ovog puka,
Ako i još od neuka.

KONAVLJANI.

*

Vječni pokoj
Vapi
U znak harnog
Priznanja
Ucviljeni narod
Konavoski
Nad grobom svog velikana

D.ra MIHA KLAIĆA

Narodnog miljenika,
Sina borca,
Preporoditelja, utješitelja
Zastupnika,
Koji je svoje Konavljane
Branio, čeličio,
Tješio, poticao
Ljubio,
Svojim bistrim umom
Ustrajnim radom,
I plemenitim značajem
Materijalno doprinio
Boljku rodjene zemlje,
Koja u znak neumrle
Uspomene
Kliče: Slava Mihu Klaiću!
Slava! Slava! Slava!

*

Digitized by Google

†

Dr. MIHO KLAIĆ

Nemila Sudbina
Zavija U Crno
Cijeli Hrvatski Narod
Koji
Širom Zemlje
Oplaknje
Svog Velikog Dobrotvora
Uzor Značajnika
Pravog Rodoljuba
Nepomičnog Borca
Narodnih Svetinja
Dubok Pameću Ko More Sinje
Bistar Umom Poput Neba
Što Se Nad Tvojim Preranim Grobom
Stere
Blag Srcem Poput Najbažijeg Oca
Čvrst Značajem
Poput Tvojih Konavoski Stijena
O Kojih Se Valovi
Razbijaju
Dok One Svedjer Nepomične
Ostaju
Stekao Si
Svačiju Ljubav
Priznanje Simpatiju
Te Uprav Onda
Kad Si Snovao
Najveće Pothvate Ideale
Za Svoj

Digitized by Google

Mukotrpni Narod
Kruti Udes
Pokosi
Tvoj Dragocijenjeni Život
Ostavljajuć U Gustoj Tami
Tvoj Siromašni Narod
Koji
Nad Tvojim Rastvorenim Grobom
Gdje Nepravda Miruje
I Ljucka Strast
Harnim
Rastuženim Srcem
Gorke Suze
Lije

* *
*

U Kunoj, 5. siječnja. Za vrijeme kratke ali teške bolesti našeg neumrlog dobrotvora, dr. Miha Klaića, svak je željno pitao za njegovo zdravlje; kad na jednom eto ti žalostne vijesti, koja je ganula i najtvrgje srce, da se je, uza sve liječničko znanje i molitve Previšnjemu, odijelio s ovoga svijeta. Čim je stigla brzojavna vijest od visokog Odbora, naš se starina gosp. načelnik, dogovorno s uglednim općinskim upraviteljstvom, obrati mjesnom crkovinarstvu, eda se u župničkoj crkvi učine zadušnice pokojniku i ispjeva s. misa za njegovu dušu. Premda kratko vrijeme nije dopustilo, ipak se jutros odazvaše ove mjesne i seoske vlasti i mnogobrojno pučanstvo, i pristupiše rado da sudjeluju svečanosti. U 10 sati započne sveta misa, pjevana od mjesnog župnika, uz pripomoć zaslužnih franjevaca i pratnju harmonija. Na sred crkve bi uzdignut veličanstveni katafalak,

Digitized by Google

okolo koga su visjeli različiti vijenci, megju kojim se odlikovao onaj općine i učionice s natpisima. Za službe se vidjela na licu pučanstva žalost za pokojnikom, a na koncu službe božje, dok se nad mrtvačkim lijesom pjevala „Dies ira“ a zvona žalosnim glasom zabrecala, mnogim je starcima i suza žalosnica niz sijedo lice vrcala, spominjući se dugotrajnog i požrtvovnog rada pokojnikova na korist domovine i krepostî, kojim je bio obdaren. Na svim su se uredima vijale zastave na pô koplja, a i plesovi su bili obustavljeni.

Ovaj žalosni udarac nije tako lako zaboraviti ni najprostijem težaku, koji pokojnika nit poznao nije, a kamo li onomu, koji je poznavao, značaj, srce i um onog velikog čovjeka. I ako je božja pravda tako osudila i nemila smrt ga otela našoj zemlji uprav sada, kad je bio popet na visoku stolicu, opet će ostati kod svih nas blaga uspomena njegova rada za hrvatski narod.

Laka ti zemljica, hrvatski viteže!

*

U Korčuli 7. siečnja. Ugledno je općinsko upraviteljstvo u Korčuli na Tri Kralja izdalo poziv na sve mjesne vlasti, a da bi se dostojale prisustovati dne 7. o. m. svečanijem zadušnicam za upokojenje d.ra Miha Klaića, predsjednika dalmatinskog Sabora. Dne 7. navijestilo je iz jutra tužno zvonenje, da će se vršiti samrtna služba, te ju je očatio na 10 s. pr. p. prep. mitronosni opat d.r Božo Trojanis, uz podvorbu kanonikâ i svećenikâ. Na sred crkve je bio veličanstveni mrtvački odar uz goleme i mnogobrojne voštenice. Služba je bila ganutljiva za pokoj velikoga i dobroga čovjeka, a pristupile su sve mjesne vlasti,

Digitized by Google

zastupništva raznijeh mjesnijeh društava i dosta puka, da se moli za dušu pokojnoga saborskoga predsjed-d.ra Miha Klaića. Vječna mu pamet!

*

U Hvaru 14. siečnja. Pusti glas o smrti velikog otadžbenika d.ra Miha Klaića silno nas kosnu, pa onaj isti dan općina, razna društva i mnogi privatnici izvjesiše na svojim kućama žalobne znakove. Pohvalna namjera naše općine, da se oduži uspomeni toliko zaslužnog sina domovine naše svečanim zadušnicama, dala se prem danas oživotvoriti, pošto radi skorašnjih blagdana crkovni obred nije prije dopuštao. Na poziv općinskog upraviteljstva dragovoljno se odazva prečasni kaptol ove stolne crkve i odredi da danas u 10 sati bude opijelo vrlomu pokojniku. A presvietli naš dijecezanski nad-biskup biskup Carev blagoizvoli glavom pjevati pontifikalnu misu, uz sudjelovanje prečasnog kaptola i veleštovanog svećeništva svetovnjačkog i redovničkog. Bili su zborno nazočni: presvietli kotarni poglavar gosp. M. Grošeta sa svim činovnicima ovdješnjih ureda, uz presvijetlog gosp načelnika Ivana Kasandrića s prisjednicima, saborski zastupnik i predsjednik mjesnog školskog vijeća, dr. Ivan Krstitelj pl. Machiedo, zastupnik kotarskog školskog vijeća, učiteljsko osoblje pučke i gradjanske škole učenici i učenice, upraviteljstva bratovština sv. Nikole i sv. Križa, zastupništva mjesnih društava Igjeničnog i Glazbenog, Napretka i Biondi-a, a uz to lijepi broj ostalih gragjana. Pred presbiterijem dizao se ukusan mrtvački odar, na kojem su gorjele mnogobrojne voštanice, kao što i po svim oltarima crkve. Na odru se čitao ovaj natpis: Shrvan Od Teške Boli — Na IV. Siječnja MDCCCXCVI. — Veliki Muž —

Digitized by Google

Miho Dr. Klaić — S ovog Na Bolji Život — Pregje — Za XXXV Godina Vogja — Dubokim Umom Neodoljivom Rječitošću — U Državnom I Pokrajinskom Saboru — Domovinu Prodičio — Čistog Čeličnog Značaja — Iskren Prijatelj Angjeoske Ćudi — Nauku Marljivo Gojaše — Svaku Plemenitu Ćijenio — Dužnosti Svoje Savjesno Obavljao — Hvar — Milomu Sinu Domovine — Prigodom Njegovih Zadušnica — Toplim Suzama I Molitvama — Vapi Od Boga — Vječni Pokoj.

Tim se turobnim činom duboko ganuti odužismo prema pokojniku, čigovo će ime ostati i u našim srcima ponosom domovinskim, uzorom značajnika i rijetkog umnika.

Obljubljeni Klaiću! S nebeskih visina, gdje ti je nadaren tvoj blagotvorni rad vječnom slavom, sjećaj se milog ti naroda i isprosi mu, da napreduje na stazi po tebi utrtoj i uščuva potomstvu svijetli primjer tvojih krjeposti!

*

U Makarskoj na 14. o. m. po nastojanju ove općinske uprave, i uslijed želje istaknute od strane uglednijih gragjana, bile su u ovoj sustolnici, u 11 sahata pr. p., svečane zadušnice, ovršene od prečasnog gradskog župnika, uz absistenciju presvijetlog pragospodina biskupa Pavlovića-Lučića i prepoštovanog kaptola, za pokojnog predsjednika i narodnog velikana d.ra Miha Klaića.

Na poziv gospodina općinskog upravitelja, bijahu na spomenutim zadušnicama sve mjestne vlasti i uredi, društva i korporacije, naime c. k. kotarsko poglavarstvo, a na čelu mu presvijetli gospodin poglavar Narciz Blešić, c. k. kotarni sud, predvogjen

Digitized by Google

od velečasnoga gospodina Stjepana Polli; predstavnici ostalih c. k. državnih ureda, mnogo poštovano starešinstvo mjesnog franjevačkog samostana, predstavnik mjesnog učioničkog vijeća, ravnateljstvo mjesne pučke i gradjanske muške učionice i pučke ženske, predstavnici upraviteljstva mjesnih društava, naime državnih činovnika: Hrvatsko-Makarsko-Primorske Čitaonice, gradskog Kazina, Gusala, starešinstvo Hrvatskog Sokola i časnici njegovi, župani crkovnih bratovština a napokon sve što je otmenijega megju gragjanstvom.

Na sred crkve bio je mrtački odar, na kojemu su bile namještene goruće voštanice, vijenci i različiti natpisi, a cijelog su se dana vijale zastave na pô koplja na običajnim mjestima po gradu, na općinskom i lučkom uredu i na paroplovima i brodovima, što su ovaj dan pristajali u ovu luku.

Iza tužnog crkovnog obreda pristupi u općinski ured deputacija odličnih gragjana, moleći gospodina općinskog upravitelja, da bi na ime cijelog gragjanstva izvolio izraziti duboko žalovanje visokomu Zemaljskomu Odboru radi nenadoknadivog predsjednika, koga nesmiljena smrt prerano ugrabi, upravo u času kad je s visokog svog položaja imao okruniti svoj patriotični rad i svoje umne vrline uložiti na dobro naše mile otadžbine, a da pak gore rečena vlast blagoizvoli biti tumačem njihovog saučešća prama ucviljenoj obitelji vrlo zaslužnog pokojnika.

*

U Imotskome, 16. siečnja. Uslijed poziva ovdješnjeg općinskog upravitetjstva, danas su u mjesnoj žup. katoličkoj crkvi bile zadušnice za spas duše velecijenjenog i opće oplakanog d.ra Miha Klaića, predsjednika zemaljskog dalmatinskog Sabora. Na zadušnice

Digitized by Google

dogjoše sve c. k. državne mjesne vlasti, općinsko upraviteljstvo, školska mladež s učiteljstvom, upraviteljstva Narodne i Srpske čitaonice i Strjelačkog družtva, kao i sve zlamenitije mjesne ličnosti.

Na sred crkve bijaše podignut krasan katafalak, okolo kojeg, poslije sv. mise, bijaše mrtvačko opijelo.

*

U Vodicama, 18. siječnja. Danas, po nastojanju ovdješnjeg zaslužnog župnika kanonika Zurića, bijahu zadušnice za nezaboravnog dr. Miha Klaića, čovjeka, koji je jedino živio za svoj narod, te mu uvijek svojim umom u pomoći bio. Na zadušnicama bilo općinsko upraviteljstvo, mjesne vlasti, članovi mjesnog vijeća, učiteljsko osoblje s učenicima i mnoštvo naroda. Služba je bila ganutljiva, jer se je slavila uspomena velikog i dobrog čovjeka.

Neumrli dr. Miho, tvoj će spomen biti zabilježen u povjesti našeg naroda, a mi ćemo djecu svoju sjećati takova značajnika i čovjeka rijetke parlamentarne i administrativne sposobnosti. Još ti jednom iz dna duše kličemo: vječna ti slava!

*

U Rabu, 21. siječnja. Danas, na 10 satih prije podne, odredbom ovog općinskog upraviteljstva, bile su u ovoj stolnoj crkvi svečane zadušnice za pokoj duše prezaslužnog saborskog predsjednika, d.ra Miha Klaića, na kojima bijahu: općinsko zastupništvo sa seoskima častima, sve pozvane mjesne vlasti c. k. dvorski savjetnik, dr. Josip Antonietti, svećeništvo i redovnici i gradski i sviju sela; učiteljstvo s učenicima, jedan dio šumskog osoblja, oružništvo, financijalna straža, i više drugih gragjana i seljana.

Digitized by Google

Crkva bi odjevena u crninu, a u središtu bi podignut lijep mrtvački odar, urešen voštanicama, krasnim zimzelenim grmljem i cvijećem i četirima lijepim stablima crnog bora.

Za trajanja svečanih zadušnica visjeli su s prozora općinske zgrade crni traci, a pred njom zastava na pô koplja.

*

U Filipjakovu, 14. o. m. I ovo malo seoce htjede da prikaže zadnju počast hrvatskome velikanu d.ru Mihu Klaiću.

Po mjesnome župniku don Orestu Detoni-u bi ispjevana sv. misa sa zadušnicama za pokoj Klaićeve plemenite i neumrle duše. Na njoj bijahu: mjesni starješina, odlični seljani, mladež ove pučke učionice s učiteljicom i mnogobrojno pučanstvo. Svi s gorućom voštanicom u ruci i tužnim licem, moljahu Boga za dušu narodnog dobrotvora, kojega nemila smrt prerano ugrabi, ostavljajući uviljen cio narod.

Na srijedi crkve bijaše podignut krasno okićen mrtvački odar, okolo koga se dizalo mnoštvo duplijera. Crkva bijaše u crnini; zastava se vijala na pô koplja; tužna jeka zvona davala još veću žalost ovome činu.

JOSIP PELICARIĆ, glavar.

*

U Rabu, 18. m. Danas mnogi ovdješnji štovatelj i pok. predsjednika zemaljskog sabora, d.ra Miha Klaića, prirediše svečane zadušnice za pokoj velike duše njegove. Navrvjelo sila naroda iz grada i iz okolice, da se pomoli za onoga, koji je toliko dobra učinio u Dalmaciji i samim protivnicima svojim.

Slava d.ru Mihu Klaiću, koji se živ borio u srcu sav narod, pa mrtav žive u srcu cijeloga naroda!

*

Digitized by Google

U Lastovu, 22. o. mj. Na poziv ove općine, a uslijed istaknute želje uglednijeh mješćana, bile su u ovoj matici jutros svečane zadušnice, otpjevane od časnog ovdješnjeg kapelana, za obljubljenog nam dobročinitelja, d.ra Miha Klaića.

Na tužnoj i ganutljivoj misi bili su, uslijed rečenog poziva, svi mjesni uredi, ravnateljstvo mješovite pučke učionice, te sve što je otmenijega u mjestu. Pri sv. Misi na svakom si licu mogao vidjeti tugu i žalost. Dâ, jer Lastovci znadu, da su s pokojnikom izgubili oca, branitelja, uzor-značajnika i i rijetkog narodnog velikana.

*

U Pagu, 28. siječnja. Ovo općinsko vijeće, u svojoj sjednici na 22. o. m. jednoglasno je odlučilo držati svečane zadušnice za pokoj nezaboravnog saborskog predsjednika d.ra Miha Klaića. — Uslijed toga je općinsko opraviteljstvo okružnicom pozvalo sve mjesne c. k. vlasti, općinsko vijeće i ost. da danas pristupe zadušnicama u ovoj gradskoj stolnoj crkvi. U 9 sati započe sveta misa u trojci, a praćena orguljama. Crkva je bila u crnini, a na sred crkve dizao se je krasan katafalak. Na žalobnom obredu došle su sve vlasti, a takogjer je bilo nazočno mnogo gospogja i pučanstva, kao i učitelj i učiteljica sa školskom dijecom. Iza sv. mise slijedilo je odriješenje, i tim se ova turobna svečanost završi.

*

U Jelsi, 30. siječnja. Ovo ugledno općinsko upraviteljstvo, kao vjerni tumač iskrenih čuvstava, što ih je ovo pučanstvo očitovalo prigodom golemog gubitka od svih štovanog i prezaslužnog sina mile nam domovine, d.ra M. Klaića, danas, da se oduži uspo-

Digitized by Google

meni neprežaljenog pokojnika, priredilo mu je u župničkoj crkvi uprav svečane zadušnice. U tu je svrhu njekoliko dana prije upravilo bilo poziv na pučanstvo, da izvoli sudjelovati u tom činu ljubavi, a ono se pohvalno i odazva. Već ranim jutrom općina, uredi, čitaonica i kuće izvješiše crne sagove, a brodovi zastave na pô koplja. Za vrijeme sv. mise — ispjevane u trojci od m. p. župničkog upravitelja — sve tvornice i prodavnice bijahu zatvorene, a općinski svjetionici užgani i crninom pokriti. Na sredini crkve dizao se je lijep katafalak narešen vijencem položenim od općine, sa slikom velikog pokojnika. Na tugaljivu obredu bijahu: ugl. op. upraviteljstvo s lijepim brojem vijećnika, seoski glavari, članovi Čitaonice — kojoj je bio počasnim članom — *in corpore*, svi predstavnici c. k. ureda, učiteljsko osoblje sa školskom djecom, m. p. župnici obližnjih sela, sve otmenije gospogje i gospogjice i mnogo puka. — Uzorni otadžbeniče, veliki dobrotvore, alem-značajniče, nesebični narodni odvjetniče, od Boga ti obilna nagrada za nebrojene zasluge učinjene miloj domovini, a u zahvalnom narodu vječna uspomena!

*

U Sutivanu, 22. siječnja. Kao što u svima mjestima naše pokrajine hrvatski narod lije gorke suze, radi preranog gubitka svog velikana, dobrotvora, umnika kojemu premca nema, i uzor značajnika, neprežaljenog saborskog predsjednika, pok. d.ra Miha Klaića, tako se je glas o njegovoj smrti bolno dojmio i pučanstva ove varoši, koja i ako skromna, ipak ni u jednoj prigodi za drugima ne zaostaje.

Čim stiže tužan glas, zastave se izvjesiše na pô stijega, te ugledno općinsko upraviteljstvo, u ime

Digitized by Google

svoje i općinara, brzojavno izrazi najdublje žalovanje visokom Zemaljskom Odboru i velecijenjenoj obitelji velikog pokojnika.

Uslijed dogovora zaslužnog mjesnog župnika, mnogopoštovanog don Stjepana Siminiati-a s uglednim općinskim upraviteljstvom, a na čelu mu gospodinom Andrijom Definišom, ljubljenim načelnikom i s crkovinarstvom, danas u ovoj župn. crkvi bile su svečane zadušnice za pokoj Klaićeve plemenite duše. Nazočni bijahu: ugledno općinsko upraviteljstvo, crkovinarstvo, Sutivansko društvo, c. k. carinarnica, gosp. Josip Giampieri, c. k. poštansko-brzojavni činovnik, gosp. Petar Kirigin, predsjednik mjesnog učion. vijeća, gosp. Ivan-Krstitelj Definiš s ostalim članovima, učiteljsko osoblje muške i ženske učionice s učenicima i učenicama, više drugih odličnih osoba i mnogobrojno općinstvo.

Mrtvačka zvona tužno brecala; žalobni se znakovi vijali na javnim zgradama i brodovima; crkva u crnini odjevena pružala vrlo ganutljiv prizor.

U sredini crkve dizao se ukusan mrtvački odar, opkoljen mnogobrojnim svijećama i duplijerima. Služba je božja služena u trojci od mnogopoštovanog don Stjepana Siminiati-a, uz podvorbu poštovanog don Bone Siminiati-a, pod-župnika Splitske i mjesnog pomoćnika, poštovanog don Tome Ivankovića. Bio je takodjer na zadušnicama i mnogopoštovani don Antun Lebedina, župnik Miraca, koji, doznavši da će bit opijelo, pohrli u Sutivan, da pridruži i svoje molitve.

Preko tužnog obreda uzdignusmo vruće molitve pred prijestolje Svevišnjega za upokojenje duše onoga, čije će zasluge, vrline i krjeposti zahvalan narod spominjati, dok god u njemu bude otadžbeničke ljubavi.

Digitized by Google

Vrijedno je da se istakne, kako je ugledna općina ovom prigodom megju siromahe porazdijelila svotu novaca.

Dao Bog, da ovaj čedni iskaz poštovanja bude i na utjehu blagorodnoj pokojnikovoj obitelji!

*

U Tiesnu, dne 5 veljače. Danas, pohvalno namjerom naše općine, da se oduži uspomeni nezaboravnog sina naše domovine svečanijem zadušnicama, dala se je ta plemenita namisao prem sad oživotvoriti s toga, što crkveni obred nije prije dopuštao.

Ranim jutrom, pa do zahoda sunca, vidjelo se je na više mjesta gdje viju zastave na pô koplja.

Na tužnoj i ganutlivoj misi, koja bi ovršena od prepoštovanog mjesnog nadžupnika D.n Petra Kaera, bijahu po pozivu općinskog upraviteljstva: to upraviteljstvo, mjesne vlasti, članovi „Hrvatskog skupa“, članovi mjesnog vieća, učitelji i učiteljice sa školskom djecom i više drugih otmenijih varošana.

Po sred crkve dizao se je mrtvački odar urešen mnogobrojnim voštanicama, duplijerima i krasnim vijencima. Za službe božje, opažala se je na licu općinstva neka tuga, a uzdizalo je svoje vruće molitve svemogućem Bogu, da bi se Klaićeva plemenita duša raja naživala.

Ma ko da suzu ne prolije, kad se sjeti d.r Miha Klaića, kad se sjeti njegovih iskrenih, i vatrenih riječi, kojima se borio za istinu i pravo?! Čeličan značaj, koji se nije dao skrenuti ni lijevo ni desno s udarena pravca istine i poštenja bijaše uzorom i poticalom sudrugovima svojima, i tako je mnogo doprinio k pobjedi pravedne stvari.

Digitized by Google

Smrću njegovom oćutjeli smo gubitak, što samo uplakati možemo, al što se nadoknaditi nikada ne će. Veličinu toga gubitka sad se još pravo i ne shvaća, nego samo naslućuje. Nju ćemo tek onda pravo osjećati, kad spoznali budemo ogromnu prazninu koju nam je do sad ispunjavao njegov veleum. Jest, nezaboravan si nam svim Miho! I ako nam je tvoje tijelo mrtvo, al uspomena tvoja, duh tvoj, djela tvoja živjet će vijekom, te će po svoj hrvatskoj domovini odjeknuti tužni naš vapaj: Bog ti dušu pomilovao, a laka ti bila zemlja crna!

*

U Trogiru, 12. veljače. Dne 14. pr. mj. pohvalnom odredbom naše općine bijahu u mjesnoj dominikanskoj crkvi svečane i ganutljive zadušnice za pokoj duše nikad prežaljenog saborskog predsjednika i slavnog domoljuba d.ra M Klaića. Sve vlasti u mjestu, predstavnici kaptola i klera, kao što i posebnih narodnih društava, te razni odličnjaci i cvijet gragjanstva, bijahu nazočni žalobnoj misi, poslije koje je prepoštovani opat podijelio pontifikalnim vanjskim obredom sv. odriješenje pred krasnim odrom, podignutim na sred crkve.

Smrt je toga našega veleuma i divnog značajnika pobudila ovdje duboku sućut i njeku strepnju kod svih ozbiljnih rodoljuba, jer s velikanom Klaićem padaju u grob mnoge naše nade i baš u najboljem času, kad je njegova moćna riječ bila smatrana blagom rosom, koja bi natapala i oživljavala strastima osušenu narodnu oranicu. On je hrvatskomu narodu u Dalmaciji bio pravi izraz božje providnosti, budi sa sjajne političke prošlosti, budi s neobičnih sposobnosti i neizmjernog požrtvovnog rada kao što i vanrednog

*

Digitized by Google

rodoljublja i neograničenog pouzdanja, što je u narodu uživao. S njim smo se dičili i dičiti morali: njegovom smrću pala je sjajna zvijezda s našega obzorja. Slava mu!

*

U Biogradu na moru, 5. veljače. Jučer su bile ovdje svečane zadušnice za upokojenje plemenite duše pok. d.ra Miha Klaića, saborskog predsjednika i narodnog prvaka.

Na sred crkve dizao se veličanstveni mrtački odar, nakićen vijencima, cvijećem i nebrojenim voštanicama.

Na tužnom je obredu bilo cijelo opć. upraviteljstvo, vijeće, činovnici, svi seoski glavari s načelnikom na čelu, sud, porezni i carinarski ured, brzojavno-poštanski činovnik, Lloydov poslovač, oružnici i financijalni stražari, učitelj pučke muške škole s učenicima, predsjedništvo Hrvatske Vile i mnoštvo naroda, što iz ove varoši, a što iz okolice, tako da je crkva bila dupkom puna.

Mrtvačku je sv. misu otpjevao mjesni g. župnik m. p. don Sime Lovrović, a na posebni poziv odazvali su se i župnici m. p. don Stjepan Banov i don Ivan Buzdon.

Pri svršetku obreda pak ganulo je svakoga slušajući „posljednji pozdrav“ divno otpjevan od četiri muška glasa, pod upravom g. J. Barani.

Na svačijem se licu čitala žalost, što ju je nesretna prigoda u srcu pobudila, što je zla sudba odredila da se, vajmeh, prerano otpjeva „vječni pokoj“ onakvom čovjeku, kao što je bio obljubljeni dr. Miho Klaić, koji je neumornim radom, punim žarkog rodoljublja, obvezao ovu zemlju najvišom zahvalnosti i poštovanjem prama njegovoj slavnoj uspomeni.

*

Digitized by Google

Zadušnice smo do sada pribilježili po onome, što smo čitali u raznijem dopisima, u svima domaćim listovima. Nego, osim ovih iz dopisâ, bilo je zadušnica i po mnogim drugim mjestima. To je javljeno u malo rieči listovima ili brzojavljeno, ili je nami stavljeno do znanja. Žaleći da ne mogosmo doći do opširnijih opisa o priregjenijem zadušnicama, ovdje ćemo redom iznieti sva ona mjesta, gdje su se obavile, pa radi bolje očevidnosti, ponoviti i ona koja smo već pribilježili. Dakle ta su mjesta sliedeća:

Imoski, Vrbanj, Ješa, Podgora, Pučišće, Cavtat, Gruda, Popović, Sinj, Novigrad, Pašman, Knin, Betina, Trogir, Kambelovac, Sutivan, Mravince, Lukšić, Supetar, Omiš, Selca, Sućurac i Gomilica, Klis, Supetar, Bol (Brač), Jesenice, Gradac, Bačina, Vrist, Zadar, Split, Šibenik, Perast, Gjurić, Kostanjica, Strp Lipci, Vrboska, Vrbanj, Svirce, Trpanj, Vručica gornja, Vručica donja, Dubi, Bogdašić, Kavač, Lepetani, Mrčevo, Majkovo, Kotor, Škaljari, Špiljari, Bol, Vrisnik, Slano, Trnovo, Banići, Mravinjci, Lopud, Koločep, Baošić, Ercegnovi, Gjonović, Kameno, Kruševica, Kuti, Josica, Mokrine, Mojdež, Podi, Ratiševina, Sasović, Topla, Trebešin, Živogošće, Dubrovnik, Blato, Kćara, Šipan, Lastva, Komiža, Skradin, Dubravica, Rupe, Solin, Kučine, Jesenice, Mravinci, Drniš, Drinovci, Gradac, Ključ, Kriške, Ljubostina, Tribunj, Janjina, Juljana, Drvenik, Brist, Podaci, Zlarin, Šolta, Biograd, Pasman, Raštani, Pakoštane, Vrgada, Kuna, Pijavičina, Rožat, Prievor, Petrovoselo, Silba, Ist, Olib, Premud, Opuzen, Komin, Borovci, Obrovac, Muć, Benkovac, Banjevac, Kolarine, Tiesno, Murter-Betina, Jezera, Grohota, Vrgorac, Dragljani, Dusina, Kožica, Orahu, Ravča, Stilje, Zavojani, Poljica, Babinopolje, Maranović, Mirca, Vis,

Digitized by Google

Šton, Zabrdje, Zaton-Doli, Nakovan, Peljašac, Milna, Bobovišče-Lozišće, Bast-Baškavoda, Brela, Velobrdo, Tučepi, Podgora Drašnice, Igrani, Kistanje, Ervenik.

*

Poslije zadužnica red bi bio da prenesemo sve epigrame, naricaljke i pjesme izpjevane u ovoj žalostnoj prigodi. Ali istinu izpovjedamo, osim što nam se svi dotični nijesu dozvali pozivu i poslali nam iste i da su ih poslali bilo bi nam ih nemoguće sve donieti iz prostog uzroka, što bi se za to htjela druga naročita i odeblja knjiga.

S toga, uz onaj Konavljana donosimo ovdje još neke izabranije, a tako ćemo biti usilovani da učinimo i s pjesmama.

*
* *

Šibenska općina:

†

MIHOVILE

danas nosioc tvojih hrvatskih idejala
Krešimirov Šibenik
plače.
Suzam crnu zemlju rosi, klanja se tvome prahu
raztrgano srdce
nebu molbe diže:
upokoji gospodine dušu velikana

K L A I Ć A,

da on u tebe milosti moli i utjehe
ucviljenom hrvatskom patniku
radi gubitka nenaknadivog njega
milog otca

* *
* *

Digitized by Google

Splitska općina:

†

Dr. MIHO KLAIĆ

Ponos cijeloga jednog naroda
nade ulijevaše najljepše
da će blagoslovno svoje djelovanje okruniti
s mjesta uzvišena pouzdanjem prijestolja ljubavlju puka
kada dne III. siječnja MDCCCXVI
izpusti svoji veliki duh
neslomljen smrću
preslabom da mu otme jake tragove uma
plodove neobičnih podviga
što podižu krijepe
i ostavljaju zdravu klicu napretka
neka kroz vijekove živi

muž širokih pogleda
velik sposobnošću srcem voljom
premlad se istaknu uglednik medju prvima
održa se na poprištu zanosa borbe mara
dobitnik
svoj rad u našljedstvo narodu podarujuć

u doba slaboće nizokih pohota strasti
istražena značaja primjer svijetli
ne poniknu pred silom vlasti
ne podade se bujici svjetine
vedar svjestan nepomičan ustraja pravcem
koji mu k cilju života vodjaše
sreći zemlje naroda našega

Digitized by Google

hrvatski sine vjeruj radi
da ne propadnu uspjesi ovakove slave

na dan svečanih zadušnica
uzoru otadžbenika
Splitska općina
P.

* *
*

†

SPLIĆANI
za
MIHOVILOM KLAIĆEM

Naricaljka.

Prevezi nas, tanka plavi,
brode čajni!
Preko mora širokoga,
sinje more!
Do bijela Zadra-grada,
tužan grade!
Otkle crni stižu glasi,
puste viesti!
Našem rodu hrvatskomu,
biedo naša!
Prenesi nas, sjetna misli,
bolna ladjo!
Posred bura i oluja,
grdno vrieme!
A do groba otvorena,
vječni dome!

Digitized by Google

Gdje će leći naša dika,
vodjo slavni!
Da steremo ležaj meki,
zemljo tvrda!
Svježa cvieća miroduha,
krasni cviete!
I ljubavi i štovanja,
ugledniče!
I harnosti zelen-lišća,
kitni dube!
Cielog roda hrvatskoga,
željo vruća!
Nek ga naša čustva kriju,
srce žarko!
Nek se naše nade viju,
uzdanice!
S KLAIĆEVA groba sveta,
hrame divni!

Sirote ti ostanusmo,
umni MIHO!
Na udaru, na potaru,
junačino!
Resciepani, izgubljeni,
zviezdo sjajna!
Ispod križa nečekana,
križu teški!
Pokajnici skamenjeni,
stieno hladna!
Tvoje smrti žrtve žive,
kolona desa!

Digitized by Google

Jer nam tama oči veže,
svietli dančе!
A tebi se sunce kaza,
nebo vedro!
Vječne slave, vječna žića,
radeniče!
U imenu što ne gine,
knjigo zlatna!

Prenesi nas, sjetna misli,
plavi čajna!
Posred bura i oluja,
grdno vrieme!
Do bijela Dubrovnika,
vilen-grade!
Kroz velebno spominjanje,
uspomeno!
Gdje se stare nade bude,
nado naša!
A do groba otvorena,
jadna braćo!
KLAIĆEVA groba sveta,
hrame divni!
Da molitvu izmolimo,
topla rieči!
Svih srdaca prošnju složnu,
skladni zvuče!
Za naš narod . . . za Hrvatsku!
vjero jedna!

* *
*

Digitized by Google

Drnišani:

D.ru MIHOVILU KLAIĆU

DRNIŠKA OBĆINA

16. Siječnja 1896.

Prignutim stiegom hrvatski narod stupa
Mrtvom Ti tielu zadnju da počast dade,
Veliki duše! Mrtva Te narod plače;
Nad suncem plače što mu u zori pade.

Sliednik otaca rodni nam što no kraji
Roditi znaše, doma si sinak bio.
Slobode duhom uzgojen duh Ti vrli
Rodnu jer zemlju sretnu si vidjel htio.

Žiće Ti cielo žrtva je zemlji bila,
Zemlja Ti za to, kô prvog svoga čeda
Zlatnijem slovim bilježi zlatno ime
U slave knjigu, koja se brisat neda.

Vječni Ti mir, geniju veliki, slavni!
Pokojno snivaj u Tvome rodnom kraju!
Zasluge Tvoje neće Ti zemlja svrći.
Zemljaci Tvoji cienjena cienit znaju.

* * *

Na uspomenu smrti

Dra. MIHA KLAIĆA.

Evo plače domovina ciela,
Samo lije nad porazom suze;
Nad gubitkom tolikim se smela,
Što i Tebe kruta samrt uze.

Divna željo, u vremenu nadâ,
Kad i Ti si ponajviše trebô

Digitized by Google

Crna samrt žiće Ti savladala,
Dušu vele pozvalo Ti nebo. —

Mnogo rodu stekao si svome,
Koje haran zaboravit neće,
Već na divnom spomenu će Tvome
Neuvelo postaviti cvieće.

Blago Tebi, blagog sred odmora,
Gdje lovorje nad Tvojim je prahom,
Kog će nova boljeg dana zora
Sa nježnijem opojiti dahom.

Borbe dani svršili su Tvoji,
Al megj nama vrli duh Tvoj diše —
Genij roda na Tvom grobu stoji,
Gdje Ti spomen zlatnim slovim piše.

* *
*

Ne možemo da mimoigjemo članak „Pensiero Slavo“ prigodom zadušnica u Trstu. Isti smo mogli uvrstiti, kad smo prenijeli novinarske članke o pokojniku, ali mislimo, da ovdje bolje stoji.

Donosimo ga o originalu:

La morte di un personaggio storico.

Non pure nella piccola Dalmazia, ma in un paese ben più vasto e più importante, in Francia o in Russia, il Dr. Miho Klaić avrebbe brillato, fra le più fulgide illustrazioni storiche del secolo, come un astro di prima grandezza. Di solito, s' è abituati ad abbondare di lodi verso un defunto. Questo non è il caso: tutti i necrologi in morte dell' illustre defunto, per quanto affettuosi ed entusiastici, rimangono al disotto della verità e dei suoi meriti personali.

Digitized by Google

Morì a soli 65 anni, essendo nato a Dubrovnik (Ragusa) nel 1830, ma da circa quarant' anni egli personificava le aspirazioni civili e nazionali del popolo croato della Dalmazia; per il corso di quarant' anni il dr. Klaić fu il più ideale campione della palingenesi politica, nazionale ed economica della sua terra nativa la Dalmazia.

Quando dopo il suo ultimo ritorno da Vienna, verso la fine del p. p. Dicembre, si sparse la notizia che un morbo insidioso minacciava quella vita tanto venerata, fu una costernazione profonda non solo in Dalmazia, ma in tutti i paesi vicini, in tutta l' Austria, in tutto il grande mondo slavo. Egli identificava la Dalmazia, sintetizzava le più nobili aspirazioni dello slavismo, idealizzava le speranze progressive e storiche del mondo slavo verso un' êra migliore in Dalmazia, e non si ammettava ch' egli potesse morire, come uno figlio affettuosissimo non ammette di poter rimaner orfano del proprio padre adorato!

E quando la morte spezzò violentemente quella fibra d' eroe, non vi fu dalmata onesto il di cui cuore non ne sia rimasto paralizzato e lo spirito scosso angosciosamente. Gli si fecero funerali degni di un sovrano, degni delle virtù straordinarie pubbliche e private, che adornavano in sommo grado l' immortale defunto, il grande Klaić.

*

Subito dopo il 48, giovanissimo ancora, il dr. Klaić, abbracciò con islancio appassionato le cause del risorgimento nazionale dalmato. Bisogna rivangare un po' il passato, bisogna rievocare le condizioni generali, luttuosissime, in cui allora versava la Dalmazia,

Digitized by Google

per comprendere tutta l' importanza del movimento civile e nazionale iniziato, a quell' epoca, da una piccola coorte di valorosi, nella nostra provincia. Dopo il dominio veneto, che per secoli umiliò la Dalmazia croata, i dalmati trovavansi ancora in condizioni avvilienti di diritto pubblico: poche famiglie straniere predominavano, soffocando lo spirito nazionale paesano, e il resto dei dalmati, le grandi masse del popolo, erano ridotte a condizioni peggiori di quelle dei servi della gleba. La loro lingua beffeggiata: il loro spirito patriotico paralizzato: i loro più sacri diritti conculcati: la loro storia adulterata: il loro avvenire interdetto in via assoluta.

A fianco del compianto Pavlinović, esso pure rapitoci troppo presto, il Dr. Klaić con un lavoro titanico, quasi ercico, con un talento illuminatissimo, con una rara acutezza di mente, con tatto squisito di patriota e di statista, trasse la Dalmazia dall' agonia alla vita intellettuale, civile, nazionale ed economica. Tante e così insigni benemerenze rare volte ricorda la storia generale dei popoli concentrate in un solo patriota.

Ovunque, attualmente, rivolgiamo lo sguardo in Dalmazia ci si affacciano non già tracce, ma veri monumenti dell' instancabile operosità patriottica del Dr. Klaić. Pare incredibile che una mente sola, in soli due o tre decenni, abbia potuto concepire e produrre tante opere benefiche, insigni, grandiose! Oggidì l' istruzione publica, in Dalmazia, è bandita a profusione, nelle città e nei villaggi, in istituti di educazione organizzati perfettamente. A canto all' aratro ed alla zappa troviamo il libro.

*

Digitized by Google

Ed è merito del Dr. Klaić.

La lingua croata è introdotta in tute le scuole e nei publici offici con soddistazione dell' orgoglio nazionale.

Ed è merito del Dr. Klaić.

Nosocomi splendidissimi, per cui gli inglesi possono invidiarci, sono oggidì disseminati in tutta la Dalmazia. Migliaia di sofferenti vi trovano ristoro, conforto, cura e salute.

Ed è merito del Dr. Klaić.

Per sua iniziativa opere publiche di grande utilità — regolazioni d' acque, prosciugamenti di paludi, risamenti di suolo ecc. — vennero eseguite a spese della provincia e dello Stato. E' suo vanto l' autonomia assoluta dei nostri Comuni. Sono una sua gloria imperitura le nostre leggi provinciali, cosi eminentemente liberali, da non trovar riscontro nella legislazione dei popoli moderni più progrediti.

Quasi tutto ciò non bastasse, il Dr. Klaić — in qualità di assessore della Giunta provinciale, col referato finanziario — amministrò, per lunghissimi anni, i fondi provinciali con tale tatto, con tale talento, con avvedutezza così acuta, che, a malgrado di spese colossali, nel bilancio provinciale mai si riscontrò uno squilibrio, mai un gioco d' azzardo, mai un' impresa capricciosa che avesse potuto compromettere minimamente il credito della provincia.

E le sue mani, nell' amministrazione di tanti milioni, rimasero sempre nette e pulite. Nè amico, nè avversario potè mai rimproverargli la più piccola macchia. Fu sempre il cavaliere illibato. Visse sempre decentemente sì, ma quasi poveramente. Era d' animo troppo retto per lasciare alla sua desolata famiglia

Digitized by Google

debiti, ma non le lasciò neanche il più insignificante patrimonio. Così visse, corì mori — illibatissimo — il nostro Klaić.

*

Nella vita parlamentare della Dalmazia e dell'Austria, la figura del Dr. Klaić, oramai consacrata alla storia, irradiava l'ambiente. Era il più brillante, il più profondo, il più irresistibile oratore della Dieta dalmata. E, alla Camera di Vienna, quando domandava la parola, le più festeggiate illustrazioni del mondo parlamentare austriaco, si raccoglievano intorno a lui, per ascoltarlo religiosamente, per applaudirlo. Autorevole sempre, nelle piccole, come nelle grandi questioni, afferrava gli argomenti più alti e sempre ne intuiva il lato più luminoso, estrinsecandolo in orazioni rimaste celebri nei fasti del parlamentarismo moderno. Si sapeva, alla Camera, che quando il Dr. Klaić domandava la parola, lo faceva per lumeggiare un quesito — per risolverlo inappellabilmente.

Consumato parlamentare, considerato in alto grado da tutti i colleghi, festeggiato siccome un' autentica e veneranda illustrazione della Camera, per lunghi anni delegato ai comitati più importanti, membro alle Delegazioni, il nostro Klaić teneva sulle punte delle dita mille fili delicatissimi, ch'egli, all'occasione, sapeva muovere delicatamente per il bene dei suoi elettori e della sua provincia nativa.

Perocchè la delicatezza, nella sua vita publica e privata, fosse una delle sue doti più cospicue. Mai si vantava, nè permetteva si vantassero i suoi talenti o le sue benemerenze. Mai chiese per sè nulla: l'unico titolo che mantenne, e che gli riesciva gradito, era il titolo accademico di dottore.

*

Digitized by Google

Per codeste doti personali, ma soprattuto per le sue attitudini di finissimo diplomatico e per la sconfinata fiducia che infondeva in tutte le sfere publiche, il Dr. Klaić rappresentava eziandio l' unico anello di congiunzione fra il governo provinciale ed il centrale. Non era raro il caso che fra gli interessi della provincia e quelli dello Stato scoppiasse un conflitto: il Dr. Klaić lo preveniva e lo appianava. Ed era certo che il conflitto veniva sempre appianato a beneficio della provincia.

Ahimè, per lungo tempo la Dalmazia risentirà la perdita di un figlio tanto geniale e ad essa tanto devoto.

Alto e perfettamente proporcionato di statura sembrava un maestoso, ma mite gigante. La natura lo aveva dotato anche di un sembiante oltredire simpatico: viso regolare, adorno di corta barba e dei leggendari baffi, folti ed arruffati: occhio nero e vivace dallo sguardo solenne di un uomo superiore: tutto un esteriore che di primo acchito affascinava. Bastava averlo incontrato una sola volta per non dimenticarlo mai più.

Codesta presenza simpatica era completata, in linea morale, da un fare di correttissimo e perfettissimo gentiluomo dal tratto squisito e nobile, dai modi sempre gentili e premurosi con tutti, da un cuore di Cesare, da un senso adorabile di tolleranza e di bontà sconfinata. Non si adirò mai con nessuno, nè avvelenò mai a nessuno un attimo d'esistenza. Non imponeva mai nè la sua coltura, ne i suoi meriti, nè le sue influenze altissime.

*

Digitized by Google

Ci morì, l'indimenticabile Klaić, in un momento storico decisivo, quando, mercè la sua intensa operosità patriotica, la Dalmazia era sul punto di trarre un grosso respiro di sollievo. In fatti, fra un paio d'anni, la Dalmazia sarà allacciata con ferrovia alla Bosnia: fra un anno avrebbe a Zara il ginnasio croato, promesso solennemente al Dr. Klaić dal ministro Gautsch: fra breve sarebbe stata istuita in Dalmazia, e per la Dalmazia, una Banca ipotecaria. E, per colmo di fortuna, il Dr. Klaić era stato finalmente elevato al primo posto dell'amministrazione autonoma della provincia, a presidente della Dieta e della Giunta. Oh, se il destino ce lo avesse conservato pochi anni ancora!

Sventuratamente, la fulgida stella che brillava sull'orizzonte jugoslavo s'è spenta all'improvviso!... Il nostro Klaić è morto!... Sulla sua tomba ricoperta da una montagna di ghirlande e fiori piange la Dalmazia tutta, ravvolta in gramaglia. Fu il di lei figlio più puro, più geniale, più intermerato del di lei risorgimento moderno. Riempieva di sè tutta la provincia e le provincie consorelle. Il suo solo nome era un successo storico... Ahimè, non ci resta oramai altro conforto che la memoria fulgidissima da lui lasciata e la speranza che il suo nobile spirito aleggerà fra noi, sprone e simbolo di patriottismo. Fu il nostro vanto, la nostra delizia, il nostro orgoglio... Ne andranno superbe varie generazioni venture. E finchè in Dalmazia si parleranno due sole parole in lingua croata, quelle parole suoneranno: **Slava Klaiću!** (Gloria al Klaić!).

Joso Modrić.

*

Digitized by Google

Uredništvo „*P. Slavo*“ nadodalo je:

Constatiamo con sentito piacere, che tutta la stampa croata e slava in generale senza distinzione di partiti rimpiange la morte del Dr. Klaić, ne rileva la virtù preclare ed i grandi meriti acquistatisi per la causa croata e per lo slavismo.

Causa la ristrettezza dello spazio ci limiteremo a riprodurre quel che scrive a proposito del compianto defunto il dep. giovane čeho Eim, corrispondente viennese del più accreditato organo slavo in Austria, i „Narodni Listy“ di Praga.

„Col Dr. Klaić — esserva, fra altro, il brillante publicista ćeho — è scomparso dal l'orizzonte politico slavo una delle più spiccate personalità, cui i Croati della Dalmazia devono tutto il loro progresso politico e nazionale negli ultimi tre decenni. Il Dr. Klaić era non soltanto un intrepito propugnatore della causa croata, ma eziandio della comune causa slava. In lui non solo la Croazia ma la Slavia tutta perde uno dei migliori figli. Noi Čehi gli rendiamo anche oltre la tomba sentite grazie per il suo siuscitissimo discorso pronunciato, a suo tempo, al Parlamento austriaco, contro lo stato d'assedio a Praga. Col Dr. Klaić scende nella tomba il più sincero amico ed il miglior slavo che abbia vantato il popolo čeho fra i Croati della Dalmazia. L' attività sua sebben scevra d' ogni clamore, d' ogni chiasso, era efficace e benefica. Il vacuo ch' egli lascia dietro di se è oltremondo grande e difficilmente si potrà trovargli un degno sostituto.

*

Istom prigodom u Mitrovici „Hrvatski Branik“ je donio ovaj članak:

*

Digitized by Google

Nova godina 1896 tužno je počela ne samo po Hrvate u Dalmaciji, nego po sve Hrvate u svim hrhatskim krajevima i zemljama. Dne 3 siečnja na ime preminuo je jedan od najzaslužnijih Hrvata d.r Mihovio Klaić, tek naimenovani predsjednik dalmatinskoga sabora. S d.rom Klaićem pada u grob Hrvat, koji je za svoj narod toliko učinio, da se to neda u kratko opisati. Zasluge su Klaićeve neprocjenjive. Uz svoga druga, slavnoga pokojnika Pavlinovića, bio je i Klaić apostol hrvatske misli u Dalmaciji. On se je borio za hrvatstvo u strašno doba, kad je to veoma opasno bilo i kad je biti Hrvat značilo biti na smrt odsudjen. I doista na zadarskom napijala se je i smrt Klaiću, ali taj hrvatski junak nije se uplašio, nije malaksao, nego je nastavio strahovitu i tešku borbu sve dotle, dok nije stekao i pobjede.

Da je Dalmacija danas u narodnoj sviesti tako silno napredovala, da je Dalmacija dobila hrvatske škole i hrvatske urede, da se je i gospodarstveno nješto pridigla, ali što je glavno, da je u Dalmaciji nestalo po gotovo talijanaške hidre, koja je prietila, da nam proguta hrvatsku djecu, najveća je to zasluga neustrašivoga Mihovila Klaića.

D.r je Klaić bio po svojoj ćudi blag i plemenit, pak uz to konzervativan. Za to je pod zadnje dane prešao sasvim u oportuniste bojeći se, da naglošću ne izgubimo ono, što se je teškom mukom i krvavim trudom postiglo. Za to je imao mnogo gorkih da sluša od mladje generacije, koja želi, da se neprestance koraca napried, koja s pravom svaki zastoj u narodnom životu smatra nazadkom. Ali ma da mu se je s mnogo strana zamierala njegova oportunistička politika, ipak je d.ra Klaića svatko duboko

Digitized by Google

poštivao. Njegov je značaj bio uzvišen, njegov um prosvietljen, njegovo srce plemenito, njegovo poštenje neokaljano, njegov patriotizam neslomljiv i nesebičan, njegova ljubav prema rodu hrvatskomu žarka i čista. Klaić je imao mnogo protivnika, ali nije imao neprijatelja. Njega je svatko morao poštivati.

D.r je Klaić bio veoma ugledan u carevinskom vieću, gdje je obnašao različite, veoma važne službe i časti. Ugledom svojim mnogo je dobra privriedio žarko ljubljenoj, svojoj Dalmaciji.

Smrt je njegova koban udarac po Dalmaciju, došla u najnezgodnije vrieme. Zamjenika Klaiću nema. Za to se je sva Dalmacija, a uz nju i sav hrvatski narod u crno zavio. Ime d.ra Klaića ostat će slavno i častno, dok god bude na svietu jednoga Hrvata.

D.r Mihovil Klaić rodio se dne 19 kolovoza 1829 u Dubrovniku, gdje mu je otac bio pomorski kapetan i brodovlastnik. Gimnaziju je položio u Dubrovniku do 4 razreda, kad mu se roditelji preseliše u Livorno, te i on podje snjima. Tamo je svršio retoriku, humaniora i filozofiju i kod posljednjega izpita bio po tadanjemu običaju proglašen prvim ili princeps. Koncem 1847 god. vratio se u Dubrovnik god. 1849 podje u Padovu na sveučilište, gdje se je upisao u matematički fakultet. 1853 godine postade doktorom *negli studii di ingegnere architeiti.* Klaić medjutim htjede da bude učitelj, te podje u Beč i načini izpit za učitelja gornje gimnazije iz matematike i fizike. God. 1855 postade Klaić namjestnim učiteljem na gimnaziji zadarskoj, a 1857 pravim učiteljem. Ali Klaić poče i politički djelovati. Još god. 1848 počeo je s Matijom Banom, Nikolom Pucićem i Medom Pucićem pjevati ilirske pjesme, te buditi

Digitized by Google

uspavani narodni duh, a to u vrieme, kad je u Dubrovniku vladao grozni Rosner.

Ovaj dakle mladić, živ, okretan, učen, rodoljuban kad je g. 1861 sio medju narodne zastupnike u saboru, gdje je gorda i tiranska talijanska stranka pašovala, s pokojnim Pavlinovićem apostolom hrvatske misli i ostalim dičnim drugovima zapodjene onu strašnu, žestoku, ali odlučnu i ozbiljnu, načelnu i poštenu opoziciju, dok ga vlada za nagradu odpustila iz službe. Odpušten iz službe, Klaić tri godine uči, sprema se i uzgredice bavi gradnjom zadarskoga kazališta; dok godine 1866 ne bi imenovan školskim savjetnikom kod namjestničtva sa nadzorom nad pučkim učionama i realkama. Njegov um upadao svakome u oči. Široki pogled, neizmjerna kultura njegova preporučala ga i kod protivnika, ali Klaić opet uza sve one časti, ne zaboravlja svog naroda. Za nj radi danju i noću, dok ga g. 1869 ministarstvo ne imenovalo pokrajinskim nadzornikom i referentom za administrativne poslove kod školskoga vieća u Istri; nu p. Klaić neće tamo. On hoće da ostane u Dalmaciji. Zakleo se narod iz sna probuditi, zakleo se narodu uz drugove gospodstvo izvojštiti, pa on veliki umnik i značajnik nije htio i nije mogao zavesti se za nikakovim častima. To je njegova mladost; ali tko nezna za njegov kasniji sjajni politički rad? Od naroda uviek nagradjen najvećim povjerenjem, teško da se i jedna stranka može podičiti ovakim karakterom, kako se hrvatska narodna stranka njime uviek dičila.

Klaićevu ponajviše djelovanju ima se pripisati da je hrvatstvo u Dalmaciji došlo do pobjede.

Mrtvi ostanci Klaićevi prevezeni su iz Zadra u Dubrovnik uz najveće slavlje. Rodbina pokojnikova

Digitized by Google

dobila je iz svih strana svu silu brzojava. I mi se u skromnosti svojoj priključujemo izjavama narodne boli i kličemo: *Slava Klaiću!*

* * *

Kad su već u jeku bile zadušnice za pokojnika, primili smo iz Praga od prijatelja g. I. ovo pismo, još ne objelodanjeno.

Prag 20/1 1896.

Evo vam u prievodu što i opet „Narodni Listy“ br. 16. od popodne pišu o našem „*glasovitom*“ — kako ga oni sami nazivlju — D.ru Mihu Klaiću. Regbi da se i njima, t. j. braći Česima neda tako lako i brzo rastati s njime.

Dr. MIHO KLAIĆ †

„Narod hrvatski u Dalmaciji stigô je teški gubitak, koji tim bolestnije pada na nj, budući neumolna smrt lišila života glasovitoga čovjeka u času, kad je od krune bio pozvan, da kao predsjednik sabora i i zemaljskog odbora dalmatinskog primi autonomnu uprave zemlje, koja, napućeno malne skraja na kraj žiteljstvom slavenskim, bila je dosada zanemarena možda najviše od svih zemalja ove države.

Sa M. Klaićem, vodjom hrv. naroda u Dalmaciij, zapada s političkog obzorja jedna od najmarkantnijih i najzaslužnijih osoba, političko djelovanje koje ostavlja za sobom tragove tako izrazite, da je ime Klaićevo na vieke spojeno s preporodom i sa novodobnim narodnim i kulturnim pokretom hrv. naroda u Dalmaciji. Više neg pod 30.godišnjim vodstvom Klaićevim podigao se slavenski živalj u Dalmaciji tako liepo, da je sasma bilo zbačeno igo talijansko, a tudjinske

Digitized by Google

utvrde jedna za drugom sretno dobivene. Tim više je žaliti, da Klaiću, koji je od samog preporoda Dalmacije svemu narodnome i političkome pokretu stao na čelu, nebijaše sudjeno, da bi svoje više neg 30. godišnje djelo okrunio kao prestavnik autonomne uprave zemlj. Obdaren kako je bio odličnim, bistrim duhom i riedkim darom, bijaše od god. 1861 neprekidno zastupnikom dalmatinskog sabora, i tako za dugog tog niza godina stekao je na polju političkom takovo praktično iskustvo, da mu nije bilo ravna medju ostalim zastupnicim naroda, koji je naviko bio gledati u njemu glavnoga predstavnika narodnih i političkih pregnuća svojih.

* * *

Neumornog i požrtvovnog Klaićevog djelovanja najrječitijim su svjedokom sretni uspjesi, što ih je narod hrvatski u Dalmaciji postigao iza dugogodišnjih borbâ; životopis njegov to je prava poviest ovog političkog boja. Ko zna kaki su tužni odnošaji narodni bili u Dalmaciji pred 35. godina, kad-no tamo u javnom i privatnom životu vladao samo i izključivo jezik talijanski, te isporedi tu prošlost sa današnjim sjajnim napredkom narodnog života, taj mora priznati, da se razmjerno u veoma kratko doba postiglo znamenitih uspieha, koji su najsigurnijim zalogom sretne budućnosti. A u taj neslućeni prevrat najdjelatnije uprô je svojom rukom uprav M. Klaić, sin ponosne slavenske Atene, stojeći svedj u prvom redu na obrani slavenskog jezika i napredka u Dalmaciji te nedavajući se nikada zavesti osobnim pogodnostima, te mu sa strane Niemaca biše nudjene, želeći da ga odstrane". — *Ovdje sad dolazi opis života mladosti*

Digitized by Google

pokojnikove, te nastavlja: . . . „a godine 1855. bi poslan na gimnaziji Zadarski, gdje godine 1857 postade redovitim profesorom.

Nego do skora to područje djelovanja budne Klaiću pretiesno; ljubio je on od svoje rane mladosti s otačbeničkim žarom narod svoj i njegovoj se službi htio pred svime posvetiti. Već god. 1848. kao mladić budio je narodnu sviest u Dubrovniku u društvu sa odličnim svojim zemljacima Mat. Banom i dvama Pucićima, koji uzeše da obnove literarnu slavu hrvatskih Atena. God. 1861. udje kao zastupnik u sabor, gdje je gospodovala, uprav pašovala tiranija Talijanaca te zajedno sa pukojnim Pavlinovićem, apoštolom hrvatske misli u Dalmaciji i s inim drugovima zavede kruti, al čestiti boj oporbe, dok ga vlada za nagradu ne liši službe.

Neimajući službe posveti se Klaić vas poslu svog naroda, ter se pripravljaše što savjestnije kroz tri godine za politički svoj rad. Široki njegov pogled, obsežno znanje i riedka učenost nemogoše ostati ni od samih protivnika njegovih neopaženi, te tako već god. 1866. bi imenovan školskim savjetnikom kod namjestništva s nadgledanjem nad narodnim školama i realkama, a god. 1869. bi pozvan od ministarstva za zemaljskog nadzornika i referent za administrativne poslove kod školskog vieća u Istriji. Nego Klaić, posvetivši se službi svoje domovine, odbi tu čast i osta u Dalmaciji, kojoj ostade vjeran do skončanja svojeg, bivajući čašćen i uvažavan sa svog neslomivog haraktera ne samo od naroda svog, neg i od političkih protivnika svojih.

* * *

Digitized by Google

Kad-no je Klaić u šesdesetim godinama stupio na političko poprište, sukobiše se u boju u Dalmaciji dvije stranke: stranka narodna i tako zv. autonomna. Jednim od glavnih vodja i došom narodne stranke bio je u tom boju M. Klaić. Narodna stranka razvi program sjedinjena s Hrvatskom, dok autonomna stranka tomu se programu opiraše u ime autonomije zemlje. Od god. 1861. do 1870. narodna stranka bila je u manjini. Kad se je pak pojavila u saboru u znatnoj većini, glasova adresu, u kojoj se pozivala kruna da dade nalog, da hrvatski i dalmatinski sabor odaberu deputaciju u svrhu ustanovljenja uvjeta za sjedinjenje obiju zemalja. Tu planu žestoki i strastni boj. U početku bila sva birokracija na ruku autonomnoj stranci, kojoj na čelu stali Lapenna i Bajamonti. Birokratički aparat, imenito pri izborima, bio je vas za autonomiste, a progonstva bila na dnevnom redu. U boju proti birokratičkomu nasilju autonomâ isticala se narodna stranka svojom neustrašivošću, požrtvovnošću i ustrajnošću. Ljudi koji s narodom ćutiše bivahu skidani sa službâ, zapljene novina bile na dnevnom redu, tamnice bile pune, u noćno doba bivali pretraživani privatni stanovi, žendarmi za izbora ubijali sviet, politički procesi redali se jedan za drugim, u višim krugovima u Zadru pripijalo se smrti M. Klaića, da pače govorilo se i o vješalama.... nu narodna stranka pod vodstvom neustrašivih prvaka svojih Klaića i Pavlinovića neuzmaknu ni za korak. To je heroičko doba narodne borbe u Dalmaciji: doba idealisma i zanosa. Nesavladivi Klaić i vatreni pop Pavlinović kročiše složni na čelu, budeći udivljenje svojom nepredobivom žilavošću i plamenim žarom, s kojim su za stvar narodnu nepomično boje-

Digitized by Google

vali. — Narodna stranka, domagavši se pobjede nad gospodujućim talijanstvom, započe sa pohrvaćivanjem općina i škola, pohrvati zemaljski sabor, autonomnu upravu, kô-što i gimnazij u Splitu. — Na carevinskom vieću pripojiše se Klaić i Pavlinović u oporbi te razviše rodoljubnu i odlučnu akciju. Pri svakoj prilici primiše se rieči braneći narodna prava, nastojeći oko materijalnog podignuća zemlje i boreći se složno sa svojim jednako mislećim sudrugovima za federalistička načela. God. 1879, s pomoću srbske stranke osujećen bi od Talijana Klaićev isbor na car. vieće, dok u ostalim kotarima narodna stranka svuda pobjedi. Pavlinović se odreče svoga mandata, da ustupi mjesto Klaiću. Klaić iz svih svojih sila nastojaše, da Slaveni na car. vieću učine veliki slavenski klub, al njegovo nastojanje ne nadje odziva. Hrvatski zastupnici iz Dalmacije stupiše u klub Hohenwartov a D.r Klaić u ime njih izjavi, da time ne misli prejudicirati svom državno-pravnome stanovištu. Izjavu tu opetova on još dva puta po sveobćim izborima.

Dr. Klaić bi izbran podpredsjednikom kluba, pak u eksekutivni odbor desnice, koja tada sačinjaše većinu (Česi, Poljaci i Hohenwartovci), dok ga klub uviek kandidovao za sve važnije odbore. Bivši izabran u Delegacije još prije te godine, bijaše neprekidno članom njenim a za prvih godina on jedini je branio hrvatsko stanovište u pitanju bosanskom, a kad se radilo o Bosni, branio je njezine interese, pače bijaše držan kao nekaki zastupnik njenih narodnih revindikacija i kao autoriktet u svemu što se te zemlje ticalo. Za prvih godina ne samo u delegacijama, nego i pri raznim prigodama na carev. vieću zastupaše sjajno vitalne interese Bosne.

Digitized by Google

Dalmatinski zastupnici kao članovi tadašnje kompaktne desnice podnesoše mnoge tegobe i postigoše kojekakvih stečevina. Tako pohrvaćenje splitskih srednjih škola važnim je čimbenikom za dalnji narodni razvoj u Dalmaciji; jer u tim školama, u srcu Dalmacije, odgaja se u duhu narodnom, služeći se jedino i isključivo jezikom hrvatskim. Na dalje promienjen je — usprkos velikim poteškoćama — §. 25 gradj. zakonika — lex Bulat — u tom smislu, da je i na gradjanske procese protegnuta zasada, koja je do te dobe vriedila samo za kaznene stvari, da moraju naime sudovi s krvatskim stranama služiti svoje presude.

U mnogim pitanjima vlada i većina s pomoću Hohenwartova kluba izjavljivahu naklonost prama zahtievima dalmatinskih poslanika, nu ipak ne pomagaše Dalmacije u materijalnom i narodnom pogledu tako, kako je pravednost toga zahtievala. Taffeova vlada bivši s prva prijazna Slavenima, poče sve to više naginjati k njemačkoj ljevici i od tog doba nastade opet obrat neprijatni. Iza Rodića poslan je u Dalmaciju za namjesnika Jovanović sa očitom tendencijom poniemčivanja u uredima. S njime započe narodna stranka pod vodstvom Klaića i Pavlinovića kruti boj. Iza izbora god 1883 stade narodna stranka nemilosrdno navaljivati na Jovanovića, koji bijaše poslao u mir mnogo ljudî te s narodom ćutiše i u zemlju uveo cielu legiju njemačkih činovnika, tako pa se činili, da novi namjesnik kani talijanštinu zamieniti u uredima njemštinom.

Tim bi probudjen novi bojovni duh u prvacima dalmatinskim, a ciela zemlja sa zanosom odobravaše postupanje zastupnika na obranu jezika i narodnih pravica. Napokom vlada dade se sklonuti k nekim

Digitized by Google

koncesijama, tako da god. 1884. mogaše sabor glasovati predlog, kojim se tražilo pohrvaćenje ureda, dok je godinu prije sabor bio zatvoren uprav rad toga predloga. Medjutim narodna stranka zabilježi u svoje anale dva važna momenta: imenovanje rodoljuba Vodopića biskupom dubrovačkim, te sjajnu pobjedu pri općinskim splitskim izborima god. 1882, uslied kojih Split je vraćen Hrvatskoj. Glavna zasluga za tu stečevinu, koja je najsjajnijom točkom narodnog hrvanja u Dalmaciji, ide Dr. Bulata, trećega medju vodjama hrvatske stranke u Dalmaciji.

I za smrti Pavlinovićeve god. 1888. vodstvo narodne stranke bilo je u rukama Klaića i spomenutog D.ra Bulata. Poznato je, da u krilu narodne stranke nedavno počeo se javljati pokret, spotičući Klaiću, Bulatu i drugovima oportunizam. Još je u živoj pameti, da se taj pokret obratio u očiti spor, uslied česa Biankini i drugovi ustrojiše novi klub, te primiše ime stranke prava.

God. 1893. istupi Klaić sa svojim hrvatskim i slovinskim drugovima iz Hohenwartova kluba, s kojim su ga spajale tradicije od toliko godina. Ustrojiše svoj vlastiti klub hrvatskih i slovinskih zastupnika, koji stupi u uske odnošaje s klubom mladočeskim; Mladočesi, hoteći da slavenska manjina bude zastupana u predsjedništvu, predložiše Klaića. — *Tako se slavenska koncentracija oko njega okupila, što je zaista dokazom kako velike se nade u nj polagale.* Već godine 1879 zvao je Klaić da se ustroji jedan veliki slavenski klub a danas vidi svaki, što je bilo osujećeno separatizmom Poljaka!

Carevinskom vieću spadao je Klaić od god. 1873. te je bio cienjen i uvažavan zbog svoje riedke

Digitized by Google

parlamentarne sposobnosti i od neprijatelja, a osobiti auktoritet uživaše u klubu Hohenwartovu, čijim podpredsjednikom bio je od njegova ustanovljenja. Bio je u obće markantnom, izrazitom parlamentarnom osobom, čovjekom mnogostrane i duboke izobraženoti politikom iskolovanim i ističućim se govornikom, pak bilo da je više djelovao na razum nego na srce. Za trideset i tri godine neumorno je radio na javnom polju od god. 1861. kano poslanik na dalmatinskom saboru, od god. 1870 kano član zemaljskog odbora, od god. 1873. kano poslanik car. vieća te od god. 1877. kano član delegacija — i na svakom tom mjestu stekao je sebi neumrlih zasluga. Ništa manje istaknu se on u svojoj domovini kano vrli administrator i da je autonomna uprava Dalmac je uzorna. glavna je zasluga njegova.

Kad je godine 1893. u delegacijama madjaron Crnković s nečuvenim cinismom govorio o krvatskom pitanju, tvrdeći, da je hrv. državno pravo prazna i jalova fraza, diže se u zasjedanju austriske delegacije dne 16. aprila Dr. Klaić, da bi odbio tvrdnju Crnkovićevu, neg predsjednik Vindischgrätz nedade mu dalje govoriti, rad česa nastade takovi konflikt, da se predsjednik morade zahvaliti na časti.

Uza sva njegova odlična svojstva duha i srca, resio ga je najviše kô kristal čisti karakter. Pun dobrote i blagosti u privatnom životu nije znao za osvetu, nenavist ni prkos. Što se njegove naravi tiče, dužni smo mu na diku priznati, da za sve dugo doba od 35 god. što je stao na čelu narodne stranke, posvetio se sasma sa požrtvovnom nesebičnošću svetoj stvari svog naroda, radeći sa samopregorenjem za nju a nigda na sebe ne misleći; da, sam je mnogu

Digitized by Google

žrtvu doprinio a suproć mnogoj pogibelji neustrašivo stajao. Bivši odgojen u Italiji, stupi u narodnu hrv. stranku iz osvjedočenja budući vodjen čuvstvom pravednosti, mišlju narodnom i slobodomišljenim nazorima svojim, koje kao da bi bio baštinio od staroslavne rodne grude svoje, od slobodu-ljubećih hrvatskih Atina. *J. Kli.*

Topla hvala budi ovdje rečena našem milom prijatelju Josipu Kaubli rad ovih srdačnih i utješnih rieči, kojima pritekao da olakoti i bratski s nama podieli teški gubitak, što nas je smrću velikog pokojnika zatekao. Sto put hvala! *I..*

* * *

S ovim smo pri kraju.

Pokupili smo sve, što se moglo za ovu *spomenknjigu*, jer da smo prenijeli n. pr. sve što su o pokojniku pisali i drugi naši i strani listovi, kako rekosmo, trebale bi još čitave dvije, ovake knjige.

S toga ćemo napomenuti samo, da su o pokojniku pisali i mnogi listovi u Americi, engleski i španjolski, a to zaslugom tamo nastanjenih Hrvata, koji htjedoše, da se i tamo u tugjini pročuje o slavnome pokojniku, dok su se i hrvatski, amerikanski listovi kao: „Danica“, „Napredak“ i „Chicago“ lijepim člancima oprostili od ljubljenog nam prvaka.

Od talijanskih listova spominjemo osobito: „Corriere della sera“ i „Fanfulla“, od francuskih „Petit Journal“, a od njemačkih: „Illustrierte Wiener Zeitung“ (Br. 4) — „Die Presse“ (Br. 4) „Wiener Tagblatt“ (Br. 4) „Das Vaterland“ (Br. 4) „Fremden-Blatt“ (Br. 5) „D. Volksblatt (Br. 2516), „Wiener Journal“ (Br. 789). Za ovim od srpskih: „Male No-

Digitized by Google

vine", „Videlo", „Branik", „Zastava", uz sve hrvatske i slovenske listove, osobito „Soču", „Edinost" i „Slov Narod".

— Ovom tužnom prigodom osobito su se rodoljubi u počast Klaićeve uspomene sjetili dobrotvornih i kulturnih zavoda, najviše: hrvatske učione u Zadru, te Dobrotvornih zaklada u svima mjestima, osobito u Spljetu.

Iza smrti pokojnikove još za dugo i dugo dolazile sažalnice Presv. g. D.r Bulatu, kao najvjernijem drugu, pobratimu i pašenogu našega vodje, jer ako je cijeli narod ciknuo nad njegovijem grobom, zaista ga je, poslije gospogje udove, brata i dječice najviše oplakivao onaj Dr. Bulat, koji je uz Pavlinovića sastavljao s Klaićem triumvirat za slobodu, za čast, za ime, za napredak hrvatske nam Dalmacije.

*

Na rastanku, hrv. narodna stranka ovu spomenknjigu narodu poklanja, da se ugleda u rodoljublje i značaj pokojnika i da ga slijedi u vrlinama i krepostima — a ona, sretna što ga je imala za vogju čitav četvrt vijeka, kad se na grobu njezinog vogje poklonilo Hrvatstvo i Slavenstvo, iz mrtve ruke besmrtnika uzimlje barjak u našljestvo i zaklinje se na njegovom grobu: da će biti vijerna njegovoj nauci, dostojna njegove značajne čeličnosti.

U to ime bila laka crna zemlja prvom sinu domovine u ovome vijeku; svijetlila mu uspomena svijetlom vječne luči, duša mu se raja naživala, a Slava mu trajala u hrvatskom narodu, doklen je i jednoga Hrvata živa.

Pokoj i Slava: Mihu Klaiću.

Digitized by Google

Parčić D., «Riečnik Hrvatsko-talijanski	for.	3.—
„ „ „ vezano	»	3.50
Poparić D.n Bare, «Hercezi Svetoga Save» (50 godina Hercegovačke Povjesti)	»	—.60
„ „ «O talijanskom prevodu Lučićeva Djela» (De Regno Dalmatiae et Croatiae)	»	—.25
„ „ «Opet o talijanskom Prevodu» Odporuka na Epistolu Mons. Pavišića	»	—.30
Radetić S., «Predavanja o Knjigi staroslovenskoj»	»	—.70
Šeguić O. K., «Odgojni Elemenat u Preradovićevim Odama»	»	—.25
Serafini F., «Institucije Rimskoga Prava», preveli na hrvatski D.r A. Trumbić i D.r J. Smodlaka, I. i II. Vol.	»	6.—
Uspomena na Spljet, 12 slika	»	—.40
Udmanić, «Crtice iz razbojničkoga života	»	—.20
Unger J., «Govor o civilnom Parbenom Postupniku«, ovlašteni prijevod D.r G. Bulata iun. 1896	»	—.20
Vodja po Spljetu i Solinu, sa 25 tablica, priredili gospoda Prof. *D.n I. Jelić*, Mons. *Frano Bulić* i Prof. *S. Rutar*, fino vezano	»	3.50
Vusio pop M. «Mladi Poljodjelac» sa 48 slika	»	1.—

Na talijanskom jeziku:

Carrer, «Savoja e Montenegro», vezano fino	for.	2.50
Cappelletti, «Il Montenegro e i suoi principi»	»	1.—
Fiehert, «La Madre Slava», edizione di sole, 100 copie	»	4.—
Giuniati e *Lombroso*, «Il caso Amerling»	»	1.50
Krafft-Ebing, Il Sessuale contrario dinanzi al foro Penale «Memoriale», tradotto dal D.r Forlani	»	—.60
Mantegazza V., «Al Montenegro, Illustrato»	»	1.25
Mašovčić D.r A., «Sulla Collisione tra la proprietà Tavolare e la proprietà estra Tavolare»	»	—.40
„ „ «Ulteriori note di Diritto Tavolare»	»	—.20

Kod iste Knjižare mogu se dobiti i sve knjige iz Knjižare *Kugli & Deutsch*, *Dioničke Tiskare*, *A. Scholza*, *Matice Hrvatske*, *Društva Svet. Jeronima*, *Rob. Ferd. Auera* i *Zemaljske Vlade* u Zagrebu, kao i sve potrebite Knjige za *Pučke* i *Gradjanske škole*, te za *c. k. Velike Realke* i *Velike Gimnazije*. Suviše svaku knjigu na *Talijanskom*, *Francuskom* i *Njemačkom* jeziku.

Naručbine se obavljaju tačno i brzo.

Digitized by Google

Knjižara Morpurgo - Split.

Antunović I, «Bog s čovjekom na zemlji»	for.	2.50
Andres i Pleše, «Metodički naputci i gradja»	»	—.90
Basariček, «Narodne Pripovjedke»	»	—.90
„ «Kratka Povjest Pedagogije«, II. izdanje	»	—.80
Bečić I., «Duhovni govori na sve zapovjedne Svetkovine» .	»	1.—
Begović M., «Pjesme»	„	—.50
Bučar, «Gimnastika za pučke škole» *Vezana* sa 204 slike .	»	1.60
Brandi, «O Sjedinjenju Crkava», preveo D.n A Katalinić· .	»	—.40
Cantù C., «Poštenjak» iliti pravice i dužnosti	»	—.50
Cvetišić K., «Uputa o krojenju Rubenine za Školu i Dom» . .	»	1.20
„ «Kućanstvo za Školu i Dom«	»	—.75
Dubrovnik, Zabavnik, III svezak. Uredio M Ban god. 1852 .	»	—.30
„ „ „ „ „ „ 1867 .	»	1.—
„ „ „ „ „ „ 1868 .	»	1.—
„ „ „ „ „ „ 1870 .	»	1.—
Folnegović J., «Otvorite Oči!»	»	—.40
Golik D.r J., «Nauk o Uzgoju, s osobitim obzirom na Psihologiju»	»	—.70
Ivčević M, «Štenja i Evangjelja» priko svega crkvenoga godišta, istumačena po razlozu Najnovijega Misala Rimskoga. *Vezano*	»	8.—
Jozip Pravedni, Pisma	»	—.20
Kačić A., «Razgovor Ugodni, naroda Slovinskoga« Izdanje 1889 priredio odbor za Kačićev Spomenik, prosto izdanje	»	1.—
vezano	»	1.40
fino izdanje, ne vezano	»	2 —
„ „ „	»	3.—
Kačić A., «Razgovor Ugodni» malo izdanje, vezano . . .	»	1.—
Kavanjina D.ra Jerolima, «Bogastvo i Uboštvo», Velepjesan u 30 Pjevanjih	»	1.—
Kapić, «Mile Gojsalića», Poljička Junakinja god. 1649 . . .	»	—.20
„ «Pučke Pisme»	»	—.30
Kumičić E., «Urota Zrinsko-Frankopanska»	»	1.—
„ «Pobieljeni Grobovi»	»	—.45
Kumičić P., «Viški Boj», vezani	»	1.40
„ «Hrvati na Ledenom moru«	»	—.80
„ (De Amicis) »Srdce», vezano	»	1.—
Kraljević Marko, «Pjesme sa slikami» Veliko izdanje . . .	»	—.50
„ „ „ „ malo „ . . .	»	—.15
Matagić L., «Pismeni sastavci u pučkim Školama	»	—.80
Marulić M., «Poniženi i uzvišeni Isus», preveo O. Kerubin Šegulć	»	—.70
Nikola I., «Pjesnik i Vila»	»	1.—
Nikola I., «Balkanska Carica» u ćirilici	»	1.—
Pavlinović Don M., «Narodna Pjesmarica» (Matica Dalmatinska)	»	1.—

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google